

V. Virginia Woolf

TOPLU ESERLERİ 2

DENİZ FENERİ

ÇEVİREN: NACİYE AKSEKİ ÖNDÜL

İ. L. E. T. İ. Ş. İ. M.

ÖNSÖZ

Yirminci yüzyılın ilk yansında yazılan İngiliz romanlarına şöyle bir bakarsak, geleneğe uyarak roman yazanların yanında o zamana dek süregelen roman biçimini konu, biçem ve teknik yönden hepten altüst edip kendi geliştirdikleri kişisel kurallara göre yazanlar olduğunu da görürüz. Bildiğimiz roman kalıbı içinde günün toplumsal sorunlarını ele alıp işleyen romancıların yanında, sadece kendi özel görüş ve düşüncelerini yansıtmak, ya da, düşünce ve kuramları da bir yana bırakıp yalnız kendi iç dünyalarını, izlenimlerini okuyucuya iletmek amacı ile yazanlar da önemli bir yer tutmakta ve bunlar eski biçim yazan romancıları modernlerin dışında saymaktadırlar.

Yirminci yüzyılın ilk yarısında yazılan İngiliz romanlarını genellikle üç küme içinde toplayabiliriz: Eski biçim toplumsal içerikli romanlar, biçime ve biçeme önem vermeden yazılan düşün ve görüş belirten romanlar; bireyin yalnız iç dünyasını yansıtan psikolojik romanlar.

Galsworthy, Arnold Bennett, H. G. Wells gibi romancılar birinci kümedendir. Geleneğe uyarak yazmışlar, biçemlerinde ve tekniklerinde bir ayrıcalık, bir yenilik göstermemişlerdir. Yapıtlarında bildiğimiz biçimde bir konu vardır. Araya ya bir güldürü, ya bir ağlatı, ya da bir sevgi ögesi karışır. Hepsi de toplumsal sorunlarla uğraşır. Virginia Woolf «Modern Roman» başlıklı yazısında H. G. Wells, Arnold Bennett ve Galsworthyden sözederken, «Bu üç yazara bir kelime ile Materyalist'ler diyebiliriz. Bu yazarlar ruhu bir yana bırakıp bedenle ilgilendikleri içindir ki umutlarımızı boşa çıkarmışlardır. İngiliz romanı, elinden geldiğince nezaketle ve hızla onlara arkasını dönüp başka yönlerle doğru açılırsa hakkında daha hayırlı olur duygusu uyanmıştır içimizde,» der.

D.H. Lawrence ve Aldous Huxley romanı, düşünce ve görüşlerini yansıtan bir araç gibi kullanan ikinci küme yazarların başında gelirler. Bu yazarlar psikolojik romana yönelmişler ve özellikle cinsellik psikolojisini ele almışlardır. Onları ilgilendiren, bireyin cinsel dünyasıdır. Biçeme fazla önem göstermezler, içlerinden nasıl geliyorsa öyle yazıyor gibidirler.

Yine psikolojik romana yönelmelerine karşın, cinsellik konusu gibi belli bir noktaya saplanmayıp bireyin günlük yaşamını, bilinç akışı ile birlikte ve olduğu gibi tüm karmaşıklığıyla yapıtlarına yansıtmayı amaç edinen, biçem ve biçime özen gösteren üçüncü küme modernlerin başında James Joyce ile Virginia Woolf gelir. Bu kümedeki yazarlar romanda o zamana değin benimsenen anlamda konu, bu konu içine karıştırılan sevgi, güldürü, ağlatı adına ne varsa tümünü bir yana bırakmışlar ve sadece bireyin izlenimlerini, bu izlenimlerin getirdiği çağrışımları yapıtlarına konu edinmişlerdir. Virginia Woolf şöyle diyor.

«Yazar kendi istediği için değil, salt tutsak olduğu güçlü ve amansız bir buyurganın zoru ile yapıtına bir konu sağlamaya, bir güldürü, ağlatı, sevgi ögesi sokmaya ve yapıtını eksiksiz ve tam kılacak bir gerçek havası yaratmaya yöneltilmektedir. Yarattığı kişiler canlansalardı kendilerini tepeden tırnağa kadar günün en son modasına uygun olarak giyinmiş bulurlardı. Buyurgana boyun eğilir. Roman tam istenildiği gibi eksiksiz bir biçimde yazılır. Ama sayfalar geleneğin gerektirdiği gibi yazılıp dolduruldukça, önce arasıra, sonra gittikçe daha sık, içimizde, bir an gelip geçen bir kuşku uyandığını, bir başkaldırının kabarıp kaybolduğunu algılarız. Yaşam böyle midir? Romanlar böyle mi olmalıdır? Kendi içinize bakın, göreceksiniz ki, yaşam böyle olmaktan

çok uzaktır. Sıradan bir zihni, rastgele bir günü ele alın. Zihin binlerce izlenim alır. Küçük, fantastik, hemen gelip geçen, ya da zihne bir çelik keskinliği ile saplanan her türden binlerce izlenim. Bu izlenimler her yandan üzerimize, ardı arası kesilmeyen bir atom sağanağı halinde boşanır ve bu atomlar boşandıkça bir pazartesi, bir salı gününü oluşturdukça, temelde öncekilerden büsbütün ayrılır. Önemli an dün şurada ise bugün buradadır, öyle ki, eğer yazar tutsak olmayıp özgür bir insan olsaydı, zorunlu olduğunu değil de istediğini yazabilseydi, yapıtını gelenek üzerine değil de, kendi duyguları üzerine kurabilseydi, o zaman yapıtında bilinen anlamda ne konu, ne güldürü, ne ağlatı, ne sevgi, ne de bir karakıyım olurdu; ve herhalde ne de günün en son modasına göre dikilmiş bir düğme! Yaşam bakışık bir biçimde sıralanmış görüntülerden oluşmaz, yaşam bizi tüm bilincimizle sarıp kuşatan ışıklı bir ayla, yarı saydam bir zardır. Romancının görevi, ne denli düzensizlik, ne denli karışıklık gösterirse gösterebilir, durmadan değişen bu bilinmeyen, bu başıboş ruhu, elinden geldiğince, yabancı ve dış öğeler karıştırmadan anlatmak değil midir? Biz yürekliliği ve içtenliği savunuyoruz, romanı oluşturan gereçlerin, geleneğin gösterdiğinden biraz daha farklı olduğunu anlatmak istiyoruz.

«Bugünkü yazarlar arasında James Joyce en önemlisidir. Günümüzün yazarları, romancının genellikle boyun eğdiği geleneklere karşı gelmek pahasına da olsa, yaşama daha çok yaklaşılmaya; kendilerini ilgilendiren ve heyecanlandıran şeyleri daha bir içtenlikle saptamaya çalışıyorlar. Atomları zihnimize düşükleri sıra içinde saptayalım, gördüğümüz her şeyin, her olayın bilincimize çizdiği şekli, görünüşte ne denli dağınık, ne denli ilgisiz olursa olsun, yapıtımıza olduğu gibi

yansıtalım. Yaşamın ille herkesin önemseydiği şeyde olduğunu kabul etmeyelim... Materyalist diye adlandırdıklarımızın tersine Mr. Joyce ruhsaldır, Joyce her ne pahasına olursa olsun, haberlerini beynin yollarından gönderen içimizdeki o alevin titreşimlerini aydınlatmayı kendine amaç edinmiştir, bunu yapabilmek için de tam bir yüreklilikle ona gelgeç görünen her şeyi, ister gerçekçilik havası, ister biçimde akıcılık olsun, yüzyıllardır romancıya yardımcı olan işaret direklerinin hepsini hiç saymıştır.

«Günümüzde romancının sorunu, herhalde daha önce de olduğu gibi, istediğini yazmakta özgür kalma yollarını bulmaktır. Modern romancı kendini ilgilendiren şeyin artık ‘bu şey’ olmayıp ‘o şey’ olduğunu açık açık söyleyecek yürekliliği göstermelidir, yapıtını yalnız ve yalnız ‘o şey’ den oluşturmalıdır. Modernler için ‘o şey’, onları ilgilendiren nokta, psikolojinin karanlık yanlarında olsa gerek. Böyle olunca da ana nokta biraz değişiyor, üzerinde direnilen nokta bu güne dek bir yana bırakılmış olan bir noktadır, öyle olunca da romanı yepyeni bir biçim içinde kurmak gerekir, bizim için kavranması güç, bizden öncekiler için hiç anlaşılmaz bir biçim...»

Virginia Woolf bu sözleriyle izlenimcilerin roman görüşünü anlatmış oluyor: Konu ve biçim bakımından yepyeni bir roman. Bu romanı eskiler hiç anlamayacak, yeniler de güçlükle kavrayabilecek. Yine Virginia Woolf’a göre «Romana en uygun konu diye bir şey yoktur, her şey, her duygu, her düşünce romana en uygun konudur, zihin ve ruhun her hali romanın konusu içine girer, hiçbir duygu yersiz değildir.» İzlenimci romancılar bu görüşleriyle önemsiz sayılan ufacık olayları değerlendirerek yaşamı zenginleştiriyorlar.

Aydın bir aile çevresi içinden gelen Virginia Woolf (1882-1941) ilk yapıtını 1915'te «The Voyage Out» romanıyla vermiştir. Bu ilk yapıtında izlenimci roman görüşünün tüm izleri görülür. Bu romanın ardından denemelerini, eleştirilerini topladığı yapıtları ve başka romanlar gelmiştir. «Night and Day: Gece ve Gündüz» 1919; «Jacob's Room: Jacob'un Odası» 1922; «Mrs. Dalloway» 1925; «To the Lighthouse: Deniz Feneri» 1927; «The Waves: Dalgalar» 1931; «The Years: Yıllar» 1937; «Between the Acts: İki Perde Arası» 1941.

«Deniz Feneri» V. Woolf'un en çok beğenilen romanıdır. Bu romanıyla Woolf kendini zamanın öteki yazarlarından ayıran biçem ve yöntemi geliştirmiş, kendi roman tekniğine uygun en iyi yapıtını vermiştir. Romanda konu yok gibidir. Sekiz çocuklu bir ailenin gürültüsüz patırtısız sade yaşamından birkaç görüntüdür. Hebrides Adalarında iken evin küçük oğlu James deniz fenerine gitmek ister, ama gidemez. Yıllar geçer, annesi öldükten sonra babası ve kız kardeşi ile fenere gider, ama artık deniz feneriyle ilgili o romantik duygulardan iz kalmamıştır.

Romanda özellikle zaman kavramı üzerinde durulmuş, zamanın getirdiği değişiklikler; zamanla yiten şeyler okuyucuya dümdüz anlatılmaktan çok bir ozanın biçemiyle duyurulmaya çalışılmıştır. Ramsay ailesinin yaşamı atlamalarla, parça parça anlatılmış ve bağlama işi okuyucunun düşlemine bırakılmıştır. Önemli olan olay değildir, olayın insanın belleğinde ve bilincinde uyandırdığı bir bölük karmaşık duygulardır. Romandaki tüm kişiler birbirlerini inceleyip çözümlemeye çalışırlar ve biz onları birbirlerinin gözü ile, özellikle romandaki iki kadının, Mrs.

Ramsay ile ressam Lily'nin gözü ile görürüz. Romanın tüm kişilerinde, önemsiz gibi görülen şeyleri yakalayıp tutmak ve o şeylerden çeşitli anlamlar çıkarmak eğilimi vardır. En sıradan davranışlar, bir yürüyüş, bir konuşma, koltuğa oturup kendi kendine düşünceye dalma, tüm bunlar belleğin en ince yollarından geçerek her yandan aydınlanan bir olay olur. Akla gelen hiçbir şey küçümsenmez, her düşünce, her duygu kendine bir yer bulur.

Romanda Lily ile, bir bakıma sanatçı kadının, kadınlık dışında bir uğraşı olan kadının, karşılaştığı güçlükler anlatılıyor. Erkekler, «Kadınlar resim yapamaz, kadınlar yazı yazamaz,» derler. Mrs. Ramsay Lily'nin resmini önemsemez, hem sonra ona göre bu bir eğlencedir, asıl olan yaşamdır.

İzlenimcilerin başlıca özelliklerinden olan güç anlaşılacak V. Woolf'ta da vardır. Algılanan izlenimleri aynı düzensizlik içinde yansıtmak amacını güttüğünden yazış biçimi ilk bakışta dağınık görünür. Bir tümcede bilinç akışı ve kişinin o anda yapmakta olduğu şey aynı zamanda anlatılır. Bunların yaşamda olduğu gibi romanda da aynı zaman süresi içinde yanyana yürümesine önem verilir. Bu yüzden çizgiler, ayraçlar, noktalar ve virgüllerle karmakarışık bir biçim alan tümceler bozukmuş etkisini bırakır. Anlamı kavramak için yalnız duymak yeterli değildir, tümcenin yazılış biçimini de görmek, her virgüle, her çizgiye ayrı bir önem vererek okumak gereklidir. Mrs. Ramsay'i kocasının kolunda yürürken anlatan şu bölüm buna bir örnektir:

«Mrs. Ramsay hemencecik dünyadaki tüm budala Giddings'lere karşı tavır alıp kocasının yanını tutarak, ama tabii diye düşündü, yokuşu o kadar hızlı çıkmasın diye kocasının kolunu hafifçe sıktı, şu setin üstündekiler yeni köstebek yuvaları mı, değil mi diye de bakacaktı, eğilerek,

ama tabii diye düşündü, onunki gibi büyük bir zekânın her bakımdan bizimkinden farklı olması gerekir. Tanıdığı büyük adamların hepsi, herhalde içeriye bir tavşan girmişti, böyleydi; gençlerin (ona kalırsa dersliklerin havası sıkıntılı, boğucu, çekilmez bir şeydi ama) kocasını sadece görüp dinlemeleri bile onlar için bir kazançtı. Tavşanları vurup öldürmekten başka bir yol bulunur mu acaba? diye düşündü. Belki bir tavşandı, belki de köstebekti. Her ne ise, bir yaratık onun gecese-falarını mahvediyordu.» Bu tümcede Mrs. Ramsay aynı zamanda iki şeyi birden düşünmektedir. O anda kocasının zekâsını, büyüklüğünü düşünmesi, o konu ile hiç ilişiği olmayan sıradan günlük bir şeyle de ilgilenmesine engel değildir. Burada geleneksel romancıların akıcılığı, düzgünlüğü, kolaylığı yoktur. O romanlardan sonra, bu tür tümcelerden kurulan bir roman insanı şaşırtıyor, fazla belirsizleştiği zamanlar kızdırıyor bile. Zaman zaman biçem görünüşte durağanlaşıyor, ama bu yüzeyin altı sayısız devinimler, kıpırdanışlar, gidip gelmelerle doludur. Romanı okurken içimizde hep yarı karanlıkta oturuyor gibi bir duygu vardır. Orada alacakaranlıkta oturduğumuz yerde burnumuza kokular, kulağımıza sesler gelir. En olmayacak düşünce ve görüntüler, en önemsiz bir ses, bir nesne ardından bir çağrışım dizisi getirir. Çoğu kez düş ile gerçek birbirine karıştırılır ve anlatımda zaman değişiklikleri olur. Örneğin Lily, romanın sonunda, yaptığı resmi tamamlamaya çalışırken Mrs. Ramsay ile birlikte gittikleri bir gezinti bir tablo gibi gözünün önünde canlanır, gerçekte düş birbirine karışır, bu karışıklık anlatıma da yansır, öyle ki okuyucu da, Lily gibi, olay o anda mı oluyor, yoksa geçmişte mi olmuştur diye kuşkuya düşer:

«Kırmızı, boz renkler sürmeye başladı... Aynı zamanda kumsalda, Mrs. Ramsay'in yanında oturuyor gibi bir duygu vardı içinde.

«Mrs. Ramsay, 'Kayık mı? Fıçı mı?' diye sordu. Gözlüklerini aramaya başladı. Lily ara vermeden resim yapıyordu, aynı zamanda, içinde, bir kapı açılmış da oradan içeri girmiş, yüksek katedrale benzer kapkaranlık bir yerde durmuş iki yanına bakıyormuş gibi bir duygu vardı. Çok çok uzaklardaki bir dünyadan sesler geliyordu. Gemiler dumanlar içinde çevrende kayboluyordu. Charles taşlar fırlatıyor, onları su üstünde sektiriyordu.

«... Mrs. Ramsay kumda bir çukur açıp sonra, o anı tüm kusursuzluğu, yetkinliği ile oraya gömer gibi yine üstünü kapattı... »

Okurken arasıra biraz şaşırır gibi oluyor, acaba Lily şimdi mi görüyor, yoksa anımsıyor mu diye kuşku duyuyoruz. Bazen de ortadaki ayraçlar bizi asıl tümceden o denli uzaklaştırıyor ki, ayraçtan sonraki bölümü okurken birden bir şey anlamıyoruz.

«Yavaş yavaş isteğin verdiği keder ve bu acı öfke (tam belki de Mrs. Ramsay için bir daha hiç kederlenmeyeceğini sandığı bir anda geri tepmişti. Sabahleyin kahvaltı masasında, kahve fincanları arasında onun yokluğunu duymuş muydu? Aklına bile getirmemişti) azaldı.»

Tümcenin sonundaki «azaldı» sözcüğü ilk anda insanı şaşırtıyor. Ancak aradan ayraçların içindeki tümceleri çıkararak yeniden okuduğumuzda anlamı beliriyor. Arada ayraçlar açılmış ve o ayraçların içine bir tümce değil birkaç tümce birden sıkıştırılmıştır. Böyle akla gelen her şeyi, her duyguyu, her düşünceyi ortada hiçbir olay olmadan tüm çıplaklığı ile ve hiçbir seçim, hiçbir zorlama yapmadan, doğal sıraları ile

anlatmak işi güçleştiriyor. Her izlenime gösterilen bu duyarlık ancak zihinsel bir denetimle anlamlı tümceler içinde toplanabiliyor. V. Woolf «Deniz Feneri» adlı romanında bir an olsun dizginleri elinden bırakmamış, her sözcüğü, her noktayı bu zihinsel denetimin süzgecinden geçirmiştir. Her tümce titiz bir çalışmanın sonucudur. Amacı bize her şeyi gerçekçi bir biçem içinde anlatmak değil, bir ozan gibi, yalın, kırık dökük bir iki sözcük ile birçok şeyi birden duyurmaktır. Düz yazıya bir şiir kokusu sinmiştir. Ancak bu şiirselliğin verdiği duyarlıklardır ki, romanın içine girebiliyoruz. Bu şiirselliği bırakıp gerçekçi olmaya çalıştığı zaman V. Woolf kurulaşıyor, aynı tadı vermiyor. İlk romanlarından «Gece ve Gündüz» de, son romanlarından da «Yıllar» da bu şiir havasından uzaklaşmış, gerçekçi diyebileceğimiz bir biçem kullanmış olduğu içindir ki, aynı zevkle okunamıyor.

Bazı tümceleri kuruluş bakımından karışık da, kullandığı sözcükler her gün kullanılan yalın, süssüz sözcüklerdir. Süslü deyişlere hiç heveslenmez. Betimlemeleri de aynı sadeliktedir. Daha çok simgeseldir. Bir iki sözcük ile kişilerin içinde bulunduğu havayı ya da görüntüyü kesin çizgilerle canlandırır.

V. Woolf'a göre en önemli sorun önce kimin için yazdığını bilmektir. Çünkü bu, nasıl yazacağını bilmek demektir. V. Woolf'un amaçladığı okuyucu, okuma alışkanlığı olan, başka çağların ve başka ulusların yazını da bilen bir okuyucudur. V. Woolf haftalık yazmak, günlük yazmak, kısa yazmak, uzun yazmak, akşam evine yorgun argın dönen insana yazmak istemiyor, okuyucusuna kolay kazanılan bir zevk vermek istemiyor. Trende okunmak, kırdaki vakit geçirmek için okunmak, uykulu zamanlarımızda okunmak istemiyor; onu okumak için tüm ciddiyetimizle kitap okumaya hazırlanmamız

*gerek. O Zaman V. Woolf da bize beklediğimiz zevki vermeye
hazırdır.*

Naciye Akseki Öncül
Ankara 1944

Önsöze Ek;

Son yıllarda V. Woolf, romancılığı kadar, kadın hakları konusundaki tavırları, düşünceleri, kısacası feminist yanı ile de ele alınmaktadır. Bu konu «Deniz Feneri'nde de işlenmiştir. İlk kez 1927 yılında yayımlanan bu romanın baş kadın kişisi Mrs. Ramsay, o yılların okuryazar, varlıklı ya da varlıklıca kadınlarının feminizm adına yaptıklarını, düşündüklerini yansıtır. Mrs. Ramsay, kocasının ve çevresindeki erkeklerin baskısını duyuyor, kızıyor, üzülüyor ama yine de her şeyin başı sonu kadın için evlilikte bitiyor onun için. Önüne gelen kızı evlendirmeye çalışıyor. Toplumsal görev olarak da yaptığı, kolunda sepeti ile yoksullara gitmek. Ama sonunda ayakta kalan, başarıya ulaşan Mrs. Ramsay değil, resim yapmaya çalışan Lily'dir — kadınlık dışında uğraşı olan, evlenmeyen, özgür Lily'dir. Bir şeyler yapabilen, gören, kalan odur. Öteki kadın kocası için, çocukları için yaşamış, toplum içindeki çıkmazını görmüş ama kendini kurtaramamıştır. O güzel, o özverili, o sağlam duyulu kadın ardında hiçbir iz bırakmadan yok olup gitmiştir.

Bunlar V. Woolf, kadın ve «Deniz Feneri» konusunda şöyle akla geliverenlerdir.

Haziran 1981

N.A.Ö.

I PENCERE

Mrs. Ramsay, «Elbette, ama yarın hava iyi olursa,» dedi. «Yalnız sabahleyin erken kalkmalısın.»

Bu sözler, oğluna, sanki gezintiye kesinlikle gidilecekmiş, yıllar kadar uzun süren bir zamandır beklediği mucize, bir gecelik karanlıkla bir günlük sandal yolculuğundan sonra gerçekleşecekmiş gibi sonsuz bir sevinç verdi. James Ramsay yere oturmuştu; Ordu Pazarları'nın resimli katalogundan kestiği buzdolabını, annesinin o sözlerinden sonra, cennetten gelme bir şeymiş gibi görmeye başladı. Çünkü, o altı yaşındayken bile bir duygusunu ötekinden ayrı tutamayan; gelecek günlere yönelik tasarıların gölgesini hem sevinçleri, hem üzüntüleriyle, yaşamakta olduğu ânın üstüne düşüren o çoğunluklandı; çünkü bu kimseler için daha küçücük bir çocukken bile herhangi yeni bir heyecan, doğduğu ânı, ister verdiği ferahlık, ister bunaltısı ile, öteki anlardan ayırd edip tek başına vurgulayacak güçtedir. Resim sevinçten bir oya ile çevrilivermişti. El arabası, çayır biçme makinesi, kavakların hışırtısı, yağmurdan önce akçillaşan yapraklar, haykırıran kargalar, oraya buraya çarpan süpürgeler, elbiselerin hışırtısı, bunların hepsi çocuğun zihninde öyle renkli, öyle birbirinden ayrı biçimler almıştı ki, daha şimdiden kendine özgü gizli kapaklı bir dil edinmişti. Yine de geniş alnı, lekesiz, yansız, tertemiz bakan, sadece insanoğlunun zayıflığını görünce biraz hırçınlaşan mavi gözleri ile sertliğin, uzlaşmazlığın ta kendisi görünüyor, ciddiyetini hiç bozmadan makasını buzdolabının çevresinde dikkatle dolaştırırken, annesine, cübbesini giyip koltuğuna yerleşmiş bir yargıç, ya da devlet işlerinin bunalımlı bir

ânında etkisi büyük olacak önemli bir girişimin başına geçmiş bir adam gibi geliyordu.

Babası oturma odasının penceresinden bakarak, «Ama hava iyi olmayacak,» dedi.

Eğer elinin altında balta, ocak demiri, ne türden olursa olsun babasının göğsüne saplayıp onu oracıkta öldürüverecek bir silah olsaydı James hemen kavrayacakta. Mr. Ramsay bir şey söylemese bile, sade aralarına gelmekle çocuklarının içinde işte böyle olmayacak heyecanlar uyandırırdu. Şimdi de orada bıçak gibi daracık ince bedeniyle durmuş, sadece oğlunu umutsuzluğa düşürmek, her bakımdan (James'e kalırsa) kendisinden on bin kat üstün olan karısını gülünç etmek zevkiyle değil, aynı zamanda kendi düşüncesinin doğruluğuna inanan gizli bir büyüklenmeyle alaylı alaylı sırtıyordu. Dediği doğrudu. Hep doğru çıkardı. Yanılmak istese de yanılmazdı; eğriyi doğru gösterdiği hiç olmamıştı; söyleyeceği söz acı ise filanın hoşuna gider ya da işine gelir diye bir sözcüğünü bile değiştirmezdi. Hele kendi çocukları için hiç. Madem onun evlâdı idiler, daha çocuk yaştan öğrenmeliydiler ki yaşam çetindir; gerçekler değiştirilemez; en parlak umutlarımızın söndüğü, çürük teknemizin yok olduğu o efsane ülkesine geçiş de (bunları söylerken Mr. Ramsay dimdik durur, küçük mavi gözlerini kısarak uzaklara daldı) her şeyden önce yüreklilik, doğruluk ve dayanma gücü isteyen bir geçiştir.

Mrs. Ramsay ördüğü kızıl kahverengi çorabı elinde bükerek sabırsızlıkla, «Ama hava belki de iyi olur — bana kalırsa iyi olacak,» dedi. Çorabı bu gece örüp bitirirse, Fener'e de gidilirse, onu bekçinin küçük oğluna verecekti, çocuk kemik veremiydi de. Bir yığın eski dergi, bir parça tütün, daha doğrusu ortalıkta gereksiz, boşuna kalabalık eden

ne bulursa o zavallılara götürecekti. Bütün gün lâmbayı temizleyip fitili düzeltmekten, biraz oyalanmak için de o küçücük bahçelerini kazmaktan başka yapacak hiçbir şey bulamayınca kimbilir canları nasıl sıkılıyordu. Tenis sahası kadar bir kayanın üstünde her gidişte bir ay, hava fırtınalı olursa belki de daha uzun zaman, kapalı kalmak sizin hoşunuza gider mi? diye sorardı; ne mektup almak, ne gazete okumak, ne de insan yüzü görmek. Evliyseniz karınızdan uzak kalmak, çocuklarınız nasıl — hastalar mı, düşüp kollarını ya da bacaklarını mı kırdılar — haber alamamak; Tanrının günü hep aynı sıkıcı dalgaların çatladığını, ardından korkunç bir fırtınanın koptuğunu, pencerelerin dalga serpintileriyle örtüldüğünü, kuşların gelip gelip kendilerini Fener'e çarptıklarını, her yanın sarsıldığını görmek; üstelik deniz alır götürür korkusuyla kapıdan dışarı burnunun ucunu bile çıkaramamak... Nasıl hoşunuza gider mi? Şimdi de özellikle kızlarına dönerek sormuştu. Sonra değişik bir sesle, onun için insan onlara ne götürebilirse götürmeli diye ekledi.

Mr. Ramsay'ın yanında, onun akşam yürüyüşüne katılıp tараçada bir yukarı bir aşağı gidip gelen tanrıtanımaz Tansley kemikli parmaklarını rüzgâra karşı açarak, «Batıdan esiyor,» dedi. Evet bu adam gerçekten de insanın zıddına gidecek şeyler söylüyordu. Tansley bu konu üstünde durup James'in umudunu büsbütün kırdığı için münasebetsizlik etmişti, ama yine de ona gülmelerine razı değildi. Hepsi de ona, «o tanrıtanımaz adam» diyordu, «küçük tanrıtanımaz». Rose onunla alay ediyordu; Prue alay ediyordu; Andrew, Jasper, Roger alay ediyorlardı; yaşlı Badger bile ağzında tek bir dişi yokken onu ısırmıştı, (Nancy'nin deyişiyle) ta Hebrides adalarına kadar peşlerinden gelen bilmem kaçınıcı genç olduğu için, oysa kendi kendilerine kalsalar ne iyi olacaktı.

Mrs. Ramsay sert sert, «Saçma!» dedi. Her şeyi abartmakta kendisine çekmişlerdi. Yatıya o kadar çok konuk çağırıyor ki, bazılarını dışarda kasabada yatırmak zorunda kalıyor demeleri yersiz değildi ama yine de konuklarına karşı nezaketsizlik edilmesine razı olamazdı doğrusu. Hele gençlere; tatillerini geçirmeye gelen ve kocasının kendi hayranları diye «çok yetenekli» bulduğu o on parasız gençlere. Gerçekten de Mrs. Ramsay bütün erkekleri korurdu; niçin, bilemiyordu ama kimini mert, yiğit diye, kimini siyasal anlaşmalarda emeği geçmiş diye, kimini tüm maliye işlerini çeviren adammış diye, kimini Hindistan'da yöneticilik etmiş diye; en son da kendine karşı takındıkları tavır için, bu öyle bir tavidir ki hangi kadının olsa hoşuna giderdi: Karşısındakine güvenerek, ana bilerek, sayarak bakmak; bunlar yaşlı bir kadının onurundan bir şey yitirmeden, genç bir adamdan kabul edebileceği şeylerdi. Bunun değerini ve ne demek olduğunu, ta iliklerine kadar duymayan, anlamayan kıza yazıklar olsun. Şükür tanrıya ki onun kızlarının hiçbirisi o türden değildi.

Hırsıyla Nancy'ye döndü. «Peşimizden gelmedi,» dedi. «Biz çağırdık.»

Bir çözüm yolu bulmak gerekti. Daha kolay, daha az eziyetli bir yol vardır herhalde, diye içini çekti. Aynaya bakıp daha ellisinde saçlarını kırlaşmış, yanaklarını çökmüş gördüğü zaman, işleri — kocamı da, parasını da, kitaplarını da — daha iyi bir biçimde çekip çevirebilirdim belki, diye düşündü. Ama öyle de olmuş olsa yine kendisi, bir an bile verdiği karardan pişmanlık duymayacak, zorluklardan kaçmayacak, görevleri üstünden atmaya bakmayacaktı. Şu anda hali, insana korku veriyordu. Charles Tansley yüzünden öyle sert konuşmuştu ki, kızları — Prue, Nancy, Rose —

seslerini çıkaramadılar ama başlarını tabaklarından kaldırıp onunki ile hiç ilişiği olmayan bir yaşam üzerine kâfirce dűřlere daldılar. Belki de dűřledikleri yer Paris'ti; daha cılgınca bir yaşam; řu erkeğe, bu erkeğe bakmak derdinden uzak bir yaşam. Açıktan açığa söylemeseler de, hepsi de, göstermelik saygı ve nezaket konusunda, İngiltere Bankası, Hindistan İmparatorluğu, yüzüklü parmaklar, dantelli elbiseler konusunda kuşkulu idiler ama yine de bu şeylerde güzelliğin özünden bir parça bulunduğunu duyumsuyorlardı. Bu da onların genç kız yüreğindeki mertliği uyandırıyor, sofrada annelerinin gözü önünde oturdukları řu anda onun bir kraliçe bir dilencinin ayağını çamurdan çıkarıp yıkıyormuş gibi davranışı ve peşlerinden ayrılmayıp — ya da, daha doğrusu, çağrılıp — Skye adasına gelen o tanrıtanımaz herif için kendilerini o kadar şiddetle azarlayışı; onun bu anlaşılmaz sertliği, sonsuz nezaketi hepsinde saygı uyandırıyordu.

Kocası ile pencerenin önünde duran Charles Tansley, ellerini kavuşturup, «Yarın Fener'e gidilemeyecek,» dedi. Artık söylendiği yeterdi. Onu oğluyla kendi hallerine bırakıp konuşmalarını sürdürselerdi ne olurdu sanki. Tansley'e baktı. Çocuklar onun için yamru yumru bir biçimsizlik örneği diyorlardı. Kriket oynayamazdı; yürürken oraya buraya çarpar, ayaklarını sürürdü. Andrew, herkesi alaya alan kaba herifin biri, diyordu. En çok neden hoşlandığının hepsi bilirlerdi — Mr. Ramsay'le hiç durmadan bir aşağı bir yukarı yürümek ve konuşmak. Bunu kim kazanmış, şunu kim kazanmış; kim Latince şiirde usta imiş, kim zeki ama, bana kalırsa içi kofmuş; Balliol'da en yetenekli adam kimmiş; kim şimdilik Bristol, ya da Bedford'a çekilmiş, değerini belli etmiyormuş ama bir matematik ya da felsefe konusu üstüne

yazdığı Prolegomena — ki Mr. Ramsay görmek isterse ilk sayfalarının provaları Mr. Tansley'in yanındaydı — ortaya çıktığı gün kesinlikle adını duyuracakmış. İşte konuştukları bunlardı.

Bazen Mrs. Ramsay bile gülmekten kendini alamazdı. Geçen gün kendisi, «Dalgalar göklere çıkıyor,» gibi bir şey söylemişti de Charles Tansley, «Evet,» demişti, «biraz dalgalıydı. «İliklerinize kadar ıslanmışsınızdır,» deyince, Mr. Tansley kolunun ucunu tutup, çoraplarını yoklayarak, «Nemli ama, büsbütün de yaş değil,» demişti.

Ama çocuklar, zıddımıza giden bu değil, diyorlardı. Yüzüne de aldırmıyorlardı; tavırlarına da aldırmıyorlardı. Kızdıkları kendisiydi, düşünce biçimiydi. Ne zaman ilginç bir şeyden, insanlardan, müzikten, tarihten ya da herhangi bir şeyden sözetseler, ne güzel gece, dışarda oturalım bile deseler, işte o zaman Charles Tansley tüm konuyu evirir çevirir, bir punduna getirip kendi düşüncesini söyler, onları küçük düşürür, ne yapar yapar çevresindeki her şeyi zehirleyen o acı konuşma biçimiyle hepsinin keyfini kaçırmadan rahat edemezdi. İşte onlar bundan yakmıyorlardı. Resim galerilerine de gitti mi, insana kravatımı beğendiniz mi? diye sorar herhalde diyorlardı. Rose'a kalırsa, Allah için o da beğenilecek şey değildi ya!

Mr. ve Mrs. Ramsay'in sekiz çocuğu, yemek biter bitmez geyikler gibi usulcacık masadan kalkarak yatak odalarına sıvıştılar. Gözden uzak köşesi olmayan evde burası onların tek sığınağıydı; orada ne olsa, Tansley'in kravatı; filan yasanın kabulü; deniz kuşları ve kelebekler; insanlar; akla gelen her şey konuşulabilirdi. Sadece bir tahta bölme ile birbirinden ayrılan, her ayak sesinin olduğu gibi duyulduğu, Grisons kantonunda bir koyakta kanserden can çekişen

babasına ağlayan İsviçreli kızın hıçkırıklarının bile duyulduğu bu tavanarası odalara güneş dolar, kriket sopalarını, beyaz pantolonları, hasır şapkaları, mürekkep şişelerini, yağlıboya kaplarını, rutubet böceklerini, küçük kuşların kafataslarını aydınlatır, duvardan sarkan yosunun uzun ve kıvrım kıvrım liflerinden, deniz banyolarında kum dolmuş havlulara da sinen, o tuz ve ot kokusunu çevreye yayardı.

Boğuşma, anlaşmazlıklar, düşünce ayrılıkları, ta içimize dek işleyen önyargılar, tüm bunlar sanki ne diye bu kadar genç yaşta başlıyor diye düşündükçe, Mrs. Ramsay üzülmüdü. Çocukları, hepsi de o denli her şeyi eleştiriyorlar, öyle saçma konuşuyorlardı ki! James ötekilerle kalkıp gitmek istememişti; Mrs. Ramsay elinden tuttu, yemek odasından çıktı. İnsanlar zaten birbirinden bu denli farklı iken, yeni yeni ayrılıklar çıkarmak ne saçma şeydi. Oturma odasının penceresi önünde durup, olan ayrılıklar yeter de artar bile, diye düşündü. O anda aklından geçirdikleri, varlıklılar ve varlıksızlar, üsttekiler ve alttakilerdi. Doğuştan soylu olanlara istemeye istemeye bir saygı duyardı. Çünkü ne de olsa kendi damarlarındaki kan, kızları, on dokuzuncu yüzyılda İngiliz salonlarına dağılan, peltek dilleriyle o denli tatlı konuşan, o denli çabuk alevlenen, geçmişi biraz efsaneleşmiş o pek soylu İtalyan hanedanının kanıydı, tüm zekâsı, gösterişi, canlılığı uyuşuk İngilizlerden, soğuk İskoçyalılardan değil, bu kandan geliyordu. Ama onu asıl derinden derine düşündüren, öteki sorun, varsıllık yoksulluk sorunu idi: kolunda bir çanta, elinde bir defter kalem, filan dolu veya falan zavallı kadını yoklamaya gittiğinde, o yörede olsun, Londra'da olsun, her hafta, her gün kendi gözleriyle gördüğü şeyleri düşündü. Yarı gururunu okşadığı, yarı da merakını giderdiği için hayır işleyen o ev hanımlarından olmamak, nenin nesi olduğunu

pek bilmediği halde, hayranlık duyduğu bir araştırmacı olmak, toplum yaralarına neşter vurmak umuduyla, kazançları, masrafları, işi olanları, işsizleri defterinde özenle çizilmiş ayrı ayrı yerlere yazarken neler görmemişti ki!

Tüm bunlar, ona, James'in elinden tutmuş orada dururken çözümlenemeyecek sorunlar gibi geldi. Çocukların alay edip güldükleri genç, ardından, oturma odasına gelmişti; bakmadan görüyordu. Masanın yanında durmuş, çevresindeki her şeye yabancı, sıkıntılı sıkıntılı, bir şeyle oynuyordu. Hepsi gitmişti —çocuklar; Minta Doyle ile Paul Rayley; Augustus Carmichael; kocası— hepsi gitmişlerdi. İçini çekerek ona doğru döndü ve «Acaba benimle beraber gelmek sizi sıkar mı, Mr. Tansley?» dedi.

Kasabada görülecek bir işi vardı; ama daha önce bir iki mektup yazacaktı; on dakikada hazır olurdu; şapkasını giyecekti, işte o kadar. Gerçekten de on dakika sonra, kolunda sepeti, elinde şemsiyesi, yola çıkmaya hazır, Mr. Tansley'in yanında duruyordu. Tenis sahasından geçerlerken sarı kedi gözlerini aralamış güneşlenen Mr. Carmichael'a bir şey isteyip istemediğini sormak için bir an durdu. Carmichael'ın gözleri tıpkı bir kedininki gibi, sallanan dalları ve geçen bulutları yansıtırdı ama içinden geçen düşünce ve heyecanları hiç belli etmezdi.

Yanında durup gülerek, o büyük yolculuğu göze alıyoruz, dedi, kasabaya iniyoruz. «Pul, kâğıt, tütün bir şey ister misiniz?» Ama yok, hiçbir şey istemiyordu. Elleri kocaman karnı üzerinde kavuştu, gözleri ışıldadı, sanki bu tatlı sözlere (Mrs. Ramsay biraz telaşlı olmasa aklını çecek gibiydi) nezaketle karşılık vermek istiyordu ama, sözcüklere gerek kalmadan, tüm evi, tüm dünyayı, dünyayı dolduran tüm insanları, her şeyi geniş bir dostluk havasıyla kuşatıp içine

alan yeşil bir uyuşukluğa gömülüp kaldığından bir türlü ağzını açamıyordu. Yemekte bardağına, kimse farkına varmadan, birkaç damla bir şey damlatmıştı da ondan; çocuklara bakarsanız süt gibi beyaz olan bıyık ve sakalındaki o keskin kanarya sarısı çizginin nedeni de buydu. Hiçbir şey istemiyorum, diye mırıldandı.

Balıkçı köyüne doğru inerlerken Mrs. Ramsay, zavallı evlenmekten yana talihsiz çıktı, diyordu, yoksa büyük bir filozof olurdu. Siyah şemsiyesini dimdik tutmuş, sanki hemen köşede biriyle buluşacakmış gibi hazırlıklı ve tetikte yürüyerek olayı anlattı; Oxford'da bir kızla ilişki; erken evlenme; yoksulluk; Hindistan'a gidiş; biraz şiir de çevirmiş, «hem de sanırım çok güzel», ne diye bilinmez, çocuklara Acemce, Hintçe öğretmek istiyormuş, sonra da demin gördükleri gibi çimenlere uzanıp yatıyormuş.

Tansley'in koltukları kabardı; hep terslenmeye alıştığı için, Mrs. Ramsay'in kendisine tüm bunları anlatması onu sevindirmişti. Birden canlandı. Mrs. Ramsay'in, geçkin, bozulmaya yüz tutmuş bile olsa erkek zekâsı büyük şeydir, kadın ona baş eğmelidir düşüncesinde oluşu —kızı suçlu bulduğu için filan söylemiyordu, hem ona kalırsa karı-koca pekâlâ mutlu da olmuştu— Tansley'in gururunu daha da okşadı; kendini bu denli beğendiği olmamıştı hiç; şu anda bir arabaya binselerdi parayı kendinin vermesi ne büyük zevk olurdu. Küçük çantasına gelince, acaba onu taşımasına izin verir miydi? Mrs. Ramsay, hayır, hayır olmaz, dedi, çantamı her zaman kendim taşıyım. Gerçekten de öyle idi. Tansley, ondan başka türlü de beklenemez diye düşündü. Tansley'in içinde bin bir duygu kaynaşıyordu; özellikle bir şey, neden olduğunu bilmiyordu ama, onu pek heyecanlandırıyor, rahatsız ediyordu. Mrs. Ramsay'in, kendisini sırtında cüppesi,

başında şapkası, bir üniversite kurulu arasında yürürken görmesini çok isterdi. Bir üniversite öğretim üyeliği, profesörlük: göz önüne getiriyordu da bunların hepsine gücü yeterdi, bunların hepsini başarabilirdi de. Ama, Mrs. Ramsay durmuş öyle nereye bakıyordu? Duvara ilan yapıştıran bir adama. Hışırdayarak sallanan kocaman kâğıt düzeldi ve üzerinden her fırça geçişte narin bacaklar, çemberler, atlar, parlak kırmızı ve maviler, hiç kırıksız dümdüz göz önüne serildi; nerdeyse duvarın yarısı bir sirk ilanıyla kaplandı. Yüzlerce atlı, yirmi kadar marifetli fok balığı, arslanlar, kaplanlar... Mrs. Ramsay boynunu uzatarak, çünkü miyoptu, sirkin «bu kasabaya geleceği» haberini okudu. Tek kollu bir adamın böyle merdiven tepelerinde çalışması ne tehlikeli şey, diye şaştı. Adam sol kolunu iki yıl önce bir biçere kaptırmıştı.

Sonra yeniden yürümeye başlayınca sanki tüm bu atlılar ve atlar, içinde, çocukça heyecanlar uyandırmış da bir anda tüm acımasını unutturmuş gibi, «Hepimiz de gidelim,» diye ekledi.

Tansley, Mrs. Ramsay’i irkilten kuru bir sesle onun sözlerini yineledi: «Gidelim.» Ama kendini zorladığı belliydi. «Kepimiz de sirki görmeye gidelim.» Hayır. İçinden gelerek söylemiyordu. Belliydi ki içinden hiç de öyle demiyordu. Ama neden sanki? Nesi vardı ki? Birden içinde ona karşı bir yakınlık duyup sordu, çocukken onları hiç sirke götürmezler miydi? Hayır, hiç, diye yanıtladı onu Tansley. Mrs. Ramsay sanki ona, yanıtlamak için sabırsızlıkla beklediği bir şeyi sormuştu; sanki günlerdir, nasıl sirke gitmediklerini anlatmak için yanıp tutuşuyordu. Çok kalabalık bir aile imişler; kız oğlan dokuz kardeş; babası da esnafmış; «Babam eczacıdır, Mrs. Ramsay,» dedi, «Bir dükkânı var.» On üç yaşından beri hayatını kendi kazanıyordu; kaç kışı paltosuz geçirmişti.

Üniversitedeyken de çağrılarının hiçbirine karşılık veremezdi (bunları acı acı söylüyordu). Her şeyini arkadaşlarından iki kat fazla dayandırmak zorundaydı; en ucuz tütünden içerdi; rıhtım boylarındaki yaşlı adamların içtiği adi tütünden. Çok çalışırdı — günde yedi saat; şimdiki konusu bilmem neyin bilmem kime etkisiydi— yürüdükleri için Mrs. Ramsay söylenen şeyleri iyi anlamıyor, kulağına yalnız rastgele bir iki sözcük çalınıyordu... tez... öğrenim bursu... okutmanlık... doçentlik filan. Bu tatsız akademik terimlerden bir şey anlamıyordu ama sirke gitmenin ona ne diye bu kadar dokunduğunu, ne diye birdenbire babası, annesi ve kardeşleri, tüm ailesiyle ilgili sırları açığa vurduğunu şimdi anlamıştı; zavallı küçük adam; artık ona gülmelerine hiç ama hiç izin vermeyecekti; Prue'yu bu konuda uyaracaktı. Mrs. Ramsay biliyordu ki

Tansley'in asıl anlatmaktan zevk duyacağı şey, kendileriyle İbsen'i görmeye gidişiydi. Bilgiçlik taslamaya bayılıyordu. Hiç çekilir gibi değildi. Artık kasabaya girmişler, taş döşeli yolların üstünden gıcırdayarak geçen arabaların arasında anayoldan ilerliyorlardı ama, o hâlâ konut ve yerleşme işleri, öğretim, işçiler, kendi sınıfımızdan olanlara yardım ve konferanslar diye konuşmasını sürdürüyordu. Belliydi, yine o her zamanki güvenini bulmuş, sirkin demin neden olduğu durumdan kendini kurtarmış, dahası (şu anda Tansley'e karşı yine sıcak bir yakınlık duyuyordu) nerde ise, ona — ama tam bu sırada evler bitti; kendilerini rıhtımda buldular, tüm koy olduğu gibi önlerinde serili idi; Mrs. Ramsay, «Aman ne güzel!» diye haykırmaktan kendini alamadı. İşte koy bir tabak dolusu mavi su gibi önündeydi; açıkta, her şeyden uzak, tek başına yükselen apak yaşlı Fener, sağda da göz alabildiğince, kıpır kıpır uzun yabanıl otlarla

kaplı, dalga dalga yeşil kum tepeleri, insan ayağının basmadığı bir efsane ülkesine koşup gidiyorlarmış duygusunu veren tepeler.

Mrs. Ramsay durdu, gözlerinin grisi koyulaşarak, işte, dedi, kocamın sevdiği görünüm.

Bir an öyle sessiz kaldı. Sonra, ama şimdi buraya ressamlar gelmiş, dedi. Gerçekten de onlardan biri hemen birkaç adım ötelerinde duruyordu. Başında panama bir şapka, ayaklarında san çizmeler, kırmızı yuvarlak yüzünde büyük bir kıvanç, merakla çevresini alan on kadar küçük çocuğa hiç aldırmadan, ciddiyetle, sevecenlikle, kendinden geçmiş, uzun uzun bakıyor, sonra fırçasını daldırıp, ucunu yeşil ya da pembe yumuşak bir sıvı ile buluyordu. Mrs. Ramsay, Mr. Paunceforte, üç yıl önce buraya geldiğinden beri tüm resimler hep böyle birbirinin eşi diyordu, yeşil ve gri, limon rengi yelkenliler ve kumsalda pembe pembe kadınlar.

Ressamın yanından geçerlerken, belli etmeden bir göz atarak, ama, dedi, asıl büyükannemin zamanında çok zorluklar içinde çalışmışlar; önce kullanacakları renkleri karıştırırlarmış, sonra ezerlermiş, ondan sonra da, kurumaması için üzerine ıslak bezler örterlermiş.

Mr. Tansley, anlaşılan adamın yaptığı resmin pek iyi bir şey olmadığını anlatmak istiyor bana, diye düşündü. İnsan böyle mi derdi? Acaba bunu mu demek istemişti? Boyalar dayanıklı değilmiş. İnsan böyle mi derdi? Bunu mu demek istemişti acaba? Mrs. Ramsay'in çantasını taşımak isteği içinde uyandığı anda bahçede başlayıp tüm yol boyunca büyüyerek, kasabaya girdikten sonra kendisiyle ilgili her şeyi anlatmak için çırpındığı sırada büsbütün artan o olağanüstü heyecanın etkisiyle şimdi artık kendini ve o zamana kadar ne

öğrendiyse hepsini her zamankinden biraz başka, biraz sakat görüyordu. Çok tuhaf bir duyguydu bu.

Girdikleri küçük biçimsiz evin alt kat odasında, hasta kadını yoklamak için bir dakika yukarı çıkan Mrs. Ramsay’i bekliyordu. İşte üst katta çabuk çabuk yürüyordu; önce neşeli sonra yavaşlayan sesini duydu; hasırlara, çay kutularına, cam abajurlara göz gezdirdi; sabırsızlanıyordu; bu kez çantasını taşımaya karar vermişti. Dört gözle eve dönecekleri zamanı bekliyordu; odadan çıktığını, bir kapının kapandığını duydu; pencereleri açık, kapıları kapalı tutmalısınız diyordu, bir şey isterlerse (herhalde bir çocukla konuşuyordu) eve gelmelerini söylüyordu; sonra birden içeri girdi, bir an sessizce durdu (sanki deminden beri yukarda zoraki davranmış da şimdi bir an için kendini bırakıvermişti); mavi dizbağı nişanı kuşanmış Kraliçe Viktorya’nın resmi önünde bir an hareketsiz kaldı. Ve birdenbire Tansley ayırımına vardı; nedeni işte buydu, buydu: — Mrs. Ramsay gördüğü insanların en güzeliydi.

Gözlerinde yıldızlar, saçlarında tüller, siklamenler ve yabani güllerle — ne saçma sapan şeyler düşünüyordu böyle? Mrs. Ramsay en aşağı ellisinde vardı; sekiz çocuk annesiydi. Çiçek tarlaları arasından geçerek kopup kırılan goncaları toplamış, düşüp kalan kuzuları kucağına almıştı; gözlerinde yıldızlar ve saçlarında rüzgârla — Tansley onun çantasını aldı.

Mrs. Ramsay, «Hoşçakal Elsie,» dedi. Yokuşu çıkmaya başladılar. Mrs. Ramsay şemsiyesini dimdik tutmuş, hemen köşede biriyle buluşacakmış gibi hazırlıklı bir tavırla yürüyor, Charles Tansley de tüm yaşamında ilk kez olağanüstü bir gurur duyuyordu; lâğım kazan bir adam işini gücünü bırakıp Mrs. Ramsay’e baktı; kolunu indirdi ve Mrs. Ramsay’e baktı; Charles Tansley olağanüstü bir gurur duydu; rüzgârı,

siklamenleri, menekşeleri yüzünde, gözünde duydu; öyle ya yaşamında ilk kez güzel bir kadınla yanyana yürüyordu. Onun çantasını taşıyordu.

2

Pencerenin yanında duruyordu, sesi yine sevimsizdi, ama Mrs. Ramsay'in hatırı için bir parça olsun tatlılaşmaya çalışarak, «Fener'e gidemeyeceksin ha, James,» dedi.

Mrs. Ramsay, pis küçük adam, diye düşündü, ne diye durup durup bunu söylüyor sanki.

3

Oğlunun başını okşayarak sevecenlikle, «Kimbilir belki de sabahleyin güneşin ışıkları, kuşların cıvıltıları ile uyanırsın,» dedi. Belliydi kocası, o iğneleyici konuşma biçimiyle, yarın hava kötü olacak diye, çocuğunun neşesini kaçırmıştı; James'in bu fener yolculuğunu nasıl heyecanla ve sabırsızlıkla beklediğini biliyordu. Sanki kocasının söylendiği yetmiyormuş gibi, şu küçük pis adam da durup durup bu konuyu tazelemişti.

Oğlunun saçlarını okşayarak, «Kimbilir belki de yarın hava iyi olur,» dedi.

Mrs. Ramsay'in şimdilik, buzdolabına hayran olmaktan, Ordu Pazarları'nın resimli katalogunun sayfalarını karıştırıp, sayısız dişleri ve saplarıyla kesilip çıkarılması pek çok dikkat ve özen isteyen bir tırmık veya çimen kesme makinesi resmi bulmaktan başka elinden bir şey gelmiyordu. Tüm bu gençler

de kocası ne derse onu yineliyorlardı; o, yağmur yağacak dedi mi, onlar kesinlikle, bir kasırga kopacak diyorlardı.

İstediği resimleri bulmak için elindeki katalogun sayfasını çevirirken birden duraladı. O zamana dek (pencerenin önünde oturduğu yerden) ne konuştuklarını duymasa da, pipolarını ağızlarına sokup çıkardıkça arasıra kesilen gürültüden, erkeklerin neşeli neşeli konuştuklarının ayırımındaydı. Yarım saattir süren bu ses, kriket sopalarının gürültüsüne, bahçede kriket oynayan çocukların zaman zaman, «Bu gelen nasıl? Bu gelen nasıl?» diyen bağırışlarına karışıyor, hepsi birden onu sarıp avutan bir uyum içinde sürüp gidiyordu. Ama şimdi kesilivermişti. Kıyıya çarparak parçalanan dalgaların tekdüze sesleri, çok zaman düşüncelerine ayak uydurarak içini rahatlatan, çocuklarıyla olduğu zamanlarda sanki doğanın mırıldandığı eski bir ninninin, «Seni koruyan benim — senin desteğin benim» sözcüklerini mırıldanıyormuş duygusunu veren, ama bazen de ansızın, umulmadık bir anda, özellikle düşünceleri elindeki işinden biraz ayrılacak olsa böyle güzel şeyler fısıldamayıp, korkunç davul uğultuları halinde yankılanarak yaşamın akışına acımasızca tempo tutan, ada yıkılıp göçerek denizin içinde kaybolup gidecekmiş gibi insanı kötü düşüncelere salan, günü işten işe seğirtmekle geçip gitmiş olan Mrs. Ramsey'e her şeyin bir gökkuşağı gibi geçici olduğunu anımsatan bu ses —öteki seslerin bu ana dek bastırıp gizlediği ses— o anda birden gök gürültüsü gibi kulaklarında uğuldadı. Mrs. Ramsay korkuyla başını kaldırdı.

Konuşma kesilmişti; ondan olacaktı. Bir anda tüm bedenini kavrayan o gerginlikten kurtularak onun tam tersi bir duyguya, sanki az önce boşa harcadığı o heyecanı karşılamak içinmiş gibi sakin, neşeli hatta biraz da muziplik karışık bir

duyguya kapıldı; herhalde, dedi, zavallı Charles Tansley kurban edildi. Bu da umurunda bile değildi. Eğer kocasına kurban gerekiyorsa (hem gerekiyordu da) Mrs. Ramsay, oğlunu o kadar üzen Charles Tansley’i seve seve feda ederdi.

Bir dakika daha başı dimdik, olduğu gibi kalarak kulak kabarttı. Sanki her zaman duymaya alışık olduğu bir ses, düzenli, mekanik bir ses bekliyordu; işte kocası taraçada bir aşağı, bir yukarı gezinmeye başlamıştı; kulağına bahçeden yarı söz, yarı şarkı, ritmik bir mırıldanma geldi, bu hem bir ezgiye benziyordu, hem de homurdanma gibi bir şeydi; her şeyin yolunda gittiğine güven getirdi, yeniden rahatladı, dizlerinin üstündeki kitaba eğilerek altı ağızlı bir çakı resmi buldu; James’in bunu kesebilmesi için çok özen göstermesi gerekiyordu.

Sonra birden, bir uyurgezerin yarı uyanınca kopardığı feryat gibi tiz bir ses

Top gülle yağmurunda

diye öyle bir yükseldi ki Mrs. Ramsay acaba duyan oldu mu telaşıyla çevresine bakındı. Neyse Lilly Briscoe’dan başka duyan olmamıştı. Bunun da önemi yoktu. Ama çayırın kıyısında durmuş resim yapan genç kızı görür görmez hemen aklına geldi: Lily’nin resmi için başını elinden geldiğince aynı durumda tutmaya söz vermişti. Lily’nin resmi! Mrs. Ramsay gülümsedi. Çinli gibi küçük gözleri, o buruşuk yüzü ile kızcağız belki de hiç evlenmeyecekti; insan onun ressamlığını da pek önemsemiyordu; ama bildiğinden şaşmayan bir kızdı. Mrs. Ramsay de işte onu bunun için seviyordu; sözünü anımsayarak başını eğdi.

Elini kolunu sallayarak, «Korkmadan ilerledik,» diye gürleyerek öyle bir gelişi vardı ki az kalsın Lily'nin sehpasını devirecekti. Neyse ki hemen çark edip başka yöne doğru ilerledi, kimbilir belki de Balaclava sırtlarında şan ve şerefle ölmeye gidiyordu. Hem bu denli gülünç, hem de insanı bu denli şaşırtıp korkutan biri daha görülmemiştir. Ama böyle elini kolunu savurup, haykırdığı sürece Lily için tehlike yok demektir; çünkü durup da yaptığı resme bakmazdı. Bakılmasına da Lily Briscoe dayanamazdı. Bir kümeye, bir çizgiye, bir renge, pencerede James'le oturan Mrs. Ramsay'e baktığı zamanlarda bile haberi olmadan biri yaklaşır da resmini görürse korkusuyla hep çevreyi kollardı Lily. Tam, tüm duyuları ayakta karşıki duvarın ve sarmaşık çiçeklerinin rengi gözlerinde tutuşuncaya dek gergin bir dikkatle bakarken, evden birinin çıkarak kendine doğru geldiğini duyumsadı, her nasılsa, ayak seslerinden gelenin William Bankes olduğunu anladı; gerçi eli titredi ama, Mr. Tansley, Paul Rayley, Minta Doyle ya da kim olursa olsun birini gördüğü zaman yaptığı gibi resmini hemen çevirip ters yüzüne çimene kapatmadı; olduğu gibi bıraktı. William Bankes gelip yanında durdu.

İkisi de köyde birer oda tutmuştu; gelip giderken, geç vakit kapı eşiklerinde birbirlerinden ayrılırken çorbadan, çocuklardan, şundan bundan söz ede ede ahbap olmuşlardı; şimdi gelip bir yargıç tavrıyla yanında durunca (hemen hemen babası yaşındaydı, bitkilerle uğraşırdı, duldu, sabun kokardı, çok titiz ve temizdi) Lily hiç istifini bozmadı. Bankes de hiç kımıldamadan yanında duruyordu. Dikkat etti kızın ne kusursuz ayakları vardı. Parmaklarını hiç sıkmadığı belliydi. Onunla aynı evde pansiyoner olduğu için ne düzenli bir yaşantısı olduğu da gözünden kaçmamıştı: Kahvaltıdan önce

kalkar, sehpasını kapıp resim yapmak için başını alır giderdi, hem de galiba yalnız başına; anlaşılan varlıklı değildi, onda Miss Doyle'ın tazeliği ve çekiciliği de yoktu; ama yine de, ona kalırsa, Lily aklıyla, anlayışıyla o genç hanımdan kat kat üstündü. Örneğin şimdi Mr. Ramsey haykırp elini kolunu sallayarak üzerlerine gelirken, kesinlikle. Miss Briscoe anlamıştı.

Biri pot kırmıştı.

Mr. Ramsay onlara dik dik bakıyordu. Sanki görmüyormuş gibi bakıyordu. Bu bakışlar karşısında, nedenini anlamadılar ama, bir rahatsızlık duydular. Sanki görmemeleri gereken bir şeyi görmüşlerdi. Bir başkasının özel yaşamına girmişlerdi. Lily'ye öyle geldi ki Mr. Bankes'in hemen havanın serinliğinden söz edip şöyle bir dolaşmalarını önermesi, oradan ayrılmak, Mr. Ramsay'i duyamayacak kadar uzaklaşmak için uydurulmuş bir şeydi. Lily, evet, iyi olur, dedi. Ama gözlerini yaptığı resimden güçlükle ayırabildi.

Sarmaşık çiçekleri mosmordu; duvar da bembeyaz. Mr. Paunceforte'un gelişinden beri her şeyi soluk, ince ve yarı saydam görmek her ne kadar moda olmuşsa da, Lily doğadaki renklerle oynamayı doğru bulmuyordu; mademki onları öyle mosmor ve bembeyaz görüyordu, değiştirmeye ne hakkı vardı. Sonra rengin altında bir de biçim vardı. Bakarken her şeyi öyle açık, öyle kesin görüyordu ki; ama fırçasını eline alır almaz, birden, her şey değişiyordu. İşte tam görünümünden gözünü ayırıp çizmeye başlayacağı o anda tüm şeytanlar başına toplanır, Lily ağlayacak gibi olurdu; kafasında kurmakla işe başlayış arasındaki bu geçit bir çocuğun karanlık bir yoldan geçişi kadar korkunçlaşırdı. Çok zaman böyle olurdu. Cesaretini yitirmemek için çok savaşıması gerekirdi;

«Ama işte böyle görünüyor, tıpkı böyle,» diye söylenir, bin bir gücün ondan koparıp almak için uğraştığı gördüğü o şeyin, hiç olmazsa, bir parçasını kurtarmaya çalışırdı. İşte o soğuk ve rüzgârlı günde resim yapmaya başlayınca daha başka düşünceler, kendi yetersizliği, kendi hiçliği, Bröton Cadde'si'nin bir sokağındaki evde babasını geçindirmek kaygısı gelip kafasına yerleşmiş, Mrs. Ramsay'in dizlerine kapanmaktan (çok şükür şimdiye dek bu isteğe karşı koyabilmişti) kendini güç alıkoymuştu — hem ona ne söyleyebilirdi ki? «Seni çok seviyorum» mu derdi? Ama öyle değildi ki. Elini çitin, evin ve çocukların üzerinde dolaştırarak, «Tüm bunların hepsini çok seviyorum» mu diyecekti? İşte bu çok saçma idi, olacak şey değildi. İnsan demek istediğini söyleyemiyordu. Böyle düşünerek fırçalarını özenle yanyana kutusuna yerleştirdi ve Mr. Bankes'e dönerek:

«Hava hemen soğuyuveriyor. Güneş ortalığı hiç ısıtmıyor gibi,» dedi; çevresine bakarak söylemişti, çünkü ortalık henüz aydınlıktı; çimen hâlâ yumuşak koyu yeşilini koruyor, ev mor çiçekli yeşil sarmaşıklar içinde parıldıyor, engin maviliklerden kargaların soğuk çığlıkları geliyordu. Ama bir şey kıpırdadı, parladı, boşlukta gümüş bir kanat çırpı. Ne de olsa artık eylöldü, hem de eylülün ortası, vakit de akşamüstü altıyı geçiyordu. Her zamanki gibi yoldan aşağı doğru yürümeye başladılar, tenis sahasını geçtiler, sık çitte kor halindeki kömürler gibi kıpkızıl demir çubuklarla korunan o aralığa gelip durdular, bu kızılık arasından körfezin mavi suları her zamankinden daha mavi görünüyordu.

Bir gereksinme ile her akşam buraya gelirlerdi. Sanki kuru toprak üstünde durgunlaşan düşünceleri su harekete getirip yüzdürüyor, dahası kendi bedenlerini bile rahatlatıyordu. Önce tüm körfezi mavi bir renk dalgası

kaplardı; yürek onunla birlikte genişler, beden sanki yüzerdi, ama hemen bir an sonra kabaran dalgalarla diken diken olan siyahlık insanı sıkarak, bedeni soğuk ürpertiler içinde bırakırdı. Sonra büyük kara kayanın ardından hemen her akşam beyaz bir su köpüğü fışkırdı; ama zamanı belli olmazdı. Onun için durup beklemek gerekirdi; görününce de tadına doyumazdı. Bu arada da, insan birbirini kovalayan dalgaların, yarım çember biçimindeki kumsala sedeften örtüler serişini izlerdi.

İkisi de orada durmuşlar gülümsüyorlardı. Birbirini kovalayan dalgalar, suları yarararak hızla ilerleyen bir yelkenli, ikisini de neşelendirmişti. Yelkenli koyda şöyle bir dönerek durdu; ürperdi, yelkenlerini indirdi; bu hızlı devinimden sonra, ikisi de, önlerinde uzanan tabloyu tamamlamak için, doğal olarak bir içgüdü ile, bakışlarını uzaklardaki kum tepelerine çevirdiler; işte o zaman az önce içlerini dolduran neşe kayboldu, üzerlerine bir hüznün çöktü — çünkü hem bu iş tamamlanmıştı, hem de (Lily öyle düşünüyordu) böyle uzak görünüm, kendilerini izleyenlerden milyonlarca yıl daha uzun ömürlü oldukları duygusunu veriyor ve daha şimdiden tümünden hareketsiz bir yeryüzüne bakan bir gökle konuşup halleşiyorlar gibi görünüyorlardı da, ondan, insana böyle hüznün çöküyordu.

William Bankes, uzak kum tepelerine bakarak, Ramsay'ı anımsadı, Westmorland'da bir yolu anımsadı; Ramsay bu yol üzerinde o her zamanki yalnızlığı içine gömülmüş, tek başına yürüyordu; sonra birdenbire durdu; Mr. Bankes çok iyi anımsıyordu (herhalde bu tam böyle olmuştu), bir anaç tavuk civcivlerini korumak için çırpınarak kanatlarını yavrularının üzerine germiş, bunu gören Ramsay de durup bastonunun ucu ile göstererek, «Ne güzel — ne güzel,» demişti. O zaman Bankes, adamın iç dünyasına ışık tutan garip bir şey bu, diye

düşünmüştü; bu onun sadeliğini, sıradan şeylere olan ilgisini gösteriyordu; ama ona öyle geldi ki, o anda, arkadaşlıkları o yolun ortasında sona ermişti; şu, bu derken birbirlerinden uzaklaşmışlardı. Suç hangisinde idi pek bilemiyordu ama, bir zaman sonra aralarındaki canlı ve içten arkadaşlık yerini alışkanlığa bırakmıştı. Âdet yerini bulsun diye buluşup konuşuyorlardı. Ama, Bankes gözlerinin önünde uzanıp giden şu kum tepeleriyle arasında geçen bu sessiz konuşma sırasında Ramsay'e olan sevgisinin hiç eksilmediğini söylüyordu yine; işte orada, tıpkı yüzyıldır balçık içine gömülü bırakılıp da, dudakları kan kırmızı taze kalan bir gencin bedeni gibi, onun arkadaşlığı da tüm güçlülüğü ve gerçekliğiyle körfezin ötesinde kum tepeleri arasında olduğu gibi korunmuş yatıyordu.

Hem bu dostluğun hatırı için, hem de belki kendini, kuru, tek başına kalmış bir adam olmak suçlamasından kurtarmak için —çünkü Ramsay çoluk çocuğa karışmıştı, oysa kendisi çocuksuzdu, üstelik de duldu— istiyordu ki Lily Briscoe tutup da Ramsay'i küçük görmesin (bir bakıma büyük bir adamdı zaten) ama aralarındaki durumu da anlasın. Yıllarca önce başlayan arkadaşlıkları, Westmorland'de bir yolda, anaç tavuğun civcivleri üzerine kanatlarını gerdiği noktada sona ermişti; ondan sonra Ramsay evlenmişti; artık yolları ayrıldığı için, sırf âdet yerini bulsun diye buluşup görüşür olmuşlardı, bunda ikisinin de suçu yoktu.

Evet. Böyle olmuştu. Noktayı koydu. Görünüme arkasını döndü. Öbür yoldan, araba yolundan yürümek üzerine kıvrıldığı sırada gözüne öyle şeyler çarptı ki, eğer o kum tepeleri, arkadaşının vücudunu balçık içinde hâlâ yaşam dolu taze dudaklarla yatıyor olarak gözleri önüne sermeseydi bunların ayırımına bile varmayacaktı —örneğin Cam, o küçük

kız, Ramsay'in en küçük kızı. Çocuk su kıyısında çiçek topluyordu. Ne yabanıldı, ne hırçındı! Dadısının sözünü tutmuyor, beye bir çiçek vermiyordu. Hayır! Hayır! Hayır! Vermeyecekti işte! Yumruğunu sıktı. Ayağını yere vurdu. Mr. Bankes birden kendini yaşlanmış hissetti, içini bir üzüntü kapladı; niçin, bilmiyordu ama, sanki bu küçük kız şu arkadaşlık konusunda tüm suçu ona yüklemişti. Kupkuru, tek başına kalmış olduğu doğrudu galiba.

Ramsay'ler varlıklı değillerdi, nasıl geçinebildiklerine akıl sır ermezdi. Tam sekiz çocuk! Felsefe ile sekiz çocuk beslemek! İşte onlardan biri daha, bu kez Jasper, yanlarından geçiyordu. Geçerken keyifli keyifli, kuş vurmaya gidiyorum, dedi ve Lily'nin elini bir tulumba kolu gibi savurdu. Mr. Bankes acı acı söylendi, Lily'yi nasıl da seviyorlardı. Şimdi tüm bu gelişmiş, güçlü kuvvetli, kaygısız çapkınların o bitmez tükenmez giysi, ayakkabı, çorap gereksinimlerinden başka düşünülecek bir de eğitim sorunları vardı (belki Mrs. Ramsay'in bir geliri vardı ama, yine de). Bankes bir türlü onları ayırd edemez, hangisi büyük, hangisi küçük, hangisi hangisinden sonra gelir bilmezdi. İngiltere kral ve kraliçelerine benzeterek kendince onlara birer ad takmıştı: Zalim Cam, Yılmaz James, Adil Andrew, Güzel Prue —ne yapsın, diyordu, güzel olmamak kızın elinde değil ki— Andrew'e gelince o da akıllıydı. Yokuş boyunca, Lily, onun yorumlarını sadece kısa bir evet ya da hayırla geçiştiriyordu (çünkü Lily onların hepsine âşıktı, tüm bu dünyaya âşıktı). Bankes, Ramsay'in durumunu kafasında evirdi çevirdi, kâh ona acıdı, kâh onu kıskandı; sanki her şey kendi gözleri önünde olmuş, Ramsay gençliğinde her şeyden uzak tek başına sürdürdüğü o sıkı, o sade ve çekilgin yaşantısının ona getirdiği ün ve parıltıdan vazgeçivermiş, kendini çırpınan

kanatlar ve civıltılarla dolu bir yaşamın sıkıntılı havası içine bir daha çıkmamak üzere atmıştı. Evet, bu yaşantı ona bir şeyler vermişti — William Bankes bunu kabul ediyordu; Cam, tıpkı babasına yaptığı gibi, onun yakasına da bir çiçek taksa, ya da lavlar püsküren Vezüv Dağı tablosunu izleyebilmek için onun da omuzlarına tırmansaydı, hoş olurdu; ama, bu yaşantı Ramsay'deki bir şeyi de öldürmüştü; eski arkadaşları bunu pekâlâ hissediyorlardı. Onu tanımayan biri, şimdi, onun hakkında ne düşünürdü? Örneğin, şu Lily Briscoe ne düşünüyordu? Ramsay'in yeni yeni alışkanlıklar edindiğini görmemek olanaksızdı. Bir sürü acayıplikler, belki de güçsüzlükler. O ayarda bir insanın bu kadar düşmesi — ama böyle demek de biraz ağır kaçıyordu— çevresindekilerin beğenisine bu kadar değer vermesi ne şaşılacak bir şeydi.

Lily, «Peki ama, ya yapıtları!» dedi.

Ne zaman onun yapıtlarını düşünse Lily'nin gözü önünde bir mutfak masası canlanırdı. Bu da Andrew'nün yüzündendi. Lily, bir gün, ona, babasının neler üzerine yazdığını sormuştu. Andrew de, «Özne, nesne ve gerçeğin niteliği üzerine,» demişti. Lily, Allahallah o da ne demek, dediği zaman, Andrew, «Anlayamadığın zaman bir mutfak masasını aklına getir olsun bitsin,» demişti.

İşte o günden beri ne zaman Mr. Ramsay'in yapıtlarını düşünse, hemen aklına gıcır gıcır ovulmuş bir mutfak masası gelirdi. Bu masa şu anda, karşıdaki armut ağacının iki çatal dalı arasına gelip yerleşmişti. Çünkü meyve bahçesine gelmişlerdi. Büyük bir çaba göstererek, dikkatini, ağacın gümüş renkli yumrulu kabuğundan, balık biçimi yapraklarından çevirip bu masa görüntüsü üzerinde topladı; bu, yıllarca kullanıla kullanıla, bütün sağlamlığı ortaya çıkmış, damarlı, budaklı, o gıcır gıcır ovulmuş tahta

masalardan biri idi; bacakları boşlukta, orada öylece mihlanmış gibi duruyordu. Tüm günlerini köşeli özler görmekle, böyle güzel akşamları, tüm o alev rengi bulutlarıyla, mavilikleriyle, gümüşilikleriyle dört bacaklı akşam bir masaya dönüştürmekle geçiren bir insan (bütün ayrıcalıklı kafalar zaten böyle yapardı), elbette sıradan bir insan gibi düşünülemezdi.

Lily'nin, «Ya yapıtları!» diye anımsatması, Mr. Bankes'in hoşuna gitti. O da zaman zaman bunu düşünürdü. Kaç kez, «Ramsay, en iyi yapıtını kırk yaşından önce veren kimselerdendir,» demişti. Daha yirmi beş yaşındayken küçük bir kitapla felsefede kendini göstermişti. Ondan sonra yazdıklarının hepsi aşağı yukarı aynı konunun genişletilmesi ve yinelenmesiydi. Bankes, saçları dümdüz fırçalanıp taranmış, üstü başı tertemiz ve özenli, güç beğenir bir yargıç tavrıyla armut ağacının yanında durup, ama, dedi, hangi alanda olursa olsun kalacak bir yenilik getirenlerin sayısı o denli az ki! Birdenbire onun elini oynatmasıyla, sanki bağları çözülüvermiş bir yük gibi, Lily'nin Bankes'le ilgili üstüste birikmiş tüm izlenimleri, tüm duyguları yerlerinden oynayarak ağır bir çığ gibi üzerine yığılıverdi. İşte o anda duyduklarından biri buydu. Hemen ardından da Bankes'in asıl benliği bir buğu halinde yükseldi. Bu da bir başka duygu idi. Algısının şiddeti Lily'yi olduğu yere mıhlamıştı; Bankes ciddiyetti, iyilikti. (Lily içinden ona diyordu ki) sana saygım var, her şeyine; bencil değilsin; kendini hiç öne sürmezsin; Mr. Ramsay'den daha ince düşüncelisin; sen tanıdığım insanların en incesisin; ne karın, ne de çocuğun var (bütün cinsel duygulardan uzak, onun o yalnızlığına kol kanat germeyi öyle istiyordu ki), senin için yalnız bilim var (elinde olmadan gözünün önüne patates kesitleri geldi); seni övmeye

kalkmak, seni küçük görmektir; cömert, temiz yürekli, kahraman adam! Ama Lily bunları düşünürken bir yandan da, Bankes'in buraya gelirken ta oralardan buralara nasıl yanında bir uşak taşıdığını; köpeklerin sandalyelere çıkmasına nasıl kızdığını; saatlerce (Mr. Ramsay, sabrı tükenip de kapıyı çarparak odadan çıkıp gidene kadar) nasıl hiç durmadan sebzelerdeki tuzdan ve İngiliz alıcılarının hainliklerinden sözettiğini anımsadı.

Öyle ise tüm bunların içinden nasıl çıkılıyordu? Bir insan başkaları hakkında nasıl yargıya varıyor, nasıl fikir yürütüyordu? Şundan bundan tutturarak nasıl oluyor da hoşlanıyorum ya da hoşlanmıyorum gibi bir sonuç çıkarıyordu? Hem, sanki, bu sözcükler de ne demekti? Armut ağacının dibinde mihlanıp kalmış gibi, öylece dururken, bu iki erkekle ilgili izlenimler sağanak halinde üzerine boşanıyor, içine doluyordu; zihninden geçen düşünceleri izlemek, not edilemeyecek denli hızla konuşan bir sesi izlemek gibiydi; bu ses kendi sesiydi; kendiliğinden, yadsınamaz, değişmez, çelişkili şeylerden sözedip duruyordu; öyle ki armut ağacının kabuğundaki çatlak ve tomurlar bile orada hiç değişmeden sonsuza dek öylece kalacak gibiydiler. Lily, içinden, sende büyüklük var, oysa Mr. Ramsay'de bu hiç yok, diye sürdürdü. Mr. Ramsay sıradan, bencil, yararsız, kendini beğenmiş bir insan; şımarığın biri; dediğim dedik diyen biri; Mrs. Ramsay'i ölesiye çalıştırıyor ama (içinden Mr. Bankes'e seslenerek), onda da sende olmayan bir şey var; dünyaya metelik vermiyor; ufak tefek işlerle oyalanmaz; köpekleri sever, bir de çocuklarını. Tam sekiz çocuğu var. Senin hiç yok. Geçen akşam üstüste iki hırka giyip odaya gelerek, bir muhallebi tasının içine, Mrs. Ramsay'e saçını kestirmemiş miydi? Tüm bunlar, Lily'nin kafasında bir sivrisinek sürüsü gibi, aşağı

yukarı durmadan gidip geliyordu; sanki hepsi tek tek ayrı birer varlıktı ama, yine de usta bir el, görünmeyen esnek bir ağ içinde hepsini birden denetliyordu — tüm bunlar ayrı ayrı, Lily'nin zihninde, armut ağacının dalları arasında durmadan gidip geliyorlar, oynuyorlardı; o ovulmuş mutfak masasının görüntüsü, Lily'nin Mr. Ramsay'in zekâsına beslediği büyük saygının simgesi olan bu masa, hâlâ orada, armut ağacının dalları arasında duruyordu; gittikçe şiddetlenen ve hızlanan düşünceleri öyle gerildi ki, sonunda kendiliğinden parçalanıp dağılıverdi; Lily rahatladı; hemen ötede bir silah patladı; arkasından, ürkmüş, heyecanlı, birbirine girmiş bir sığırcık sürüsü havalandı.

Mr. Bankes, «Jasper!» dedi. Sığırcıkların üzerinden uçtuğu taraçaya doğru döndüler. Hızla uçup giden kuşların gökyüzünde dağılışını izleyerek yüksek çitteki aralıktan geçtiler. Birden, dokunaklı bir sesle, «Biri pot kırdı,» diye homurdanan Mr. Ramsay'le burun buruna geldiler.

Gözlerinde heyecanın verdiği bir parlaklık, büyük bir trajik gerginliğin doğurduğu bir meydan okuyuş vardı, bir an onlarla göz göze geldi, tanıyacakmış gibi oldu; ama sonra bundan kaçınmak istiyormuşçasına elini yüzüne doğru kaldırdı, sanki kızıp utanmanın verdiği sıkıntıdan kurtulmak için onların normal bakışlarını yüzünden sıyrıp atmak istiyordu, sanki kaçınılmaz olduğunu bildiği bir şeyi biraz olsun geciktirsinler diye yalvarıyordu, sanki bu duraksamadan duyduğu çocuk hiddetiyle onları etkilemek istiyordu. Ama beklenmedik bir zamanda üstüne gelinmiş olsa bile büsbütün yenilmek niyetinde değildi; bu tatlı heyecanı elinden büsbütün kaçırmamaya kararlıydı; bu yakışsız taşkınlıktan utanmıştı, ama keyfine de diyecek yoktu — sert bir hareketle arkasını döndü, iç yaşamının kapılarını onların yüzüne

çarpıverdi. Lily Briscoe ile Mr. Bankes ne yapacaklarını şaşırarak başlarını yukarı kaldırdılar, Jasper'ın çiftesiyle darmadağın ettiği sığırcıkların karaağaç tepelerine tünemiş olduklarını gördüler.

5

William Bankes'le Lily Briscoe geçerlerken Mrs. Ramsay başını kaldırıp onlara bir göz atarak, «Yarın hava açmasa bile başka gün yok değil ya!» dedi. Sonra da, Lily'yi sevimli gösteren soluk, buruşuk, küçücük yüzündeki o badem biçimi Çinli gözleri; ama bunu görecekt adam çok anlayışlı olmak ister, diye düşünerek, James'e, «Hadi bakalım,» dedi, «hadi kalk da şu koncun ölçüsünü alayım.» Sonunda olur da Fener'e giderlerse, çorapları götürebilmek için, biraz daha örmek ister mi diye bakmak gerekiyordu.

Mrs. Ramsay gülümsedi, şu anda aklına çok hoş bir şey gelivermişti — William'la Lily evlenseler ne iyi olurdu — sonra, çelik şişleri çatışmış, örgüsüne otlar karışmış çorabı eline aldı; James'in bacağını ölçtü.

«Oğlum doğru dursana!» dedi. Fener bekçisinin küçük oğluna ölçülük etmek James'in hoşuna hiç gitmemişti, kıskançlığından bile bile doğru durmuyordu. Annesi, «Sen böyle yaparsan, çorap kısa mı oluyor, yoksa uzun mu, nasıl anlayayım?» diye sordu.

Başını kaldırıp şöyle bir baktı — çocuklarının en küçüğü, en sevimlisi hangi şeytana uyuyordu böyle? — oda, sonra koltuklar gözüne ilişti, aman yarabbi ne de partal şeyler diye düşündü. Andrew'ün de geçen gün dediği gibi, içlerinde ne varsa dökülmüş yerlerde sürünüyordu Evet, ama, bütün kış

tek başına yaşlı bir bekçi kadına bırakılacak, rutubetten su içinde kalacak olduktan sonra yenilerini almanın ne anlamı vardı? Neyse kirası çok azdı; çocuklar seviyorlardı; kocasına da kitaplığından, konferanslarından, çömezlerinden binlerce — tam tamına söylemek gerekirse üç yüz — mil uzakta olmak iyi geliyordu; hem konuklar için de bol bol yer vardı. Hasırlar, portatif karyolalar, Londra’da gününü tamamlayıp emekli edilmiş bir sürü koltuk, iskemle ve masa — hepsi burada pekâlâ işe yarıyordu. Birkaç fotoğraf vardı, bir de kitaplar. Kitaplar da kendiliklerinden ürüyor, diye düşündü. Onları okumaya bir türlü vakit bulamıyordu. Ozanın kendi eliyle, «Arzusu buyruk olana»... «Çağımızın bahtı daha açık Helen’ine»... diye armağan ettiği kitapları bile — ayıptı ama — okumamıştı. Croom’un yazdığı «Akıl», Bates’in «Polynesia’nın Vahşi Gelenekleri» filan da («Yavrum doğru dur» dedi) — Fener’e gönderilemezdi ki. Bir an gelecek, evin hiç tutar yanı kalmayacaktı; o zaman bir çaresine bakmak gerekecekti. Ah, eve girerlerken ayaklarını silmeyi öğrenseler de kumsalı içeri taşımasalardı — bu da bir şeydi. Eğer Andrew yengeçleri kesip, içlerini açıp bakmak istiyorsa nasıl olmaz diyebilirdi; ya da Jasper deniz yosunundan çorba yapılabilir diye tutturursa insan nasıl engel olabilirdi; Rose’un toplayıp getirdiği midye kabuklarına, kamışlara, taşlara sesini çıkarabilir miydi? Ne yapsın, çocukları, hepsi de yetenekliydi, ama başka başka yönlerde. Çorabı James’in bacağına tuttu, tüm odayı baştan aşağı süzerek, işte diye içini çekti, böyle olunca da eşyalar her yaz gittikçe biraz daha partallaşıyor. Yer yaygısı artık rengini yitiriyordu; duvar kâğıdı şurasından burasından yırtılarak sarkmaya başlamıştı. Üzerindeki resimler gül müdür nedir artık ayırt edilemiyordu; ama tabii bir evde tüm kapılar hiç kapanmaz, koca İskoçya’da sürgüleri

onarabilecek biri bulunmazsa o ev mahvolmaz da ne olurdu? Bir resim çerçevesi üzerine yeşil bir kaşmir şal yerleştirmek neye yarardı? On beş gün geçmeden rengi bezelye çorbasına dönerdi. Ama asıl onun canını sıkan kapılardı; hiç kimsenin kapı kapatmak aklına gelmezdi; kulak kabarttı. Oturma odasının kapısı açıktı; salonun kapısı açıktı; seslerine bakılırsa galiba yatak odalarının kapıları da açıktı; tabii merdiven başındaki pencere de açıktı; çünkü kendi eliyle açmıştı. Pencereleler açılmalı, kapılar kapatılmalıydı; bu kadar basit bir şeyi nasıl oluyor da hiç kimse aklında tutamıyordu? Geceleyin hizmetçilerin yattıkları odalara uğrardı; fırın gibi sıkı sıkı kapanmış bulurdu; yalnız Marie'nin, o İsviçreli kızın ki dışında; Marie temiz hava almadan yatmaktansa yıkanmamaya razıydı; ama Marie, «Yurdumda dağlar öyle güzeldir ki,» demişti. Bunu dün gece gözleri yaşla dolu, pencereden uzaklara bakarak söylemişti. «Dağlar öyle güzeldir ki.» Mrs. Ramsay biliyordu, kızın babası oralarda ölüm yatağındaydı. Onları babasız bırakıyordu. Kâh söylenerek, kâh kendi yaparak bir Fransız kadını gibi, o usta elleriyle pencerelerin nasıl açılacağını, yatakların nasıl yapılacağını gösteriyordu; kız konuşmaya başlayınca, uçarak güneşin önünden geçtikten sonra, bir kuşun kanatları nasıl yavaşça yumulup kapanır ve tüylerinin mavisi keskin çelik renginden, nasıl hafif bir mora dönerse tıpkı öyle, her şey sessizce gelip Mrs. Ramsay'in çevresinde toplanmış, yumulmuştu. Ağzını açıp da bir şey söyleyememişti. Ne söyleyebilirdi ki? Kızın babası gırtlak kanseriydi. Kendisinin hiç ses çıkarmadan öyle duruşu, kızın, «Yurdumda dağlar öyle güzeldir ki,» deyişi, o umutsuzluk havası aklına gelince birden sinirlendi. James'e sert sert:

«Uslu dur. Canımı sıkma,» dedi. James hemen anlamıştı, annesi gerçekten sinirliydi; hemen bacağını düzeltti, Mrs. Ramsay de çorabı ölçtü.

Sorley'in küçük oğlunun James kadar gelişmemiş olacağı da hesaba katılırsa çorap yine en aşağı bir iki parmak kısaydı.

«Çok kısa, hem de adamakıllı kısa,» dedi.

Kimse bu derece üzgün görünmemiştir. Güneş ışığından derinlere kadar uzanan aralıkta, yarı yolda karanlıklar içinde, belki de acı ve kara bir gözyaşı toplandı; bir gözyaşı damladı; sular bir o yana, bir bu yana dalgalandı, bu damlayı yuttu ve duruldu. Hiç kimse bu derece üzgün görünmemiştir.

Herkes, ama bu sadece bir dış görünüm mü? diyordu. Onun güzelliğinin, o görkemli görünüşünün ardında acaba ne gizliydi? dedikodusu onlara kadar gelmişti — bir başka, daha önceki bir başka sevgili, onlar evlenmeden bir hafta önce beynine tabanca sıkmış, ölmüş müydü ne? Birbirlerine soruyorlardı. Yoksa hiçbir şey yok muydu? Hepsi ardına çekilerek yaşadığı ve ne yapsa bozamayacağı, eşsiz bir güzellikten başka bir şey değil miydi? Çünkü büyük tutkulardan, çiğnenmiş aşklardan, gem vurulan büyük emellerden sözedildiği zamanlar, içtenlikli bir ânında, kendinin de bu şeyleri bildiğini, bir zamanlar içinde aynı şeyleri duymuş olduğunu, ya da tüm bunların kendi başından da geçtiğini söyleyebilirdi; ama şimdiye dek hiç kimseye bir şey söylememişti. Hep susardı. Demek biliyordu. Hem de öğretilmeden biliyordu. O yalınlığıyla zeki insanların yanlış anladığı şeylerin doğrusunu görüyordu. Ondaki o düşünce dürüstlüğü ve kesinliği de dimdik düşen bir taş gibi, kusursuzca konan bir kuş gibi doğruca istediği yeri buluyor; ruhu bu nedenle kendiliğinden, bir şahin gibi süzülüp inerek

gerçeği kavrıyordu — belki de insanı boş yere sevindiren, rahatlatan, yaşatan da buydu.

(Bir keresinde, Bankes, telefonda Mrs. Ramsay'in sesini duyunca öyle heyecanlanmıştı ki, «Sizin yoğrulduğunuz çamurdan doğada pek az olmalı,» demekten kendini alamamıştı; hem o sırada Mrs. Ramsay sadece bir trenden söz ediyordu. Bankes, Mrs. Ramsay'in bir Grek gibi mavi gözleri, düzgün burnuyla telefonun başında nasıl durduğunu görür gibiydi. Böyle bir kadınla telefonda konuşmak ne olmayacak bir şeydi! Sanki güzellik perileri toplanarak nergis tarlalarında elele verip bu yüzü hep birlikte yaratmışlardı. «Peki, Euston'dan 10.30'da kalkan trene yetişirim,» dedi.

Mr. Bankes telefonu yerine koyup, evinin arkasında yapılan otelde işçilerin ne kadar ilerlediklerini görmek için odanın öbür yanına doğru yürüyerek, «Ama,» dedi, «tıpkı bir çocuk gibi güzelliğinin farkında bile değil.» Daha tamamlanmayan duvarlar arasındaki çalışmayı, gidiş geliş izlerken Mrs. Ramsay'i düşündü. Çünkü, diye aklından geçirdi, her zaman ille de o yüzdeki uyumu bozacak bir şey yapar. Ya başına bir avcı şapkası geçirirdi; ya bir çocuğun yaramazlığını önlemek için ayağında lastikler çayırların üzerinden koşuverirdi; öyle ki eğer, insan onun yalnız güzelliğini düşünürse, o titreşimi, yaşayan o canlı şeyi (işçiler tuğlaları bir kalas üstünde yukarı çıkarıyorlardı) aklına getirmeli ve bu şeyi o resmin içine işlemeliydi; yok, onu sırf bir kadın olarak düşünürse, kendine özgü bazı gariplikleri olduğunu kabul etmeli, ya da hem kendi güzelliğinden, hem erkeklerin güzellik üzerine söyledikleri tüm sözlerden usanç getirerek, o görkemli görünüşünden sıyrılıp, bütün diğer insanlar gibi sıradan biri olmak istediğini varsaymak gerekirdi. Kimbilir, kimbilir. Artık işine başlamalıydı.

Mrs. Ramsay'in arkasına düşen yaldızlı çerçeve, onun üstüne atıverdiği yeşil şal ve Michael Angelo'nun o ünlü yapıtı başını tuhaf bir biçimde çerçeveliyordu. Mrs. Ramsay kızıl kahverengi tüylü çorabı örmeyi sürdürerek bir dakika önceki sert tavrını yumuşatıp başını kaldırdı ve oğlunu alnından öptü: «Hadi, kesilecek başka bir resim bulalım,» dedi.

6

Peki ama ne olmuştu? Biri pot kırmıştı.

Mrs. Ramsay birden daldığı düşüncelerden uyandı; ne zamandır bir anlam veremediği o sözcüklerin anlamını kavradı. «Biri pot kırmıştı» — Miyop gözlerini kendine doğru gelen kocasına dikti, gözlerini ayırmadan dikkatle baktı; kocası yaklaşınca anladı ki (sözcüklerin söylenişi zihninde bir şeylerle birleşivermişti) bir şey olmuştu, biri pot kırmıştı. Ama ne olduğuna bir türlü akıl erdiremiyordu.

Mr. Ramsay ürperdi; titredi. Tüm kendini beğenmişliği, kendi görkemli parlaklığından duyduğu tüm haz, adamlarının başında bir yıldırım gibi korkunç, bir atmaca gibi vahşi doludizgin ölüm vadisinden geçerken parça parça olmuş, yok olmuştu. Top gülle yağmurunda korkmadan ilerledik, ölüm vadisinden şimşek gibi çakararak, ateş açtık; gürledik — tam Lily Briscoe ile William Bankes'in arasına. Ramsay ürperdi; titredi.

Şimdi dünyada kocası ile konuşamazdı; çok iyi bildiği özel belirtilerden, gözlerini ondan kaçırmasından, sanki bir örtüye sarınmış, dengesini yeniden bulmak için yalnızlığa gereksinimi varmış gibi, tüm varlığının garip bir biçimde

çekilip büzülmesinden anlıyordu ki kocası fena halde kızmış, üzülmüştü. Mrs. Ramsay, James'in başını okşadı; böylece kocasına göstermek istediği sevgiyi oğluna göstermiş oluyordu. Ordu Pazarları katalogu üzerine eğilmiş, bir erkeğin üzerindeki beyaz gömleği sarıya boyamaya  alışan James'i izlerken, sonunda büyük bir ressam olursa ne güzel olur, diye düşündü. Hem neden olmasındı? Görkemli bir alnı vardı; Sonra, kocası ikinci kez yanından geçerken, başını kaldırıp baktı; içi rahatladı, yıkıntının üstüne bir örtü çekilmişti; babalık yanı ağır basmıştı; görenek o yatıştırıcı ritmini tutturmuştu; öyle ki bir kez daha pencerenin önüne geldiğinde, özellikle durup, düşüncesiz, şakacı bir tavırla James'in çıplak bacağını elindeki bir dalla gıdıklamak için eğilince Mrs. Ramsay «o zavallı genç»i, Charles Tansley'i apar topar savdığı için ona takıldı bile. Kocası, «Tansley'in içeri girip tezini yazması gerekiyor,» dedi.

Elindeki dalı oynatarak, «Eh, artık James'in de bu günlerde tezine oturması gerekecek,» diye alaylı alaylı ekledi.

James, nefretle, babasının, kendine özgü o yarı ciddi, yarı alaycı tavrıyla çıplak bacağını gıdıklamaya çalıştığı ince dalı itti.

Mrs. Ramsay, «Bu  oraplardan da usanç geldi; bitireyim diye çalışıyorum, yarın Sorley'in k  k oğluna göndereceğim,» dedi.

Mr. Ramsay sinirli sinirli; «Yarın Fener'e gitme olanağı ve olasılığı yok,» diye kestirip attı.

Mrs. Ramsay, «Nerden biliyorsun?» diye sordu. Çok kez rüzgâr değişiverirdi.

Karısının bu aşırı mantıksızlığı, kadınların akılsızlığı Ramsay'i  fkelerendiriyordu. Kendisi  l m vadisinden geçmiş, darmadağın edilmiş, kıymık kıymış olmuştu; şimdi de karısı

gerçeklere karşı duruyor, çocuklarını olmayacak şeylerle umutlandırıyor, düpedüz yalan söylüyordu. Ayağını sabırsızlıkla taş basamağa vurdu. «Allah cezanı versin,» dedi. Peki ama ne söylemişti ki? Sadece, «Yarın hava belki de güzel olur,» demişti. Öyle ya belki de olurdu.

Nasıl olurdu? Barometre böyle durmadan düşerken ve rüzgâr da batıdan eserken olamazdı bu.

Başkalarının duygularını hiç hesaba katmadan, bu kadar düşüncesiz bir biçimde gerçek ardında koşmak, uygarlığın o incecik tüllerini bu denli kayıtsızca, bu denli acımasızca parçalamak Mrs. Ramsay'e göre, insanlığa sığmazdı, korkunçtu; sersemlemiş ve körleşmiş bir halde, tüm bu dolu sağanağını ve kirli bulaşık suyunu başından aşağı yemeye razı gibi başını önüne eğdi. Söyleyecek bir şey kalmamıştı.

Kocası ses çıkarmadan yanında duruyordu. Sonunda çok aşağıdan alarak, «Ama istersen bir kez de gidip kıyı koruyucuları'na sorayım,» dedi.

Dünyada kimseye kocası kadar saygısı yoktu.

«Yok,» dedi, «tahminin doğrudur elbet.» Ne olacak sandviçleri hazırlamazlardı — işte o kadar. Bir kadın olduğu için doğal olarak, hepsi de bütün gün sabahtan akşama dek kâh bu iş kâh şu iş için ona danışmaya gelirlerdi; biri bunu isterdi, öbürü şunu; çocuklar artık büyüyorlardı; çok kez kendini, insanların heyecanlarına daldırılıp çıkarılmış bir süngere benzetirdi, buydu o. Sonra kocası Allah cezanı versin demişti. Kesinlikle yağmur yağacak demişti. Yok, yağmayacak demişti. İşte Mrs. Ramsay o anda kendini birden her tehlikeden uzak bir mutluluk ülkesinde bulmuştu. Kimseye kocası kadar saygısı yoktu. Onun ayakkabılarını bile bağlamaya layık değildi.

Mr. Ramsay, önceki tersliğinden ve alayının başında saldırı durumundayken yaptığı el kol hareketlerinden çoktan pişman olmuştu; oğlunun çıplak bacaklarına çekinerek bir daha dokundu; sonra, sanki karısından izin almış gibi (Mrs. Ramsay'e, garip bir biçimde, hayvanat bahçesinde gördükleri o büyük deniz aygırını, balığı yuttuktan sonra arka üstü takla atarak, havuzun suyunu çalkalaya çalkalaya kayıp giden o kocaman su aygırını anımsatır bir hareketle) akşam havası içine daldı; daha şimdiden incelmış olan hava tüm özünü yapraklardan ve çitlerden alıyor ama sanki buna karşılık güllere ve karanfillere gündüzün bulamadıkları bir parlaklık ve canlılık veriyordu.

Mr. Ramsay, taraçada bir aşağı bir yukarı uzun adımlarla yürüyerek, «Biri pot kırmıştı,» diye yineledi.

Ama sesinin tonu nasıl da değişmişti. Tıpkı bir guguk kuşu gibiydi; «nağmesini o da, bozardı haziranda»; sanki yepyeni bir ruh durumunu anlatacak bir tümce bulmak için kafasını zorluyor, araştırıyor ve aklına başkası gelmediği için, saçmalığına filan bakmayıp o tümceyi söyleyip duruyordu — «Biri pot kırmıştı» — ama böyle kuşkulu bir biçimde sanki soruyormuş gibi, uyumlu söylenince ne tuhaf kaçıyordu. Mrs. Ramsay gülümsemekten kendini alamadı. Çok geçmeden Mr. Ramsay hem bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, hem de artık tüm kuşkulardan sıyrılmış, güvenle bu tümceyi mırıldanıyordu; sonra vazgeçti, sustu.

Artık kurtulmuştu, yine kendi iç dünyasına dönmüştü. Piposunu yakmak için durdu, pencerede oturan karısına ve oğluna bir göz attı; insan bir ekspreste giderken okuduğu sayfadan başını kaldırıp pencereden dışarı baktığında, gözüne ilişen bir çiftliği, bir ağacı, bir bölük kulübeyi, nasıl okumakta olduğu şeyin resmiymiş gibi, o şeyi doğruluyormuş gibi görür

ve ondan sonra, nasıl güçlenmiş, güven bulmuş olarak önündeki kitaba dönerse, öylece, ona da, birbirinden hiç ayırt etmeden baktığı karısı ile çocuğu güç ve güven verdi: ve şu anda o parlak zekâsını kurcalayan sorunu kesin olarak çözmek çabasına girişti.

Evet, onunki parlak bir zekâ idi. Düşünmeyi bir piyano klavyesi gibi birtakım notalara, ya da bir abece gibi sıra ile yirmi altı harfe ayrılmış kabul edersek Ramsay'ın o parlak zekâsı, örneğin Q harfine gelinceye dek, teker teker, bu harfleri atlamakta güçlük çekmemişti. Ramsay Q'ya dek gelmişti. Tüm İngiltere'de Q'ya dek gelenler pek azdır. Düşüncelerinin burasında, sardunya çiçekleriyle dolu taş saksının yanında bir an durup, pencerede yanyana oturan karısına ve oğluna baktı; ama şimdi onları çok çok uzaklarda görüyordu; tıpkı kumsalda şeytan minareleri toplayan çocuklar gibi, dünyadan habersiz, ayakları dibindeki önemsiz şeylerle uğraşıyorlar, kendisinin iyiden iyiye gördüğü korkunç bir gelecek karşısında hepten savunmasız, yanyana oturuyorlardı. İkisini de onun koruması gerekiyordu; o da onları koruyordu. Ama peki Q'dan sonra? Sonra ne geliyor? Q'dan sonra daha bir dizi harf vardı ki, sonuncusunu, yaşayan gözler hemen hemen hiç seçemez, o ta uzaklarda kızıl bir ışıltıyla belli belirsiz yanar söner. Z'ye bir kuşakta yalnız bir kişi, o da bir kez ulaşabilir. Ama kendisi R'ye atlayabilirse o da bir şeydi. Hiç olmazsa Q'ya gelebilmişti ya. Q'ya iyice yerleşmişti. Artık Q'dan korkusu yoktu. Q elinin altındaydı. Q eğer Q ise — R — burada durup, piposunu saksının koç boynuzu biçimindeki kulpuna bir iki kez vurup takırdatarak temizledi, sonra yine düşünmeyi sürdürdü: «Öyleyse R...» kendini şöyle bir gerdi. Kendini iyice yumruk gibi sıktı.

Fırtınalı bir denizde, altı bisküvi ve bir şişe su ile açıkta kalan gemicileri kurtaracak nitelikler — dayanıklılık, doğruluk, ileriye görüş, özveri, beceri, tüm bu nitelikler Ramsay'ın yardımına koştu. Öyle ise R — nedir bu R?

Bir pancur, bir kertenkelenin deriden gözkapağına benzeyen bir pancur, Ramsay'ın keskin bakışı üzerinde açılıp kapandı ve R harfini karanlıkta bıraktı. Karanlıklar içinde kaldığı o anda başkalarının şöyle söylediğini duyar gibi oldu; «Ramsay nafile adamın biridir. Hiçbir şey yapacağı yok — R'ye atlaması olanaksızdır.» R'ye hiçbir zaman varamayacaktı. Hadi gayret, R'ye doğru bir adım daha. R —

Kutuplar ülkesinin uçsuz bucaksız buzları üzerinden yapılacak bir yolculukta, ona baş olmak, kılavuz olmak, her işte danışılacak insan olmak durumunu kazandıracak nitelikler: Fazla umuda kapılmadan, ama umutsuzluğa da düşmeden olacağı dinginlikle düşünen ve yüreklilikle karşılayan bir kılavuzun nitelikleri, yine yardımına yetişti. R —

Kertenkele gözü bir daha titredi. Alnındaki damarlar şişti. Saksının içindeki sardunyanın çizgileri inanılmayacak denli keskinleşti; işte ister istemez görüyordu: İki sınıf insan arasındaki o eski, o belirgin ayrım çiçeğin yaprakları arasında apaçık duruyordu, bir yanda durmadan ilerleyen insanüstü güçtekiler, yılmadan ağır ağır ilerleyerek, sıra ile tüm abece'yi, yirmi altı harfi de, bir bir aşip sona varıyorlardı. Öte yanda Tanrının kayırdığı, o vergili insanlar, bir hamlede, tüm harfleri, mucize gibi, bir solukta baştan sona aşırıyorlardı — bu dehanın yolu idi. Kendisi bir dahi değildi; böyle bir iddiası yoktu: Ama, pekâlâ, A'dan Z'ye dek abece'nin tüm harflerini, sıra ile bir bir aşmak gücü vardı, ya da

olabilmeliydi. Bu arada Q'ya yapışıp kalmıştı. Öyleyse ileri, R'ye doğru ileri.

Ramsay'in içini, kar yağmaya başlayıp da dağ başını duman aldığı sırada, artık yere uzanması gerekeceğini, sabah olmadan öleceğini anlayan bir kumandan için ayıp kaçmayacak duygular kaplamıştı; gözlerinin ferisi kaçtı, taraçada şu iki dakikalık gezintisi sırasında birdenbire yaşlanmış gibi çöküverdi. Ama o, yere uzanıp da ölmeyecekti, sarp bir kaya bulacak ve orada, gözlerini fırtınaya dikip, son anına kadar karanlıkları yarmaya çalışacak ve öylece ayakta ölecekti. Belki de R'ye hiç ulaşamayacaktı.

Üzerinden sardunyalılar sarkan saksının yanında donmuş gibi durdu. Ama milyonda kaç kişi R'ye ulaşıyor ki? diye kendi kendine sordu. Umutsuz bir girişimin önderi kendine pekâlâ böyle bir şey sorabilir, sonra da, «Belki bir kişi,» karşılığını da verebilir; böyle söylemekle de ardından gelenleri yanıltmış olmaz. Bir kuşakta tek bir kişi. Eğer o tek kişi de kendisi olmazsa suç onda mı? Yeter ki dürüstçe çalışıp didinmiş, artık dermanı kalmayınca dek tüm gücünü harcayıp tüketmiş olsun. Hem acaba ünü de ne kadar sürerdi ki? Ölmek üzere olan bir kahramanın bile, gözlerini kapamadan önce, arkamdan insanlar benim için ne diyecek acaba? diye düşünmek hakkıdır. Ünü belki de iki bin yıl kadar sürerdi. (Mr. Ramsay gözlerini çite dikerek acı acı sordu.) İyi ama iki bin yıl nedir ki? Gerçekten de bir dağ tepesinden aşağı, çağların sonsuz bozkırlarına şöyle bir bakarsanız, bu iki bin yılın ne değeri olurdu ki? Ayakkabınızın ucuyla vurup fırlattığınız taş parçası bile Shakespeare'den çok yaşayacak. Kendi küçük ışığı da belki bir iki yıl solukça biraz ışıldayacak, sonra daha büyük bir ışık onu yutacak, onu da daha büyük bir ışık yutacaktı. (Karanlığa, birbiri içine girmiş

ince dallara doğru baktı.) Öyleyse sonunda yılların oluşturduğu bozkırı ve düşüp yok olan yıldızları görecektik kadar da olsa bir yükseklığe tırmanan o fedai bölüğünün kumandanı, donmak üzereyken, yardım kolu geldiğinde onu görevi başında tam bir asker gibi ölmüş bulsun diye, biraz da gösterişle, uyuşmuş parmaklarını alına doğru götürüp, omuzlarını dikleştirirse, vaziyet almaya çalışırsa kim suçlar onu? Mr. Ramsay omuzlarını dikleştirip saksının yanında dimdik durdu.

Bir an böyle durup üzü, yardım kollarını, izinden yürüyen ve kendine borçlu olanların onun kemikleri üzerine dikeceği mezar taşını düşündü diye onu kim ayıplar? Ve sonunda o yok olmaya yargılı bölüğün kumandanı, elinden geldiğince çabalayıp her şeyi göze alarak, son zerresine dek tam gücünü harcadıktan, bir daha uyanır mıyım, uyanmaz mıyım diye hiç düşünmeden, kendini uykuya bıraktıktan sonra, şimdi birden ayak parmaklarının karıncalanmasından yaşadığını anlar, buna pek karşı da çıkmaz, yalnız biraz anlayış, biraz viski ve neler çektiğini hemen dinleyecek birini isterse, bu kumandan ayıplanır mı? Kim ayıplar? Kahramanı zırhını çıkarıp, pencerenin önünde duraklayarak karısıyla oğlunu izlemeye daldığı zaman, kim gizliden gizliye de olsa sevinç duymaz? Baktığı şey ilkönce çok uzaktadır, sonra yavaş yavaş yaklaşır, sonunda dudaklar, kitap ve baş ayrı ayrı belli olur, ama o yoğun yalnızlığı, yılların bozkırı ve yıldızların düşüşü, içinde öyle bir uçurum açmıştır ki bu görüntüler ona hâlâ tatlı ve yabancı gibi gelir; ve sonunda piposunu cebine koyup görkemli başını kadının önünde eğerse — bu dünya güzeli önünde böyle saygı ile eğildi diye onu kim ayıplar?

Ama oğlu ondan nefret ediyordu. Böyle yanlarına gelip durduğu, tepelerinden baktığı için ondan nefret ediyordu; onları işlerinden alıkoyduğu için ondan nefret ediyordu; onun o taşkın, o gösterişli tavırlarından nefret ediyordu; o görkemli başından nefret ediyordu; her istediğini ille de yaptırdığı için, hep kendini düşündüğü için (işte başlarında durmuş, ikisini de kendisiyle ilgilenmeye zorluyordu) ondan nefret ediyordu, ama asıl babasının o yapmacıklı, o kıpır kıpır heyecanından nefret ediyordu, bu heyecan dalgası titreşimlerle onları sarıp, annesiyle arasındaki o son derece içten, temiz havayı bozuyordu. Gözlerini kitabın sayfasına dikti; böyle yapınca belki babası yürür giderdi; belki annesinin dikkatini çeker umuduyla, parmağını bir sözcüğün üstüne koydu, biliyordu ki babası yanlarına gelip durur durmaz annesinin dikkati dağılıvermişti; öyle kızıyordu ki! Ama boşunaydı, ne yapsa yaran yoktu. Hiçbir şey Mr. Ramsay'i yerinden kımıldatmıyordu. Yanlarında durmuş, onlardan ille de yakınlık bekliyordu.

Deminden beri kucağında oğlu, sere serpe oturan Mrs. Ramsay toparlandı, yarı dönüp doğrulmaya davrandı. Bu haliyle, birdenbire havaya dimdik, bir sütun halinde fişkırان güçlü bir suyu, bir enerji kaynağını andırıyordu (sonra sakinleşip oturdu, eline yine çorabı aldı ama) tüm varlığını ateşleyen bir canlılıkla hem yanıyor, hem çevresini nurlandırıyor gibiydi; işte bu tatlı verimliliğin, bu yaşam pınarının ta ortasına değin erkeğin o öldürücü verimsizliği, pirinç bir gaga gibi, çıplak ve kısır dalıyordu Yakınlık istiyordu. Nafile adamın biriyim, hiçbir şey yapacağım yok, diyordu. Mrs. Ramsay'in şişleri durmadan çat çat gidip geliyordu. Mr. Ramsay gözlerini bir an bile karısından

ayırmadan yineledi, nafile adamın biriydi, bir şey yapacağı yoktu. Karısı sözcükleri olduğu gibi geri çevirdi. «Charles Tansley...» dedi. Ama Mr. Ramsay için bu yeterli değildi. O yakınlık istiyor, her şeyden önce dehasından emin kılınmak istiyor, sonra da insanların arasına karışmak, okşanmak, yatıştırılmak, kendine getirilmek istiyordu; onu kısırlığından kurtarmak ve evin tüm odalarını yaşamla doldurmak gerekliydi — oturma odası; onun arkasındaki mutfak; mutfağın üstünde yatak odaları; tüm bu odaların hepsi döşenmeli, yaşamla dolmalıydı.

Karısı, Charles Tansley senin için bugünün en büyük metafizikçisi diyor, dedi. Ama bu onun için yeterli değildi. Yakınlık görmeliydi. Kendisinin de yaşamın ta içinde olduğuna inandırmalıydılar onu, kendisine gereksinimleri olduğunu göstermeliydiler, sade ev halkı değil, tüm dünya. Elindeki şişler durmadan gidip gelirken, Mrs. Ramsay kendinden emin, dimdik, hayalinde oturma odasını, mutfağı istediği gibi döşedi, dayadı; kocasını oraya çekip, dinlenmeye, istediği zaman girip, istediği zaman çıkarak, dilediği gibi yaşamaya çağırdı. Gülüyor, örgüsünü örüyordu. Mrs. Ramsay'in dizleri arasında tüm bedeni gerilmiş duran James, annesinin tüm canlılığının, tüm gücünün alev alev yükseldiğini, ama sonra, bu alevin erkeğin o verimsiz palası, durup durup acımasızca inerek ille de yakınlık isteyen o tunç gaga tarafından içilip sömürüldüğünü duyumsadı.

Mr. Ramsay yineledi. Nafile adamın biriydi, hiçbir şey yapacağı yoktu. Bak öyleyse, duy öyleyse. Mrs. Ramsay elindeki şişleri şak şak işleterek, odanın içine, pencereden dışarıya, James'e bakarak, gülüşü, tavırları ve bu konudaki yetkisiyle (tıpkı karanlık bir odada elinde ışıkla dolaşarak endişeli bir çocuğu yatıştıran bir bakıcı gibi) ona

düşündüğünün gerçekleşmiş olduğunu söylüyordu; işte ev dolup taşıyordu; bahçede baharlar açıyordu; bundan hiç kuşkusu olmamalıydı. Eğer ona tüm varlığıyla inanırsa, kendisine hiçbir şeyden zarar gelmezdi; ne denli derinlere inerse insin, ne denli yükseklere tırmanırsa tırmansın bir an bile yalnız kalmayacak, karısını hep yanında bulacaktı. Mrs. Ramsay böyle her şeyi kucaklayıp korumak yeteneği ile öylesine övünüyordu ki kendisi bile kendini tanımaz oluyordu; nesi var, nesi yok her şeyini öyle dağıtmış, öyle harcamıştı ki, James, annesinin dizleri arasında tüm bedeni gerilmiş dururken, onun yapraklarla kaplı, dalları, uçuşan pembe baharlar açmış bir meyve ağacı gibi yükseldiğini duyumsadı; o pirinç gaga, babasının, hep kendini düşünen o bencil adamın, o verimsiz palası da bu ağacın dalları üstünde inip kalkıyor, vuruyor, vuruyor, yakınlık istiyor, ilgi istiyordu.

Karısının sözleri içini rahatlatmıştı; başı eğik, minnetle karısına baktı; kendine gelmiş, yeniden canlanmıştı; sonunda, tıpkı inandıktan sonra çekilip giden bir çocuk gibi, şöyle bir dolaşayım, dedi; çocukların kriket oynayışını izleyecekti. Çekilip gitti.

Gider gitmez Mrs. Ramsay yaprakları üstüste kapanan bir çiçek gibi yumuluverdi, tüm bedeni yorgunluktan kendi üzerine yığılıverdi; kendini bu tatlı yorgunluğa olduğu gibi bırakıverdi: ancak parmağını Grimm'in peri masalının satırları arasında dolaştıracak kadar gücü kalmıştı; sonuna dek gerilip açılmış da artık yavaş yavaş durmakta olan bir yayın titremesi gibi, onun da içinde, başarıyla bir şey yaratmış olmanın sarhoşluğu titreşimler yapıyordu.

Kocası uzaklaşırken her bir titreşim dalgası, sanki ikisini birden sarıyor, ikisine de tıpkı bir anda basılan, biri tiz, diğeri pes iki sesin kaynaştıkları anda birbirlerine verdikleri türden

bir erinç getiriyordu. Ama titreşim durup da yeniden önündeki Peri Masalı'na dönünce Mrs. Ramsay ayırımına vardı, yalnız bedence yorulmakla kalmamıştı (olayın içindeyken anlamazdı ama biraz geçince hep böyle olurdu), bedensel yorgunluğunda, belli belirsiz de olsa, başka, pek hoş olmayan bir duygu da vardı. 'Balıkçının Karısı' öyküsünü yüksek sesle okumaya başlamıştı, ama bu duygusunun nedenini kestiremiyordu; anlayınca da kendini bırakıvermedi, duyduğu hoşnutsuzluktan yakınmadı, sayfayı çevirmek için durup, ağır ağır kötü bir haberci gibi, kırılan bir dalga sesi kulaklarına çarptığı anda anladı, bu duygunun nedeni şu idi: Bir an da olsa kendini kocasından üstün görmeye gönlü razı değildi; hem kocasına söylediği şeylerin doğruluğundan tam emin olmamak da fenasına gidiyordu. Hiç kuşkusu yoktu, üniversiteler, herkesler, konferanslar, kitaplar onu bekliyordu, tüm bunlar her şeyden daha önemliydi; onu böyle rahatsız eden şey aralarındaki ilişki ve kocasının herkesin gözü önünde açıktan açığa böyle yanına gelip ondan yardım istemesi idi; çünkü o zaman, Ramsay karısının yardımı olmadan yapamıyor, diyorlardı; oysaki kocasının, kendinden, söz götürmeyecek biçimde üstün olduğunu, kendi yaptıklarının kocasınınkinin yanında sözü bile olamayacağını bilmeleri gerekirdi. Ama hoşnutsuzluğu biraz da kocasına gerçeği olduğu gibi söylemeye çekinmesinden, örneğin bir türlü limonluğun damından, onarılması için gidecek paradan, belki de elli sterlin kadar tutardı, sözedememesinden de kaynaklanıyordu. Kitapları için de öyleydi: Kendinin de biraz kuşkulandığı gibi, kocası son yapıtının pek de öyle en iyi yapıtı olmadığını (bunu da William Bankes'in sözlerinden çıkarmıştı) sezerse diye ürkmesi; sonra ufak tefek günlük olayları ondan gizlemeye çalışmak, çocukların bunu

anlamaları ve bu durumun onlara verdiği üzüntü — işte tüm bunlar birlikte yükselen iki sesin yarattığı o lekesiz dupduru sevinç havasını bozmuş ve ses hoş olmayan bir tatsızlıkla kulağına çarpıp kesilivermişti.

Sayfanın üstüne bir gölge düştü; Mrs. Ramsay başını kaldırıp baktı; ayaklarını sürüye sürüye Augustus Carmichael geçiyordu; tam insanlar arasındaki ilişkilerin eksikliğini, en mükemmeline bile bir kusur bulunduğunu ve kocasını sevmesine karşın, içindeki gerçekçi olma duygusuyla, bu kusuru görmezlik edemediğini düşünerek üzülmürken; tam kendi değersizliğine inanmanın, bu yalanlar, bu abartmalarla asıl görevini yapmaktan alıkonulmuş olmanın acısını duyarken — tam geçirdiği heyecan anından sonra, böyle kendini küçük görerek kaygılanırken, Mr. Carmichael sarı terliklerini sürüye sürüye geçti. Sanki içinden dürtmüşler gibi kendini tutamayarak pencereden dışarı seslendi: «İçeri mi giriyorsunuz, Mr. Carmichael?»

8

Carmichael hiç yanıt vermedi. Afyon yutardı. Çocuklar sakalı ondan sararıyor diyorlardı. Kimbilir, belki de öyleydi. Mrs. Ramsay'in bildiği bir şey varsa o da zavallının pek mutsuz olduğu ve her yıl biraz soluk almak için onların yanına geldiği idi; ama her yıl da hep aynı şeyi duyardı içinde; Mrs. Ramsay'e hiç güveni yoktu. Ona, «Kasabaya gidiyorum, pul, kâğıt, tütün bir şey ister misiniz?» diye sorunca irkildiğini duyumsamıştı. Mrs. Ramsay'e güveni yoktu. Bu da hep karısının yüzündendi. Karısının adama yaptığı aklına geldi; St. John's Wood'daki o iğrenç küçük

odada, o pis kadının onu nasıl kapı dışarı ettiğini gözleriyle gördüğü zaman, olduğu yerde donup kalmıştı. Zavallı adam pek sallapatıyordu; her şeyi üstüne döker saçardı; dünyada yapacak işi kalmamış usandırıcı ihtiyarların hâli vardı üstünde; karısı da bu zavallıyı kapı dışarı etmişti. O aksi haliyle, «Bana bak, Mrs. Ramsay’le ben biraz konuşacağız,» demişti; Mrs. Ramsay sanki görmüş gibi zavallının sayısız acılarla dolu yaşamını gözünün önünden geçiriyordu. Acaba tütün alacak parası var mıydı? Yoksa karısından istemek zorunda mıydı? Bir crown’i, on sekiz pence’i bile ondan mı isterdi? O kadının kocasını ne sudan şeyler için aşağıladığını düşündükçe içi sızlıyordu. İşte, (neden pek arılamıyordu ama, herhalde o kadının yüzünden olacaktı) böyle her zaman Mrs. Ramsay’den de kaçıyor. Onunla hiç konuşmuyordu. Ama Mrs. Ramsay’in elinden de daha fazla ne gelirdi? Ona güneşli bir oda vermişti. Çocuklar ona her zaman iyi davranıyorlardı. Kendi de onu istemediğini gösterir hiçbir davranışta bulunmamıştı. Sırf onunla dost olayım diye neler yapmıyordu. Pul ister misiniz? Bir kitap belki hoşunuza gider gibi şeyler söyler, onunla hep ilgilenirdi. Oysa — oysa (burada arasıra olduğu gibi, güzelliği aklına gelip kendi de ayırımında olmadan şöyle biraz kuruldu) kendini çevresindekilere sevdirmekte genellikle öyle pek güçlük çekmezdi; örneğin George Manning; örneğin Mr. Wallace; bu kadar ünlerine karşın, bir de bakarsınız bir akşamüstü sessiz sedasız çıkıp gelirler, ocak başında onunla baş başa sohbet ederlerdi. Kendisi de biliyordu, nereye giderse güzelliğinin meşalesini de beraber götürüyordu; bu meşaleyi girdiği her odaya dimdik taşıyordu; hem sonra istediği kadar bunu gizlemeye, onun verdiği o tekdüze görünüşten istediği kadar kurtulmaya çalışsın, yine de bu güzelliği yok edemiyordu.

Çok beğenilmişti. Sevilmişti. Yaşlılarla dolu odalara girmiş, önünde gözyaşları akmıştı. Erkekler, dahası kadınlar bile onun yanında tüm o karmaşık duygulara yol vererek, kendilerini sadeliğin, içtenliğin verdiği gönül rahatlığına bırakmışlardı. Mr. Carmichael'ın böyle kendinden kaçması gücüne gidiyordu; hem de haksız olarak, dürüst olmayan bir biçimde. Asıl canını sıkan da buydu (hem tam kocasına sinirlendiği bir sırada). Mr. Carmichael kolunun altında bir kitap, sarı terliklerini sürüye sürüye, sorusuna karşı yalnızca başını sallamakla yetinerek geçip gittiği zaman içinde beliren duygu, ona inanmadıkları duygusu, onu rahatsız ediyordu; başkalarına yardım etmek, nesi var, nesi yok onlara vermek için bu denli çırpınıp didinmesi hep bencillikten başka bir şey değildi demek? Böyle herkese yardım etmesi, nesi var, nesi yok onlara vermek istemesi hep kendi kendini hoşnut etmek için mi idi? Herkes çevresini sarıp, «Aman Mrs. Ramsay, sevgili Mrs. Ramsay... Mrs. Ramsay elbette!» desinler diye; onu arasınlar, onu çağırınsınlar, ona hayran kalsınlar diye mi böyle yapıyordu? Onun gizliden gizliye istediği bu değil miydi? İşte bunun için, Mr. Carmichael şimdi yaptığı gibi, ondan çekinerek, durup dinlenmeden akrostişler yaptığı köşeye doğru kaçıp uzaklaştığı zamanlar, sadece küçümsendiğini duymakla kalmaz, aynı zamanda ruhunda küçük kalmış bir yanın ayırımına varır, insanlar arasındaki en iyi ilişkilerin bile ne denli kusurlu, ne denli küçük, ne denli bencil olduğunu anlardı. Bakımsızdı, yıpranmıştı; anlaşılan gözleri zevkle dolduran bir görüntü olmaktan çıkmıştı (avurtları çökmüş, saçları ağarmıştı); tüm bu düşünceleri bir yana bırakıp aklını 'Balıkçı ile Karısı' öyküsüne verse, kucağındaki şu duygu külçesini (çocuklarının hiçbirisi bu denli

duygusal değildi), oğlu James'i yatıştırmaya çalışsa daha iyi ederdi.

Yüksek sesle okumaya başladı. «Adamın yüreğini keder bürüdü. Kendi kendine, 'Gitmeyeceğim,' dedi, 'Doğru değil,' ama yine de gitti. Kıyıya geldiğinde sular artık o yeşil ve sarı rengini yitirmişti; deniz mosmor kesilmiş, her yanı sis bürümüştü, ama yine öyle kıpırtısızdı. Adam kıyıda durup şöyle dedi »

Kocası bulmuş da duracak bu dakikayı mı bulmuştu? Ne diye söylediği gibi çocuklarının oyununu izlemeye gitmemişti? Ama Ramsay hiç konuşmadı; yalnız baktı; başını salladı; hoşuna gittiği belliydi; sonra yine gezinmeye başladı. Önünde uzanan şu çiti — o çit ki kaç kez düşüncesindeki duraklamaları sona erdirmiş, bir sonuca ulaşmanın belirtisi olmuştu — gördükten, karısı ile çocuğunu gördükten, içlerinden kırmızı sardunyalar sarkan taş saksıları — o sardunya çiçekleri ki kaç kez düşüncelerinin geçtiği yolları süslemiş; yaprakları, sanki aceleyle okurken üzerine not alman kâğıt parçalarıymış gibi, tüm düşüncelerini yazılı olarak saklamışlardı — gördükten sonra, rahatça *The Times* gazetesinde, her yıl Shakespeare'in evini görmeye giden Amerikalıların sayısı üzerine bir yazının sürüklediği düşüncelere daldı. Eğer Shakespeare hiç yaşamamış olsaydı dünya bugünkünden pek mi farklı olurdu? diye kendi kendine sordu. Büyük adamlar olmasa uygarlık ilerleyemez miydi? Zamanımızda sıradan bir insanın yaşayışı, Firavunlar zamanında olduğundan daha mı iyidir? Ama sıradan bir insanın yaşamını uygarlık ölçüsü olarak alabilir miyiz? diye kendi kendine sordu. Belki de bu doğru olmazdı. Belki de en büyük çıkarımız bir köle sınıfını gerektiriyordu. Metrodaki asansörcü değişmez bir gereksinimdir. Bu düşünce pek

hoşuna gitmedi. Başını arkaya attı. Buna engel olmak için ne yapacak yapacak, güzel sanatların egemenliğini kıracaktı. Bu dünyanın asıl o sıradan insanların dünyası olduğunu kanıtlayacaktı; kanıtlayacaktı ki tüm güzel sanatlar yaşamın üstüne serpiştirilen zorlama bir süsten başka bir şey değildir. Yaşamın kendisini anlatmazlar. Yaşam için Shakespeare de gerekli değildir. Ne diye böyle Shakespeare'i küçük düşürerek, işi gücü ömrünün sonuna dek hep asansör kapısında beklemek olan insanı kurtarmaya çalışıyordu, nedenini pek bilemiyordu; sert bir hareketle çitten bir yaprak kopardı. Gelecek ay tüm bunları Cardiff gençlerinin önüne sermeli, diye düşündü; şimdi, burada, evinin taraçasında, şöyle bir kır gezintisi yapıyor, orayı burayı şöyle bir yoklayıp araştırıyordu o kadar. (Az önce o denli sert bir hareketle kopardığı yaprağı fırlatıp attı); tıpkı, çocukluğundan beri tanıyıp bildiği kırsal bir bölgede keçi yollarından ve tarlalar arasından rahatlıkla at koşturan, kâh kolunu uzatıp çiçekli bir dal koparan, kâh cebine fındıklar dolduran bir adam gibi idi.

Her yanı karış karış biliyordu; şu dönemeç, şu parmaklık, tarlaları yarıp geçen şu kestirme yol, hepsini çok iyi tanıyordu. Kimi akşamlar ağzında piposu, böyle saatlerce düşünürdü; o eski bildik daracık yollar ve otlaklar arasında atını saatlerce oraya buraya koştururdu; her yer anılarla doluydu: Şurada o büyük savaşın öyküsü, burada bilmem hangi devlet adamının yaşamı vardı; şurası şiirler ve öykülerle, hatta sayılarla, filan düşünür ya da falan askerle imlenmişti, hepsi de çok canlı, çok açıktı; ama sonunda bu yollar, bu tarlalar, otlaklar, bol meyveli fındık ağacı ve çiçekler açan çit onu yolun öteki dönemecine getirirdi; her zaman orada yere atlayarak, atını bir ağaca bağlar, yaya

olarak yalnız başına yolunu sürdürürdü. Çayırlığın kıyısına dek geldi ve aşağılarda serilmiş uzanan koya baktı.

İşte hep kendini sonunda, istesin istemesin, böyle denizin yavaş yavaş kemirdiği bir toprak parçası üzerinde bulur ve orada bırakılmış bir deniz kuşu gibi tek başına dururdu; bu onun yazgısı, ona özgü bir şeydi; işte onun asıl gücü, asıl üstünlüğü buradaydı; tüm fazlalıkları birden silkip atmak, özleşmek, küçülmek, bedence bile daha hafiflemek, daha yalın görünmek ve yine de kafa gücünden hiçbir şey yitirmemek; kendi küçük toprağı üzerinde durup, insanların içinde bulunduğu bilisizliğin, aymazlığın karanlığına meydan okumak, bizim bir şeyden haberimiz yok ama deniz, üzerinde durduğumuz kara parçasını alttan alta durmadan kemirmektedir, diye düşünmek — işte bu onun yazgısı, onun yeteneği idi. Atından yere atladığı anda, tüm yapmacıkları, süsleri, fındıklardan ve güllerden yaptığı çelenkleri, hepsini fırlatıp atmış, öyle ufalmıştı ki, şan, şöhret, dahası kendi adı nedir unutmuştu; ama o ıssızlığın içinde bile öyle gergin, öyle tetikte duruyordu ki hiçbir gerçek dışı görüntüye yer vermiyor, hiçbir düşün tadına kapılıp kendinden geçmiyordu. İşte bu haliyle idi ki William Bankes’de arasıra, Charles Tansley’de (bir köleninki gibi) ve karısında, başını kaldırıp da kocasını çimenliğin kıyısında böyle dikilirken gördüğü şu anda, derin bir saygı, acıma ve de borçluluk duygusu uyandırırdu. Tıpkı bir kanalın yatağına kakılmış, üstüne martıların konduğu, dalgaların gelip gelip çarptığı bir kazığa, gezmeye çıkan vapurlar dolusu şen şakrak insanda, tek başına o açıklıklarda taşkın sırasında kanalın yerini belirlemek görevini yüklendiği için borçluluk duygusu uyandıran bir kazığa benziyordu.

«Ama sekiz çocuk babası istediğini yapamaz...» diye mırıldandı. Artık düşünmekten vazgeçerek geri döndü; içini çekti; gözlerini kaldırdı, küçük oğluna masallar okuyan karısına doğru baktı; piposunu doldurdu. İnsanoğlunun bilisizliğine, insanoğlunun yazgısına arkasını döndü; denizin, üstünde durduğumuz toprak parçasını kemirişini izlemek istemiyordu; var gücüyle bakabilseydi, düşünebilseydi belki de bir sonuca ulaşırdı; o anda karşı karşıya bulunduğu bu büyük sorunun yanında sözü bile olmayacak öyle değersiz şeylerle avundu ki bir bakıma bu rahatlığı yan çizip hor görmek geliyordu içinden, sanki böyle yoksul ve acılı bir dünyada dürüst bir adamın mutlu görünmesi suçların en bağışlanmazıydı. Evet, doğruydı; genellikle mutluydu; karısı vardı; çocukları vardı; altı hafta sonra Cardiff gençliğine Locke, Hume, Berkeley ve Fransız Devrimi'nin nedenleri üzerine «saçma sapan» bir şeyler anlatacaktı. Ama bunu ve bundan duyduğu tadı, kurduğu tümcelerden, gençliğin coşkusundan, karısının güzelliğinden, Swansea, Cardiff, Exeter, Southampton, Kidderminster, Oxford, Cambridge gibi yerlerden topladığı alkışlardan duyduğu tadı, bunların hepsini «saçma sapan» şeyler deyimi içine gizleyip, hor görmesi gerekiyordu; çünkü, doğrusu aranırsa, yapabileceğini yapmamıştı. Bu, başka bir giysi içinde gizlenmekti; kendi duygularını benimsemekten korkan bir adamın sığınağı idi. işte ben bundan hoşlanıyorum — işte ben buyum demekten korkup çekinen bir adamın sığınağı; William Bankes'le Lily Briscoe'ya göre de bu acınacak bir şeydi, hiç hoş değildi; böyle gizlemelere, sakınmalara ne gerek vardı anlamıyorlardı; sanki ne diye hep beğenilmek istiyordu; düşüncelerinde bu denli yürekli olan bir adam, yaşamda niçin bu denli korkak

oluyordu; hem bu denli saygın, hem de bu denli gülünç olması ne garipti.

Öğretmek de, öğütlemek de insan gücünü aşan bir şey galiba diye düşündü Lily. (Fırçalarını ve sehpasını kaldırmaya başlamıştı). Çok yükseltilenin bir gün düşer burnu kırılır. Mrs. Ramsay onun bir istediğini iki etmezdi. Sonra, aradaki fark adamı kimbilir nasıl şaşırtıyor, dedi. Kitaplarından ayrılıp yanımıza geliyor, bakıyor ki hepimiz oyunlar oynuyor, saçma sapan şeyler konuşuyoruz. Bir düşünün, onun düşündüğü şeyler nerde, bu âlem nerde, dedi.

İşte onlara doğru geliyordu. Birden donmuş gibi durdu. Sessizce denizi seyre daldı. İşte yine dönmüş gidiyordu.

9

Mr. Bankes gözleriyle onu izleyerek, evet, dedi. Yazık, çok yazıktı. (Lily ondan korkuyorum gibi bir şey söylemişti — durup dururken birden öyle değişiyordu ki.) Mr. Bankes, evet, dedi, biraz daha herkes gibi olabilse, yazık, çok yazıktı. (Bankes, Lily Briscoe'yu sevdiğinden Ramsay için düşündüklerini onunla açıkça konuşabilirdi.) İşte, diyordu, gençler Carlyle'ı bunun için okumuyorlar. Çorba soğuk diye hiddetlenip, dır dır söylenen aksi bir ihtiyar sanki ne diye bize öğüt vermeye kalkıyor? Mr. Bankes, işte, diyordu, bugünün gençleri galiba böyle söylüyor. Eğer siz de benim gibi Carlyle'ı insanlığın en ulu yol göstericilerinden biri olarak düşünürseniz, siz de benim kadar üzülürsünüz. Lily okuldan ayrıldıktan sonra Carlyle'ı alıp bir kez bile okumadığını söylemekten utandı. Ama ona kalırsa, insan Mr. Ramsay'i küçük parmağı sızlayınca sanki tüm dünya batıyormuş

sandığı için daha bile çok seviyordu. Lily buna aldırmıyordu. Ramsay sanki kimi aldatabilirdi? Kendisini övmenizi, ona hayran olmanızı açıktan açığa istiyordu; o küçük hilelerinin kimseyi aldattığı yoktu. Lily Mr. Ramsay'in arkasından bakarak, asıl zıddıma giden, o dar kafalılığı, o körlüğü, dedi.

Bankes de, Ramsay'in arkasından bakıp, «Biraz da ikiyüzlü değil mi?» dedi; bir yandan aralarındaki arkadaşlığı, Cam'in kendine çiçek vermek istemeyişini, erkek kız tüm o çocukları, bir yandan da içinde her tür rahatlık bulunan kendi evini, ama karısının ölümünden sonra pek sessiz kalan o evi düşünüyordu. Evet, aslında bir işi gücü vardı... Ama yine de içinden istiyordu ki onun dediği gibi, Ramsay'in «birazcık ikiyüzlü» olduğunu Lily de kabul etsin.

Lily Briscoe, kâh gözlerini kaldırıp, kâh önüne bakarak fırçalarını yerleştirmeyi sürdürdü. Gözlerini kaldırıncı, Mr. Ramsay'i görüyordu — sallana sallana, kayıtsız, düşüncesiz, çevresinden habersiz onlara doğru geliyordu. Birazcık ikiyüzlü mü? diye yineledi Lily. Hiç de değil — o, insanların en içtenliklisi, en dürüstü, (yanlarına gelmişti), en iyisi idi; ama gözlerini yere indirince, dünyada varsa yoksa kendisi, acımasız, insafsız biri, diye düşünüyordu; özellikle gözlerini yerden kaldırmadı; çünkü Ramsay'lerin yanında kendini etkilenmekten ancak böyle kurtarabiliyordu. İnsan gözünü kaldırıp da onları görünce bakıyordu ki Lily'nin «aşk» dediği şey her yanı sarmış, sel gibi. O zaman aşkın gözleriyle görülen o gerçekten uzak ama etkin, o heyecanlı evrenin bir parçası oluyorlardı. Gökyüzü onlarla bir oluyor, kuşlar onların ağzından ötüyordu. Bir yaklaşıp, bir uzaklaşan Mr. Ramsay'i, geçip giden bulutu, rüzgârla eğilen ağacı gördükçe, hissediyordu ki, hepsinden daha heyecanlısı, insanın teker teker yaşadığı o küçük ayrı olaylardan oluşan yaşamın, tıpkı

bir dalga gibi kıvrılıp toplanarak bir bütün olmasıydı; bu dalga insanı kendisiyle birlikte yükseltiyor, yükseltiyor, sonra birden, yine, kendisiyle birlikte hızla kıyıya çarpıyordu.

Mr. Bankes, Lily'nin yanıt vermesini bekliyordu. Lily, Mrs. Ramsay'in kendine göre nasıl velvelecı, hep kendi dediğini yaptıran biri filan olduğundan söz etmek üzereydi ama, Mr. Bankes'in büyük bir coşkuya kapıldığını görünce, kendisinin hiçbir şey söylemesine gerek kalmadığını anladı. Çünkü, insan Bankes'in altmışını geçtiğini, o temizliğini, kendini hiç öne sürmeyişini, sanki tüm kişiliğini sarmış görünen o beyaz bilim gömleğini düşünürse, bu duruma ancak coşku denirdi. Böyle Lily'nin gördüğü biçimde, Mrs. Ramsay'e dalarak bakması bir düzine delikanlının aşkına bedel bir coşku idi (hem belki de Mrs. Ramsay hiçbir zaman düzinelerce genci kendine âşık edememişti.) Sehpasını kaldırmaya davranarak, işte bu, imbikten geçmiş, saf sevgi diye düşündü; hiçbir zaman hedefini yakalamaya kalkışmayan, ozanların kendi deyişlerine, matematikçilerin simgelerine besledikleri sevgi gibi, tüm dünyaya yayılması, insanların kazançları arasına katılması istenen bir sevgi, diye düşündü. Gerçekten de öyleydi. Mr. Bankes bu kadından ne diye bu kadar hoşlandığını söyleyebilse; onun böyle oturmuş, oğluna öykü okuyuşu niçin üzerinde tıpkı bilimsel bir problemi çözenin heyecanını uyandırıyor, niçin tıpkı o zaman olduğu gibi o şeyi düşünerek dinleniyor, niçin bitkilerin sindirim sistemleriyle ilgili bir gerçeği kesinlikle kanıtladığı zaman olduğu gibi şimdi de sanki barbarlık yola gelmiş, kargaşanın egemenliği sona ermiş gibi bir duyguya kapılıyor bir bunları yanıtlayabilseydi, tüm dünya da kesinlikle bu duyguya katılır, bu duyguyu paylaşırdım.

Böyle bir coşku — insan buna başka ne ad verebilirdi ki? — Lily'ye söylemeye çalıştığı şeyleri unutturdu. Pek önemli bir şey değildi; Mrs. Ramsay'le ilgili idi. Bu «coşku», bu sessiz bakış yanında onun söyleyecekleri çok silik kalmıştı; Lily çok içten bir gönül borcu duydu; çünkü bu yüce güç, bu kutsal yetenek kadar hiçbir şey onu rahatlatmamış, ona yaşamın dertlerini unutturamamış, yaşamın sıkıntılarını böyle mucize gibi yok etmemişti; sürüp gittiği sürece de, insan, nasıl döşemeye vuran bir gün ışığını yok etmek istemezse, öylece bu duyguyu da örseleyemiyordu.

İnsanların bu biçimde sevebilmesi, Mr. Bankes'in, Mrs. Ramsay'e böyle bir duygu beslemesi (düşünceli düşünceli Mr. Bankes'e baktı), yaşamı kolaylaştırıyor, yüceltiyordu. Eski bir paçavrayla, kendini özellikle aşağılayarak, teker teker fırçalarını sildi. Tüm kadınları kapsayan bu büyük saygıya sığındı; sanki övülen kendisiydi. Bankes öylece bakadursun, o da resmine şöyle bir göz atacaktı.

Az kalsın ağlayacaktı. Resmi kötü idi, çok kötü idi, berbattı. Tabii daha başka türlü de yapabilirdi; renkler daha açık, daha hafif olabilirdi; şekiller de daha silik; işte Paunceforte olsa öyle görürdü; ama ne yapsın kendisi öyle görmüyordu ki. Onun gözünde renkler çelik bir iskelet üstünde alev alev görünürdü; bir katedralin kemerleri üstünde bir kelebek kanadının ışığı. Oysa o gördüklerinden bezi üstünde kalan, gelişigüzel karalanmış birkaç çizgi idi. Bunu da hiç kimse görmeyecekti; dahası hiç aşılmayacaktı bile. Kulaklarında Mr. Tansley'in sesini duyuyordu: «Kadınlar resim yapamaz, kadınlar yazı yazamaz...»

Mrs. Ramsay için söylemeye hazırlandığı şeyler aklına geldi. Nasıl söyleyecekti bilmiyordu ama herhalde eleştirecekti. Geçen akşam yine buyurur gibi bir tavır

takınması onu kızdırmıştı. Mr. Bankes'in bakışlarını izleyerek, Mrs. Ramsey'e baktı; hiçbir kadın başka bir kadına böyle tapamaz diye düşündü. Onların yaptıkları yapacakları Mr. Bankes'in yaydığı, ikisini de kapsayan o gölgelik altına sığınmaktı. Bankes'in gözünden uzanan ışık yönünde bakarak buna kendi değişik parıltısını da kattı. Mrs. Ramsay (başlı böyle kitabı üzerine eğilmiş haliyle) kesinlikle insanların en sevimlisi idi; belki de en iyisi; ama aynı zamanda insanın gördüğü şu kusursuz şekilden farklıydı da. Kendi kendine, «Ama niye farklı? Ne denli farklı?» diye sordu. Paletini tüm o mavi ve yeşil boya birikintilerinden temizledi; şimdi cansız kalıplar gibi gördüğü bu renkleri ahdetti yarın canlandıracak, kımıldatacak, akıtacak, onlara istediğini yaptıracaktı. Mrs. Ramsay'deki bu başkalık neydi acaba? Ondaki o ruh, o öz neydi ki insan, kanepenin köşesinde bir eldiven bulsa kıvrık duran parmağından hemen Mrs. Ramsay'in olduğunu anlardı. Kuş gibi uçar, ok gibi dümdüz giderdi. İnatçıydı; buyurgandı (Lily, kendi kendine, kuşkusuz onun hep kadınlarla olan ilişkisini düşünüyorum, hem sonra ben çok daha gencim, Brompton Caddesi'nin bir sokağında oturan önemsiz biriyim, diye düşündü). Yatak odalarının pencerelerini açar, kapıları kapatırdı. (Böyle düşünerek, zihninde, Mrs. Ramsay'le uyum sağlamaya çalışıyordu). Gece geç vakit eski bir kürke sarılmış gelir, (güzelliğinde her zaman bu vardı — aceleye getirilmiş, ama uygun düşürülmüş bir şeyle birliktelik, kapıyı hafifçe vurup içeri girerdi; ne olursa, aklına gelen bir şeyi, — Charles Tansley'in şemsiyesini yitirişi; Mr. Carmichael'ın hınhım konuşup, burnunu çekişi; Mr. Bankes'in «bitkisel tuzlar yok olur,» deyişi, aklına ne gelirse öykünürdü. Tüm bunları çok iyi yapardı, dahası alaylı bir biçimde abartırdı da; ve artık gitmesi gerektiği bahanesiyle kalkarak pencereye doğru yürür

— tanyeri ağarıyor, nerdeyse gün doğuyor der — sonra yarı döner, daha içten bir tavırla, ama hâlâ gülmesini sürdürerek, sen, Minta, hepiniz muhakkak evlenmelisiniz diye diretirdi; çünkü, derdi, tüm yaşamında ne denli üne erişirsen eriş (resimlerinin onca hiçbir değeri yoktu ya), ne denli başarı kazanırsan kazan, (belki de Mrs. Ramsay tüm bunları görmüş geçirmişti), buraya gelince yüzünü bir hüznün kaplar, ciddileşir ve yine gelip sandalyesine otururdu, şu hiç tartışma götürmez ki derdi, evlenmemiş bir kadın yaşamın en güzel yanını kaçırmış sayılır. Ev uyuyan çocuklarla dopdolu idi de Mrs. Ramsay kulak kesilmiş dinliyordu; evin her yanı karartılmış ışıklarla dolu gibi idi ve sanki düzenli soluk almalar duyuluyordu. Lily o zaman, ama benim de babam var; evim var, söylemek yürekliliğini gösterebilseydi, dahası resimlerim var demek isterdi. Ama tüm bunlar ötekinin yanında o denli küçük, o denli çocukça kalıyordu ki! Yine de gece tükenip, perdelerin arasından beyaz ışıklar sızmaya, bahçeden arasına bir kuşun cıvıltıları duyulmaya başlayınca, umutsuzca yüreklilik göstermeye çalışarak, kendinin bu genel kural dışında bir ayrıcalığı olduğunda diretirdi; bu düşüncesini savunmaya uğraşırdı; yalnızlıktan hoşlanıyordu; kendi kendine olmak istiyordu; öteki şey için yaratılmamıştı; o zaman o eşsiz derin gözlerin ciddi bir bakışıyla karşılaşmak, Mrs. Ramsay’ın açık açık belirttiği (o anda tıpkı bir çocuk gibi idi), «Benim sevgili Lily’m, benim küçük Brisk’im budalanın biri» kesin yargısına karşı durmak zorunda kalırdı. Sonra, anımsıyordu, başını Mrs. Ramsay’ın kucağına koymuş, gülmüş, gülmüş, gülmüş, Mrs. Ramsay’ın kendisinin hiç akıl erdiremediği yazgı, kismet gibi işleri nasıl tam bir dinginlikle yönettiğini düşündükçe kendini koyuvermiş, gülmüş gülmüştü. İşte karşısında öylece tüm ciddiyeti ve yalınlığıyla

oturuyordu. Lily, Mrs. Ramsay’i yeniden bulmuştı — işte eldivenin kıvrık parmağı bu idi. Ama ne tür bir tapınağın içine girmişti? Lily Briscoe, sonunda başını kaldırıp bakmıştı; Mrs. Ramsay, onu bu denli güldüren şeyin ne olduğunu anlayamamış hâlâ her şeye egemen yerinde oturuyordu; ama artık o güçlü istemden hiç iz kalmamış, onun yerini, sonunda bulutların sıyrılarak açığa çıkardığı lekesiz bir görünüm almıştı — ayın yanbaşıda uykuya dalmış küçücük bir gök parçası.

Bu akıl mıydı? Yaşamış olmanın bilgeliği miydi? Yoksa bu yine bize güzelliğin oynadığı bir oyundu da tam gerçeğe yaklaşacağımız sırada bizi altın bir ağla yakalayıp şaşırtıyor muydu? Yoksa Mrs. Ramsay de içinde bir giz mi saklıyordu? Lily Briscoe’nun, bu dünyanın sürüp gitmesi için tüm insanların saklamak zorunda olduklarına inandığı bir giz. Herkes kendisi gibi ne yaptığını bilmez, ilerisini düşünmez değildi ya. Ama eğer onlar biliyorsa, bildikleri nedir söyleyebilirler miydi? Sıkı sıkı Mrs. Ramsay’in dizlerine sarılmış, yerde oturuyor, onun, bu sokulmasının nedenini, belki de hiçbir zaman anlayamayacağını düşünerek gülümsüyor, aynı zamanda şu anda kendisine bedeniyle dokunan bu kadının zihninin ve yüreğinin hazine odalarında, tıpkı kralların gömütlerindeki hazinelerde olduğu gibi, kutsal yazılar taşıyan tabletler olduğunu düşünüyordu; eğer insan onları heceleleyebilseydi her şeyi öğrenirdi; ama bu yazılar hiçbir zaman açığa çıkarılmayacak, herkesin malı olmayacaktı. Sevgi ya da beceride ne vardı ki böyle onların açtığı yoldan sıkışıp geçerek insan o gizli odalara girebiliyordu? Bir sürahiye doldurulan sular gibi, insanın sevdiği şeyle birleşerek tek bir şey oluşu nasıl bir beceri isterdi? Beynin karışık, dolambaçlı yollarında ustaca bir

kaynaşmayla bu sonucu elde eden beden miydi, akıl mı? Yoksa yürek mi? Herkesin sevmek dediği şey, Mrs. Ramsay'le onu tek bir şey yapabilir miydi? Çünkü onun aradığı şey, birleşmek, tanımak değil, bir tek olmaktı; ne tabletler üzerindeki yazıları, ne de bilinen dillerde yazılması olağan şeyleri istiyordu; o yalnız içli dışlı olmak istiyordu. Başını Mrs. Ramsay'in dizine dayayarak, zaten bir olmak da bundan başka nedir ki diye düşünmüştü.

Başını Mrs. Ramsay'in dizine dayamış bekliyordu; ama hiçbir şey olmadı, hiçbir şey, ama hiçbir şey! Yine de biliyordu ki Mrs. Ramsay'in yüreği hem yaşamışlığın deneyimleri, hem de bilgeliği ile dopdoluydu. Öyleyse diye sormuştu kendine, insanlar böyle bir kapalı kutu oldukları halde, nasıl oluyor da onlarla ilgili şöyledir, böyledir diye yargılara varabiliyoruz? İnsan tıpkı bir an gibi, havada, elle tutulamaz, dille tadılamaz bir tatlı ya da acının ardına düşüp o kubbe gibi kovanın çevresinde gidip gidip geliyor, tek başına, ülkeleri kaplayan ıssız gökleri dolaştıktan sonra, sesle, devinimle dolu kovanlara geliyordu. Bu kovanlar insanlardı. Mrs. Ramsay ayağa kalktı. Lily de kalktı. Mrs. Ramsay çıkıp gitti. İnsan düşünde gördüğü bir kimseyi gözünü açınca nasıl biraz başka türlü bulursa, Lily de bu düşünden sonra Mrs. Ramsay'den günlerce arı uğultuları işitir gibi oldu; bu uğultu Mrs. Ramsay'in söylediği her şeyden daha canlıydı. Şu anda da odanın penceresi önünde hasır koltukta otururken, Mrs. Ramsay, Lily'nin gözünde, görkemli bir biçim, bir kubbe biçimi alıyordu.

Lily'nin gözünden uzanan bu ışın, Bankes'in ışınıyla yanyana dosdoğru, James'i dizlerine almış kitap okuyan Mrs. Ramsay'e ulaştı. Lily hâlâ bakıyordu; ama Bankes bakacağı kadar bakmıştı. Şimdi gözlüklerini takmış, bir adım geriye

çekilmiş, elini kaldırmış, açık mavi gözlerini hafifçe kısmıştı. Lily kendine gelerek, Bankes'in niyetini hemen anladı; tıpkı üzerine inmek için kalkan eli görmüş bir köpek gibi ürktü. Resmini sehpadan çekip almak istedi, ama kendi kendine, göstermek de gerekir, diye söylendi. Bu korkunç sınava, yaptığı resme bakılmasına, göğüs gerebilmek için kendini zorladı. Göstermek de gerek, diye söylendi, göstermek de gerek. Ve mademki bu olacaktı, Mr. Bankes'in görmesi yeğ idi. Ama otuz üç yıllık yaşamının tortusunu, her bir gününden artakalanı, hele üstüne, yaşadığı kadar, davranış ve sözleriyle belli ettiklerinden daha da gizli bir şey katıldıktan sonra, Bankes'ten başkasının görmesi ne işkenceydi. Aynı zamanda çok da heyecanlı bir şeydi.

İnsan bu denli sakın, bu denli heyecansız olamazdı. Mr. Bankes cebinden bir çakı çıkarıp, kemik sapıyla tuvale şöyle hafifçe dokundu. «Tam şuradaki» üçgene benzer mor şekille acaba neyi göstermek istemişti?

James'e kitap okuyan Mrs. Ramsay'i, dedi Lily. Bankes'in ne diyeceğini biliyordu — kimse bu şeklin bir insan olduğunu anlamazdı. Ama ben şekle bağlı kalmaya çalışmadım, dedi Lily. Öyleyse bunları resme ne amaçla koymuştu? Sahi niye koymuştu? — herhalde şu yan, şu köşe açık renkti de, bu yan da, bu köşe de koyu renk olsun diye düşünmüştü; başka hiçbir nedeni yoktu. Bu basit, açık, sıradan bir şeydi, ama yine de Mr. Bankes'de ilgi uyandırmıştı. Ana ile oğul — tüm dünyada saygı konusu olan bu iki varlık, hem bu kez ki, güzelliği ile ünlü bir ana idi — böyle mor bir gölge haline getirilebiliyor da demek yine saygısızlık olmayabiliyor, diye düşündü.

Ama bu onların resmi değil, dedi Lily. Ya da sizin anladığınız biçimde değil. Hem onlara saygı göstermenin bir

değil birçok biçimi vardı. Örneğin şuraya bir gölge, buraya bir ışık düşürerek. O da saygısını böyle bir biçim içinde belirtiyordu — eğer, onun sezinler gibi olduğu biçimde, resim bir saygı belirtisi olmalıysa. Bir ana ile oğul pekâlâ bir gölge haline getirilebilir, yine de saygısızlık edilmiş olmazdı. Burada bir ışık varsa, orada bir gölge gerekirdi. Bankes düşünceye daldı. İlgisi uyanmıştı. Söylediklerinden bilimsel olarak hiç kuşkusu yoktu. Yalnız doğrusu aranırsa, tüm önyargılarıyla öbür yanı tutuyordu. Kendi odasındaki tabloların en büyüğü, ressamın beğenip, onun verdiğinden de fazla değer biçtikleri o tablo, Kennet kıyılarında, çiçekler açmış kiraz ağaçlarının resmi idi. Balayını Kennet kıyılarında geçirmişti. Lily bir gün gelip o resmi görmeliydi. Ama şimdi — yine resme döndü, gözlüklerini yerleştirip, Lily'nin resmini bilimsel olarak incelemeye girişti. Şimdi mademki sorun şekiller, ışıklar ve gölgeler arasındaki ilişki ve orantı idi, oysa doğrusunu söylemek gerekirse o zamana dek böyle olduğunu aklına getirmemişti, Lily kendisine şunu anlattırsa iyi olurdu — önlerindeki görünümü gösterdi — öyleyse bundan ne çıkarmak istiyordu? Lily baktı. Elinde bir fırça olmadan ne çıkarmak istediğini ona anlatamazdı, dahası kendi bile anlayamazdı. Yeniden, resim yaparken aldığı o duruma girdi, gözleri donuklaştı, dalgınlaştı, bir kadın olarak edindiği tüm izlenimleri çok daha genel bir şey içinde yok etti; yeniden, bir zaman apaçık gördüğü ve şimdi de çitler, evler, analar, çocuklar arasında dolaşp yoklayarak araştırdığı o imgenin — resminin büyüüne kendini kaptırdı. Anımsadı, sağ yandaki şu kütleyle sol yandakiyle nasıl birleştireyim diye düşünmüştü. Şu dalı şöyle bu yandan şu yana doğru çizerse istediği olurdu; ya da öndeki o boşluğu bir şeyle (belki James'le) de doldurabilirdi. Ama bu tehlikeliydi, çünkü

bütünün uyumu bozulabilirdi. Durdu; Bankes'i sıkmak istemiyordu; yavaşça resmi sehpadan çekip aldı.

Ama işte resmini görmüşlerdi; resmini ondan çalmışlardı. Bu adam çok gizli bir şeyini onunla paylaşmıştı. Bu paylaşma için Lily, Mr. Ramsay'e, Mrs. Ramsay'e, o âna ve o yere içi gönül borcuyla dolu, o zamana dek hiç aklına getirmedeği bir gücün varlığına, insanın o uzun ve dar geçitten artık yalnız başına değil, bir başkasıyla kol kola geçebileceğine inanarak — bu duygu çok garip olduğu kadar çok da rahatlatıcı bir duyguydu — boya kutusunu biraz fazla sert bir hareketle kapattı; bu kapatış boya kutusunu, çimenliği, Mr. Bankes'i ve hızla geçip giden şu ele avuca sığmaz çapkını, Cam'i, bir çember içinde sonsuza dek sarıp kuşatmıştı sanki.

10

Cam sehpayı sıyrarak geçip gitmişti; Mr. Bankes'le Lily için yolundan kalamazdı; oysa Mr. Bankes elini bile uzatmıştı; kendinin de bir kazı olmasını ne kadar isterdi; küçük kız babasının yanından da hemen hemen koluna sürtünerek geçip gitti; onun için de yolundan kalamazdı; dahası, hızla geçip giderken, «Cam, biraz buraya gelsene,» diye kendini çağıran annesi için bile duramazdı. Bir kuş gibi, bir kurşun gibi, bir ok gibi hızla geçip gitmişti; kimbilir böyle hangi, isteğin ardından sürüklenip gidiyordu? Onu hangi el doldurup atmıştı? Hangi hedefe? Acaba hangi? Mrs. Ramsay gözlerini kızından ayırmadan düşünüyordu. Belki bir düş ardındaydı — bir deniz kabuğunun, bir el arabasının, ya da çitin öbür yanındaki periler ülkesinin ardında; ya da belki de sadece hızın verdiği o tat, o heyecandı onu sürükleyen; ne

olduğunu kimse bilmiyordu. Ama Mrs. Ramsay ikinci kez, «Cam!» diye seslenince, mermi hedefine erişemedi yan yolda düşüverdi ve Cam sallana sallana yolunun üstünde bir yaprak kopararak, annesinin yanına geldi.

Mrs. Ramsay kızının dalgın dalgın duruşuna bakarak, böyle ne düşünüyor acaba, diye şaştı; söylediklerini bir kez daha yinelemek zorunda kaldı: «Git Mildred'e sor bakalım, Andrew, Miss Doyle, Mr. Rayley dönmüşler mi?» Sözcükler sanki bir kuyuya düşüyorlarmış gibiydi; bu kuyunun suyu pırıl pırıldı ama üzerine düşen şekilleri eğriltip büğrültüp öyle çarpıtıyordu ki daha sözcükler inerken bile insan onların kıvrılıp büküldüğünü görüyordu; Allah bilir çocuğun zihninde ne biçime gireceklerdi. Acaba gidip ahçıya ne diyecekti? Mrs. Ramsay merak etmeye başladı. Gerçekten de ancak sabredip bekleyerek, mutfakta yanakları al al yaşlı bir kadının oturduğunu, bir kâsedan çorba içtiğini filan dinledikten sonra, Mrs. Ramsay alıcı Mildred'in sözlerini tıpkı tıpkısına kapan kızma papağan gibi tekdüze bir sesle, asıl öğrenmek istediğini söyletebildi sonunda. Cam, bir bu ayağı, bir öteki ayağı üzerinde durarak, ahçının sözcüklerini yineledi: «Hayır gelmediler, ben de Ellen'e söyledim, çay masasını toplayıp kaldırsın.» Demek Minta Doyle'la Paul Rayley daha dönmemişlerdi. Mrs. Ramsay bunun ancak bir tek anlamı olabilir diye düşündü. Minta, Paul'ü ya kabul etmiş, ya da reddetmişti. Andrew yanlarında da olsa, böyle öğle yemeğinden sonra bir yürüyüşe çıkmanın başka ne anlamı olabilirdi? Herhalde Minta o iyi yürekli çocukla evlenmeye karar vermişti; pek de iyi ederdi (Mrs. Ramsay, Minta'yı çok, pek çok severdi.) Paul belki öyle pek zeki filan değildi ama, ona kalırsa — Balıkçı ile Karısı'nı okuması için James eteğini çekiştirip duruyordu — ona kalırsa, her zaman için

kuşbeyinlileri, tezler yazan zeki erkeklere yeğ tutardı; örneğin Charles Tansley gibilerine. Ne ise şöyle ya da böyle, bu âna kadar ne olmuşsa olmuştu.

Okumayı sürdürdü, «Ertesi sabah önce karısı uyandı; tam gün doğuyordu; yattığı yerden önünde uzanıp giden güzel ülkeyi gördü. Kocası daha gerinip duruyordu...»

Ama Minta, Paul'e artık nasıl olmaz diyebilirdi? Böyle bütün bir öğleden sonra, kırlarda tek başına — Andrew'ün yengeçlerin ardında koşturacağı kesindi — onunla gezip dolaşmaya razı olduktan sonra, artık nasıl olmaz diyebilirdi; ama belki Nancy de yanlarındaydı. Öğle yemeğinden sonra kapının önünde duruşlarını gözünün önüne getirmeye çalıştı. Orada durmuşlar, gökyüzüne bakıyorlar, hava acaba nasıl olacak, diyorlardı, kendisi de hem çekingenliklerini gidermek, hem de gezintiye özendirmek için (çünkü o da Paul'den yanaydı) :

«Görünürlerde hiçbir bulut yok,» demişti; biliyordu, onların ardından dışarı çıkan o küçük Charles Tansley, bu sözüne için için gülmüştü. Ama o bunu bile bile söylemişti. Bir onu, bir ötekini gözlerinin önüne getirdi, Nancy yanlarında mı değil mi, pek anımsayamıyordu.

Okumayı sürdürdü «adam, 'Ah karıcığım, sanki ne diye kral oluyoruz? Ben kral olmak istemiyorum,' dedi. Karısı, 'Eğer sen olmak istemiyorsan ben olurum; sen kalk Dilbalığı'na git, ben Kral olacağım,' dedi.»

Cam'in yalnız «Dilbalığı» sözcüğüne tutulup kaldığının ayrımına vardı, nerdeyse her zaman yaptığı gibi, yine James'e sataşp kavga etmeye başlayacaktı; «Cam, ya içeri gir, ya dışarı çık,» dedi. Cam ok gibi fırladı gitti. Mrs. Ramsay okumayı sürdürdü; rahatlamıştı, çünkü James'le ikisi aynı şeyden zevk alırlar ve birlikte oldukları zaman rahat ederlerdi.

«Adam kıyıya geldiğinde deniz kapkaraydı; derinlerden sular yükseliyor, her yana çürük yosun kokusu yayılıyordu. Gidip ta kıyıda durdu ve şöyle dedi:

*‘Yurdu deniz Dilbalığı,
Ne olur çık yanıma gel,
Karım olacak ILSabil,
Dinlemiyor kocasını.’*

Dilbalığı, ‘Peki karın ne istiyor?’ diye sordu.» Acaba şimdi nerdelerdi? Doğrusu hiç kestiremiyordu, Mrs. Ramsay hiç güçlük çekmeden aynı anda hem okuyor, hem düşünüyordu; çünkü ‘Balıkçı ile Karısı’ öyküsü bir müzik parçasına hafiften eşlik eden baso gibi idi ki arasıra hiç umulmadık bir anda yükselip melodiye karışıyordu. Acaba kendisine ne zaman haber vereceklerdi? Eğer hiçbir şey olmamışsa, Minta’yla biraz sert konuşacaktı. Nancy yanlarında da olsa (yine yoldan aşağı doğru inişlerini gözünün önüne getirmeye ve arkalarından onları saymaya çalıştı ama boşunaydı, kesin olarak bilemiyordu), böyle Paul’le başbaşa kırlarda dolaşması doğru değildi. Sonra Minta’nın annesine, babasına — Baykuşla Maşa’ya — hesabı o verecekti. Okurken, karı kocaya taktığı bu adlar aklına geliverdi. Baykuşla Maşa’nın kulaklarına dedikodu giderse, Ramsaylerin yanında kalan Minta’nın şurada burada, filanca veya falanca ile gezdiğini duyarlarsa — duyacakları da kesindi — canları sıkılırdı. «Avam Kamarasına peruk takıp geldi, karısı da merdivenin başında elinden sıkıca tutup yardım ediyordu,» diye yineledi; bir partiden döndüklerinde, kocasını neşelendirmek için söylediği sözleri zihninde bulup çıkardı, Mrs. Ramsay kendi kendine «Ah, ah, bu kız nasıl olur

da onların olur?» diye düşündü. Delik çoraplı bu haşarı Minta nasıl olur da onların kızı olurdu? O boğucu havanın içinde, papağanın ortalığa döküp saçtığı kumu hizmetçi kızın elinde bir faraşla durup dinlenmeden temizlemeye çalıştığı, tüm konuşma konusunun — belki ilginç bir konu idi ama ne de olsa pek sınırlıydı — o kuşun yaptıklarını sayıp dökmekten ibaret olduğu bir yerde, bu kız nasıl oluyordu da yaşıyordu? Minta'yı doğal olarak öğle yemeğine, sonra çaya, sonra akşam yemeğine ve sonunda Finlay'de yanlarında kalmaya çağırmışlardı. Bu çağırmalar Mrs. Ramsay'le Baykuş'un, Minta'nın annesinin, arasını açmış, yeni gidip gelmelere, yeni konuşmalara, ortalığa daha fazla kum dökülüp saçılmasına ve sonunda Mrs. Ramsay'in (o gece partiden döndüğünde kocasına söylediği gibi) papağanlar üzerine dünya kadar yalan söylemesine neden olmuştu. Ama sonunda Minta gelmişti ya... Mrs. Ramsay, evet geldi, diye düşündü; bu düşünce yumağının içinde bir diken var diye de kuşkulandı; yumağı çözüp araştırınca o diken de buldu: Çok eskiden bir kadın onu «kızının sevgisini kendinden çalmakla» suçlamıştı; Mrs. Doyle'un söylediği bir söz de, bu suçlamayı yeniden anımsatıyordu. Çevresine hükmetmeye kalkışmak, herkesin işine burnunu sokmak, herkese canının istediğini yaptırmak — işte bununla suçlanıyordu. Ne haksız bir suçlama diye düşündü. Eğer görünüşü «öyle ise» o ne yapsındı? Hiç kimse onun çevresindekileri etkilemek için uğraştığını söyleyemezdi. Çoğu zaman kılığının kıyafetinin perişanlığından kendi bile utanırdı. Ne baskı yaptığı, ne de zorbalık ettiği vardı. Hastaneler, lağımlar, süthane konularında söylenenlerin daha bir aslı vardı. Hani yapabilse önüne geleni yakasından tutup, hepsine bu gerçekleri gösterecek, gözlerine sokacaktı. Koskoca adada bir tane

hastane yoktu. Bu insanın yüzünü kızartıyordu. Londra'nın içinde, kapınıza kirden pisten kapkara bir süt getiriyorlardı. Bu yasaklanmalıydı. Burada örnek bir süthane ile bir hastane kurmak — ah, bu iki şeyi kendi yapabilseydi. Ama nasıl yapacaktı? Bütün bu çocuklar başındayken nasıl yapabilirdi? Biraz daha büyürlerse, hepsi de okula giderse o zaman vakit bulabilirdi.

James'in de, Cam'in de büyüdüklerini hiç istemiyordu. Bu ikisi hep böyle sonuna dek, oldukları gibi, iki haşarı şeytan, iki tatlı melek olarak kalsalar ne iyi olurdu; onların büyüyerek uzun bacaklı birer canavar haline geldiklerini görmeyi hiç istemiyordu. Hiçbir şey bu kaybın yerini tutmazdı. Şu anda James'e, «davullarıyla, trampetleriyle bir sürü asker de vardı,» diye okurken, çocuğun gözleri kederle dolmuştu; hiç büyümeseler de tüm bunları hiç yitirmeseler ne olur? diye düşündü. James çocukları arasında en yeteneklisi, en duygulusu idi. Ama hepsinden umutluyum, diye düşündü. Prue tam bir melekti, hepsiyle iyi geçinirdi; son zamanlarda, bazen, özellikle geceleri, insanın onun güzelliği karşısında soluğu kesiliyordu. Andrew'e gelince — kocası bile oğlunun matematikteki olağanüstü yeteneğini kabul ediyordu; Nancy ile Roger, şimdilik, bütün gün kırlarda başıboş dolaşan ele avuca sığmaz iki yaramazdı. Rose'a gelince, ağzı fazla büyüktü ama, elinden gelmeyen yoktu. Bir oyun sergileyecek olsalar, tüm giysileri, her şeyi Rose yapardı; en sevdiği şey, masaları, çiçekleri, kısacası, ne olacaksa her şeyi düzenleyip hazırlamaktı. Mrs. Ramsay, Jasper'ın kuşları vurmasından pek hoşlanmıyordu; ama bu çağ geçici idi; hepsi de dönemler geçirmişlerdi. Çenesini James'in başına dayayarak, sanki ne diye bu kadar çabuk büyüyorlar? Sanki ne diye okula gidiyorlar? diye düşündü. Hep kucağında küçük bir kız

çocuğu olsun isterdi. En mutlu olduğu zamanlar, kucağında küçük bir çocuğu olduğu zamanlardı. O zaman insanlar ona, istedikleri kadar acımasız, zorba, buyurgan desinler umurunda bile değildi. Dudaklarıyla oğlunun saçlarına dokundu; tüm yaşamında hiçbir zaman şimdiki kadar mutlu olmayacak diye düşündü; ama bu sözünün kocasını ne denli kızdırdığını anımsayarak hemen durdu; yine de düşündüğü doğruydı; hiçbir zaman şimdiki kadar mutlu olamayacaklardı. On penny'lik oyuncak bir çay takımı Cam'i günlerce sevindirmişti. Uyanır uyanmaz üst katta başının üstünde zıplayıp tepinmeye, avaz avaz bağırmaya başlarlardı. Koridorlardan itişe kakışa gelirlerdi. Sonra kapı birden ardına dek açılır, hepsi de güller gibi taze, gözleri faltaşı gibi açık odaya dalarlardı; Tanrının her günü yaptıkları bu şey, kahvaltıdan sonra böyle yemek odasına girmek sanki onlar için yepyeni bir olaydı; bütün gün yataklarına girinceye dek, sununla bununla vakit geçirirler, anneleri iyi geceler dilemek için yanlarına gittiğinde onları, tıpkı kirazlar, ağaç çilekleri arasında tünemiş kuşlar gibi, yataklarına oturmuş, duydukları ya da bahçede buldukları, incir çekirdeği doldurmayacak bir şey üzerine öyküler uydururken bulurdu. Hepsinin de kendine göre anlatacak bir şeyi olurdu... Aşağıya inip kocasına, 'Sanki ne diye büyüyüp de tüm bunları yitiriyorlar?' demişti. Bir daha hiçbir zaman bu kadar mutlu olamayacaklar. Kocasıda kızmıştı. Niçin yaşamı böyle kapkara görüyorsun? demişti. Bu, akıllı bir insanın söyleyeceği söz değil. Çünkü bu tuhaf bir düşünceydi; evet, kocası doğru söylüyordu; bütün o kederine, bütün o karamsarlığına karşın kocası kendinden daha mutlu, genellikle daha umutlu idi. Ama o, insanların dertleriyle pek yüzyüze değildi — belki ondan böyleydi. Bir işi vardı, ne zaman olsa onu oyalardı. Ama kendi de kocasının

sandığı gibi «her şeyi kara gören biri» değildi. Yalnız yaşam nedir diye düşünüyordu — işte o vakit gözünün önünde bir yaşam şeridi, kendi elli yıllık yaşamı canlanıyordu. İşte o — yaşam— olduğu gibi gözlerinin önündeydi. Yaşam: Evet, yaşam üzerine düşünmüştü ama düşünmeyi bitirmemişti. Yaşamı şöyle bir süzmüştü, çünkü onu gözlerinin önünde, olduğu gibi, tüm çıplaklığıyla görüyordu; gerçek bir şeydi bu, yalnız kendinin olan bir şey; onu ne çocuklarıyla, ne de kocasıyla paylaşıyordu. Yaşamla arasında bir alışveriş sürüyordu; yaşam bir yanda, kendisi öbür yanda; o yaşamı alt etmeye çalışıyordu, yaşam da onu. Kimileyin de (kendi kendine olduğu zamanlar) karşılıklı geçip anlaşıma yollarını ararlardı; anımsıyordu, çok iyi anlaştıkları da olurdu; ama doğrusu çok kez, nedense, yaşamı korkunç bulur, kendine düşman bilir, fırsat verirse hemen üstüne atılıp kendisini parçalayacakmış sanırdı. Hiçbir zaman çözülemeyen o sorunlar vardı: Acı, ölüm, yoksulluk. Buralarda bile kanserden can çekişen bir kadın eksik olmazdı. Ama yine de tüm çocuklarına, Bu yolun sonuna dek, hiç yılmadan gideceksiniz, demişti. Gözünü kırpmadan, sekiz kişiye aynı şeyi söylemişti (limonluk için belki de elli sterlin gidecekti). İşte bu yüzden, onları bekleyen şeyleri — sevgi, tutku, sıkıntılı, ıssız yerlerde tek başına yapayalnız kalmanın acısı, berbatlığı— bildiği için çok kez, keşke hiç büyümeseler derdi. Sonra yaşama meydan okuyarak, kendi kendine, saçma, derdi, hepsi de pekâlâ mutlu olacaklar. İşte, şu anda yaşam onun gözünde yine sinsi, hain bir şeydi; Minta'yı Paul Rayley ile evlendirmeye kalkıyordu; çünkü kendi yaşam alışverişi üzerine ne düşünürse düşünsün —hem onun başından geçen şeylerin (bunların neler olduğunu kendi kendine bile söylemiyordu) ille başkalarının başından da geçmesi

gerekmezdi ya— sanki bu kendi için de bir kurtuluş yolu imiş gibi, gereksiz bir aceleyle, hemen, herkes evlenmeli, herkesin çocuğu olmalı diyordu.

Kendi kendine, acaba yanılıyor muyum? diye sordu; son bir iki haftadır nasıl davrandığını gözünün önüne getirdi, acaba daha henüz yirmi dördünde olan Minta'yı karar vermeye zorlamış mıydı? İçi rahat değildi. Bu işi gülerek karşılamamış mıydı? Çevresindekileri ne denli çok etkilediğini unutuyordu galiba. Evlilik için gerekli olan nitelikler — neler gerekli değildi ki? (limonluğa belki elli sterlin gidecekti); ama biri —ne olduğunu söylemek gereksizdi— biri en başta geliyordu; kocasıyla paylaştığı o şey. Ama onlarda bu şey var mıydı bakalım?

«Sonra pantolonunu geçirip bir deli gibi dışarı fırladı, koşarak kaçmaya başladı,» diye okumayı sürdürdü. «Ama dışarda öyle bir fırtına vardı ki, her yanı kasıp kavuruyor, önüne gelen her şeyi deviriyordu; adam güçlkle ayakta durabiliyordu; evler yıkılıyor, ağaçlar devriliyor, dağlar sarsılıyor, kayalar denize yuvarlanıyordu; gökyüzü kapkara olmuştu; gök gürlüyor, şimşekler çakıyordu; deniz minare boyu, dağ gibi köpüklü dalgalarla saldırıyordu.»

Sayfayı çevirdi; birkaç satır kalmıştı, onun için, James'in uyku vakti geçmişti ama, öyküyü bitiriverecekti. Geç oluyordu. Bahçedeki ışıktan anlamıştı; akçillaşan çiçekler ve yapraklara sinen bir gümüşilik gizlice el ele vererek içinde bir kaygı uyandırdı. Önce ne için kaygılandığını anlayamadı. Sonra aklına geldi; Paul, Minta ve Andrew daha dönmemişlerdi. Salonun kapısı önünde taraçada durup, gökyüzüne bakan o küçük grubu bir daha gözünün önüne getirdi. Andrew'un elinde ağı ile sepeti vardı. Bu, yengeç, böcek filan yakalamaya hazırlandığını gösteriyordu. Yani

kayaların tepesine tırmanacak demekti. Deniz kabarırsa bir kayanın üstünde kalabilirdi. Ya da yarların üstünden tek sıra halinde gelirlerken birinin ayağı kayabilirdi. Andrew yuvarlanıp parçalanabilirdi. Ortalık adamakıllı kararıyordu.

Ama öykünün sonunu okurken sesini hiç değıştirmediydi; kitabı kapayıp James'in gözlerinin içine bakarak, son tümceyi sanki kendisi uydurmuş gibi kitaba bakmadan söyledi: «Şimdi de hâlâ orada yaşıyorlar.»

«İşte bitti,» dedi. Sonra James'in gözlerinde öykünün uyandırdığı heyecan kaybolurken onun yerini bir başka şeyin aldığını gördü; bu gözlerde araştıran, bir ışık yansıması gibi solgun bir şey belirmişti; hem gözünü alan, hem şaşırtan bir şey. Mrs. Ramsay dönüp körfezden karşılara doğru baktı; evet, işte orada, önce birbirini izleyen iki kısa ışık, sonra arkadan dümdüz uzanan tek bir ışık, Fener'in ışığı, dalgaları aşarak geliyordu. Fener yanmıştı.

James şimdi, «Fener'e gidecek miyiz?» diye soracaktı. O da, «Hayır, yarın olmaz, oğlum; baban olmaz diyor,» demek zorunda kalacaktı. Neyse Mildred onları çağırarak için tam zamanında içeri girdi ve gürültüye karıştı, dikkatleri dağıldı. Ama Mildred'le odadan çıkarken, James, hâlâ omuzları üstünden arkasına bakıyordu, Mrs. Ramsay biliyordu, kesinlikle, yarın Fener'e gitmeyeceğiz, diye düşünüyordu. Oğlu tüm yaşamı boyunca bunu unutmayacaktı.

11

Oğlunun kestiği resimleri —bir buzdolabı, bir çimen biçme - makinesi, fraklı bir erkek resimlerini— toplarken, çocuklar hiç unutmazlar diye düşündü. İşte bunun için insan

onların yanında söylediğine, yaptığına dikkat etmeliydi; onlar yataklarına çekildiklerinde insan rahatlıyordu. Artık hiç kimseyi düşünmek derdi kalmamıştı. Şimdi, olduğu gibi görünebilir, kendi kendine olabilirdi. Şu son zamanlarda en çok gereksinme duyduğu şey de buydu — düşünmek; düşünmek bile değil, susmak, yalnız başına kalmak. O zaman tüm o abartmalı, yaldızlı, sesli varlık ve davranışlar buhar olup uçuyordu. Şimdi de örgüsünü örüyor, dimdik oturuyor ama kendini işte böyle duyumsuyordu. Tüm bağlarından koparak özgürleşen bu varlık artık en şaşılası serüvenlere hazırdı. Yaşam bir an geri çekilir çekilmez olasılıklar sonsuzlaşıyordu sanki. Mrs. Ramsay'e öyle geliyordu ki bu sınırsız olasılıklar duygusu herkesin içinde vardı. Birbiri ardından, kendisi, Lily, Augustus Carmichael, hepsi de sezinliyorlardı ki göze görünen yanları, onları başkalarına tanıtan şeyler çocukçadır. Bunun altı kapkaranlıktır, uçsuz bucaksızdır, dibine varılmaz bir derinliktir; ama arada bir yüze çıkarız ve işte bizi o gözüküşümüzden tanırlar. Mrs. Ramsay'e kendi çevresi sınırsız geliyordu. Görmediği tüm ülkeler, Hindistan ovaları hepsi gözünün önündeydi; işte şimdi Roma'da bir kilisenin kalın deri perdesini itiyor, aralıyordu. Bu karanlık öz istediği yere girip çıkabiliyordu. Çünkü kimse onu görmüyordu. Sevinerek, onu kimse durduramaz diye düşündü. Artık özgürdü, rahattı, hepsinden iyisi kendi kendini bulmuştu, bir bütündü, üstünde durduğu yerin değişmezliğine, sağlamlığına güveni vardı. Onun bildiğine göre, insan kendi kendine kalıp da böyle karanlıktan bir öz olmadıkça, hiçbir zaman rahata kavuşamazdı (bu arada, şişleriyle, çok ustalık isteyen bir şeyi başardı). Kişilik yok olunca, o sıkıntılar, o telaşlar, o kırıntılar da yok oluyordu; her şey bu dinginlik, bu rahatlık, bu sonsuzluk içinde birleşip

toplanınca, Mrs. Ramsay yaşamı yenik düşürmüş gibi olur, içinden kopan bir yengi çılgılığı dudaklarına dek yükselirdi. Burada duraklayarak pencereden dışarı baktı; o dümdüz uzanan ışığı, o sonuncu ışığı görmek istiyordu; bu onun ışığı idi; çünkü insan her gün bu saatte, bu duygular içinde, o ışıkları izlerken bir şeye, gördüğü şeyler arasından özellikle birini seçip ona bağlanmaktan kendini alamazdı; işte bu şey, o dümdüz uzanan ışık da onun ışığıydı. Kaç kez elinde işi oturup baktığı, bakarken bakarken de, baktığı o şeyin —örneğin şu ışığın— kendisi oluvermişti. Ve o şey, onun zihninde ne zamandır gömülü kalmış bir söz, ya da o türden bir şeyi,örneğin, «Çocuklar unutmazlar, çocuklar unutmazlar,» gibi bir şeyi bulup çıkarırdı. Onu yineler durur, ona ekler yapmaya başlardı; Bu da geçecek, bu da geçecek, dedi. Sonra, olacak, olacak dedi ve birden ekledi, Hepimiz tanrının elindeyiz.

Ama söyler söylemez de kendi kendine kızmıştı. Bunu kim söylemişti? Kendisi olamazdı; onu tuzağa düşürmüşler, hiç aklından geçmeyen bir şeyi zorla söyletmişlerdi. Örgüsünden başını kaldırıp dışarı baktı, gözleri o üçüncü ışıkla karşılaştı, kendi gözleriyle göz göze gelmiş gibi oldu; sanki bu ışık yalnız onun yapabileceği bir biçimde, tüm zihnini, tüm yüreğini karış karış tarıyor, o yalanı, tüm yalanları yok ediyor, temizliyordu. Bu ışığı övmekle, kendini övmüş oluyordu; ama bu boşu boşuna bir kendini beğenmişlik değildi; çünkü kendi de tıpkı o ışık gibi eğilmezdi, durup dinlenmeden araştırırdı ve güzeldi. Böyle, insanın, yalnız başına olunca, eşyadan, cansız şeylerden, ağaçlardan, ırmaklardan, çiçeklerden güç alması; onların kendisini belirttiklerini, kendisiyle bütünleştiklerini, kendisini bildiklerini, bir bakıma kendisi olduklarını duyması; kendine

duyduğu akıl almaz sevecenliği (dümdüz uzanan ışığa baktı) onlara karşı da duyması — tüm bunlar ne tuhaftı! Mrs. Ramsay örmeyi bırakıp, tüm dikkatini topladı, baktı, baktı, işte orada zihninin tabanında bir şey beliriyor, bir şey kıvrıla kıvrıla yükseliyor, benliğinin gölünden bir buğu, sevgilisiyle buluşmaya giden bir gelin yükseliyordu.

Ona, «Hepimiz Tanrının elindeyiz,» dedirten ne idi? Anlamıyordu. Gerçekler arasına sokuluveren bu içtensizlik onu kızdırıyor, rahatsız ediyordu. Yeniden örgüsünü örmeye başladı. Bu dünyayı nasıl olur da bir Tanrı yaratmış olabilir? diye kendi kendine sordu. Kafasıyla her zaman şu gerçeğe varıyordu: Dünyada ne mantık, ne düzen, ne de adalet vardır; acıdan, ölümden, yoksulluktan başka bir şey yoktur. Dünyanın yapamayacağı hiçbir kötölük yoktu; bunu biliyordu. Hiç istifini bozmadan sakın sakın örgüsünü örüyordu; dudaklarını hafifçe sıkmış ve yüzünün çizgilerine ayırımına varmadan, alışkanlıkla öyle gergin, öyle ciddi bir görünüm vermişti ki, kocası o anda, filozof Hume'un nasıl, şişmanlıktan bir bataklığa düşüp de kalkamadığını anımsayarak, için için gülmekte olduğu halde yanından geçerken, onun güzelliğinin özündeki sertliği görmezlik edemedi. Üzüntü duydu, karısının bu uzaklığı ona dokundu ve yanından geçerken, onu koruyamadığını duyumsadı; çitin yanına geldiğinde üzüntülüydü. Hayır, ne yapsa ona yardım edemezdi; böyle kenarda durup izlemek zorundaydı. İşin aslı aranırsa, doğrusu, kendisi, karısının durumunu bir kat daha güçleştiriyordu. Çabuk kızardı — her şeye alınırdı. Şu Fener yüzünden kendini kaybedip hemen öfkelenivermişti. Çite, onun karmakarışıklığına, karanlığına bakıp kaldı.

Mrs. Ramsay duyumsadı ki insan hep, önemsiz bir şey, bir nesne, bir ses, bir görünüm yakalayıp, ona tutunarak,

istemeye istemeye kendini yalnızlıktan çekip kurtarıyordu. Kulak kabarttı, ama ortalık sessizdi; kriket bitmişti; çocuklar banyoda idiler; yalnız denizin sesi duyuluyordu. Örgüsünü bıraktı; uzun, kızıl-kahverengi çorap elinde bir an sallandı kaldı. Yine ışığı gördü. Biraz alayla karışık bir kuşku ile, çünkü insan uyanınca ilgileri, duyguları da değişiyordu, dümdüz uzanan bu acımasız, bu amansız ışığa, ona hem o denli çok, hem o denli az benzeyen, onu buyruğu altında tutan (gece uyanır, yataklarının üstüne vurup geçerek döşemeyi yaladığını görürdü) bu ışığa baktı. Ama yine de bu ışık sanki gümüş parmaklarıyla kafasının içindeki mühürlü bir kutuyu okşuyormuş ve bu çekmece bir açılrsa Mrs. Ramsay'i bir zevk tufanına boğacakmış gibi, büyü, hayran gözlerle ona bakarak, mutluluğu, en güzel, en yoğun mutluluğu tanıdım diye düşündü; gün ışığı soldukça, Fener'in ışığı kabaran dalgaları gümüşleyerek biraz daha parlatıyordu; denizin mavisi kaybolmuştu; ışık, kıvrılıp kabarak kıyıya gelip çarpan limon rengi dalgalar arasında yuvarlanıyordu. Mrs. Ramsay'in gözlerinden artık tutamadığı bir sevinç, bir coşku fışkırdı; katıksız haz dalgaları zihninin tabanı üzerinde birbirini izleyerek koşuşmaya başladı, tıkanacak gibi oldu. Yeter, yeter!

Mr. Ramsay döndü, karısını gördü. Karısı ne güzeldi, şimdi daha önce düşündüğünden de güzeldi. Ama onunla konuşamazdı, onu rahatsız edemezdi şimdi. James gitmiş, karısı yalnız kalmıştı sonunda; şu anda gidip onunla konuşmaya can atıyordu. Ama, karar verdi: Konuşmayacaktı; onu rahatsız etmeyecekti. Şimdi karısı güzelliğiyle, hüznüyle ondan çok uzaklardaydı. Onu kendi kendine bırakacaktı. Onun kendine bu denli uzak durduğunu görmek, ona hiçbir yardımda bulunamayacağını duyumsamak gücüne gidiyordu

ama yine de bir şey söylemeden yanından geçip gitti. Sonra bir kez daha ağzını açmadan yanından geçip gidecekti ama, karısı tam o anda, kocasının ölse istemeyeceği şeyi kendiliğinden vererek, ona seslendi; tablonun üstünde asılı duran yeşil şalı aldı, kocasına gitti. Çünkü biliyordu ki kocası onu kanadı altına almak, korumak istiyordu.

12

Yeşil şalı omuzlarıma aldı. Kocasının koluna girdi. Hemen bahçıvan Kennedy'den sözetmeye başladı: Öyle güzel, öyle yakışıklı idi ki, yok, yol veremeyecekti. Limonluğun duvarına bir merdiven dayalı idi, her yana macun bulaşmıştı; limonluğun damını onarmaya başlamışlardı. Evet başlamışlardı ama, kocasıyla böyle dolaşırken, işte içindeki o sıkıntının nedeni de belli olmuştu. Böyle gezinirlerken, dilinin ucuna geliyor, «tam elli sterline çıkacak,» demek istiyordu; ama kendini tuttu, çünkü paradan sözetmeyi göze alamıyordu, onun yerine Jasper'ın kuşları vurmasından konuşmaya başladı. Kocasısı, hemen, bir erkek çocuk için bunun çok doğal olduğunu, çok geçmeden Jasper'ın bundan vazgeçerek kendine daha başka, daha iyi eğlenceler bulacağından kuşkusu olmadığını söyleyip, onu yatıştırdı. Kocasının söyledikleri öyle yerinde, öyle doğru idi ki. Mrs. Ramsay de, «Evet, öyle,» dedi, «tüm çocuklar böyle dönemlerden geçerler,» sonra büyük çiçek yastığındaki yıldızları, gelecek yılın çiçeklerini düşünmeye koyuldu, kocasına, çocuklar Tansley'e ne isim takmışlar biliyor musun diye sordu. Ona tanrıtanımaz, küçük tanrıtanımaz diyorlardı. Mr. Ramsay,

«Hani öyle pek kusursuz da değildir,» dedi. Mrs. Ramsay de, «Ne gezer, hiç değildir,» diye karşılık verdi.

Mrs. Ramsay'e kalırsa onu kendi haline bırakmak daha iyiydi, ne isterse yapsındı, acaba çiçek soğanı gönderse olur muydu? Acaba ekerler miydi? Mr. Ramsay, «Tezini yazması gerekiyor,» dedi. Mrs. Ramsay, «Evet biliyorum,» diye yanıtladı. Zaten ağzındaki hep oydu. Bilmem kimin, bilmem neye etkisi üzerine bir şey. Mr. Ramsay, «Ne yapsın, ondan başka güvenecek bir şeyi yok ki,» dedi. Mrs. Ramsay de, «Allah vere de Prue'ya âşık olmasa bari,» dedi. Mr. Ramsay, «Prue onunla evlenirse evlatlıktan çıkarırım,» diye yanıtladı. Mr. Ramsay karısını meşgul eden çiçeklere bakmıyordu, gözleri başlarından bir iki karış yüksekte bir noktaya dikilmişti. Ama o çocuktan bir zarar gelmez diye ekledi, az daha, hem de koca İngiltere'de gençlerden benim yapıtlarıma hayran olan bir o var diyecekti ki — kendini tuttu. Kendi kitaplarından sözederek yine karısını sıkmak istemiyordu. Mr. Ramsay bakışlarını yere doğru indirdi, kırmızı bir şey, kahverengi bir şey gözüne çarptı, bu çiçekler fena değil dedi. Mrs. Ramsay, evet ama, ben bunları kendi ellerimle diktim, dedi. Asıl sorun şu idi: Acaba çiçek soğanı gönderse ne olurdu? Kennedy onları eker miydi? Yeniden yürümeye başlayarak, bunların nedeni hep onun, o önüne geçilmez tembelliği dedi. Eğer eline bir bel alıp sabahtan akşama dek başında kendi beklerse bazen biraz iş çıkardığı oluyordu. Böyle konuşa konuşa o ateş rengi demir çubuklara doğru ilerlediler. Mr. Ramsay, «Kızlarını hep her şeyi abartmaya alıştırıyorsun,» diye karısına çıkıştı. Mrs. Ramsay, «Ama Camilla teyzem benden de beterdi,» dedi. Mr. Ramsay, «Bildiğim hiç kimse Camilla teyzeni üstün, örnek bir kişi olarak göstermiş değildir,» dedi. Mrs. Ramsay, «Teyzem

gördüğüm kadınların en güzeli idi,» diye karşılık verdi. Mr. Ramsay, «Öyle olan bir başkası,» dedi. Mrs. Ramsay, Prue'nun daha da güzel olacağını, hem de kat kat güzel olacağını söyledi. Mr. Ramsay, «Hiç sanmıyorum, bana öyle görünmüyor,» dedi. Mrs. Ramsay, «Öyleyse bu gece bak,» dedi. Durdular. Mr. Ramsay, Andrew'ü sıkıştırıp da biraz daha çalıştırabilsek, dedi. Daha fazla çaba göstermezse üniversitenin burs sınavını kazanamazdı. Mrs. Ramsay, «Aman bu üniversite bursları da!» dedi. Mr. Ramsay karısının üniversite bursları gibi önemli bir şey üzerinde bu biçim konuşmasını akılsızca buluyordu. Andrew üniversitenin burs sınavını kazanırsa doğrusu onunla çok övünecekti. Mrs. Ramsay, isterse kazanmasın ben onunla yine övünürüm, dedi. Bu konuda hiç anlaşılamazlardı; ama ne çıkardı. Kocasının üniversite burslarına önem vermesi Mrs. Ramsay'ın, karısının, Andrew ne yaparsa yapsın her zaman onunla övünmesi de Mr. Ramsay'ın hoşuna gidiyordu. Mrs. Ramsay, birden, o yalçın kayaların tepesindeki dar keçi yollarını anımsadı.

Epeyce geç oldu, değil mi? diye sordu. Çocuklar daha eve dönmemişlerdi. Mr. Ramsay kayıtsızca saatinin kapağını açtı. Daha yediyi henüz geçmişti. Bir an saatini, kapağı açık öyle elinde tuttu; demin taraçada hissettiklerini karısına söyleyecekti. Önce bu denli kuruntulu olmak doğru değildi, Andrew kendini koruyabilirdi. Sonra az önce taraçada gezinirken diye sözünü sürdürmek istedi — ama tam buraya gelince tedirginleşti; ona, sanki karısının o yalnız, o herkesi dışlayan, o herkesten uzak dünyasına zorla giriyormuş gibi geldi... Ama karısı directti. Ne söylemek istediğini sordu, Fener'e gitmek konusuyla ilgilidir diye düşünüyordu; sonra, herhalde «Allah cezanı versin,» dediğine pişman olmuştu da

özür dileyecekti. Ama hayır, hiçbirisi değildi. Onu öyle üzgün görmek fenasına gitmişti de bunu söyleyecekti. Mrs. Ramsay kızarır gibi oldu, bir şey yok, biraz dalmışım o kadar, dedi. İkisi de bir tedirginlik duydular, sanki ne yapacaklarını şaşırmışlar, yürüsünler mi, geri mi dönsünler bilemiyorlardı. Mrs. Ramsay, James'e peri masalları okuyordum, diye sürdürdü konuşmasını. Hayır, bunu paylaşamazlardı; bunu paylaştıklarını söyleyemezlerdi.

Ateş rengi demir çubuklar arasındaki boşluğa gelmişlerdi, işte Fener yine karşılarındaydı, ama Mrs. Ramsay kendini tuttu, o yana bakmadı. Onun beni izlediğini bilseydim, orada oturup, kendimi, onun gözü önünde öyle düşüncelere kapıp koyuvermezdim, diye düşündü. Oturmuş, dalgın dalgın düşünür durumda görüldüğünü anımsatan şeylerden hiç hoşlanmazdı. Onun için başını çevirip, omuzları üstünden kasabaya doğru baktı. Işıklar, bir rüzgârın önüne katılmış gümüş su damlaları gibi kıpır kıpır akıp gidiyordu. İşte tüm yoksulluklar, çekilen tüm acılar şimdi buna dönüştü diye düşündü. Kasabanın, körfezin ve vapurların ışıkları, sanki batan bir şeyin yerini göstermek için yüzen hayalet bir ağ gibi idi. Mr. Ramsay, eh mademki onun düşüncelerine katılamıyorum, ben de kendiminkilere dönerim, diye düşündü. Kendi düşüncelerini sürdürmek, Hume'un bir bataklığa nasıl saplanıp kaldığını kendi kendine anlatmak istiyor, gülmek istiyordu. Ama önce, Andrew için kaygılanmak anlamsızdı. Kendi Andrew kadarken, cebinde bir tek bisküvi, bütün gün sabahtan akşama dek kırlarda dolaşır dururdu da, hiç kimse merak etmez, hiç kimse bir kayadan düşüp parçalanacak diye düşünmezdi. Karısına, eğer hava iyi olursa bir gün başımı alıp sabahtan akşama dek kırlarda dolaşacağım dedi. Artık Bankes'le Carmichael'dan

usanmıştı. Biraz yalnız kalmak istiyordu. Mrs. Ramsay, iyi olur, dedi. Karısı karşı çıkıp, olmaz demediği için canı sıkıldı. Karısı, nasıl olsa onun böyle bir şey yapmayacağını biliyordu. Artık bu yaşta cebinde bir tek bisküvi parçasıyla sabahtan akşama dek dolaşmak onun yapacağı iş değildi. Karısı hep oğullarını merak ederdi, ama onu hiç düşünmezdi. O ateş rengi demir çubuklar arasında duruyorlardı, Mr. Ramsay koydan uzaklara doğru bakarak, yıllarca önce, daha evlenmeden, bütün gün yürürdüm, diye düşündü. Bir handa peynir ekmekle karnını doyururdu; hiç ara vermeden on saat çalışırdı; yaşlı bir kadın arada sırada, kapıdan başını uzatır, ateşe bakardı. En çok sevdiği yerler, karşıda uzanan, gittikçe karanlıklar içinde kaybolup giden şu kum tepeleriydi. İnsan orada bütün gün dolaşırdı da, yine de kimseye rastlamadığı olurdu. Göz; alabildiğine ne ev vardı, ne bir köy. İnsan oralarda kendi kendine bol bol düşünüp dert dağıtabilirdi. Dünya kuruldu kurulalı insan ayağı basmamış küçük kumsallar vardı. Ayı balıkları doğrulup insana bakarlardı. Bazen, ona öyle geliyordu ki, orada küçük bir evi olsa, yalnız başına kalsa — durdu, içini çekti. Böyle şeyler düşünmeye hakkı yoktu. Kendine, sekiz çocuk babası olduğunu anımsattı. Tek bir şeyin değiştiğini istersem, adinin adisi, iğrenç bir herifim demektir diye düşündü. Andrew kendinden daha yürekli bir erkek olacaktı. Annesi, Prue'nun çok güzel olacağını söylüyordu. Böylece insana bir avuntu olurlardı belki. Bu, sekiz çocuğu — ne de olsa fena bir eser sayılmazdı. Onlar, kendinin şu küçük evreni bütün bütün hiçe saymadığını kanıtlıyorlardı; uzaklarda silinip giden toprak parçasına bakarak, öyle akşamüzerleri, bu küçük adacık öyle açması biçimde ufak görünüyor ki, sanki yarı yarıya deniz tarafından yutulmuş gibi diye düşündü.

İçini çekerek, «Zavallı küçük adacık,» diye mırıldandı. Karısı sözlerini duydu. Kocası hep böyle çok acıklı şeyler söylerdi ama, dikkat etmişti, söyler söylemez de hemen ardından, her zamankinden daha çok neşelenirdi. Tüm bu deyişler, düzmeceler, oyundan başka bir şey değil diye düşündü, çünkü kendisi, kocasının söylediklerinin yarısını söyleseydi, şimdiye dek çoktan tabancayı çekip kendini öldürmüştü.

Bu söz düzmece merakı Mrs. Ramsay'in canını sıkardı; laf olsun diye söylemiş gibi, ne güzel akşam, değil mi, dedi. Yarı alay ederek, yarı yakınavarak neden böyle içini çektiğini sordu, çünkü kocasının aklından geçenleri anlamıştı — evlenmeseydim, belki daha iyi kitaplar yazardım, diye düşünüyordu.

Mr. Ramsay, yakındığım yok, dedi. Mrs. Ramsay de yakınmadığını biliyordu. Karısının elini tuttu, dudaklarına götürüp öyle istekle öptü ki, Mrs. Ramsay'in gözleri doldu, sonra yine hemen bıraktı.

Önlerindeki görünüme arkalarını döndüler, gümüş yeşili, mızrak biçimi bitkiler arasındaki, patikadan kolkola çıkmaya başladılar. Mrs. Ramsay, kolu tıpkı bir delikanlınıninki gibi ince ve sert, diye düşündü, altmışını geçtiği halde, hâlâ ne dinç, ne ele avuca sığmaz, ne iyimserdi, doğrusu bu hoşuna gidiyordu, onun gibi, dünyada bin bir derdin varlığını kesin olarak bildiği halde, umutsuzluğa düşmez görünmek, dahası keyiflenmek ne tuhaftı. Ne şaşılacak bir şeydi. Bazen kocası, ona tüm insanlardan başka türlü yaratılmış gibi gelirdi; sanki sıradan şeylere karşı sağır, dilsiz ve kör olarak doğmuştu da, sade olağanüstü şeyler karşısında bir şahin gibi güçlü gözleri vardı. Kavrayışı, çok zaman Mrs. Ramsay'i şaşırtırdı. Ama şu çiçeklerin ayırımında mıydı? Hayır, gözünün önündeki şu

görünümün ayırımında mıydı? Hayır; dahası, kendi kızının güzelliğinin ayırımında mıydı? Tabağındaki çorba mıdır, yoksa kızartma et mi, bildiği var mıydı? Masada onların yanında düşteymiş gibi otururdu. Hem, Mrs. Ramsay korkuyordu, gittikçe yüksek sesle düşünmek, yüksek sesle şiir okumak alışkanlığı artıyordu. Bazen öyle tuhaf kaçıyordu ki

Gel en iyi, en güzel!

diye, Miss Giddings'in yüzüne doğru haykırdığı zaman, zavallının korkudan ödü patlamıştı. Mrs. Ramsay hemencecik dünyadaki tüm budala Giddings'lere karşı tavır alıp, kocasının yanını tutarak, ama tabii, diye düşündü, yokuşu o kadar hızlı çıkmasın diye kocasının kolunu hafifçe sıktı, hem şu setin üstündeki kümeler yeni köstebek yuvaları mı, değil mi, diye bakacaktı, eğilerek, ama tabii, diye düşündü, onunki gibi büyük bir zekânın her bakımdan bizimkinden farklı olması gerekir. Tanıdığı büyük adamların hepsi, herhalde içeriye bir tavşan girmişti, böyleydi, gençlerin de (ona kalırsa dersliklerin havası sıkıntılı, boğucu, çekilmez bir şeydi ama) kocasını sadece dinleyip görmeleri bile onlar için bir kazançtı. Ama tavşanları vurup öldürmekten başka da bir çare bulunur mu acaba diye düşündü. Belki bir tavşandı, belki bir köstebekti. Her ne ise, bir yaratık onun gecese-falarını mahvediyordu. Başını kaldırıp yukarı baktı, ince dalların üstünde, durmadan yürek gibi çırpman yıldızın ilk nabız atışını gördü ve kocasına göstermek istedi; çünkü bu öyle hoşuna gitmişti ki! Ama kendini tuttu. Kocasını çevresindeki şeylere hiç bakmazdı. Baktığı zaman da, söylediği söyleyeceği, o her zamanki iç çekişlerinden biriyle, Zavallı dünyacık, demek olurdu.

O anda karısını memnun etmek için, «Çok güzel,» dedi, sanki çiçekleri pek beğenmiş gibi görünmeye çalışıyordu. Ama Mrs. Ramsay çok iyi biliyordu ki kocasının çiçekleri beğendiği filan yoktu, dahası, orada çiçek var mı, yok mu ayrımında bile değildi. Sırf onu memnun etmek için böyle demişti... A, şu, William Bankes'le dolaşan Lily değil miydi? Mrs. Ramsay miyop gözlerini büzerek, uzaklaşan bir çiftin

arkasından tüm dikkatiyle baktı. Evet, o idi. Bu onların belki de evleneceklerini göstermiyor muydu? Evet, öyle olmalıydı! Ne güzel bir düşünce! İkisi evlenmeliydi!

13

Mr. Bankes, hem Lily ile çimenlikte aşağı yukarı dolaşıyor, hem de anlatıyordu; Amsterdam'a gitmişti. Rembrandt'ları görmüştü. Madrid'e gitmişti. Ama ne yazık ki bir yortu günü idi ve Prado kapalıydı. Miss Briscoe Roma'ya hiç gitmemiş miydi? Muhakkak gitmeliydi —onun için çok yararlı olurdu— Şistine Kilisesi de, Michael Angelo da, Giotto'larıyla Padova da. Yıllarca karısının sağlığı bozuk gittiği için pek az gezip dolaşabilmişlerdi.

Lily Brüksel'e gitmişti; Paris'e de gitmişti ama hasta teyzesini görüp hemen dönmüştü. Dresden'e gitmişti; görmediği yığınlarca resim vardı; ama ona kalırsa hiç resim görmemek belki de daha iyi idi. İnsan onları gördükten sonra, kendi yaptıklarını beğenmiyor, umutsuzluğa düşüyordu. Mr. Bankes'e kalırsa bu kadarı da fazlaydı artık. Hepimiz birer Titian, hepimiz birer Darwin olacak değildik ya; hem bizim gibi sıradan insanlar olmasaydı, acaba bir Darwin, bir Titian olur muydu? Hiç sanmıyordu. Lily onu övecek bir şey söylemeyi çok isterdi; siz hiç de sıradan değilsiniz, Mr. Bankes, demek isterdi. Ama o övülmekten hoşlanmazdı (oysa erkeklerin çoğu hoşlanır diye düşündü), içinden gelen bu dürtüden utanır gibi oldu ve hiçbir şey söylemedi, Mr. Bankes de bu söylediklerinin belki de resim için doğru olmadığını söylüyordu. Lily deminki içtenliksiz duygularından kendini kurtararak, ne olursa olsun resim yapmaktan vazgeçmeyeceğim, hoşuma gidiyor, dedi. Çimenliğin sonuna

gelmişlerdi, Mr. Bankes, Lily'ye Londra'da konu bulmakta güçlük çekip çekmediğini soruyordu, tam o anda dönüp Ramsay'leri gördüler. Lily, işte evlilik denen şey bu olacak diye düşündü, top oynayan küçük bir kıza bakan bir erkekle bir kadın. Geçen gece Mrs. Ramsay'in bana anlatmaya çalıştığı işte bu olacak, diye düşündü. Mrs. Ramsay üstüne yeşil bir şal almıştı, kan koca yanyana durmuşlar, top oynayan Prue ile Jasper'ı izliyorlardı. Birden Mr. Ramsay'le Mrs. Ramsay, hiç neden yokken, örneğin tam metrodan çıkan ya da bir kapının zilini çalan insanlarınkine benzer bir anlam aldılar, simgeleştiler, örnekleştiler, alaca karanlıkta öyle yanyana durmuş bakarlarken evliliğin simgesi oluverdiler, karı ve koca. Sonra asıl görünümelerini aşan bu simgesel görüntü hemen kayboldu, ikisi de onlarla karşılaştıkları zaman nasıllarsa, yine öyle, top oynayan çocukları izleyen Mr. Ramsay'le Mrs. Ramsay oldular. Ama yine de, Mrs. Ramsay onları her zamanki gülümseyişiyle selamlamış, (Lily, herhalde bizim evleneceğimizi sanıyor, diye düşündü), «Bu gece sözümü tutturdum,» demişti, Mr. Bankes'in hiç olmazsa bu kez kendileriyle yemek yemeye razı olarak, kendi pansiyon odasına, sebzeleri gerektiği gibi pişiren adamının yanına kaçıp gitmediğini söylemek istiyordu, ama, yine de topun yükselişine bakıp sonra onu gözden yitirerek o tek yıldızı, o süslü ağaç dallarını gördükleri sırada, bir an için, her şey parçalanıp dağılmış gibi, uzayın sonsuzluğundaymışlar gibi, tüm sorumluluklar yok olmuş gibi bir duyguya kapıldılar. Alacakaranlıkta, hepsinin çizgileri keskinleşmiş, sanki ruhsal birer varlık olmuşlar, birbirlerinden çok uzaklaşmışlardı. Sonra Prue o uçsuz bucaksız boşluktan (çünkü ortada eşya, nesne adına ne varsa yok olmuş, sanki uçup gitmişti), ok gibi geriye sıçrayarak doludizgin ortalarına atıldı ve topu ustaca,

sol eliyle havada yakaladı; Mrs. Ramsay «Çocuklar daha gelmedi mi?» diye sordu; o anda büyü bozuluverdi. Mr. Ramsay birden özgürlüğüne kavuştu, bir bataklığa saplanıp kalan ve bilmem hangi duayı okuması koşuluyla yaşlı bir kadın tarafından kurtarılan Hume'a kahkahayla gülerek ve kendi kendine keyiflenerek kitaplığına doğru uzaklaştı. Mrs. Ramsay, top oynaya oynaya aile çemberinden kurtulup kaçan Prue'yu yeniden yakalayarak sordu. «Nancy de onlarla gitti mi?»

14

(Tabii Nancy de onlarla gitmişti, çünkü Nancy yemekten sonra aile yaşantısının o sıkıcı havasından kurtulmak için tavan arasındaki odasına çıkmaya davrandığı sırada, Minta Doyle elini uzatıp sessiz bakışlarıyla Nancy'den kendileriyle birlikte gelmesini istemişti. O da, çaresiz gitmeye razı olmuştu. Oysa gitmek istemiyordu. Bu işin içine sürüklenmek istemiyordu hiç. Kayalıklara giden yol boyunca Minta hep Nancy'nin elini tutuyordu. Arada bir bırakıyor, sonra yine tutuyordu. Nancy kendi kendine, acaba ne istiyor, diye sordu. Elbette herkesin istediği bir şey vardı. Çünkü Minta onun elini yakalayıp, sıkı sıkı tuttuğu zaman Nancy, istemeyerek tüm dünyanın ayakları altına serildiğini görüyordu; sanki bu sisler arasından görünen Constantinople'du da insanın gözü ne denli keskin olursa olsun yine, «Şu Ayasofya mı?» «Şu Haliç mi?» diye sormak gereksinimini duyuyordu. Minta elini tuttuğunda Nancy de tıpkı böyle, «Acaba ne istiyor? Acaba şunu mu?» diye soruyordu. Acaba o «şu» ne idi? (Nancy ayakları altında serilen yaşamı izlerken), sisler arasından

oradan bir kule, buradan bir kubbe, birtakım adsız çıkıntılar belirliyordu. Ama bayırdan aşağı doğru koşarlarken yaptığı gibi, Minta elini bırakınca, bunların hepsi, kule de, kubbe de, sisi itip çıkan her şey, yeniden sislere gömölüyor ve gözden yitiyordu.

Andrew gözlemişti, Minta oldukça iyi yürüyordu. Kısacık eteklikler, altına da siyah, paçaları lastikli külot giyerdi. İsterse bir ırmağın ta ortasına atlar, suların içinden yürüye yürüye karşıya geçerdi. Minta'nın bu delilikleri hoşuna gidiyordu ama, pek de doğru bulmuyordu — böyle giderse, bugün olmazsa yarın boşu boşuna, budalaca canından olacaktı. Sanki hiçbir şeyden korkmuyordu — boğalar dışında. Bir tarlada bir boğa görmesiyle, kollarını açıp avazı çıktığı kadar haykırarak kaçması bir olurdu. Bu da tabii boğayı çileden çıkarırdı. Ama bu korkaklığını saklamaya filan çalışmazdı doğrusu; hakkını yememek gerekti. Biliyorum, bu korkaklıktan başka bir şey değil, ama ne yapayım, derdi. Herhalde küçükken arabasına bir boğa filan boynuz atmış olacaktı. Sözüünü, yaptığını yapacağını sakınan insanlardan değildi, işte şimdi de birdenbire durup bir kayanın kenarına oturmuş,

Ah senin kahrolası gözlerin, o gözlerin.

diye bir şarkı tutturmuştu. Ne yapsınlar, hepsi de ona katıldılar, onunla birlikte sesleri yettiği kadar haykırmaya başladılar:

Ah senin kahrolası gözlerin, o gözlerin.

Ama yollarda böyle gecikirler de onlar kumsala varmadan sular kabarıp avlanmaya elverişli yerleri kaplarsa çok kötü olacaktı.

Paul yerinden fırlayarak, «Ya, çok kötü olur,» diye doğruladı. Kaya kaya aşağı doğru inerlerken Paul hep cep kılavuzundan, «bu adalar pek haklı olarak bir parkı andıran görünüşleri ve az bulunur denizaltı zenginliği ve çeşitliliğiyle ünlü olduğundan,» filan diye bir şeyler okuyup duruyordu. Andrew bayırdan aşağı doğru yolunu bulup ilerleyerek, ama bu bağırıp çağırmalar, bu kahrolası gözlerin diye şarkı söylemeler, sırtımı okşayıp, «haydi ahbap» demeler, tüm bunlar hiç hoş şeyler değil diye düşündü. Zaten kadınlarla yola çıkmanın en kötü yanı da buradaydı. Kumsala gelir gelmez ayrıldılar, Andrew ayakkabılarını çıkarıp, çoraplarını içine tıktı, çifti kendi hallerine bırakarak, Pope burnuna doğru uzaklaştı; Nancy de sular içinden güçlükle ilerleyerek, kendi kayalarına doğru uzaklaştı, kendi gölcüklerini aramaya koyuldu ve çifti kendi hallerine bıraktı. Yere çömeldi, kayanın kenarına pelte parçaları gibi yapışıp kalmış yumuşak, lastiğe benzer denizanalarına elini sürdü. Hayalinde bu su gölcüğünü bir deniz, küçücük balıkları da koskoca köpekbalıkları ve balinalar gibi görüyordu; elini güneşe karşı tutarak bu minicik dünya üzerine koskoca bulutlar serpiştirdi, böylece, tıpkı Tanrı gibi, milyonlarca habersiz ve suçsuz yarattığı karanlık ve umutsuzluk içinde bıraktı, sonra birden elini çekti ve güneş sel gibi boşanarak, her yanı ışığa boğdu. Az ötede çapraz çizgilerle dolu renksiz kumların üstünde, geniş adımlarla ilerleyen sakallı, zırhlı silahlı düşsel bir dev (su gölcüğünü hâlâ gittikçe büyütüyordu) kurula kurula yürüdü ve dağın yamacındaki kocaman yarıkların arasına girip kayboldu. Sonra, Nancy,

gözlerini hafifçe su gölcüğünün üzerinden kaldırarak, denizle göğün birleştiği yere, durmadan alçalıp yükselerek yer değiştiren o çizgiye baktı, gemilerin dumanı arkasından çevrende dalgalanıyormuş gibi görünen ağaç gövdelerine baktı; var gücüyle birden içeri saldıran, sonra çaresiz yine geriye çekilen tüm bu âlemle büyülenmiş gibiydi; iki algı, o sonsuzluk ve onun içinde çiçeklenen bu küçücük şey (çünkü su gölcüğü yeniden küçülmüştü) Nancy'nin elini ayağını bağlamıştı da bu duyguların yoğunluğundan kıpırdayamıyordu sanki; kendi bedeni, kendi yaşamı, dünyadaki tüm insanların yaşamları, sonsuza dek hiçliğe gömülmüştü. Böylece o gölcüğün kıyısında dalgaların sesini dinleyerek düşüncelere daldı gitti.

Andrew, sular yükseliyor, diye haykırır haykırmaz, Nancy hemen yerinden fırlayıp suları sıçratarak, küçük dalgalar arasından kıyıya atıldı, tepeye doğru olanca hızıyla koşmaya başladı; deli gibi öyle koşmuştu ki kendini bir an içinde bir kayanın arkasında buldu ve tam orada aman Tanrım, bir de ne görsün! Paul'la Minta birbirlerine sarılmışlar, belki de öpüşüyorlardı. Öyle onuruna dokundu, öyle kızdı ki! Andrew ile ikisi, gördükleri şey üzerine bir tek söz etmeden, sessiz sedasız çoraplarını ve ayakkabılarını giydiler. Birbirlerini terslediler bile. Andrew homurdandı, yengeç midir nedir, o şeyi gördüğü zaman sanki ne diye ona seslenmemişti. Ama ikisi de içinden, suç bizde değil diyorlardı. Bu tatsız şeyin olmasını onlar istememişti. Ama yine de Nancy'nin bir kadın olması Andrew'ü, Andrew'ün de bir erkek olması Nancy'yi sinirlendiriyordu; ayakkabılarını büyük bir özenle bağladılar ve fiyongu her zamankinden biraz daha fazla çekip sıkıldılar.

Yeniden tırmanıp tam yarın tepesine geldiklerinde, Minta birden bağırdı, büyükannesinin broşunu —büyükannesinin

broşunu, elindeki avucundaki tek takısını— yitirmişti. Broş bir salkım söğüttü, (hepsi anımsayacaktı), incilerden yapılmıştı. Yanaklarından yaşlar akıyordu, büyükannesinin ölünceye dek takkesini tutturduğu o broşu muhakkak görmüşlerdi. İşte o broşu yitirmişti. Keşke o kaybolmasaydı da başka nesi varsa yitseydi. Geriye dönüp broşunu arayacaktı. Hep birden geri döndüler. Her yeri aradılar, taradılar, altüst ettiler. Başları yerde, kısa kısa ve terslenerek konuşuyorlardı. Paul Rayley oturdukları kayanın çevresini dört dönerek bir deli gibi her yanı araştırdı. Andrew'e 'burayla orası arasındaki yeri karış karış aramasını söyledi, Andrew, bir broş için ortalığı bu kadar velveleye vermek de ne oluyor sanki diye düşünüyordu. Sular gittikçe artan bir hızla kabarıyordu. Bir dakika sonra oldukları yer, sular altında kalacaktı. Broşu şimdi dünyada bulamazlardı. Minta birden dehşetle, «Çevremizi sular alacak,» diye bağırdı. Böyle bir tehlike olsaydı bari! Yine tıpkı bir boğa gördüğü zaman yaptığı gibi haykırıyordu. Andrew, kendini hiç tutamıyor diye düşündü. Zaten kadınlar hep böyleydi. Zavallı Paul onu yatıştırmak zorunda kaldı. Erkekler (Andrew ile Paul her zamanki görünümlerinden sıyrılarak birer erkek kesilmişlerdi) kısaca aralarında konuşup bir karara vardılar: Rayley'in sopasını oturdukları yere dikecekler, sular çekilince yeniden gelip broşu arayacaklardı. Şimdilik bundan başka yapılacak bir şey yoktu. Minta'ya inan dediler, eğer broşun burada düşmüşse sabahleyin de yine burada olur. Ama Minta yine tepeye çıkıncaya dek, tüm yol boyunca hiç durmadan hıçkırdı. O broş büyükannesinden kalmıştı, keşke o kaybolmasaydı da başka neyi varsa kaybolsaydı. Nancy'ye öyle geldi ki, Minta broşu yitirdiğine üzülüyordu ama sırf bunun için ağlamıyordu. Ağlamasının başka bir nedeni vardı. Hepimiz

oturup ağlasak yeridir, diye düşündü. Ama ne diye bilmiyordu.

Paul’la Minta biraz ilerlediler, Paul Minta’yı avutmaya başladı; onun kaybolan şeyleri bulmakta ünü vardı. Bir kez, daha küçücük bir çocukken, bir altın saat bulmuştu. Yarın gün doğmadan kalkacak, o broşu kesinlikle bulacaktı. Bundan hiç kuşkusu yoktu. Paul’a, o saatte ortalık henüz karanlık olacak, kumsalda da kendinden başka kimseler olmayacakmış gibi geliyordu. Sonra, herhalde oldukça da tehlikeli bir işti. Ama bunları aklından çıkarıp onunla yeniden konuşmaya başladı, broşu muhakkak bulacaktı; Minta da ona, sakın gün doğmadan filan kalkayım deme, diyordu; artık o broşun bulunma olasılığı yoktu; biliyordu bunu; böyle olacağı o gün öğleden sonra broşu takarken içine doğmuştu. Paul da içinden karar verdi, Minta’ya hiçbir şey söylemeyecek, ama daha herkes uykuda iken, gün doğmadan evden çıkacak, eğer broşu bulamazsa, Edinburgh’a gidecek, Minta’ya tıpkı ona benzer, ama daha güzel bir başka broş alacaktı. Neler yapabileceğini gösterecekti. Artık tepeye çıkmışlardı, ayaklarının altında kasabanın ışıkları, parlıyordu; birbiri ardından teker teker, birden ortaya çıkıveren ışıklar Paul’a sanki başına gelecek olaylarmış —evlenmesi, çocukları, yuvası imiş— gibi geldi. Yüksek sık çalılarının gölgelediği şoseye çıktıkları vakit yeniden düşüncelere daldı: İkisi yuvalarına çekilip, herkesten uzak baş başa yaşayacaklar, hep yürüyecekler, yürüyecekler, kendisi hep onun elinden tutup çekecek, o da (şimdi yaptığı gibi), hep ona dayanarak yürüyecekti. Kır yolundan saptıkları sırada ne müthiş, ne heyecanlı anlar yaşadığını düşünüyor, muhakkak birine —tabii Mrs. Ramsay’e— anlatmalıyım, diyordu, çünkü başından geçeni ve yaptığı şeyi düşündükçe soluğu kesiliyordu. Ömründe, Minta’ya, «Benimle evlenir

misin?» dediği anda sıkıldığı kadar hiç sıkılmamıştı. Hemen dosdoğru Mrs. Ramsay'in yanına gidecekti, çünkü niçin, nasıl bilmiyordu ama duyumsuyordu ki ona bunu yaptıran Mrs. Ramsay'dir. Mrs. Ramsay onun, isterse her şeyi yapabileceğini aklına sokmuştu. Başka kimse onu ciddiye almıyordu. Ama, Mrs. Ramsay onu, ne isterse yapabileceğine inandırmıştı. Bütün gün Mrs. Ramsay'in gözlerini üstünde hissetmişti. Gözleri onun üstünden ayrılmıyor, sanki (ağzını açıp tek bir sözcük söylemediği halde) «Tabii, pekâlâ yaparsın. Sana güveniyorum. Zaten senden bunu bekliyorum,» diyordu. Mrs. Ramsay, işte onun içinde, hep böyle duygular uyandırmıştı; eve gider gitmez (koyun üstünde evin ışıklarını araştırdı), hemen yanına gidecek, «Sonunda o işi yaptım, Mrs. Ramsay; sağolun,» diyecekti. Eve giden patıkaya saptılar, evin st kat pencerelerinde oraya buraya gidip gelen ışıkları gördü. Demek çok gecikmişlerdi. Herkes yemeğe inmeye hazırlanıyordu. Evde tüm ışıklar yanmıştı; o karanlıktan sonra bu ışıklar gözlerini kamaştırdı, araba yolundan eve doğru yürürken kendi kendine bir ocuk gibi durmadan, ışıklar, ışıklar, ışıklar diye söylendi; eve girdiklerinde de gözleri kamaşmış gibi durmadan ışıklar, ışıklar, ışıklar diye yineliyor, kasılmış bir yüzle çevresine bakıyordu. Sonra elini kravatına götürerek, aman kendimi herkese gülünç etmeyeyim, dedi.

15

Prue o her zamanki düşünceli haliyle annesine, «Evet, Nancy'nin de onlarla gittiğini sanıyorum,» dedi.

Mrs. Ramsay, demek Nancy de onlarla gitmiş diye düşündü. Fırçayı bırakıp tarağı eline aldı, kapının vurulması üzerine, «Gel,» dedi, (Jasper'la Rose içeri girdi), ama hep, acaba Nancy yanlarında olunca, başlarına bir şey gelme olasılığı azalır mı, artar mı diye düşünüyordu; saçma olduğunu biliyordu ama nedense ona azalır gibi geliyordu, artık öyle büyük ölçüde bir acıklı olay da pek olası değildi. Hepsi birden de Doğulmazlardı ya. Yine kendini o eski düşmanının, yaşamın, karşısında yapayalnız hissetti.

Jasper'la Rose, Mildred, yemeği bekleteyim mi diye soruyor dediler. Mrs. Ramsay sözcükler üzerinde özellikle durarak, «İngiltere Kraliçesinin hatırı için bile bekleyemeyiz,» dedi.

Sonra Jasper'a bakıp gülerek, «Meksika İmparatoriçesinin hatırı için bile olmaz,» diye ekledi; çünkü bu yanıyla Jasper da tıpkı annesine benzerdi: O da her şeyi abartırdı.

Rose'a dönerek, istersen gidip Jasper söylesin de, sen benim kullanacağım takıları seç, dedi. Sofraya oturacak on beş kişi olduğu zaman, insan yemeği geciktirip duramazdı. Çocukların bu denli geç kalmalarına artık canı sıkılmaya başlamıştı. Bu yaptıkları düşüncesizlikti; ne oldular diye kaygılandığı yetmiyormuş gibi, bir de bu gece geç kalmaları canını sıkıyordu; oysa o özellikle bu gece yemeğin iyi olmasını istiyordu. Çünkü William Bankes sonunda onlarda yemeğe kalmaya bugün razı olmuştu. Sonra Mildred bu akşam onlara o çok güzel yemeğini —Boeuf en Daube'ı— yapmıştı. Yemeklerin hazır olur olmaz hemen sofraya getirilmesi gerekiyordu, her şey buna bağlıydı. Et, defne

yaprakları ve şarap — hepsi de tam kararında olmalıydı. Geciktirmek olmazdı. Ama işte başka hiç gece yokmuş gibi bulmuşlar bulmuşlar gezmeye gidecek bu geceyi bulmuşlar, üstelik de gecikmişlerdi; yemekleri mutfağa gönderip sıcak tutmak gerekecekti; Boeuf en Daube berbat olacaktı.

Jasper annesine opal bir gerdanlık seçti; Rose altın bir gerdanlık beğendi. Acaba siyah elbise üstünde hangisi daha iyi duruyordu? Mrs. Ramsay aynada boynuna ve omuzlarına bakarak (yüzüne hiç bakmıyordu), dalgın dalgın, acaba hangisi daha iyi duruyor, dedi. Sonra çocuklar onun şeylerini altüst edip karıştırırlarken, o da pencereden dışarı bakarak her zaman pek hoşuna giden bir görünümü, hangi dala konacaklarını bir türlü kararlaştıramayan kargaları izlemeye koyuldu. Her kez sanki kararlarını yeniden değiştiriyor, yeniden havalanıyorlardı; yaşlı karga, baba karga —ona ihtiyar Joseph adını takmıştı— çok güç beğenen bir kuş da ondan, diye düşündü. İhtiyar Joseph kanadındaki tüylerin yarısı dökülmüş, aksi bir kuştı. Tıpkı bir meyhanenin önünde borazan çalarken gördüğü silindir şapkalı o külüstür yaşlı efendi bozuntusuna benziyordu.

Gülerek, «Bakın, bakın,» dedi. Kargalar birbirlerine girmişlerdi. Joseph'le Mary kavga ediyorlardı. Ama sonunda hep birden yeniden havalandılar. Kara kanatlarıyla, gökyüzünü sıyrıp yana itmişler, pala biçiminde ve eşsiz güzellikte parçalara bölünüvermişlerdi. Kanatlarının havada hiç durmadan açılıp kapanışı —hiçbir zaman bunu tam istediği gibi anlatmasına olanak yoktu— işte en çok bu hoşuna gidiyordu. Rose'a dönerek, «Bak, bak,» dedi. Rose'un bunu kendisinden daha iyi görebileceğini umuyordu. Çünkü çocuklarımız çoğu zaman bizim algılarımızı daha bir pekiştirirdi de.

Peki, ama, hangisini takacaktı? Jasper'la Rose takı kutusunun her yanını açmışlar, ne varsa ortaya dökmüşlerdi. Acaba İtalya'dan gelen altın gerdanlığı mı, James amcanın Hindistan'dan getirdiği opal gerdanlığı mı, yoksa mor yakutlarımı mı taksam, diye düşündü.

Belki ellerini biraz çabuk tutarlar diye, «Haydi çocuklar, haydi, birini seçiverin,» dedi.

Ama yine de onlara bol bol seçecek zaman bıraktı: Özellikle, Rose'un bir birini bir ötekini alıp, takıları siyah elbise üzerine koyup bakmasına hiç ses çıkarmadı. Çünkü Rose'un her akşam yinelenen bu takı seçme işinden hoşlandığını bilirdi. Rose annesinin takacağı şeyin seçilmesine yalnız kendinin bildiği, gizli bir nedenle, çok önem veriyordu. Mrs. Ramsay, Rose'un seçtiği gerdanlığı boynuna takması için kımıldamadan duruyor, acaba bu işe neden bu denli önem veriyor diye düşünüyordu, kendi çocukluğunu düşünerek, insanın Rose kadarken, annesine duyduğu derin, gizli, dilsiz bir duyguyu anımsar gibi oldu. Kendisine duyulan tüm duygular gibi bu duygu da insanı üzüyor diye düşündü Mrs. Ramsay. Ona karşılık insanın verebildiği öylesine küçük kalıyordu ki! Kızı onu gerçekte olduğundan çok daha başka görüyordu. Sonra Rose da büyüyecekti; hem de bu fazla duyarlılığı yüzünden çok acı çekeceğe benziyordu. Artık hazırdı, aşağı inebilirlerdi; Jasper, erkek olduğundan bu görev ona düşüyordu, kolunu annesine verecekti, Rose da, öyle ya o da kraliçenin nedimesi idi, annesinin mendilini taşıyacaktı (Rose'a mendilini verdi), başka bir şey gerekiyor mu bakayım? Ha, evet belki de soğuk olurdu: Bir şal gerekirdi. Bana bir şal seç, dedi, çünkü, bunun, ileride pek çok acıya katlanacak olan Rose'un hoşuna gideceğini biliyordu. Sahanlıktaki pencerenin önünde

durarak, «İşte yine geldiler,» dedi. Joseph bir başka ağacın tepesine konmuştu, Jasper'a dönerek, «Kanatları kırılırsa üzülmezler mi dersin?» diye sordu. Zavallı Joseph'le Mary'yi niçin vurmaya kalkıyordu. Jasper merdivenlerin başında biraz ezilip büzüldü, haksız yere azarlanmış gibi oldu, ama pek de önemsememişti, annesi kuş vurmanın zevkini ne bilecekti ki; onların hiçbir şey duymadığını ne bilecekti; hem o işte annesiydi, uzaklarda, dünyanın başka bir yöresinde yaşıyordu, ama annesinin Mary ile Joseph üzerine anlattıkları hoşuna gidiyordu doğrusu! Tuhaftı doğrusu! Ama o iki karganın Mary ile Joseph olduğunu nerden biliyordu? Her gece aynı ağaçlara, aynı kuşların geldiğini mi sanıyordu? Ama şu anda tüm büyükler gibi annesi de onun varlığını unutuvermişti. Salondan gelen sesleri dinliyordu.

«Geldiler,» dedi Mrs. Ramsay ve rahatlayacağına o anda daha fazla bir kaygı duydu. Acaba olmuş muydu? Şimdi aşağıya inecek, onlar da ona her şeyi anlatacaklardı — ama, hayır, bu olanaksızdı. Bu kadar insanın yanında hiçbir şey söyleyemezlerdi. Şimdi aşağı inip, yemeğe başlamaktan ve beklemekten başka çare yoktu. Tıpkı uyruklarının salonda toplandıklarını görerek, yukardan onlara bakan, sonra inerek aralarına karışan, gösterdikleri saygıdan dolayı sessizce teşekkür eden, onların, önünde eğilip secde etmelerine, (Mrs. Ramsay önünden geçerken Paul hiç istifini bozmadı, ama gözlerini de yerden kaldırmadı) karşılık veren bir kraliçe gibi merdivenlerden indi, salonu geçti, başını hafifçe eğerek selam verdi: Sanki onların söyleyemedikleri o şeyi, güzelliğine karşı duydukları o saygıyı anlayıp kabul ettiğini gösteriyordu.

Ama birden durdu. Yanık kokuyordu. Sakın Boeuf en Daube'u taşırmış olmasınlar diye düşündü. Allah vere de öyle olmasaydı. Bu arada yemek çanının o koca sesi, ağır ağır,

buyururcasına yükselerek, evin her yanına, tavan odalarına, yazı yazan, saçlarına son tarağı vuran, elbiselerini ilikleyen, tüm bu insanları, ellerinde ne var, ne yoksa lavabolarına, tuvalet masalarına, romanlarını yatak odası sehпalarının üstüne ve o denli gizli olan anı defterlerini, hepsini oldukları yere bırakarak, akşam yemeğı için yemek odasına inmeye çağırdı.

17

Mrs. Ramsay masanın başında yerini alıp, örtü üzerinde beyaz çemberler oluşturan tabaklara bakarak, ama sanki benim yaşamım ne işe yaradı? diye düşündü. «William siz yanıma oturun,» dedi. Yorgun, «Lily sen de şuraya,» dedi. Onların — Paul Rayley'le Minta Doyle'un— önünde tüm bir yaşam vardı, onun önünde ise işte bu — upuzun bir masa, tabaklar ve bıçaklar. Ta öbür uçta kocası tortop olup oturmuş, surat ediyordu. Ama niçin? Mrs. Ramsay bilmiyordu. Umurunda da değildi. Nasıl olmuş da bu adama karşı herhangi bir duygu besleyebilmiş, bir sevgi duyabilmişti, bir türlü anlamıyordu. Çorbayı dağıtırken, artık dünyada yapacağını yapmış, göreceğini görmüş, hiçbir şeyle ilgisi kalmamış gibi bir duyguya kapıldı, sanki önünde —şurada— bir burgaç vardı, insan isterse onun içine girer, isterse dışında kalırdı, kendisi de artık bu burgacın dışına çıkmıştı. Konuklar, Charles Tansley — «Lütfen şuraya buyurun,» dedi — Augustus Carmichael, teker teker içeri girip oturlurlarken artık her şey bitti diye düşündü. Ama yine de çıkıp biri kendine bir yanıt versin, ya da bir şeyler olsun diye bekliyordu. Kepçeyi

 orbaya daldırarak, ama insan böyle Şeyleri de söyleyemez ki, diye düşündü.

D Ő t   çeliŐki hoşuna gitmedi, düşündüğü oydu, yapt  ı ise bu —  orba dağıtmak; o burgacın dışında kald  nı gittikçe daha da çok duyumsuyordu. Ya da her Şeyin üstüne bir gölge düşmüştü de böylece rengini yitiren nesneleri gerçek yüzüyle görüyordu. Orada her Şey (gözlerini çevresinde gezdirdi)  yle eski püskü idi ki! Hiçbir yerde güzellikten iz yoktu. Tansley'in yüzüne bakmaya çekindi. Hiçbir Şeyde bir kaynaŐma yoktu. Herkes ayrı ayrı, tek başına oturuyordu. Bütün bu kaynaŐtırma, birleŐtirme ve yaratma işi ona düşüyordu. DüŐmanca duygulara kapılmadan yine Şu gerçeğe vardı, erkekler kısırdı, bunu kendisi yapmazsa kimsenin yapacağı yoktu. Böyle düşünerek, nasıl durmuş bir saati sarsıp iŐletirsek, Mrs. Ramsay de kendini tıpkı öyle hafifçe sarstı, tıpkı bir saatin iŐlemeye baŐlaması gibi, o eski bildik nabız da harekete geçerek —bir, iki, üç, bir, iki, üç— atmaya başladı. Mrs. Ramsay bu atıŐları dinleyerek, devam, devam diye yineledi. İnsan, hafif bir aleve, s nmessin diye, nasıl bir gazete k   dını siper ederse, o da tıpkı öyle, bu ağır ağır atan zayıf nabzı koruyor, besliyordu. Sonra, sessizce, William Bankes'e doğru e ilip, içinden, zavallı adam, dedi, ne karısı vardı, ne de çocukları, bu gece dışında, her akşam o kira odalarında tek başına yemek yiyordu; içinde Bankes'e karşı bir acıma duyarak —Şimdi yaşam onu yeniden önüne katıp götürecek kadar olsun güçlenmişti— al baştan edip işine başladı; tıpkı, rüzgârın yelkenlerini ŐiŐirdi ini gördüğü halde, kıyıdan açılmak istemeyen, gemi batmıŐ olsaydı, Şimdiye d ne d ne denizin dibini boylamıŐ ve rahata ermiş olurum diye düşünen yorgun bir gemici gibi idi.

William Bankes'e doğru dönerek, «Mektuplarınızı aldınız mı? Salona koymalarını söylemişim,» dedi.

Lily Briscoe, Mrs. Ramsay'in karşıt iki yan arasındaki o garip, boş ara bölgeye sürüklenişini izliyordu; gidenlerin ardından oraya gitmek olanağı yoktur ama onların bu gidişleri, kendilerini izleyenleri öyle soğuk ürpertiler içinde bırakır ki, insan nasıl uzaklaşan bir gemiyi, yelkenleri çevrende kayboluncaya dek, gözleriyle izlerse, onlar da bu gidenleri hiç olmazsa böyle gözleriyle olsun izlemeye çalışırlar.

Lily, ne kadar yaşlı, ne kadar yorgun, herkesten ne kadar da uzak görünüyor, diye düşündü. Sonra Mrs. Ramsay gülümseyerek Bankes'e doğru döndüğünde sanki gemi de yön değiştirdi ve sanki yeniden yelkenlerine güneş vurdu. Lily gülümseyerek — çünkü ferahlamıştı — acaba Bankes'e niçin acıyor, diye düşündü; mektuplarının salonda olduğunu haber verirken takındığı tavırdan ona acıdığı belliydi. Zavallı William Bankes, diyor gibiydi; sanki Mrs. Ramsay'in yorgunluğu biraz da böyle, insanlara acımdan geliyordu, sanki içindeki yaşam, yeniden yaşamak kararı bu acıma duygusuyla güçlenmişti. Lily, ama yanılıyor, diye düşündü; bu yine Mrs. Ramsay'in o yanlış yargılarından biriydi, bu onun huyunda vardı, onun bu yargıları başkalarının gereksiniminden çok kendi içinde duyduğu bir gereksinimin sonucuydu. Bankes hiç de acınacak bir insan değildi. Lily, kendi kendine, onun bir uğraşı var, dedi. Birden aklına geldi, sanki bir define bulmuş gibi oldu, kendisinin de bir uğraşı vardı. Bir şimşek çaktı, gözlerinin önünde resmi belirdi, hemen düşündü: Evet, ağacı biraz daha ortaya doğru alacaktı, o zaman şu göze batan boşluk kaybolurdu. Evet, öyle yapayım. Ne zamandır beni düşündürüp duruyordu, dedi.

Sonra, ağacın yerini değiştireceğini unutmamak için, tuzluğu alıp masa örtüsündeki daim bir çiçeği üzerine koydu.

Mr. Bankes, «Ne tuhaftır,» dedi, «insan çoğu kez postadan önemli bir şey çıkmayacağını bilir de yine dört gözle mektup bekler.»

Charles Tansley kaşığını tabağın tam ortasına bırakarak, bunlar da ne saçma sapan konuşuyorlar diye düşündü. Tabağını iyice silip süpürmüş, tertemiz yapmıştı. Lily, (Tansley tam karşısında, arkası pencereye dönük oturuyor, görünümü ortadan ikiye bölüyordu), sanki yemeğinin bir lokmasını bile ziyan etmek istemiyor, diye düşündü. Onun her şeyinde bir soğukluk, bir yavanlık, çıplak bir sevimsizlik vardı. Ama insan yine de görerek bakarsa kesinlikle herkeste hoşlanacak bir yan bulurdu. Tansley'in gözleri Lily'nin hoşuna gidiyordu; masmavi, çukura kaçmış, insana korku veren gözlerdi bunlar.

Mrs. Ramsay, «Çok mektup yazar mısınız, Mr. Tansley?» diye sordu. Lily, galiba ona da acıdı diye düşündü; çünkü bu Mrs. Ramsay'in huyu idi — sanki bir eksikleri varmış gibi erkeklere hep acırdı — kadınlara da hiç acımazdı, sanki onların bir şeyleri vardı. Mr. Tansley, «Anneme yazarım; yoksa ayda bir bile yazmam,» diye kısa bir yanıt verdi.

Bu insanların, onu konuşturmak istedikleri biçimde saçma sapan konuşmaya hiç de niyeti yoktu. Bu sersem kadınların kendisine lütfen ilgi gösteriyormuş gibi davranmalarına olanak tanımayacaktı. Az önce odasında rahat rahat kitap okuyordu, oysa şimdi burada her şey ona anlamsız, yapmacıklı ve boş görünüyordu. Yemeğe inerken sanki ne diye elbise değiştirmişlerdi? Kendisi her zamanki elbiseleriyle inmişti. Onun öyle gece için, yemek için elbisesi filan yoktu. «Postadan hiç önemli bir şey çıktığı olmaz» —

konuştukları hep bu türden şeylerdi. Erkekleri böyle şeylerden sözötmeye zorluyorlardı. Hani yalan da değildi. Yılda bir kez bile önemli bir şey çıktığı olmazdı. Başka hiçbir şey yapmazlar, sadece hiç durmadan konuşurlar, konuşurlar, yerler, yerler, yerlerdi. Bu hep kadınların yüzündendi. Kadınlar tüm o «albenileri», tüm o budalalıkları ile uygarlığı çekilmez yapıyorlardı.

Kendini göstermek istercesine, «Yarın Fener'e gidilemeyecek, Mrs. Ramsay,» dedi. Mrs. Ramsay'i severdi; ona hayrandı; o işçinin, lağım çukurundan başını kaldırıp Mrs. Ramsay'e bakışını şimdi bile anımsıyordu. Ama yine de kendisini göstermek gereğini duymuştu.

Lily Briscoe, o gözlerine rağmen — ama ya o burnu, ya o elleri neydi öyle — yine de gördüğüm insanların en sevimsizi, diye düşündü. Öyleyse onun sözlerine ne diye aldırıyordu? Kadınlar yazı yazamaz, kadınlar resim yapamaz — söyleyen o olduktan sonra ne önemi vardı? Zaten bunları doğruluğuna inandığı için değil, sadece herhangi bir nedenle işine geldiği için söylüyordu; Lily bunu biliyordu ama, neden böyle tüm varlığı, rüzgâr önünde bir başak gibi yerlere dek eğiliyordu? Bu alçalmadan kurtulup, yeniden eski dik durumuna gelebilmek için neden o denli büyük ve o denli acı verici bir çaba harcamak zorunda kalıyordu? Bu anda da yine böyle bir çaba göstermek gereğini duyuyordu. İşte masa örtüsünün üstündeki dal şurada; şurada da benim resmim; o ağacı ortaya doğru çekmek gerek; işte önemli olan bu — başka her şey boş diye düşündü. Acaba tüm varlığıyla buna tutunamaz mıydı, öfkesini gemleyemez miydi, tartışmaya girişmeden edemez miydi? Eğer şöyle biraz öç almak istiyorsa, bunu onunla alay ederek yapamaz mıydı?

«Ah, Mr. Tansley ne olur beni Fener'e götürün, öyle istiyorum ki?» dedi.

Tansley, Lily'nin yalan söylediğini pekâlâ anlıyordu. Bir amaçla sırf onu rahatsız etmek için, böyle aklından bile geçirmediği bir şeyler söylüyordu. Kendisiyle alay ediyordu. Üzerinde eski gri pantolonu vardı. Zaten başka pantolonu yoktu. Kendini çok kaba, herkesten uzak ve yapayalnız hissetti. Lily'nin bir amaçla kendini rahatsız etmeye çalıştığını biliyordu. Yoksa kendisiyle Fener'e gitmeyi istediği filan yoktu; hepsi böyle yapıyorlardı. Ama kadınların kendini budala yerine koymalarına izin vermeyecekti; ağır ağır sandalyesinde dönüp pencereden dışarı bakarak, çok kaba bir biçimde bir çırpıda, «Yarın size göre çok dalgalı olacak. Sonra sizi deniz tutar,» dedi.

Lily'nin, Mrs. Ramsay'in önünde, kendisini bu biçimde konuşmaya zorlaması canını sıktı. Ah, şimdi kendi odasında, herkesten uzak kitaplarıyla baş başa olsaydı, ne olurdu. Rahat ettiği bir orası vardı. On para borç yapmamıştı; hem de on beş yaşından beri babasından beş para görmemişti; kendi biriktirdiği paralarla evine yardım bile etmişti; kız kardeşini o okutuyordu. Ama yine de, keşke Miss Briscoe'ya uygun, yerinde bir yanıt vermeyi bilebilseydim diye düşündü; böyle atılıp bir çırpıda karşılık verdiğine ne kadar pişmandı. «Sizi deniz tutar.» Ah, Mrs. Ramsay'e bir şey, kendini beğenmiş yavan bir adam olmadığını gösterecek bir şeyler bulup söyleyebilseydi. Çünkü hepsi onu öyle sanıyordu. Mrs. Ramsay'e döndü. Ama Mrs. Ramsay, William Bankes'e kendinin hiç tanımadığı insanlardan sözediyordu.

Mrs. Ramsay bir ara Mr. Bankes'e söylediği şeyi yanda kesip, hizmetçi kıza, «Evet, kaldır,» dedi. Yeniden Bankes'e dönerek, «Onu en son on beş yıl önce — yok, hayır, yirmi yıl

kadar önce görmüştüm,» diye sözünü sürdürdü; konuşmalarının arasına başka lâf karışmasını istemiyor gibiydi. Konuştukları şey onu o denli sarmıştı. Demek gerçekten ondan bu akşam mektup almıştı! Carrie hâlâ Marlow'da mı oturuyordu, her şey yine eskisi gibi miydi? Ah, daha dünmüş gibi anımsıyordu — nehirde dolaşmışlar, çok üşümüşlerdi. Ama Manning'ler bir kez akıllarına bir şey koydular mı, dünyada vazgeçmezlerdi. Herbert'in kumsalda çay kaşığı ile bir yaban arısı öldürüşünü hiç unutamıyordu. Mrs. Ramsay yirmi yıl önce bir gezintide çok, pek çok üşüdüğü, Thames nehri kıyılarındaki salonun sandalyeleri, masaları arasında bir hayalet gibi kayıp dolaşarak, demek hâlâ her şey eskisi gibi sürüp gidiyor diye düşündü; ama kendisi değiştiği halde, o günün, artık o denli durağanlaşan, o denli güzelleşen o günün, tüm bu yıllar boyunca sanki hiç değişmeden orada öylece kalmış olması onu büyülemişti. Mektup Carrie'nin kendinden mi geliyor? diye sordu.

Mr. Bankes, «Evet. Evlerinde yeni bir bilardo salonu yaptırdıklarını yazıyor,» dedi. Yo! Yo! Bu olacak şey değildi.

Bir bilardo salonu yaptırmak! Akıl alacak şey değildi.

Mr. Bankes bunda şaşılacak bir şey görmüyordu. Şimdi durumları çok iyi idi. Carrie'ye sizden selâm yazayım mı? diye sordu.

Mrs. Ramsay biraz şaşırarak, «Yok, hayır,» dedi; yeni bir bilardo salonu yaptıran bu Carrie'yi tanımıyordu ki. Mr. Bankes'in hoşuna giden bir biçimde, «Ama ne tuhaf, demek hâlâ orada yaşıyorlar,» diye ekledi. Çünkü bunca yıl, kendisi onları bir kez bile anımsayıp aklına getirmedeği halde, onların yaşamlarını sürdürdüklerini düşünmek ona çok tuhaf geliyordu. Bu aynı yıllar içinde kendi yaşamında ne değişiklikler olmuştu. Ama belki Carrie Manning de aynı

şekilde onu hiç aklına getirmemişti. Bu, garip, insanın hoşuna gitmeyen bir düşünce idi.

Mr. Bankes, «Herkes çok geçmeden ayrı bir yola sürükleniyor,» dedi; içinden de hem Manning'leri, hem de Ramsay'leri tanıdığını düşündükçe memnun olmaktan kendini alamıyordu. Kaşığını masaya koyup bıyıksız dudaklarını özenle silerek, ben sürüklenip gitmedim diye düşündü. Ama bu bakımdan kendisi belki farklı idi. Hiçbir zaman bir yere çakılıp kalmamıştı. Her çevrede dostları vardı... Mrs. Ramsay bu sırada, hizmetçi kıza yemekleri sıcak tutmalarını söylemek için sözü kesmek zorunda kalmıştı. İşte o da hep bunun için yemeğini kendi başına yemeyi yeğlerdi ya. Böyle ikide bir, araya bir şeyin girmesi canını sıkıyordu. Mr. Bankes o eşsiz nezaketini hiç bozmayarak, bir işçinin, aradaki boş zamanında çok güzel cilalanmış, kullanılmaya hazır bir âleti inceleyişi gibi, sadece sol elinin parmaklarını masa örtüsünün üzerinde açarak, işte dostlar insandan böyle özveriler ister diye düşündü. Kabul edip gelmeseydi belki Mrs. Ramsay gücenirdi. Ama kendine kalsa bu zahmete katlanmazdı. Ellerine bakıp, eğer yalnız olsaydım şimdiye dek çoktan yiyip kalkmıştım, diye düşündü; çoktan işinin başında olacaktı. Tüm bunlar zaman kaybetmekten başka bir şey değildi. Çocuklardan bir kısmı yeni yeni geliyordu. Mrs. Ramsay, «Hadi, biriniz Roger'ın odasına koşuverin,» diyordu. Mr. Bankes, tüm bunlar, ötekinin, çalışmanın, yanında ne denli boş, ne denli can sıkıcı diye düşündü. İşte oturmuş masa örtüsünün üstünde parmaklarıyla trampet çalışıyordu, oysa şimdi evde olsaydı — çalışmalarını hemen şöyle bir gözünün önüne getirdi. Tüm bunlar zaman kaybetmekten başka bir şey değildi. Ama Mrs. Ramsay de en eski dostlarımdan biri, diye düşündü. İşte ona bir kez bağlanmış gidiyordu. Ama şu anda

onun varlığının kendisi için hiçbir değeri yoktu; ne güzelliği, ne küçük oğluyla pencerenin önünde oturuşu — hiç, hiçbir şeyi — onu ilgilendirmiyordu. Tek isteği yalnız başına olmak ve kitabını eline almaktı. Böyle onun yanında oturup da ona hiçbir ilgi duymamak Mr. Bankes'i rahatsız ediyordu. İçinde sanki suç işlemiş gibi bir duygu vardı. İşin doğrusu aile yaşantısından hoşlanmıyordu. İşte insan böyle şeyler duyumsadığı anlarda, ne için yaşıyorum? diye kendi kendine soruyordu. Salt insan soyu sürsün diye, niçin bu kadar sıkıntıya katlanıyorum? diyordu. Bu, o denli istenecek bir şey miydi? Biz insanlar pek mi alımlı bir türdük? Şu dökük saçık erkek çocuklara bakarak, pek o kadar da değiliz, diye düşündü. Onun en çok sevdiği Cam şimdi uykudaydı herhalde. Tüm bunlar saçma sorulardı, anlamsız sorulardı, insanın bir uğraşı olunca hiç akla bile gelmeyen sorulardı. İnsan yaşamı bu mudur? İnsan yaşamı şu mudur? İnsanın bunları düşünecek vakti olmazdı. Ama işte şimdi burda oturmuş, kendi kendine durmadan bu tür sorular sorup duruyordu, çünkü Mrs. Ramsay onu bırakıp ikide bir hizmetçilere buyruklar veriyordu, bir de Carrie Manning'in hâlâ varolduğunu duyunca Mrs. Ramsay'in nasıl şaşırdığını düşünüyor, arkadaşlık denen şeyin, en köklüsünün bile böylesine geçici oluşu onu şaşırtıyordu. İnsanların yolları ayrılıyor, işte böyle. Yine kendi kendini ayıpladı. Mrs. Ramsay'in yanında oturuyordu da ona söyleyecek tek söz bulamıyordu.

Mrs. Ramsay sonunda Bankes'e dönerek, «Çok özür dilerim,» dedi. Bankes, tıpkı adamakıllı ıslanıp da, kuruduktan sonra giyilemeyecek duruma gelen bir çift ayakkabı gibi tamtakır kuruyup işe yaramaz bir hale geldiğini duyumsadı. Ama ne yapıp yapıp, ayağını zorla bu

ayakkabının içine sokması gerekiyordu. Bir Şeyler sylemesi gerekiyordu. Eğer çok dikkatli davranmazsa, Mrs. Ramsay onun bu hainliğinin — kendisine zerre kadar önem vermediğinin — ayırımına varacaktı, bu da hiç hoş olmaz diye düşündü. Onun için de başını nezaketle Mrs. Ramsay'e doğru çevirdi. Mrs. Ramsay aklı başka yerde olduğu zamanlar yaptığı gibi, görgü kuralı gereği, hatır alır bir tavır takınarak, «Bu yabanılların arasında yemek yemekten kimbilir ne kadar sıkılıyorsunuzdur,» dedi. Aynen böyle, bir toplantıda üyeler kendi anadilleriyle konuşmaya kalkıŐınca karıŐıklıęı önlemek, birliği sağlamak için baŐkan herkesin Fransızca konuşmasını önerir. KonuŐulan düzgün bir Fransızca olmayabilir; belki Fransızcada, konuŐanın düşüncelerini anlatacak sözcük yoktur; ama böyle de olsa Fransızca konuşmak az çok bir düzen, bir birlik sağlar. Mr. Bankes, Mrs. Ramsay'e aynı dilde karşılık vererek, «Yok, yok, hayır,» dedi. Böyle kısa sözcüklerle de konuŐulsa bu dilden hiç anlamayan Tansley, hemen bunun içtenliğinden kuşkuya düştü. Ramsay'ler, hepsi de, saçma sapan konuşuyorlardı. Sevinerek hemen bu yeni rneği de mimledi, aklına not etti; bu notu, yakınlarda bir gün, bir iki arkadaŐına okuyacaktı. Herkesin rahatça, istediği gibi konuŐabildięi bir toplantıda, «Ramsay'lerde konukluk» ne demektir, ne saçmalar konuŐurlar, alayla anlatacaktı. Bir kez için çekilir, ama bir daha tövbe diyecekti. Kadınların ne sıkıcı yaratıklar olduklarını söyleyecekti. Hiç kuşkusuz, Ramsay böyle güzel bir kadınla evlenip sonra da sekiz ocuk babası olmakla kendi kendine etmişti. İŞte aşağı yukarı böyle bir Şeyler söyleyecekti. Ama şimdi yanında bir boş yer, böyle kıpırdamadan oturduğu şu anda söyleyeceklerini bir türlü derleyip toparlayamıyordu.

Hepsi kafasında darmadağınktı. Son derece tedirgindi, bedenen bile bir rahatsızlık içindeydi. Ah, birisi ona kendini göstermesi için bir olanak tanısaydı. Şu anda buna o denli gereksinim duyuyordu ki; sandalyesinde rahatsız rahatsız kıpırdanıyor, ona buna bakıyor, söze karışmak istiyor, ağzını açıyor, ama sonra yine kapatıyordu. Balıkçılıktan söz ediyorlardı. Neden biri çıkıp onun da ne düşündüğünü sormuyordu? Balıkçılık üzerine onlar sanki ne bilirlerdi ki?

Lily Briscoe tüm bunların ayırımındaydı. Karşısında oturduğu için sanki röntgenle alınmış filmine bakar gibi, genç adamın etinin sisi arasından isteğinin kaburgalarını, oyluk kemiklerini görebiliyordu; o incecik sis, onu yakıp tutuşturan söze karışmak isteğinin üstüne geleneğin göreneğin çektiği örtüyüdü. Ama bir Çinlininkine benzeyen gözlerini kısıp, Tansley'in kadınlarla nasıl alay ettiğini — kadınlar resim yapamaz, kadınlar yazı yazamaz, dediğini — anımsayarak, ne diye ona yardım edip sıkıntıdan kurtaracakmışım diye düşündü.

Aklında kaldığına göre görgü kurallarından birinde (galiba yedincisinde) şöyle deniyordu: Böyle durumlarda bir kadın için, o andaki uğraşı ne olursa olsun, karşısındaki genç adamın gösteriş yapmak, kendini göstermek isteğinin oyluk kemiklerini, kaburgalarını sergileyebilmesi ve rahatlaması için onun yardımına koşması gerekir, nasıl ki onlara da, örneğin metroda bir yangın çıksa, bize yardım etmek düşer, diye geçkin bir kız dürüstlüğüyle kendi kendine düşündü. O zaman tabii Tansley'den kendini kurtarmasını bekleyecekti. Ama ne o, ne ben üstümüze düşen bu görevi yapmazsak, bunun sonu neye varacak? diye düşünerek kendi kendine gülümsedi.

Mrs. Ramsay, «Fener'e gitmeyi kurmuyorsun ya Lily?» diye sordu. «Zavallı Mr. Langley'i aklına getir; kaç kez dünyayı dolaşmış ama, bana söyledi, hiç, kocamın onu Fener'e götürdüğü günkü kadar sıkıntı çekmemiş. Nasıl, siz iyi bir denizci misiniz, Mr. Tansley?» diye sordu.

Tansley bir çekiç kaldırıp olanca hızıyla havada salladı; ama aşağı doğru indirmeye başladığı anda, böyle bir âletle bu kelebeği ezmek elinden gelmeyeceğini anlayarak, sadece, ömründe kendisini hiç deniz tutmadığını, söyledi. Ama bu bir tek tümcenin içine barut gibi şu anlamlar sıkıştırılmıştı: Büyükbabası bir balıkçı idi; babası da bir eczacı; kendi kendini yetiştirmişti; bununla da çok övünüyordu; o Charles Tansley'di — burada kimse onun varlığının pek farkında değildi ama, çok geçmeden onu tanımayan, duymayan bir tek kişi kalmayacaktı. İleriye bakıp kaşlarını çattı. Çok geçmeden içinde sıkışıp kalmış barut patlayınca, pamuk denkleri ve elma küfeleri gibi göklere savrulacak olan bu uysal, görgülü insanlara acıyordu bile.

Lily hemen incelik göstererek, «Beni de götüreceksiniz, Mr. Tansley?» dedi. Çünkü, Mrs. Ramsay ona, eğer, «Aman Lily'ciğim, ateş denizlerinde boğulmak üzereyim. Bir merhem sürüp bu ânın acısına son vermez, karşısında oturan şu gence bir iki güzel söz söylemezsen, kayalara çarpıp parça parça olacağım — işte daha şimdiden gıcırdayıp, çatırdamaya başladığımı duyuyorum. Sinirlerim yay gibi gerildi. Bir kez daha dokunurlarsa hepsi kopacak,» — derse, bakışlarıyla tüm bunları söylerse tabii Lily için artık, yüzüncü kez midir, iki yüzüncü kez midir denemek istediği şeyden — şu karşıda oturan gence nazik davranılmazsa ne olur acaba — diye düşünmekten vazgeçip, nazik olmaktan başka çare kalmazdı.

Tansley, Lily'deki değişikliğin — yani artık kendisiyle dost olduğunun — ayırımına varınca o bencilliğinden kurtuldu ve daha küçücük bir bebekken bir kayıktan onu nasıl denize attıklarını anlatmaya başladı; babası onu bir kanca ile yakalar çıkarırdı: Yüzmeyi böyle öğrenmişti. Amcalarından biri İskoçya kıyıları açıklarında bir yerde fener bekçisi idi. Bir fırtına sırasında amcasının yanında bulunmuştu. Tansley bunu herkesin sustuğu bir anda yüksek sesle söylemişti. Amcasıyla birlikte bir fırtına sırasında, bir fenerde bulunduğunu söylerken herkesin onu dinlemesi gerekirdi. Konuşma böylece iyi yola girip de Lily, Mrs. Ramsay'in kendisine minnettar kaldığını anlayınca (çünkü Mrs. Ramsay kendisi de bir dakika olsun konuşabilecek kadar soluk almıştı), ah, sana bunu sağlayabilmek bana nelere maloldu biliyor musun? diye düşündü. İçinden geldiği gibi davranmamış, yapmacık yapmıştı.

O bilinen aldatmacaya başvurmuştu — nazik görünmüştü o kadar. Hiçbir zaman Tansley'i tanıyamayacaktı. Tansley de onu. İnsanlar arasındaki ilişkiler böyle, diye düşündü; bu kadınlarla erkekler arasında da en kötü biçimi alıyordu (ama Mr. Bankes başkaydı). İki cins arasındaki ilişkiler son derece yapmacıklı idi. Başka türlü olması olanaksızdı. Sonra gözü tuzluğa ilişti, unutmamak için oraya kendi koymuştu, hemen anımsadı, ertesi sabah ağacı biraz daha ortaya doğru alacaktı. Yarın resim yapacağı aklına gelince öyle neşelendi ki, Tansley'in anlatmakta olduğu şeye kahkahayla güldü. Artık Tansley isterse bütün gece konuşsun, umurunda değildi.

Lily, «Peki ama oradakiler Fener'de ne kadar zaman kalıyor?» diye sordu. Tansley ona anlattı. Bu konuda ne de çok şey biliyordu. Artık Tansley memnundu, Lily'den hoşlanıyordu, keyfi de yerine gelmişti ya, şimdi Mrs. Ramsay

da artık o düş ülkesine, gerçek olmayan, ama onu büyüleyen o yere, Manning'lerin Marlow'daki yirmi yıl önceki oturma odalarına yeniden dönebilirdi; orada insan hiç telaş etmeden, kaygılanmadan rahat rahat geziniyordu, çünkü orada insanı düşündüren bir yarın yoktu. Onların başından geçenleri biliyordu, kendi başından geçenleri de. Bu tıpkı güzel bir kitabı bir ikinci kez okumaya benziyordu, çünkü yirmi yıl önceki bu öykünün nasıl bittiğini biliyordu, ve şimdi şu yemek masasından bile çağlayanlar gibi akıp fışkıran yaşam, nerede olduğunu Allah bilir, orada bir yerde hapsedilmiş, öylece kıyıları arasında durgun bir göl gibi kıpırdamadan duruyordu. Mr. Bankes bir bilardo salonu yaptırdıklarını söylemişti — nasıl olurdu? William acaba yine Manning'lerden sözedecek miydi? Bunu o kadar istiyordu ki. Ama hayır — nedense Bankes artık onlardan söz etmek istemiyordu. Mrs. Ramsay bir denedi. Bankes hiç oralı olmadı. Zorla da söyletemezdi ya. Mrs. Ramsay'in umudu boşa çıkmıştı.

İçini çekerek, «Çocuklar çok ayıp ediyorlar,» dedi. Bankes de, her şeyi tam zamanında yapmak, ancak yaşamımızın sonlarına doğru öğrenebildiğimiz o küçük erdemlerden biridir, gibi bir şeyler söyledi.

Mrs. Ramsay William'ın gittikçe geçkin kızlara benzediğini düşünerek, sırf laf olsun diye, «O da öğrenirsek,» dedi. Bankes kendi aldatmasının ayrımında, Mrs. Ramsay'in daha içten şeyler üzerine konuşmak istediğinin ayrımındaydı, ama şu anda içinden öyle davranmak gelmiyordu; orada böyle oturmuş beklerken yaşamın tatsızlığı tüm benliğini sardı. Belki de ötekiler ilginç bir şeyden sözediyorlardı? Acaba neler konuşuyorlardı?

Balık mevsimi hiç iyi gitmemiş; balıkçılar göç ediyorlarmış. Ücretlerden, işsizlikten konuşuyorlardı. Genç adam hükümeti eleştiriyordu. William Bankes, kendi yaşantısından hoşnut olmadığı zamanlar böyle şeylerle oyalanmak insanı ne kadar avutuyor, diye düşündü, genç adamın, «Bu şimdiki hükümetin yaptığı en kötü işlerden biridir,» dediğini duydu. Lily dinliyordu, Mrs. Ramsay dinliyordu; herkes dinliyordu. Ama artık sıkılmaya başlamış olan Lily bir eksiklik duydu; Mr. Bankes de bir eksiklik duydu. Mrs. Ramsay şalı omuzlarına çekti ve o da bir eksiklik duydu

Hepsi de dinlemek için başlarını uzatmışlar, «Allah vere de kimse aklımdan geçenin farkına varmasa,» diye düşünüyordu; çünkü hepsi de içlerinden, «Benden başka herkes söylenenleri can kulağıyla dinliyor. Balıkçılara karşı böyle davrandığı için hükümete kızıp öfkeleniyor. Benimse umurumda bile değil,» diye düşünüyordu. Mr. Bankes, Tansley'e bakıp, işte bu işleri çözümleyecek adam belki budur, diye düşündü. Zaten günler hep o adamı beklemekle geçmiyor muydu? Her an böyle bir olanak vardı; her an böyle bir önder — başka alanlarda olduğu gibi, politikada, da dâhi bir önder çıkabilirdi. Mr. Bankes yansız olmaya çalışarak, böyle bir adam çıktığı zaman, biz eski kafalılara karşı belki çok şiddetli davranacak, diye düşündü, belkemiğinde sinirleri ayağa kalkmış gibi acayip fiziksel bir duyarlılıkla anlıyordu, hem kendini, hem de, belki daha da fazla, kendi işini, kendi görüşlerini, kendi bilimini korumak istiyor, bu konuda bir kıskançlık gösteriyordu. Bu yüzden içini pek o denli açığa vuramıyor, tam dürüst olamıyordu, çünkü Tansler, yaşamınızı boşa geçirdiniz. Hepiniz de yanılıyorsunuz. Zavallı eski kafalı moruklar, nafiye, eskimişsiniz, çok eskimiş, çağın çok

gerilerinde kalmışsınız, diyor gibiydi. Bu genç adam kendine fazla güveniyordu; tavırları da çok kaba idi. Ama şunu da kabul etmeliydi ki bu genç adam yürekliydi; yetenekliydi; çok şey biliyordu. Tansley böyle hükümete atıp tutarken, Mr. Bankes, herhalde söyledikleri pek asılsız olmasa gerek diye düşündü. «şimdi bana söyleyin bakayım...» dedi, böylece onlar politika üzerine tartışmaya giriştiler. Lily masa örtüsünün üstündeki yaprağa bakıyordu; Mrs. Ramsay de iki erkeği tartışmalarında baş başa bıraktı. Acaba bu konudan niye bu denli sıkılıyordu? Masanın öbür ucunda oturan kocasına baktı, kocası şu anda bir şey söylese ne iyi olurdu. Bir tek szck diye kendi kendine söylendi. Kocası bir şey syleyiverse her şeyler değişecekti. O, hangi konu olsa tam can noktasını bulurdu. Balıkçılar ve kazançları onu yakından ilgilendiriyordu. Onları düşünmekten geceleri gözü uyku tutmazdı.  konuştu mu her şey bambaşka olurdu; o zaman insan, çok şükür bu şeylerin beni ne denli az ilgilendirdiğini farkedenden yok, diye düşünmezdi, çünkü ilgilenirdi. Sonra, ah bir konuşsa diye, böyle dört gözle bekleyip durmasındaki nedenin kocasına duyduğu hayranlık olduğunu anladı. Mrs. Ramsay'e, sanki birisi kendisine kocasını övüyor, evlenmelerinden övgü ile szediyormuş gibi geldi; kocasını venin kendinden başka biri olmadığının ayırımında değildi; yüzü, gözü, mutlulukla ışıldıyordu. Aynı şeyi onun yüzünde de görmek umuduyla kocasına baktı; kimbilir şimdi ne görkemli bir görünümü vardı... Ne gezer! Hiç de umduğu gibi çıkmadı. Mr. Ramsay yüzünü gözünü buruşturuyor, kaşlarını atıyordu, öfkeden kıpkırmızı kesilmişti. Acaba neye kızmıştı? Ne olmuştu? Zavallı yaşlı Augustus bir tabak çorba daha istemişti — hepsi bu. Augustus'un böyle yeni baştan çorba içmeye başlaması akla sığmazdı, çekilir şey değildi

doğrusu (masanın öbür ucundan karısına sanki böyle diyordu). Kendi bitirdi mi yanındakilerin yemesine artık dayanamazdı. Bu öfkenin, bir tazı sürüsü gibi kocasının gözlerine, kaşlarına saldırdığını gördü; nerdeyse müthiş bir patlama olacaktı; sonra da — ama, hele şükür! Kocasını sıkıp frenlere asılmıştı; tüm bedeninden kıvılcımlar sıçrıyor, ama bir tek sözcük çıkmıyordu. Kaşlarını çatmış oturuyordu. Ağzını açıp bir şey söylememiştir; yalnız karısı görsün istiyordu. Bak görsündü, kendini nasıl tutuyordu! Ama sanki neden? Zavallı Augustus, bir tabak çorba daha isteyemez miydi? Sadece Ellen'in koluna dokunup:

«Ellen lütfen bir tabak çorba daha,» demiştir, Mr. Ramsay de onun üzerine böyle öfkelenip köpürmüştü.

Peki ama niçin istemesin? diye Mrs. Ramsay directti. Augustus'un bir tabak daha çorba istemesi pekâlâ hoş görülebilirdi. Mr. Ramsay karısına kaşlarını çatmış, insanların boyuna tıknıp durmalarına dayanamıyordu. Bir şeyin böyle saatlerce sürüp gitmesine dayanamıyordu. Ama işte karısı gözleriyle görsün, bu denli çirkin bir görüntü karşısında yine kendini tutmuştu. Mrs. Ramsay, ama böyle açıkça belli etmeye ne gerek var diye directti. (Uzun masada karşıdan karşıya bakıyorlar, birbirlerine bu soru ve yanıtları gönderiyorlardı; ikisi de ötekinin içinden ne duyduğunu çok iyi biliyordu.) Mrs. Ramsay, herkes anladı diye düşündü. Rose babasını süzüyordu; nerdeyse ikisi de kendilerini tutamayıp gülmeye başlayacaklardı. Bunu bildiği için hemen:

«Mumları yakın!» dedi. (Zaten vakit de gelmişti.) Çocuklar hemen yerlerinden fırladılar, büfeye koşup telaşlı telaşlı orayı burayı karıştırmaya başladılar.

Kocasını duygularını gizlemeyi niçin beceremiyordu? Acaba Augustus Carmichael farkına varmış mıydı? Belki

anlamıştı, belki de anlamamıştı. Mrs. Ramsay, onun orada oturmuş, sakın sakın çorba içişini saygıyla izlemekten kendini alamadı. Eğer canı çorba içmek istiyorsa hiç çekinmeden istiyordu. Çevresindekiler ister alay etsin, ister kızsın umurunda değildi. Mrs. Ramsay biliyordu, Carmichael kendini hiç sevmezdi; ama işte ona biraz da bunun için saygı duyuyordu. Alacakaranlıkta o kocaman gövdesiyle sakın sakın çorba içişine baktı, bir anıtı andırıyordu, kendi düşüncelerine dalmıştı; acaba şu anda içinden ne geçiyordu? Her zaman halinden memnun, ağırbaşlı duruşu nedendi acaba? Andrew'e ne denli düşkün olduğunu anımsadı; onu odasına çağırırdı. Andrew, «kendisine birçok şey gösterdiğini» söylüyordu, sonra gün boyu çimenler üzerinde uzanır, herhalde şiirlerini kurardı; o haliyle insana, kuş yakalamak için pusuya yatmış bir kediymiş gibi gelirdi; sonra aradığı sözcüğü bulunca hemen pençelerini birbirine geçirirdi. Kocasını, «Zavallı Augustus'cuk — gerçek bir ozan,» derdi.

Kocasından geldiğine göre bu söz çok büyük bir övgü idi.

Şimdi masaya sekiz mum yerleştirilmişti, ilk sarsıntıdan sonra alevler başlarını kaldırarak, bir uçtan öbür uca o uzun masayı, masanın ortasındaki sarı ve mor meyve tabağını aydınlatıp göz önüne serdiler. Mrs. Ramsay, neler de yapmış diye şaştı; çünkü Rose o pembe damarlı istiridyenin içine üzümleri, armutları, muzları öyle dizmişti ki, Mrs. Ramsay'e denizin dibinden, Neptune'ün şölen sofrasından alınıp getirilmiş bir armağanı; kaplan postları, kızıl ve altın ışıltılarla dalgalanan meşaleler arasındaki Baküs'ün omuzuna atılmış asma dalından sarkan salkımı (bir tabloda görmüştü) anımsattı... Böyle birden aydınlanıverince bu görünüm insana, uçsuz bucaksızmış, alabildiğine derinmiş duygusunu veriyordu; bu, insanın elinde sopası, tepelerinden aşp,

koyaklarına inebileceği bir dünya idi sanki. Augustus'un da aynı meyve tabağına bakıp, gözlerine bir ziyafet çektiğini, tabağın içine dalıp, şu çiçeği kırarak, bu dalı kopararak, kendine adamakıllı bir ziyafet çektikten sonra yine kovanına döndüğünü gördü, sevindi (çünkü bu onları bir an için yaklaştırmıştı). Kendi öyle görüyor, Carmichael ise böyle görüyordu, ama birlikte bakmak onları birleştiriyordu.

Artık tüm mumlar yanmıştı, masanın her iki yanındaki yüzler mum ışığı altında birbirine daha yaklaşmış ve alacakaranlıktakinin tersine şimdi bir masa çevresinde bir topluluk oluşturmuşlardı, çünkü *gece* artık camların ardında kalmıştı; bu camlar dış dünyayı olduğu gibi yansıtmadıktan başka, garip bir biçimde, dalgalandırıyor da; burada odanın içinde, bir düzen ve kuru toprak, dışarda ise her şeyin su içinde gibi dalgalanıp sonra kaybolduğu gerçek dışı bir yansıma vardı.

Birden hepsinde bir değişiklik oldu, sanki gerçekten böyle bir şey olmuştu da hepsi, bir adada bir çukur içinde ortak bir grup oluşturduklarının ayırımına varmışlardı; sanki dışarının o sivilliğine, o akarlığına karşı hep birden birleşmişlerdi. Şimdiye dek gözü kapıda her an Paul ile Minta'nın içeri girmelerini bekleyerek bir türlü rahat edemeyen ve artık işleri de yoluna koymaktan umudunu kesen Mrs. Ramsay bile tedirginliğinin geçtiğinin ayırımına vardı; onun yerini güvenle bekleyiş aldı. Çünkü artık nerdeyse geleceklerdi; Lily Briscoe bu birdenbire gelen ferahlığın, canlılığın nedenini incelemeye çalışarak, bu durumu tenis sahasındaki o anla karşılaştırdı; o zaman nesnelerdeki katılık birden yok olur, karşılıklı oynayanların arasında uçsuz bucaksız uzaklıklar belirir. Şimdi de derme çatma bir iki eşya parçasıyla döşenmiş bu odada yanan şu

mumlar, perdesiz pencereler, mum ışığında parlayan ve maske gibi görünen şu yüzler de insanda tıpkı öyle bir etki yapıyordu. Hepsinin üzerinden bir yük kalkmıştı; şu anda her şey olabilirdi. Mrs. Ramsay kapıya bakarak, nerdeyse içeri girecekler diye düşündü ve tam o anda Minta Doyle, Paul Rayley ve elinde büyük bir tabakla bir hizmetçi kız hep birlikte içeri girdiler. Birisi masanın bir ucuna, öteki öbür ucuna doğru ilerlerken Minta özür diliyor, çok geciktik, pek çok geciktik diyordu.

Minta, Mr. Ramsay'in yanına otururken, iri kestane rengi gözlerini açarak, kâh önüne, kâh yüzlerine bakıp, ağlayacakmış gibi, «Broşumu — büyükannemin broşunu kaybettim,» dedi. Bu Mr. Ramsay'in koruyucu erkek yanını uyandırmıştı, genç kıza takılmaktan kendini alamadı:

İnsan, dağlara taşlara mücevherlerini takınıp da tırmanacak denli budalalık eder miydi?

Minta, önceleri Mr. Ramsay'den âdeta korkardı — öyle keskin bir zekâsı vardı ki; yanında oturduğu o ilk akşam, George Elliot'dan sözettiği zaman ödü kopmuştu, çünkü *Middlemarch*'ın üçüncü cildini trende unutmuştu, onun için romanın nasıl bittiğini de bilmiyordu; ama sonraları adamakıllı alışmıştı, dahası kendisini olduğundan da bilgisiz göstermeye başlamıştı, çünkü ona bir budala olduğunu yineleyip durmak Mr. Ramsay'in hoşuna gidiyordu. Bu akşam da onun güldüğünü görünce, korkusu filan kalmadı. Hem daha odaya girerken ayırımına varmıştı, o mucize yine olmuştu; o altın pırıltı yine üzerindeydi. Bu bazen böyle olurdu, bazen de hiç olmazdı. Nedenini hiç anlayamamıştı, odaya girinceye dek, var mı yok mu onu da bilmezdi, ama içeri girer girmez, bir erkeğin ona bakışından hemen anlardı. Evet, bu akşam olağanüstü bir pırıltısı vardı; bunu Mr.

Ramsay'in kendisine budala olma derken ki halinden anlamıştı. Gülümseyerek Mr. Ramsay'in yanına oturdu.

Demek bu iş olmuş, diye düşündü Mrs. Ramsay; nişanlanmış olacaktı. Bir an için hiç beklemediği bir duygu, artık yok olduğunu sandığı bir duygu —kıskançlık duygusu— içini dağladı. Çünkü kocası da, Minta'daki parıltının farkındaydı. O, bu kızlardan, bu altın renkli kızılımsı kızlardan hoşlanırdı; bu kızların o ele avuca sığmaz hallerinden, o biraz yabanıl, delişmen tavırlarından hoşlanırdı; bu kızlar saçlarını «kazır gibi enselerinden kısacık— kesmezlerdi ve Lily Briscoe için söylediği gibi «kuru» değillerdi. Bu kızlarda kendinde olmayan bir şey, kocasını çeken, onu eğlendiren, Minta gibi kızlarla ahbaplığa yönelten bir şey, bir canlılık, bir zenginlik vardı. Bu kızlar onu önlerine oturtur, saçını keserler, ona köstekler örerler, «Hey, Mr. Ramsay, haydi gelin; onları yenmek sırası şimdi bizde,» diye bağırarak (kulaklarıyla duymuştu), onu çalışmaktan alıkorlardı. O da işini gücünü bırakır, tenis oynamaya giderdi.

Yok, onları kıskanmıyordu, yalnız arada sırada, aynasına baktığı zamanlar, artık yaşlandığını, buna neden de belki yine kendi olduğunu düşünüp üzülmüyordu. (Limonluğa gidecek masraf filan.) Kocasıyla gülüp eğlendikleri için bu kızlara minnettardı. («Bugün kaç pipo içtiniz, Mr. Ramsay?» gibi şeyler sorup gülerlerdi.) Böyle anlarda kocası yeniden gençleşirdi sanki. O zaman işlerinin büyüklüğü, dünyanın gamı kederi, kendi ünü ya da başarısızlığı gibi sorunlar altında ezilmekten kurtulup, tüm bunları üstünden atar, onu ilk tanıdığı zamanki gibi levent, yürekli, ince bir delikanlı, kadınları büyüleyen bir genç erkek olurdu. Tıpkı elimden tutup kayıktan çıkmama yardım ettiği günlerdeki gibi diye düşündü; tıpkı böyle (kocasına baktı, Minta'yı sözde

kızdırmaya çalışıyordu. Bu haliyle öyle genç görünüyordu ki) tıpkı böyle hoş, ince tavırlarla, diye düşündü. Kendine gelince —İsviçreli kızın, içinde Boeuf en Daube olan kocaman toprak tencereyi yavaşça önüne koymasına yardım ederek «Buraya koy,» dedi— ona gelince kendi beyinsizlerinden hoşnuttu. Paul yanına oturacaktı, onun için bir yer ayırmıştı. Gerçekten de, bazen, en çok bu beyinsizlerden hoşlanıyorum galiba, diye düşünürdü. Bunlar tezlerden filan sözedip insanın canını sıkmışlardı. Şu çok zeki, çok akıllı adamlar kendilerini nelerden etmiyorlardı ki! Nasıl da teker teker kurur kalırlardı. Paul yanına oturduğu sırada, Paul'un çok sevimli bir yanı var diye düşündü. Onun davranışı, ince biçimli burnu, parlak mavi gözleri hoşuna gidiyordu. Öyle düşünceli, öyle nazikti ki! Yine hepsi konuşmaya başladıklarına göre Paul'a sorabilirdi artık — ne olmuştu, anlatır mıydı?

Paul, Mrs. Ramsay'in yanına oturarak, «Minta'nın broşunu aramak için biz geri döndük,» dedi. «Biz» — bu yeterdi. Kendini zorlamasından, güç bir sözcüğü söyleyebilmek için sesini yükseltisinden anlıyordu ki Paul «biz» sözcüğünü ilk kez söylüyordu. «Biz» böyle yaptık, «biz» şöyle yaptık. Bu sözcüğü tüm yaşamları boyu söyleyeceklerdi. O anda Marthe'in biraz da övünçle kapağı açmasıyla, büyük toprak çömlekten nefis bir zeytin, yağ ve et suyu kokusu çevreye yayıldı. Ahçı bunun için tam üç gün uğraşmıştı. Mrs. Ramsay yumuşacık yığının içine kaşığı daldırırken, Mr. Bankes için özellikle iyi pişmiş bir parça bulmalı diye düşündü. Başını uzatıp kabın içine baktı —pırıl pırıl kenarları, içinde yer yer san, kahverengi nefis etleri, defne yaprakları, şarabıyla, Boeuf en Daube tenceresine baktı, sonra, işte bu olay bununla kutlanır diye düşündü— içinde garip bir duygu belirliyordu, hem oyunbaz, hem sevecenlik

dolu bir duygu, bir bayram kutlanıyormuş gibi bir duygu, sanki içinde iki tür heyecan belirmişti; bir tanesi derinden geliyordu — değil mi ki erkeğin kadına duyduğu sevgi ölüm tohumlarını taşıyordu, ondan daha önemli, daha baskın, daha etkin ne olabilirdi; ama yine de böyle bir yanılsama içine gözlerinde parıltılarla giren bu sevgililerin, bu insanların boyunlarına çelenkler asıp, çevrelerinde alay ederek dönüp oynamak gerekmez miydi?

Mr. Bankes bir an bıçağını elinden bırakarak, «Bu büyük bir başarı,» dedi. Tam dikkatini vererek yemişti. Çok nefis bir yemekti doğrusu; etler pamuk gibiydi. Çok mükemmel pişmişti. Mrs. Ramsay kırsal bir yerde nasıl oluyor da böyle şeyler başarabiliyordu? Doğrusu bulunmaz bir kadındı. Bankes'in tüm sevgisi, saygısı yeniden canlanmıştı; Mrs. Ramsay de bunu biliyordu.

Mrs. Ramsay, «Büyükannemin Fransız usulü yemeklerinden biri,» diye karşılık verdi. Memnun olup sevindiği sesinden belliydi. Hepsi de doğruladı: Fransız yemeği olduğu belliydi; zaten İngilizlerin hangi yemeği ağza alınırdı. Suya lahana salmaktan, eti meşin gibi oluncaya dek kızartmaktan, sebzelerin o nefis kabuklarını soyup atmaktan başka ne bilirdiler. Mr. Bankes, «Oysa,» diyordu, «sebzelerin tüm değeri kabuklarındadır.» Mrs. Ramsay, «Ya o savurganlığa ne demeli,» diye ekledi. Bir İngiliz ahçının attığı şeylerle tüm bir Fransız ailesi doyardı. Yeniden William'ın sevgisini kazandığını, her şeyin yine yoluna girdiğini, kaygılarının tümüyle son bulduğunu, artık istediği gibi gülüp eğlenebileceğini anlayan Mrs. Ramsay canlanmıştı; bol bol gülmeye, şakalar yapmaya başladı. Öyle ki Lily, tüm güzelliği yine üzerinde iken, nasıl oluyor da böyle çocukluklar, böyle saçmalıklar ediyor, sebze kabuklarından sözediyor diye

düşündü. Bu kadında insanı ürküten bir şey vardı. İnsan karşı koyamıyordu. Ne yapıyor, yapıyor sonunda istediğini elde ediyor diye düşündü Lily. İşte yine istediği olmuştu — Paul’le Minta’nın nişanlandıkları belliydi. Mr. Bankes onlarda yemeğe kalmıştı. İstediklerini öyle çekinmeden, öyle açıkça istiyordu ki karşısındakileri büyülüyordu. Lily bu zenginliği kendi ruhunun yoksulluğu ile karşılaştırdı. Bu bir bakıma Mrs. Ramsay’in insanı bu kadar korkutan o garip şeye inanmasındandı (Çünkü tüm yüzü ışıldıyordu, genç görünmüyordu ama yine de pırıl pırıldı), Paul Rayley onun inandığı bu şeyin tam ortasındaydı, ürpertiler içindeydi, ama dalgın, kendi başına ve sessizdi. Lily, Mrs. Ramsay’in sebzelerin kabuklarından sözederken, bu şeyi yücelttiğini, ona taptığını duyumsuyordu. Onları ısıtmak, o şeyi korumak için ellerini onun üzerine siper ediyordu, ama sonunda istediği olunca nedense gülüp alay etmeye başlamıştı; Lily, onun, kurbanlarını sunağa sürüklediğini duyumsadı. İşte bu şey şimdi ona da geçmişti — sevginin heyecanı, titremesi onu da sarmıştı. Kendisi Paul’un yanında ne denli önemsiz kalıyordu. Paul pırıl pırıldı, yanıyordu; oysa kendi her şeyden uzaktı, her şeye dudak büküyordu; Paul serüven yolundaydı, oysa kendi kıyıya demir atmıştı; Paul denize açılmıştı; ilerisini gerisini düşünmüyordu; oysa kendi yapayalnızdı, her şeyin dışında idi — felaket de olsa Paul’un felaketinden kendine bir pay düşmesini istiyordu; çekine çekine:

«Minta broşunu ne zaman yitirdi?» diye sordu.

Paul anılarla sislenmiş, düşlerle renklenmiş sevimli bir gülüşle güldü. Başını salladı. «Kumsalda,» dedi.

«Ama bulacağım, sabahleyin erkenden kalkacağım,» dedi. Bunu Minta’dan gizlediği için sesini alçaltmıştı, Mr. Ramsay’in yanında gülerek oturan Minta’ya doğru baktı.

Lily ille Paul’a yardım etmek, bu isteğini zorla kabul ettirmek istiyordu; bir taşın arkasına yarı gizlenmiş duran o broşu gün doğarken kumsalda belki de kendi bulacaktı. Ama Paul onun bu önerisini nasıl karşıladı? Lily, pek seyrek belli ettiği, büyük bir heyecanla, «Ben de seninle geleyim,» demişti; Paul da gülmüştü. Olur ya da olmaz demek istemişti — öyle ya da böyle. Ama Lily’nin gücüne giden bu değildi — o acayip kıkırdayışı idi; Lily’ye sanki, İstersen git kendini yardan aşağı at, bana ne, der gibiydi. Sevginin ateşi, dehşeti, acımasızlığı, aldırılmazlığı yakıcı bir dalga halinde Paul’dan doğru gelip yüzüne çarptı. Onu dağlayıp yaktı; Lily, masanın öbür ucunda Mr. Ramsay’e hoş görünmeye çalışan Minta’ya baktı, onun o canavarın ağzına ne denli yakın olduğunu görüp onun adına korktu, sonra haline şükretti. Masa örtüsünün üstündeki tuzluğa gözü ilişti, kendi kendine, Allahtan ki ben evlenmek zorunda değilim, dedi. Böyle alçalmaya gerek yoktu. Kendinden özveride bulunmak, eriyip yok olmak tehlikesi yoktu. Ağacı biraz daha ortaya alacaktı.

Her şey birbirine böylesine dolaşıktı işte. Hele ne zaman Ramsey’lerle beraber kalsa, hep içinde birbirine karşıt iki ayrı duygu oluşurdu: bir onların duyduğu, bir de benim diyordu; sonra şimdi olduğu gibi bu iki duygu, içinde, birbiriyle çekişmeye başlardı. Bu sevgi denen şey öyle güzel, öyle heyecanlı ki, onun tam kıyısına gelmiş, tir tir titriyor ve hiç de yaptığım yapacağım şey değilken kumsallarda broşlar aramaya gitmek istiyorum; yine bu aynı sevgi insan tutkularının en anlamsız, en barbarıdır; yüzük taşlarındaki denli ince yüzlü (Paul’un yüzü yandan bakınca çok güzeldi doğrusu) kibar, nazik bir delikanlıyı aşağı mahallelerde elinde demir bir kolla dolaşan bir kabadayı (Paul kabadayılık edip, çalım satıyor, küstahlık ediyordu) haline getiriyordu. Kendi

kendine, ama, diyordu, yine de dünya kuruldu kurulalı sevgi için şarkılar yakılıp duruyor, çelenkler, güller üstüste yığılıyor, insanlara sorarsanız on kişiden dokuzu, bize yalnız onu verin yeter, der. Oysaki kadınlar, bunu kendi deneylerinden biliyordu, böyle derken asıl istediklerinin bu olmadığını pekâlâ hissederlerdi. Hissederlerdi ki sevgiden daha sıkıcı, daha çocukça, daha acımasız bir şey yoktur; ama yine de güzeldir ve onsuz olmaz. Öyleyse? Öyleyse? diye kendi kendine sordu. Sanki bu tartışmanın sonunu ötekilerin getirmesini istiyordu. Sanki bu tür bir tartışmada insan kendi küçük okunu fırlatıyor, ama bu okun hedefine varmadığını görünce, işin tamamlanmasını başkalarına bırakıyordu. Böyle düşünerek belki bu sevgi sorununu biraz aydınlatırlar diye yeniden ötekilerin konuşmalarını dinlemeye başladı.

Mr. Bankes, «Sonra, bir de İngilizlerin kahve dedikleri o sıvı vardır,» dedi.

Mrs. Ramsay, «Ah, kahve mi?» dedi. Ama asıl sorun (Lily görüyordu, Mrs. Ramsay çok heyecanlanmıştı; sözcüklerin üstüne basa basa konuşuyordu) saf tereyağı ve temiz süt sorunu idi. Tüm heyecanı ve etkili konuşmasıyla İngiliz sütçülük düzeninin nasıl bozuk olduğunu, sütün evlere ne durumda dağıtıldığını anlattı; tam söylediklerini kanıtlamak üzereydi ki — çünkü bir zamanlar bu işle ilgilenmişti— sofrada oturan çocukları, önce ortada oturan Andrew, sonra çalıdan çalıya ateşin sıçraması gibi, ötekiler gülmeye başladılar; çocukları gülüyor, kocası gülüyordu; onunla alay ediyorlardı. Dört bir yanını ateş sarmış, tacını çıkarmaya, bataryalarını sökmeye zorlanmıştı; sofradakilerin bu alayına ancak, Bankes'e, insan İngiliz halkının körü körüne inandığı şeylere karşı gelirse hali işte böyle olur diyerek karşılık verebildi.

Ama, Tansley konusunda yardımına gelen Lily'nin bu olanlarla bir ilişiği olmadığının ayrı mındaydı, onun için Lily'yi ayırdı, «Siz ne dersiniz deyin Lily de benim gibi düşünüyör,» diyerek, onu kendi yanına aldı. Lily biraz şaşır mış, biraz telaşlan mıştı. (Çünkü o sırada sevgi üzerine düşüncelere dalmış bulunuyordu.) Mrs. Ramsay, ikisinin de, Lily'nin de, Tansley'in de çevrelerinde olup bitenlerle bir ilgileri yok diye düşünüyordu. İkisi de Minta ile Paul'un parıltısından rahatsız dılar. Belliydi ki Tansley iyice açıkta kalmıştı. Paul Ray ley orada oldukça hiçbir kadın onun yüzüne bakmazdı. Zavallı çocuk! Ama hiç değilse onun tezi vardı, bilmem kimin, bilmem neye etkisi üzerine bir tez. Evet, Tansley kendini koruyabilirdi. Ama Lily için öyle değildi. Lily, Minta'nın parıltısı altında sönüp siliniyordu; kırışık küçük yüzü, bir Çinlininkine benzeyen küçücük gözleri, küçük kül rengi elbisesiyle her zamankinden daha zavallı görünüyordu. Onun her şeyi o denli küçüktü ki! Mrs. Ramsay ondan yardım istediği sırada (Lily onunla birlik kalsın diye artık sütçölükle ilgili düşüncelerinden söz etmedi, kocası da ayak kabılar üzerine olan konuşmasını bitirmişti — kocası bazen bu konuya bir daldı mı saatlerce konuştuğu olurdu), Lily'yi Minta ile karşılaştı rarak, ama kırk yaşında oldukları zaman Lily, Minta'dan daha iyi olacak, diye düşündü. Lily'de hemen bitivermeyecek bir şey, salt kendinin olan bir şey vardı. İşte Mrs. Ramsay'in sevdiği de buydu, ama galiba böyle şeyleri seven erkek pek bulunmaz diye düşündü. Herhalde yoktu da; meğer Bankes gibi çok daha yaşlı bir erkek olsun. Evet ama Bankes de, karısı öldüğünden beri, galiba kendisine bağlan mıştı, daha doğrusu Mrs. Ramsay'e zaman zaman öyle gibi gelmiş ti. Tabii «âşık» değildi; bu, hiçbir sınıfa girmeyen, o sayısız tatlı duygulardan biriydi.

Ama yok bu çok saçma bir şeydi; William, Lily ile evlenmeli. Birbirlerine benzeyen yanları o denli çok ki. Lily çiçeklere çok düşkün. İkisi de soğuk, uzak duran, daha çok kendi kendilerine yeten tiplerden. Ne yapıp yapıp onları birlikte uzun bir yürüyüşe göndermeliydi.

Düşüncesizlik etmiş, ikisini karşı karşıya oturtmuştu. Yarın bu yanlış düzeltmeli idi. Hava iyi olursa bir piknik yaparlardı. Her şey olabilirdi. İşler yolunda görünüyordu. Tam şu anda (ötekiler ayakkabılardan konuşurken, Mrs. Ramsay kendini o anın içinden çekip ayırarak, ama ne yazık ki bunun sürmesi olanaksız diye düşündü) tam şu anda güven içindeydi, bu noktaya ulaşmıştı; kımıldamadan boşlukta asılı duran bir atmaca gibi idi; zevk içinde dalgalanan bir bayrak gibi idi; bu hava tatlı tatlı, sessizce, daha da çok saygınlıkla bedeninin her zerresine doluyordu, hepsi de yemek yemekte olan bu insanlara bakarak, bu hava kocamdan, çocuklarımdan, dostlarımdan yükseliyor da ondan diye düşündü; tüm bunlar, bu derin sessizlik içinde yükselerek (bir yandan da William Bankes'in tabağına küçücük bir parça daha koymak için çömleğin dibine doğru baktı) nedense bir duman, yukarılara doğru yükselen bir tütsü gibi ortada duruyor, onları ortak bir güven havası içinde birleştiriyordu. Bir şey söylemeye gerek yoktu; zaten ne söylenebilirdi ki. O hava oradaydı. Hepsini birden kuşatıp sarıyordu. Bankes'in tabağına özenle, iyi pişmiş bir parça daha koymaya çalışırken bu havada sonsuzluktan bir şey olduğunu duyumsadı. Yine o gün, öğleden sonra bir başka şey daha, içinde aynı duyguyu uyandırmıştı; her şeyde bir uyum, bir denge var; bir şey var ki değişmiyor diyordu: bu şey (yansıyan ışıklarla dalga dalga olan pencereye baktı) bu şey akıp giden, geçen ve görüntü gibi olanın karşısında bir yakut gibi parlıyor; işte onun için de

gündüzün bir an için tattığı o duyguyu, o dirlik ve düzen duygusunu bu gece bir kez daha duyuyordu. Yaşamın geçip gitmeyen, kalan yanları bu anlardır, diye düşündü. Bu an da kalacaktı.

Bankes'e, «Evet, merak etmeyin, herkese bol bol yetecek kadar var,» dedi.

«Andrew, tabağını biraz daha aşağıdan tut, yoksa yemeği dökeceğim,» dedi. (Boeuf en Daube pek nefis olmuştu.) Kaşığı bırakırken, her şeyin tam odak noktasını çevreleyen o devinimsiz, o durgun bölge işte bu diye düşündü; insan orada isterse hareket eder, isterse durur dinlenirdi; isterse şimdi bekler, (hepsine yemeklerini dağıtmıştı) konuşanları dinlerdi; isterse, sonra o yükseklerdeki yerinden birden iniveren bir atmaca gibi, o da kolaylıkla süzülerek kahkahalar üzerine iner, artık masanın öbür ucunda kocasının, bin iki yüz elli üçün —bu tren biletinin numarası idi— kare kökenine dair söylediklerinin üzerine tam ağırlığını bırakırdı.

Bütün bunlar da ne demekti? Bugüne dek hiç akıl erdirememişti. Kare kök? Bu da ne idi? Oğulları biliyordu. Onlara tutundu, küplere, kare köklere tutundu; şimdi hepsi bundan konuşuyordu; onların konuştukları şeylere — Voltaire'le Madame de Stael'e; Napoleon'un kişiliğine; Fransızların toprak mülkiyeti yöntemlerine; Lord Rosebery'ye; Creevey'in Anıları'na tutundu. Erkek zekâsının, aklının kurduğu, insanı hayran bırakan bu kapıyı kendine destek aldı, ona tutundu; bu zekâ, bu akıl sallanan yapıyı sıra sıra kuşatıp saran demir çubuklar gibi oradan oraya uzanıyor, dünyayı ayakta tutuyordu; onun için kendini tam bir güvenle bu yapıya bırakabilir, dahası bir çocuğun, yattığı yerden bir ağacın, binlerce kat yapraklarına gözlerini kırpıştırarak bakışı

gibi, bir an için gözlerini büsbütün yumabilir, ya da kırpabilirdi.

Sonra uyandı. Yapı hâlâ kuruluyordu. Bankes, Walter Scott'ın romanlarını övüyordu.

Her altı ayda bir bu romanlardan birini okurum, diyordu. Bunda Charles Tansley'i bu denli kızdıracak ne vardı? Tansley birden atılıp (Mrs. Ramsay, Prue ona karşı nazik davranmıyor da ondan, diye düşündü) Scott'ın romanlarını kötülemeye başladı. Mrs. Ramsay onun söylediklerini dinlemekten çok halini gözleyerek, bu romanlarla ilgili biraz, ama birazcık olsun bir şey bilse bari, diye düşündü. Halinden her şeyi anlıyordu, istediği kendini göstermekti; bir profesörlük elde edinceye, ya da karısıyla evleninceye dek böyle hep «Ben — Ben — Ben,» deyip duracaktı, o zaman artık «Ben — Ben — Ben» demeye gerek kalmayacaktı. Çünkü zavallı Scott —yoksa Jane Austen mı idi?— üzerine eleştirisi buna çıkıyordu. «Ben — Ben — Ben.» Sesinin tonundan, üstelemesinden, tedirginliğinden anlıyordu ki, kendisinden, çevresine yapacağı etkiden başka bir şey düşünmüyordu. Başarı ona iyi gelecekti. Ne ise yine bir konuya dalmışlardı. Artık dinlemese de olurdu. Böyle sürmeyeceğini biliyordu ama o anda gözleri her şeyi o denli açıklıkla görüyordu ki, bu gözler masanın çevresinde dolaşarak, hiçbir güç harcamadan, tüm bu insanların her birinin içini, düşüncelerini, duygularını açığa çıkarıyor gibi idi; tıpkı su içine vurup, dalgacıkları, sazları, oldukları yerde duran küçük balıkları, birden beliren sessiz alabalığı, öyle asılı gibi, titreşirken aydınlatan bir ışık gibi idi. Onları işte böyle görüyor, sözlerini duyuyordu ama söyledikleri her şeyin şu niteliği de vardı, sözleri bir alabalığın hareketlerini andırıyordu; insan balığa bakarken dalgacıkları, suyun dibini

de, balığın biraz sağını, biraz solunu da görür, hepsi bir bütündür, hepsi birden görülür. Eğer o da yaşamın akışına katılmış olsaydı her şeyi teker teker ele alıp birbirinden ayıracak; ya Scott'ın romanlarından hoşlandığını, ya da onları okumadığını söyleyecek, geride kalmamak için kendini zorlayacaktı. Oysa şimdi bir şey söylemeden oturuyordu. Şu an için boşlukta asılmış gibi duruyordu.

Biri, «Evet ama bu ne kadar sürer dersiniz?» diye sordu. Sanki bedeninden antenler çıkmış da dalgalanıyor, bazı tümceleri yakalıyor ve zorla ona duyuruyordu. Bu tümce de onlardan biriydi. Mrs. Ramsay kocası için bir tehlike sezdi. Böyle bir soru kesinlikle kocasına kendi başarısızlığını anımsatan bir söze yol açacak, hemen, acaba benim yapıtlarım ne kadar zaman okunur diye düşünecekti. William Bankes (onda böyle bencilliklerden iz yoktu) gülerek, «Moda değişikliklerinin bence hiçbir değeri yok,» dedi. Yazında olsun, nerde olursa olsun, neyin geçip, neyin kalacağını önceden kim kestirebilirdi ki?

«Neden hoşlanıyorsak ondan hoşlanmaya bakalım,» dedi Bankes. Mrs. Ramsay onun içtenliğine, dürüstlüğüne hayran oluyordu. Bir an bile şöyle durup, acaba bunun ucu bana dokunur mu? diye düşünmüyor gibiydi. Ama insanın bunun tersi bir yaradılışı varsa, övülmek, yüreklendirilmek isteyen birisi ise doğal olarak kaygılanmaya, bir rahatsızlık duymaya başlardı (işte Mr. Ramsay de başlamıştı); isterdi ki biri çıksın, ama sizin yapıtlarınız kalacak, Mr. Ramsay desin. Ya da buna benzer bir şeyler söylesin. Mr. Ramsay biraz sinirli bir tavırla, ne derlerse desinler, Scott (yoksa Shakespeare miydi?) tüm yaşantım boyunca benim için değerini yitirmeyecek, diyerek bu kaygısını açığa vurmuştu. Bunu sinirli sinirli söylemişti. Mrs. Ramsay herkesin, nedenini anlamadan, bir sıkıntı

duyduğunu hissetti. Sonra, içgüdüğü kuvvetli olan Minta, damdan düşer gibi, münasebetsiz bir biçimde, hiç kimsenin Shakespeare'i okumaktan zevk duyacağına inanmam doğrusu, dedi. Mr. Ramsay asık bir yüzle (ama yine zihninde bir başka şey düşünmeye başlamıştı) birçokları dedikleri kadar sevmez, diye karşılık verdi. Sonra, ama oyunlarından bazılarının oldukça değerli olduğu yadsınamaz, diye ekledi ve Mrs. Ramsay, hiç değilse şimdilik bir tehlike yok diye düşündü; kocası Minta'yla alay edecek, o da belliydi ki, Ramsay'in kendisini düşünerek kaygılandığını anlayıp, kendine göre bir yolunu bulup onu kollayacak, şöyle ya da böyle onu övecekti. Mrs. Ramsay, ama keşke böyle şeylere gerek kalmasa diye düşündü; belki de böyle olması hep kendi yüzündendi. Her ne ise, artık özgürdü, Paul Rayley'i dinleyebilirdi; Paul, çocukken okunan kitaplar üzerine bir şeyler söylemeye çalışıyordu. İşte insan o kitapları hiç unutmuyordu. Okulda iken Tolstoy'u biraz okumuştı. Bir tanesini hiç unutmuyordu ama adını anımsamıyordu. Rus isimleri çok zor, dedi Mrs. Ramsay. Paul «Vronsky» olacak dedi. Bu adı unutmamıştı, çünkü hep bir alçağa bu denli yakışan bir ad daha olmaz diye düşünmüştü. Mrs. Ramsay, «Vronsky mi? Ha, evet, *Anna Karenina*» dedi. Ama bu da pek işe yaramadı; kitap konusu onlara göre değildi. Charles Tansley onların bu sorununu bir anda yoluna koyuverirdi ama konuşurken o denli, acaba sözüm yerinde mi? Acaba iyi bir izlenim bırakıyor muyum? kaygısında idi ki insan sonunda Tolstoy'dan çok onun kendisiyle ilgili bilgi ediniyordu; oysa Paul kendini hiç işe karıştırmaz, yalnız konuştuğu şeyden sözedirdi. Tüm saf insanlar gibi onda da bir tür alçakgönüllülük vardı, karşısındakinin duygularına anlayış gösterirdi, bu da Mrs. Ramsay'in arada bir hoşuna giderdi. Paul'un şu anda

düşündüğü ne kendi, ne de Tolstoy'du; sadece acaba Mrs. Ramsay üşüyor mu, acaba hava akımından rahatsız oluyor mu, acaba bir armut ister mi, diye düşünüyordu.

Hayır, armut istemiyordu. Gerçekten de (ayrımında olmadan) deminden beri kıskançlıkla meyve tabağını gözetmiş, inşallah ona kimse elini sürmez diye ummuştu. Bakışları hep meyvelerin kıvrımları, gölgeleri arasında, parlak mor renkli üzümler arasında dolaşmış, sonra istiridyenin kıvrımlı sert kenarlarına takılmış, morun yanına sarıyı, yuvarlağın yanına köşeliyi koymuştu, ama niçin böyle yaptığını, bunu her yapışında da niçin biraz daha sakinleştiğini anlamamıştı; sonunda —ne diye yaparlardı sanki— bir el uzanıp bir armut aldı ve her şeyi bozdu. Mrs. Ramsay anlayan bir gözle Rose'a baktı. Jasper'la Prue'nun arasında oturuyordu. İnsanın kendi çocuğunun bunu yapması ne tuhaftı!

Onları, çocuklarını, Jasper'ı, Rose'u, Prue'yu, Andrew'yu böyle bir dizi halinde oturmuş görmek tuhafına gitti. Hemen hemen hiç konuşmuyorlardı ama dudaklarındaki kıvrılışlardan anlıyordu ki aralarında kendilerine göre bir şeyle alay ediyorlardı. Bu, her şeyden ayrı bir şey, sonradan kendi odalarına çıkınca söyleyip kahkaha ile gülmek için şimdilik içlerinde sakladıkları bir şeydi. İnşallah babalarıyla ilgili bir şey değildir, dedi. Hayır, herhalde değildi. Biraz da üzülerek, acaba ne olabilir diye düşündü; çünkü ona öyle geldi ki kendisi odalarından çıkar çıkmaz, çocukları kahkahayı basacaklardı. İşte o donuk, durgun, maskelenmiş yüzlerin arkasında tüm bunlar gizlenmişti; pek öyle kolay kolay sofrada geçenlere katılmıyorlardı; hepsi de bu yaşını başını almış insanlardan biraz daha yüksekçe, ya da ayrı bir yere oturtulmuş birer izleyici, birer gözlemci gibi idiler. Ama

Mrs. Ramsay bu gece Prue'ya bakarken, bu düşüncesinin onun için artık doğru olmadığını gördü. Prue yavaş yavaş harekete geçiyor, yerinden inmeye başlıyordu. Yüzünde hafif, çok hafif bir ışıık vardı; karşısında oturan Minta'nın pırıltısının, bir heyecanın, bir mutluluk umudunun ışığı sanki yüzüne vurmuştu; sanki masa örtüsünün kenarından erkek ve kadın sevgisinin güneşi doğuyor, Prue da bu şeyin ne olduğunu anlamadan ona doğru eğiliyor, onu karşılıyordu. Prue hem çekinerek, hem de merakla hep Minta'ya bakıyordu; Mrs. Ramsay bir ona, bir ötekine bakıp içinden Prue'ya, çok geçmez sen de onun kadar mutlu olursun demekten kendini alamadı; hem sen ondan da mutlu olacaksın, diye ekledi, çünkü sen benim kıızımsın demek istiyordu. Onun kızları başkalarının kızlarından daha mutlu olmalıydılar. Ama artık yemek bitmişti. Sofradan kalkma vakti gelmişti. Hepsi tabaklarındaki şeylerle oynayıp duruyorlardı. O sırada, kocasının anlattığı bir öyküye gülüyorlardı, gülmeleri bitinceye dek bekleyecekti. Kocasını bir bahse girişme konusunu tutturmuş, Minta'ya takılıyordu. O sözünü bitirsin kalkacaktı.

Birden, Charles Tansley'den hoşlandığını düşündü; gülüşü hoşuna gidiyordu. Paul'la Minta'ya bu kadar kızması hoşuna gidiyordu. O yontulmamış hah hoşuna gidiyordu. Ne derlerse desinler bu genç adamda bir şeyler vardı. Peçetesini tabağın yanına koyarak, Lily'ye gelince, o her zaman kendi kendine bir şeylere gülüp eğlenmesini bilir, diye düşündü. İnsanın onu düşünüp kaygılanmasına gerek yoktu. Durup bekledi. Peçetesini tabağının altına doğru itti. Acaba sözü bitirmişler miydi? Nerede! O konudan bir başkasına geçmişlerdi. Bu gece kocası pek neşeliydi; hem de herhalde o çorba işini ihtiyar Augustus'a unutturmak için olacak, onu da

işe karıştırmıştı — üniversitede ikisinin de tanıdığı biri üzerine öyküler anlatıyorlardı. Mrs. Ramsay pencereye doğru baktı; artık kararan camlarda mumların alevleri daha da fazla bir parlaklıkla yanıyordu. Böyle durmuş dışarıyı seyrederken konuşanların sesleri kulağına çok garip geldi; sanki katedralde bir ayin sırasındaki sesler gibiydi, çünkü sözcüklere kulak vermiyordu. Birden duyulan kahkahalar, sonra tek başına ortalığa egemen olan bir ses (Minta'nın sesi) ona bir Roma katolik katedralinde Latince bir ilahi okuyan erkek ve oğlan çocuğu seslerini anımsattı. Durup bekledi. Kocası konuşuyordu. Birinden bir şey okuyordu. Sesinin tonundan, heyecanlı ve hüzünlü ifadesinden bunun bir şiir olduğunu anladı:

*Nolur dışarı gel bahçe yolundan yukarı,
Luriana Lurilee. Çin gülleri hep açmış, içleri sarı arı
sesi.*

İnsana sözcükler (Mrs. Ramsay hâlâ pencereye bakıyordu) dışarda, su üzerindeki çiçekler gibi, yüzüyormuş duygusunu veriyordu, sanki oradakilerin tümünden kopup ayrılmışlardı, sanki söyleyen biri yoktu da onlar kendiliklerinden oluşmuşlardı.

*Bizim de tüm geçmiş ve tüm gelecek günlerimizi
Ağaçlarla değişen yapraklar dolduruyor.*

Söyleneni anlamıyordu ama tıpkı bir müzik dinliyor gibiydi, bu sözcükleri söyleyen sanki kendi sesi idi, ama bu ses onun dışında idi, kendisi akşamdan beri apayrı şeylerden konuşurken bir yandan da aklından geçirdiği şeyleri şimdi bu

ses ne kolay, ne doğal anlatıyordu. evresine bakmadan biliyordu masada herkes:

*Sana nasıl geliyor
Luriana, Lurilee*

diyen bu sesi dinliyordu. Hepsi de onun kadar hafiflemişti, onun kadar zevk duyarak dinliyorlardı, hepsine sanki bu anda, bundan daha uygun bir söz olmazmış, sanki bu konuşan kendi sesleriymiş gibi geliyordu.

Ama ses birden kesildi. Mrs. Ramsay çevresine baktı. Yerinden kalktı. Augustus Carmichael de kalkmıştı, peçetesini elinde tıpkı uzun beyaz bir cübbe gibi tutarak durmuş, dizeleri bir ilahi gibi okuyordu:

*Seyretmek kralları atları üstünde geçerlerken
Çimenler, çiçek kaplı tarlalardan
Ellerinde tutarak hurma, sedir dalları Luriana, Lurilee,*

Mrs. Ramsay yanından geçerken hafifçe ona doğru eğilip:

Luriana, Lurilee,

diye son sözcükleri yineledi, sanki ona saygı ve bağlılık gösterisinde bulunuyormuş gibi önünde eğildi. Mrs. Ramsay nedenini anlamadan, Carmichael'in şu anda kendine şimdiye dek olduğundan daha fazla sevgi duyduğunu hissetti; bir ferahlık ve gönöl borcu duyarak selâmına karşılık verdi ve Carmichael'ın kendisi için açtığı kapıdan çıktı.

Artık her şeyi bir adım daha ileriye götürmek gerekiyordu. Ayağı eşikte, şu anda daha bakarken bile artık

yok olmaya başlayan bir görüntünün içinde bir an daha durdu, sonra yürüyüp Minta'nın koluna girerek odadan çıktığı sırada bu görünüm değişti, başta bir biçim aldı; Mrs. Ramsay omuzları üstünden son bir kez daha baktı, o görünüm artık geçmişe karışmıştı, bunu biliyordu.

18

Lily, her zamanki gibi diye düşündü. Hep tam o anda yapılacak bir şey olurdu, Mrs. Ramsay kendine göre nedenlerle bunu hemen yapmayı aklına koyardı, o anda belki herkes, şimdi olduğu gibi, ayakta durmuş şakalaşıyor olur, sigara içmeye sigara odasına mı, oturmaya salona mı geçeceklerini, yoksa yukarıya çatı odasına mı çıkacaklarını kestiremezlerdi. O zaman bir bakardınız ki bu karışıklığın ortasında, kolunda Minta ayakta duran Mrs. Ramsay kendi kendine, «Evet, tam zamanı,» diye düşünmüş, kimseye söylemeden gizli gizli, yalnız başına bir şeyler yapmaya gidiyor. O gider gitmez ortalığı bir karışıklıktır aldı; herkes kararsızlığa düştü, oraya buraya dağıldılar, Bankes sofrada başladıkları politika tartışmasını bitirmek için, Charles Tansley'in koluna girip taraçaya çıktı, böylece gecenin akışı değişmiş, ağırlığı bir başka yana düşmüştü; taraçaya doğru gittiklerini gören ve kulağına İşçi Partisinin politikası üzerine bir iki sözcük çalman Lily, onları yönlerini belirlemek üzere kumanda köprüsüne giden kaptanlara benzetti. Yazından politikaya geçmek Lily'nin içinde işte böyle bir duygu uyandırmıştı. Bankes'le Tansley ayrılıp gittikleri sırada ötekiler durmuş, lamba ışığında tek başına yukarı çıkan Mrs.

Ramsay'e bakıyorlardı. Lily, böyle hızlı hızlı nereye gidiyor acaba? diye şaşıtı.

Ama aslında ne koştığı vardı, ne acele ettiğı; yavaş bile gidiyordu. İçinden tüm o gevezeliklerden sonra bir an durmak ve tek bir şeyi çekip çıkarmak isteğı gelmişti; bu seçilen şey en önemli şey olmalıydı; onu ötekilerden sıyırıp ayırmalı; heyecanlardan filan ayıklamalı; gözünden uzaklaştırmayarak, böyle şeyler için gizlice seçip topladığı yargıçlar kurulunun önünde sorguya çekmeliydi. İyi mi, kötü mü, doğru mu, yanlış mı? Nereye gidiyoruz? filan. Olayın sarsıntısından sonra kendini derleyip toplamaya baktı, dengesini bulmak için de ayırımına varmadan ve hiç ilgisi yokken, penceresinin dışındaki karaağaç dallarının yardımına sığındı. Kendi dünyası değişmekteydi: Onlarsa kımıldamıyorlardı. Olay ona bir devinim duygusu vermişti. Her şeyin düzeninde olması gerekiyordu. Şunu düzeltmeli, bunu düzeltmeli diye düşündü, bir yandan ağaçların hareketsizliğindeki soyluluğı beğenirken, şimdi de rüzgâr estikçe karaağacın dallarında beliren (bir dalgayı tırmanan geminin burnu gibi) görkemli şahlanışı hiç düşünmeden beğenivermişti. Çünkü hava rüzgârlıydı (dışarı bakmak için azcık durdu). Hava rüzgârlıydı, yapraklar arada bir ayrıldıkça bir yıldız ortaya çıkıyordu, yıldızlar da yaprakların kenarından kendilerini kurtarıp görünebilmek için titriyor, ağıp düşüyorlardı. Evet bu iş olup bitmişti demek; biten her iş gibi de ciddi bir nitelik almıştı. Şimdi onu gevezelikten, heyecandan sıyırıp düşününce, hep varmış da yeni açığa çıkmış gibi geliyordu, açığa çıkınca da her şey dengelenmiş, duruluvermişti. Mrs. Ramsay yoluna devam ederek, yaşadıkları kadar bu geceye dönecekler, diye düşündü; bu ay ışığına, bu rüzgâra; bu eve; ve bana da. Bu hoşuna gitti, onun en çok hoşuna giden şey de

buydu: Yaşadıkları kadar onların gönlünden çıkmayacak, ne denli uzun yaşarlarsa yaşasınlar onların içinde kalacaktı; merdivenleri çıkarken sahanlıktaki sedire (annesinin sedirine), salıncaklı iskemleye (babasının iskemlesine), Hebrides adaları haritasına bakıp gülerек, ama sevecenlikle gülerек, bu da öyle, bu da diye düşündü. Bunların hepsi Paul ve Minta'yla yeniden yaşayacaklardı; «Rayleyler» — bu yeni adı kendi kendine yineledi; ve elini çocukların yatak odasının kapısına götürürken başkalarıyla duygularını paylaşmak denen şeyin ne olduğunu duyumsadı, insana heyecanlı anlarının verdiği bu duygu ortada neredeyse ayrılık diye bir şey bırakmıyordu (duyulan esenlikti, sevinçti) her şey tek bir akıntı oluşturunuyordu, iskemleler, masalar, haritalar onundu, onlarındı, kimin olduğu önemli değildi, o öldükten sonra da Paul'la Minta bunu sürdürecektlerdi.

Gıcırdamasın diye kapının tokmağını sıkıca kavrayıp çevirdi, içeri girdi; dudaklarını hafifçe sıkımişti, sanki kendine, yüksek sesle konuşmaması gerektiğini anımsatıyordu. Ama içeri girer girmez böyle bir sakınmaya hiç de gerek olmadığını gördü, canı sıkıldı. Çocuklar daha uyumamışlardı. Bu çok can sıkan bir şeydi doğrusu. Mildred daha dikkatli olmalıydı. James'in gözleri faltaşı gibi açıktı, Cam de yatağında dimdik oturuyordu, Mildred de yatağından çıkmış yalınayak ayakta duruyordu, saat neredeyse on biri vuracaktı, oysa onlar hâlâ konuşuyorlardı. Acaba ne vardı? Yine hep o korkunç kafatası yüzündendi. Mildred'e onu oradan kaldırmasını söylemişti ama Mildred de tabii unutmuştu, öyle olunca, işte Cam de, James de gözleri faltaşı gibi açık, birbirleriyle çekişip duruyorlardı, oysa çoktan uyumuş olmaları gerekiyordu. Edward hangi akla uyup da onlara bu korkunç kafatasını göndermişti? Kendi de onu

oraya çivileyip asmalarına izin vermekle ne kadar budalalık etmişti. Mildred, «Ne yapayım, adamakıllı çivilenmiş, çıkaramıyorum. O odada oldukça Cam'ın gözüne uyku girmiyor, ona dokunmaya kalkınca da James avaz avaz bağırıyor,» dedi.

Mrs. Ramsay, Cam'ın yatağının kenarına oturarak, «Cam artık uyumalısın,» dedi. (Cam, ama o kadar kocaman boynuzları var ki, diyordu) Cam artık uyumalı, düşünde güzel saraylar görmeliydi. Cam, «Ama odada nereye baksam hep o boynuzları görüyorum,» diye karşılık verdi. Yalan da değildi. Işığı nereye koysalar (James de ışısız uyuyamazdı) bir yana bir gölge düşüyordu.

Mrs. Ramsay, «Ama Cam, bu yaşlı bir domuzcuktan başka bir şey değil ki, tıpkı çiftlikteki domuzlar gibi güzel kara bir domuz,» diyordu. Ne olursa olsun Cam için o, odanın her yanından kollarını üzerine doğru açmış saldıran korkunç bir şeydi.

Mrs. Ramsay, «Peki öyleyse, üzerine bir şey örtelim,» dedi, sonra hepsi onun konsola doğru gittiğini, küçük çekmeceleri çabuk çabuk açıp kapadığını gördüler, işine yarayacak bir şey bulamayınca hızla omuzlarındaki şalı çekip kafatasına sardı, doladı, doladı, sonra yine Cam'ın yanına geldi, sanki o da uyuyacakmış gibi başını yastığa, Cam'ın başının yanına koydu, bak, dedi, ne güzel bir şey oldu; periler ona bayılacaklardı; tıpkı bir kuş yuvasına benziyordu; tıpkı yabancı ülkelerde gördüğü bir dağa benziyordu, orası koyaklar, çiçekler, çan sesleri, kuş cıvıltıları, keçiler ve ceylanlarla dolu idi... O böyle tekdüze konuşurken sözlerinin Cam'ın zihninde yankılandığını görüyordu, Cam de onun arkasından, tıpkı bir dağa benziyor, bir kuş yuvasına, bir bahçeye; küçücük ceylanlar da var, diye yineliyor, gözleri

açılıp kapanıyordu, Mrs. Ramsay de durmadan anlatıyor, gittikçe daha tekdüze, daha uyumlu bir sesle daha birbirini tutmaz şeyler söylüyordu, artık Cam gözlerini kapamalı, uykuya dalmalıydı, düşünde dağlar, dereler, düşen yıldızlar, papağanlarla ceylanlar, bahçeler, daha türlü güzel şeyler görmeliydi, başını yavaş yavaş yastıktan kaldırıyor, gittikçe daha tekdüze bir sesle konuşuyordu, sonunda iyice doğruldu, Cam'in uyumuş olduğunu gördü.

James'in yatağına geçerek, «Artık sen de uyumaksın, bak kafatası olduğu yerde duruyor; bir yanına dokunmadık; senin dediğini yaptık; olduğu gibi yerinde duruyor,» diye fısıldadı. Kafatasının hâlâ şalın altında olup olmadığını anlamak için James bir kez de kendi bakıp inandı. Ama annesine bir şey daha sormak istiyordu: Yarın Fener'e gidecekler miydi?

Mrs. Ramsay, «Hayır, yarın gidemeyeceğiz,» dedi, ama söz veriyordu, hava düzelir düzelmez hemen gideceklerdi. James huysuzluk etmedi, yatağına girip yattı. Mrs. Ramsay üstünü örttü. Ama biliyordu, James bunu hiç unutmayacaktı. Hem Charles Tansley'e, hem kocasına kızdı; çocuğu umutlandırdığı için kendine de kızdı. Omuzlarına elini götürüp şalını aradı, sonra onu kafatasına sardığını anımsayarak James'in yatağından kalktı, pencereyi bir iki parmak daha açtı, kulaklarına rüzgârın sesi çarptı, gecenin tertemiz soğuk havasını içine çekti, sonra Mildred'e iyi geceler diyerek odadan çıktı, tokmağı usulca çevirip, kapıyı kapayarak gitti.

Charles Tansley'in insanın canını ne denli sıkıldığını düşünmeyi sürdürerek, inşallah çocukların tepesinde kitaplarını paldır küldür yerlere düşürmez, dedi. Çünkü çocuklarının, hepsinin de uykusu çok hafifti; hepsi de çabuk heyecanlanırdı, Fener konusunda öylesine patavatsızca sözler

söyleyen bir adamın şimdi de çocuklar tam dalacakları sırada, masaya dirseğini çarpıp üzerindeki bir yığın kitabı paldır küldür yerlere düşürmesi olmayacak şey değildi. Galiba çalışmak için yukarı çıkmıştı. Ama bir bakıma da öyle yalnızdı ki; yine de gittiği zaman ağır bir yükten kurtulmuş olacaktı; ama ne olursa olsun, yarın kimsenin ona kötü davranmasına olanak vermeyecekti; kocasına da o denli iyi davranıyordu ki; ama pek yol yordam bilmediği de kesindi; ama gülüşü hoşuna gidiyordu — hem merdivenleri iniyor, hem bunları düşünüyordu, merdiven penceresinden ayı gördü — hasat zamanının sarı dolunayını — sonra döndü, hepsi de onun yukarda, merdivenlerde durduğunu gördüler.

Prue, «İşte o benim annem,» diye düşündü. Evet, Minta onu görmeliydi; Paul Rayley de onu görmeliydi. İşte bu oydu, Prue bunu duyumsadı; sanki dünyada böyle tek bir kişi vardı; annesi. Bir dakika önce ötekilerle konuşurken bayağı yetişkin bir kızdı, oysa şimdi yine birden çocuk olmuştu, sanki bir oyun oynamışlardı da, acaba annemin hoşuna gidecek mi? Yoksa darılacak mı? diye merak ediyordu. Onu gördükleri için Minta, Paul ve Lily'nin ne denli talihli olduklarını düşünüp ona sahip olmanın kendisi için ne büyük bir şans olduğunu duyumsayarak, hiç ama hiç büyümeyip, evinden hiç ayrılmamaya karar verdi, tıpkı bir çocuk gibi, «Dalgaları izlemeye kumsala insek diyorduk,» dedi.

Nedense Mrs. Ramsay yirmi yaşında bir kız gibi neşeleniverdi. Sanki birden, içini, gülüp eğlenmek isteği kaplamıştı. «Elbet gidin, gidin ya, gidin,» dedi; son üç dört basamağı koşarak indi; birinden ötekine dönüyor, gülüyor, Minta'nın atkısını sıkı sıkı sarıyor, 'keşke ben de gelebilseydim,' diyor, 'çok gecikir misiniz? Birinizde saat var mı?' diye soruyordu.

Minta, «Evet, Paul'de var,» dedi. Paul küçük güderi bir kılıftan güzel bir altın saat çıkararak Mrs. Ramsay'e gösterdi. Saati avucunun ortasında, Mrs. Ramsay'in önünde tutarken «Mrs. Ramsay her şeyi biliyor. Benim bir şey söylememe gerek yok,» diye düşündü, bunu hissetmişti. Ona saati gösterirken, «Sonunda becerdim, Mrs. Ramsay, ama bunu tümüyle size borçluyum,» diyordu. Mrs. Ramsay, Paul'un avucunun içinde duran altın saate bakarak, Minta ne kadar da talihli diye düşündü. Güderi kılıflı altın saati olan bir adamla evleniyor.

Mrs. Ramsay, «Ah, ben de sizinle gelmeyi nasıl isterdim,» dedi. Ama onu gitmekten alıkoyan öyle güçlü bir şey vardı ki, bunun ne olduğunu sormak aklına gelmiyordu bile. Tabii onlarla gitmesi olanaksızdı. Ama işte o öteki şey olmasaydı nasıl da gitmek isterdi, kafasındaki düşüncenin saçmalığı (saatinin güderi kılıfı olan bir adamla evlenmek ne talih) tuhafına gitti, dudaklarında bir gülümsemeyle, öteki odaya, kocasının kitap okuduğu odaya girdi.

19

Odaya girerken kendi kendine söyleniyordu, oraya gitmeden olmazdı, çünkü orada istediği bir şey vardı. Her şeyden önce belirli bir lamba altındaki belirli bir koltuğa oturmak istiyordu. Ama başka bir şey daha istiyordu, yalnız bunun ne olduğunu bilmiyor, ne olabileceğini de kestiremiyordu. (Çorabı eline alıp örmeye başlayarak) kocasına baktı — belliydi ki rahatsız edilmek istemiyordu. Okuduğu şeyden çok heyecanlanmış görünüyordu. Hafif hafif gülümsüyordu, heyecanını bastırmaya çalıştığını Mrs,

Ramsay bundan anladı. Sayfaları bir solukta bitiriyordu. Okuduğunu oynuyordu — belki de kendini kitabın kişisi gibi görüyordu. Acaba hangi kitaptı? Lambanın ışığını örgüsünün üzerine gelecek biçimde ayarlarken baktı, ha, şu Sir Walter'ın kitaplarından biriydi. Charles Tansley (başını kaldırıp tavana baktı, sanki kitapların paldır küldür yerlere düşmesini bekliyordu) Charles Tansley, artık kimsenin Scott'ı okumadığını söylemişti ya. Ondan kocası, «İşte benim için de böyle söyleyecekler,» diye düşünmüştü; hemen gidip Scott'ın kitaplarından birini eline almıştı. Sonunda Charles Tansley'in sözüne gelip, «Evet, hakkı varmış,» dese bile bu yalnız Scott için olurdu. (Mrs. Ramsay görüyordu, kocası okurken ölçüyor, biçiyor, karşılaştırmalar yapıyordu.) Ama kendisi ile ilgili değildi bu. Kendisi için hep tedirgindi. İşte bu hali Mrs. Ramsay'e dert oluyordu. Kocası kitaplarının tasasından bir türlü kurtulamıyordu — acaba onları okuyan olacak mı? Acaba hepsi de iyi mi? Acaba niye daha iyi değiller? Acaba benim için ne diyorlar? Aklındaki fikrindeki hep buydu. Kocasını bu haliyle düşünmek hoşuna gitmedi. Acaba sofrada ünden ve kitapların ömründen sözedildiği sırada kocasının neden öyle birden tedirginleştğini anlamışlar mıydı? Acaba çocuklar buna mı gülmüşlerdi? Elindeki çorabı sinirli sinirli büküştürdü; dudaklarının çevresindeki ve alnındaki ince çizgiler çelik kalemlerle çizilmiş gibi belirdi; ve sonra o yana, bu yana eğilip bükülen bir ağacın, rüzgâr kesilince yaprakları nasıl birer birer durur da ağaç hareketsiz kalırsa, o da tıpkı öyle sakinleşti.

Bunların hiçbirinin önemi yok diye düşündü. Büyük bir adam, büyük bir yapıt, ün — kim bilebilirdi? Kendisinin bir şey bildiği yoktu. Zaten onu ilgilendiren kocasının o hali, o doğruluğu idi — örneğin yemekte durup dururken, ah, bir

konusuverse diye aklından geivermişti. Ona güveni tamdı. Bir insan denize atladığı zaman, nasıl şimdi bir sazın, sonra bir pn, daha sonra bir hava kabarcığının yanından süzülür geçerse Mrs. Ramsay de tıpkı öyle her şeyi geride bırakıp daha derinlere doğru inerken, salonda ötekiler konuştukları sırada duyduğu o şeyi, yine duydu: İstedim bir şey var — buraya almaya geldiğim bir şey. Ama bunun ne olduğunu kestiremeyerek, gözleri kapalı derine, gittikçe daha derine indi. rgsn rerken, acaba ne idi diye düşünüp biraz bekledi, sonra yavaş yavaş, sofrada söyledikleri şu sözcükler, «in glleri hep açmış, ileri arı sesi,» sözcükleri zihninde bir yandan öbür yana bir uyum içinde dalgalanmaya, gidip gelmeye başladılar, dalga dalga çarptıkça da, küçük renkli ışıklar gibi, kimi kırmızı, kimi mavi, kimi sarı zihninin karanlıklarında ışıldııyorlar ve sonra sanki tmseklerinden havalanıp oradan oraya uçuşuyor, haykırıyor, haykırdıka da yankılar uyandırıyorlardı. Mrs. Ramsay dönüp, yanındaki masanın üstünde bir kitap var mı diye araştırdı.

şişleri oraba sokarak:

Bizim de bütün geçmiş

Ve bütün gelecek günlerimizi

Ağaçlarla, değişen yapraklar dolduruyor,

diye mırıldandı. Kitabı açtı, rastgele orasından burasından okumaya başladı, okudukça da üstüne kıvrılıp kapanan yaprakları alttan ite ite, yeniden gerisingeri, yukarıya doğru tırmandığını duyumsuyor, bu durumda yalnız renkleri seçebiliyor, bu beyaz, ya da kırmızı diyebiliyordu. nce okuduklarından bir şey anlamadı.

*Dümeni kırım da kanatlı direkleriniz bu yana
doğrulsun, ey yorgun gemiciler*

diye okuyup sayfayı çevirdi, ordan oraya atlayarak, çapraz geçerek, daldan dala, kırmızılı beyazlı bir çiçekten bir başka çiçeğe geçer gibi bir dizeden öbürüne geçiyordu. Hafif bir ses onu bu dalgınlığından uyandırdı — kocası elleriyle şak şak kalçalarına vuruyordu. Bir an göz göze geldiler; ama ikisi de birbirleriyle konuşmak istemedi. Söyleyecek bir şeyleri yoktu, ama yine de kocasından ona bir şey geçer gibi oldu. Mrs. Ramsay biliyordu, kocasına, böyle şak şak kalçalarına vurduran yaşamın ta kendisiydi, yaşamın o büyük gücüydü, her şeyin keyfini çıkarmaktaki o sınırsız yetenektir. Sanki kocası, beni yaptığımdan alıkoyma, hiçbir şey söyleme, sadece orda otur diyordu. Sonra kocası yine okumaya başladı. Dudaklarını sıktı. Okuduğu şey onu dolduruyordu. Ona güç veriyordu. Akşam sofrada geçen o ufak tefek tatsızlıkları, herkes durmadan yiyip içerken, kendinin put gibi oturmaktan nasıl sıkıldığını, karısına karşı duyduğu o öfkeyi, sonra kitaplarından, sanki yokmuş gibi hiç söz etmedikleri zaman ne denli alınıp gücendiğini tümüyle unutmuştu. Artık hissediyordu ki (düşünce zinciri abece gibi A'dan Z'ye doğru giderse) Z'ye kim erişirse erişsin hiç önemi yoktu. Elbet biri erişecekti — kendi olmazsa başka biri. Kitabını okuduğu adamdaki güç, sağduyu, apaçık, yalın şeylere gösterdiği duyarlık, bu balıkçılar, Mucklemackit'in kulübesindeki o yaşlı zavallı kaçık yaratık, tüm bunlar onu öyle canlandırmış, öyle arındırmıştı ki içini büyük bir heyecan, bir yücelik duygusu kapladı ve gözyaşlarını tutamadı. Yüzünü gizlemek için kitabı biraz daha yukarı doğru kaldırarak, gözyaşlarını bıraktı, başı iki yana sallanıyordu, kendini unutmuştu, zavallı

Steenie'nin boğulması, Mucklebackit'in acısı (burada Scott çok iyiydi) ve bu kitaptan duyduğu o büyük haz ve güçlülük duygusu içinde kendini, kendi dertlerini, kendi başarısızlıklarını hepten unutmuştu (ama ahlak üzerine, Fransız romanları ve İngiliz romanları üzerine bir iki görüş belirtmeyi Scott'ın elinin kolunun bağlı olduğunu, ama onun görüşünün de belki öteki görüş kadar doğru olabileceğini filan aklından geçirmeyi unutmamıştı.)

Okuduğu bölümü bitirdikten sonra, hadi bakalım, daha iyisini yazsınlar da görelim diye düşündü. Sanki deminden beri biriyle tartışıyordu da, sonunda onu yenmişti işte. Ne derlerse desinler kendileri bundan daha iyisini yazamazlardı; böyle olunca kendi durumu da daha sağlamlaşıyordu. Okuduklarını yeniden aklından geçirerek, sevgililerde iş yoktu diye düşündü. Karşılaştırıp karşılaştırıp şu saçma idi, bu çok iyi idi diye yargılıyordu. Ama bir kez daha okumalıydı. Her şeyi bütünüyle anımsayamıyordu. Yargılama işini sonraya bırakmalıydı. Onun için yeniden öteki şeyi düşünmeye başladı — eğer gençler bunu beğenmiyorlarsa, kendini de beğenmiyorlar demektir. Kendine hayranlık duymayan bu gençlerden karışma yakınmak için duyduğu isteği yenerek, insan yakınmamalı diye düşündü. Karar vermişti, karısının bir daha canını sıkmayacaktı. Ona baktı, kitap okuyordu. Okurken öyle sakin bir hali vardı ki! Herkesin başını alıp gitmiş olduğunu, kendisinin karısıyla yalnız kaldığını düşünmek hoşuna gitti. Yeniden Scott'la Balzac'a, İngiliz romanıyla Fransız romanına dönerek, yaşam sadece bir kadınla yatmak demek değildir diye düşündü.

Mrs. Ramsay başını kaldırdı; hafiften kestirmekte olan biri gibiydi; sanki, uyanmamı istiyorsan hemen uyanayım, doğru söylüyorum hemen uyanayım, yok eğer istemiyorsan,

birazcık daha, bir parçacık daha uyuyabilir miyim? diyordu. O dallardan yukarı tırmanıyordu, bir o yana, bir bu yana gidiyor, önce bir çiçeğe, sonra bir başkasına uzanıyordu.

Ne de tutup gülün koyu kızıl rengini övdüm,

diye okudu, böyle okudukça yükseliyor, tepeye, en tepeye yükseldiğini duyumsuyordu. Bu insanı nasıl doyuruyordu! Nasıl dinlendiriyordu! Günün tüm o ufak tefek olayları, bu mıkna-tısa yapışıp kalmıştı; zihni arınmış, tertemiz olmuştu sanki. Sonunda, işte, şiir, birdenbire bütünüyle elindeydi, güzel ve anlamlı, pürüzsüz ve eksiksiz, yaşamdan emilip çıkarılmış ve bu biçim içinde derlenip toplanmış olarak.

Ama kocasının kendine baktığının artık ayrımına varmaya başlıyordu. Kocasına ona bakıyor, alaylı alaylı gülümsüyordu, sanki güpegündüz uyuyakaldığı için hafiften onunla eğleniyor, ama aynı zamanda da, içinden oku, oku bırakma diyordu. Şimdi üzgün görünmüyorsun. Acaba ne okuyor diye düşündü; karısının zeki ve bilgili olmadığını düşünmek hoşuna gittiği için, onun bilgisizliğini, yalınlığını abartırdı. Acaba okuduğu şeyi anlıyor muydu? Belki de anlamıyordur diye düşündü. Karısının insanı şaşırtan bir güzelliği vardı. Ona, gittikçe de güzelleşiyor gibi geliyordu, tabii olanak varsa buna. Mrs. Ramsay okuduğu şeyi bitirdi:

*Kışa geçmiş denmezdi ve sen uzaklardaydın,
Bunlarla oyalandım ben de gölgenmiş gibi,*

Kitaptan başını kaldırıp, kocasının gülümsemesine düştü gibi, bir gülümsemeyle karşılık vererek, «Evet?» dedi.

Bunlarla oyalandım ben de gölgelenmiş gibi,

diye mırıldanarak, kitabı masanın üstüne koydu.

Eline yine örgüsünü alırken düşündü, kocasını son kez yalnız başına gördüğünden beri acaba neler olmuştu? Anımsıyordu, yemeğe inmek için giyinmişti, inerken gökte ay'ı görmüştü; yemek koyarken Andrew tabağını çok yukardan tutmuştu; William'in söylediği bir şey içine dert olmuştu; ağaçlardaki kuşları anımsadı; merdiven başındaki sediri; çocukları uyanık bulduğunu; Charles Tansley'in kitapları düşürüp çocukları uyandırdığını — yok ama bunu kendi uydurmuştu; Paul'un saatinin de güderi bir kılıfı vardı. Kocama acaba hangisinden sözetsen? diye düşündü. Örgüsünü örmeye başlayarak, «Nişanlandılar,» dedi, «Paul'la Minta.» Mr. Ramsay, «Ben de anladımdı,» dedi. Bu konuda söylenecek pek fazla bir şey yoktu. Mrs. Ramsay'in zihni hâlâ o şiirle beraber dalgalanıyor, iniyor, çıkıyor, iniyor, çıkıyordu. Mr. Ramsay, Steenie'nin cenaze töreni üzerine olan bölümü okuduktan sonra kendini hâlâ çok dinç, çok dimdik hissediyordu. İkisi de hiç konuşmadan durdular. Sonra Mrs. Ramsay ayrımına vardı, kocasının bir şeyler söylemesini istiyordu. Örgüsünü örmeyi sürdürerek, bir şey söylesin de ne söylerse söylesin diye düşündü. Ne olsa olurdu. Mrs. Ramsay, «Güderiden bir saat kılıfı olan bir adamla evlenmek ne güzel olur,» dedi, çünkü ikisi de karşılıklı bu tür takılmalarla aralarında eğlenirlerdi.

Mr. Ramsay homurdandı. Bütün nişanlar için ne düşünmüşse bu nişan için de aynı şeyi düşünüyordu. Kız o delikanlı için çok fazla idi. Yavaş yavaş Mrs. Ramsay'in zihninde şu soru belirdi: Öyleyse insan herkesin evlenmesini niçin ister? Şunun bunun ne değeri vardı, ne anlamı vardı?

(Şu anda söyledikleri her sözcük kesinlikle doğru olacaktı.) Sırf kocasının sesini işitmiş olmak için, ‘ne olur bir şey söyle,’ diye geçirdi içinden. Çünkü o gölgenin, onları saran o şeyin, yeniden, yavaş yavaş, kendi üzerine inmeye, onu sarmaya başladığını duyumsuyordu. Kocasına bakarak, ‘yetiş!’ der gibi, ne olur bir şey söyle diye yalvarıyordu.

Kocası ağzını bile açmadı; saat zincirindeki pusulayı bir o yana, bir bu yana sallıyor, Scott’ın romanlarıyla Balzac’ın romanlarını düşünüyordu. Yine de aralarındaki yakınlığın, içiçeliğin yarı aydınlık duvarları arasından — çünkü ellerinde olmadan gittikçe birbirlerine yaklaşıyor, nerdeyse yanyana geliyorlardı — Mrs. Ramsay kocasının düşüncesinin, kalkmış bir el gibi, kendi zihnini gölgesine aldığını hissediyordu. Karısının aklından geçenler, hiç hoşlanmadığı — onun deyimiyle «karamsar» — bir yöne saptığı için Mr. Ramsay sabırsızlanmaya başladı, hiçbir şey söylemiyordu ama elini alnına götürüyor, bir tutam saç yakalıyor, kıvrıp büküyor, sonra yine bırakıyordu. Örgüsünü göstererek, «O çorabı bu gece bitiremezsin,» dedi. Mrs. Ramsay’in de istediği buydu — kocasının sertçe bir sesle ona çıkışır gibi yapması. Eğer o karamsar olmayı yanlış buluyorsa, yanlıştır herhalde diye düşündü; bu evlilik iyi sonuç verecekti. Çorabı dizinin üstüne yayarak, «Hayır, bitirecek değilim,» dedi.

E, sonra? Çünkü Mrs. Ramsay hâlâ kocasının ona baktığını hissediyordu, ama artık başka türlü bakıyordu. Bir şey istiyordu — ona vermekte hep güçlük çektiği o şeyi istiyordu; istiyordu ki karısı ona kendisini sevdiğini söylesin. Ama işte o da bunu bir türlü yapamıyordu. Kocası kendisinden daha kolay konuşuyordu. Kocası ne olsa söylerdi — oysa o söyleyemiyordu. Bunun için doğal olarak kocası konuşurdu, ama sonra nedense birden alınır, karısını suçlardı.

Onun kalpsiz bir kadın olduğunu söylerdi; bir kerecik olsun onu sevdiğini söylemiyordu. Oysa bu hiç doğru değildi — hiç doğru değildi. Yalnız hissettiklerini söyleyemiyordu o kadar. Ceketinde ekmek ufağı filan kalmış mıydı? Bir isteği var mıydı acaba? Hem kocasına yüzünü göstermek istemediği, hem de artık onun gözü önünde Fener'e bakmaktan çekinmediği için, ayağa kalkarak, kızıl kahverengi çorap elinde pencerenin önüne gidip durdu. Çünkü kendisi pencereye döndüğü zaman, kocasının da başını o yana çevirdiğini biliyordu; arkasından ona bakıyordu. Biliyordu ki kocası, her zamankinden daha güzelsin, diye düşünüyordu. Ve o da kendisini çok güzel hissetti.

Bir kez olsun beni sevdiğini söylemeyecek misin? İşte kocasının düşündüğü hep buydu, çünkü, Minta, kitapları, günün bitmesi, Fener'e gitmek konusunda aralarında çıkan tartışma, tüm bunlar onu heyecanlandırmıştı. Ama elinde değildi, bir türlü dili varmıyordu. Sonra kocasının kendine baktığını bildiği için, bir şey söyleyeceği yerde, çorap elinde, döndü ona baktı. Bakarken de gülümsemeye başladı, çünkü bir şey söylememişti ama, kocası biliyordu. Aksini söyleyemezdi. Gülümseyerek pencereden dışarı baktı ve (kendi kendine, yeryüzünde hiçbir şey bu mutlulukla boy ölçüşemez diye düşünerek) —

«Evet, hakkın varmış, yarın yağmur yağacak,» dedi.

Söylememişti ama kocası biliyordu. Ve gülümseyerek kocasına baktı. Çünkü yine başarmıştı.

II

ZAMAN GEÇİYOR

Mr. Bankes taraçadan içeri girerek, «Bakalım gelecek ne gösterecek,» dedi.

Andrew kumsaldan doğru gelerek, «Artık hava iyice karardı, bir şey seçilmiyor,» dedi.

Prue, «İnsan neresi deniz, neresi kara ayırdedemiyor,» dedi.

İçerde pardesülerini çıkarırlarken, Lily, «Şu ışığı yanar mı bırakacağız?» diye sordu.

Prue, «Hayır, herkes geldiyse söndürelim,» dedi.

Arkasına seslenerek, «Andrew, salondaki ışığı söndürüver,» dedi.

Teker teker evdeki tüm lambalar söndü. Yalnız yatağa girdikten sonra hemen uyumayıp biraz Virgil okuyan Mr. Carmichael ışığını hepsinden daha sonra söndürdü.

Tüm ışıklar sönmüş, ay batmıştı, ince bir yağmur yağıyor, damdan tıpır tıpır ses geliyordu. Gökten zifiri bir karanlık sağılıp inmeye başladı. Hiçbir şey bu tufandan, bu karanlık selinden kurtulamayacak gibi görünüyordu, bu sel, anahtar deliklerinden, çatlaklardan içerilere sızıyor, pencere kepenklerinin ardından gizlice sokulup, yatak odalarına giriyor, surda bir su kabıyla bir el tasını, ötede kırmızılı, sarılı yıldız çiçekleriyle dolu bir vazoyu, daha ötede bir konsolun çıkıntılarını ve ağır koca gövdesini yutuyordu. Böyle karmaşık olan yalnız eşyalar değildi; «Bu filandır», «Bu falandır,» denecek ne bir beden kalmıştı, ne bir zihin. Arada

bir el kalkıyor, sanki bir şeyi kavramak, bir şeyden korunmak istiyordu, ya da biri inliyor, ya da hiçliğin şakasına ortakmış gibi birisi kahkaha ile gülüyordu.

Ne oturma odasında bir kıpırtı vardı, ne yemek odasında, ne de merdivenlerde. Yalnız paslı menteşeler ve rutubetten şişmiş tahtalar arasından, rüzgârdan kopup ayrılmış birkaç parça, birkaç ezgi (ev ne de olsa haraptı) gizlice köşelerden kıvrılıp, içeri girmek yürekliliğini gösteriyordu. Bu ezgiler oturma odasına girdiklerinde, adeta kuşkuyla, şaşkınlıkla bakınıp sallanan duvar kâğıtlarının uçlarıyla oynayarak, acaba daha ne kadar dayanır? Acaba ne zaman düşer? diye soruyorlarmış gibi geliyordu insana. Sonra duvarları hafifçe yalayıp geçerek, düşünceli düşünceli yollarına devam ediyorlar, sanki duvar kâğıdı üzerindeki kırmızı, sarı güllere solup solmayacaklarını soruyorlar, kâğıt sepetindeki yırtılmış mektupları, çiçekleri, kitapları, şimdi artık olduğu gibi önlerinde duran tüm bu şeyleri sorguya çekiyor (hem de incitmeden; öyle ya bol bol vakitleri vardı) dost mu, düşman mı olduklarını, daha ne kadar dayanabileceklerini soruyorlardı.

Böylece, bulutlardan sıyrılan bir yıldızdan, geçip giden bir gemiden, ya da belki de Fener'den gelen rastgele bir ışık, merdivenlerde ve yer yaygısının üstünde soluk bir iz bırakıyor, bu küçük ezgiler de onun ardından merdiveni tırmanıyor, yatak odalarının kapılarından içeri burunlarını sokuyorlardı. Ama artık burada durmaları gerekiyordu. Belki başka her şey mahvolabilir, yok olabilirdi ama, burada yatan şey yerinden oynatılamazdı. İnsan o kayan ışıklara, beceriksizce orayı burayı karıştıran, yatağın üzerine eğilip üfleyen o esintilere, buraya ne dokunabilirsiniz, ne de bir zarar verebilirsiniz derdi. Bunun üzerine hepsi de yorgun

argın, hayaletler gibi, sanki parmakları t ydenmiş gibi ve tüylerin hafifliği ve u arılığı ile kapalı gözlerle hafif kıvrık duran parmaklara şöyle bir göz atıp, yorgun argın eteklerini toplar ve gözden kaybolurlardı. Böylece orayı burayı yoklayıp sürtünerek, merdiven başındaki pencereye, ordan hizmetçilerin yatak odalarına, tavan arasındaki sandıklara gittiler; aşağı inerlerken, yemek odasında masanın üstündeki elmaları aydınlattılar, g llerin yapraklarını karıştırdılar, resim sehpasının üstündeki resmi yerinden oynatmaya çalıştılar, yerdeki yaygıyı süpürüp geçerek, yerden bir parça kum kaldırdılar. Sonunda vazgeçip hep birden durdular, bir araya toplandılar, hep birden i lerini çektiler, hep birden yakınarak şöyle rastgele bir ah salıverdiler, buna mutfaktan bir kapı karşılık verdi; ardına dek açıldı; içeri giren bir şey olmadı; sonra  at diye yine kapandı.

(Bu sırada Virgil okumakta olan Mr. Carmichael mumunu üfleyip söndürdü. Vakit geceyarısını geçiyordu.)

3

Ama tek bir gece nedir ki? Kısacık bir zaman parçası — hele hemen böyle karanlığın rengi solmaya, kuşlar, horozlar, böylesine çabuk ötmeye, dalgaların boşluklarında, kıvrılan bir yaprak gibi, soluk bir yeşillik belirmeye başladığında. Ama yine gecenin ardından gece gelir. Kışın elinde daha böyle bir deste gece vardır, onları yorulmak bilmez parmaklarıyla, eşit olarak, hak geçirmeden dağıtır. Bu geceler uzarlar, kararırılar. İçlerinde, yükseklerde, pırıl pırıl, ışıktan tabaklar gibi gezegenler taşırlar. Sonbahar ağaçları hırpalanmış da olsalar, soğuk katedral odacıklarının alacakaranlığında parıldayan

eskimiş bayrakların ışıltısı vardır üzerlerinde; buralarda mermer sayfalar üstünde, altın harflerle savaşta ölüm anlatılır, uzaklarda Hindistan çöllerinde kemikler nasıl ağarır ve yanar, bunlar anlatılır. Sonbahar ağaçları san ay ışığında, hasat zamanının dolunaylarında pırıldar, bu ışıktaki emekçinin çalışması yavaşlar, biçilmiş anızlı tarlalar dümdüz görünür, masmavi dalgalar kıyıyı yalar.

Şu anda sanki, Tanrısal iyilik insanoğlunun pişmanlığını, tüm o didinip çalışmasını görüp acıyarak perdeyi aralamış da, ardında tek başına açıkta dikilmiş duran tavşanı; kırılan dalgayı; sallanan kayığı göz önüne seriyordu; değseydik, bunlar her zaman bizim olurdu. Ama ne yazık, Tanrı ipi çeker, perdeyi kapatır; bundan hoşlanmamıştır; tüm hazinelerini bir dolu sağanağına boğar, onları öyle kırıp parçalar, öyle birbirine katar ki, insan artık bir daha onların eskisi gibi durulabileceklerini düşünemez; o kırık dökük parçaları yeniden tam olarak bütünleştirebilmemiz, ya da o darmadağın parçalardan gerçeğin o apaçık anlatımını okuyabilmemiz olanaksızmış gibi gelir. Çünkü bizim pişmanlığımızın hakkı ancak bu kadarcık bir göz alıştı; didinip çalışmalarımızdan sonra da bu kadarcık bir soluk alma.

Şimdi artık geceler rüzgârla, yıkımla doludur; ağaçlar o yana, bu yana saldırır, yerlere dek eğilirler, yapraklar karmakarışık uçuşarak çimenliği baştanbaşa kaplar, su oluklarına üstüste yığılır, yağmur borularını tıkar, çamurlu yollara yayılırlar. Deniz de kendini oradan oraya vurup çırpınır, patlar; eğer uyuyanlardan birisi, içini kemiren kuşkulara belki kumsalda bir yanıt bulabileceğini, orada yalnızlığını paylaşacak birine rastlayacağını sanır da, yorganını fırlatıp, kıyıda kumlar üzerinde bir başına

dolaşmaya giderse, oralarda geceyi düzenine koyacak ve bu dünyayı ruhun kapsamını yansıtan bir dünya yapacak, Tanrı buyruğu ile gelmiş hizmete hazır birini bulamayacaktır. Tuttuğu el kendi eli içinde küçüldükçe küçülür; duyduğu ses kulaklarında uğuldar. Böyle bir kargaşada, geceye o soruları, uyuyanı bir yanıt bulmak umuduyla yatağından kaldıran neleri, nedenleri, niçinleri sormanın neredeyse boşuna olduğu anlaşılır.

(Mr. Ramsay, bir geçitten sendeleyerek geçerken karanlık bir sabah kollarını uzatıp açtı, ama bir gece önce Mrs. Ramsay ansızın ölüverdiğinden uzatıp açtı o kadar. Kolları boş kaldı.)

4

Artık ev bomboştu, kapılar kilitlenmiş, şilteler bükülüp kaldırılmıştı, o başıboş ezgiler, kocaman orduların o ileri karakolları, uğuldayarak içeri saldırıyor, çıplak tahtaları silip süpürüyor, onu bunu kemirip savuruyorlardı, ne yatak odasında, ne de oturma odasında kendilerine doğru dürüst karşı koyan hiçbir şeye rastlamıyorlardı, karşılarında yalnız, sallanan perdeler, gıcırdayan tahtalar, çıplak masa bacakları, paslanmış, kararmış, çatlayıp kırılmış birkaç tencere ile çini fincan ve tabaktan başka bir şey yoktu. Ev halkının döküp saçarak bırakıp gittiği şeyler — bir çift ayakkabı, bir avcı kasketi, solmuş birkaç eteklik, gardroplarda kalan pardesü ve ceketler — yalnız bunlar insan biçimlerini sürdürüyorlardı ve bu boşluk içinde bir zamanlar onların içini dolduran, onları canlandıran insanlar olduğunu belli ediyorlardı; bir zamanlar bu ilikler ve düğmeler üzerinde insan elleri dolaşmıştı; bir

zamanlar şu aynaya bir yüz yansıdıştı; bir zamanlar bu aynaya bir dünya çizilmiş, orada bir insan kıpırdamış, bir el görünüp kaybolmuş, kapı açılmış, itişe kakışa çocuklar içeri dolmuşlar, sonra yine çıkıp gitmişlerdi. şimdi her gün, ışık, tıpkı suya yansıyan bir çiçek gibi, karşı duvara vuruyor, orada pırıltıyla deviniyordu. Bu duvarda yalnız rüzgârın önünde çalımla sallanan ağaçların gölgeleri saygı ile eğiliyor, ışığın, içinde kendini yansıttığı bu gölü bir an için karartıyorlardı; bazen de uçan kuşlar, yatak odasının döşemesinde, hafifçe çırpınan yumuşak bir leke bırakıyorlardı.

Böylece güzellikle sessizlik, yanyana saltanat sürüyor, ikisi birlikte güzellik denen şeyin şeklini oluşturuyorlardı, içinden yaşamın çıkıp gittiğı bir şey, bir kalıp; bu, akşamüzeri tren penceresinden ta uzaklarda seçilen ıssız bir gölcük gibidir; öylesine çabuk görünüp kaybolur ki akşam alacalığında ona böyle bir kez göz değmiş de olsa, yalnızlığından, ıssızlığından bir şey yitirmez. Güzellikle sessizlik yatak odasında elele vermişlerdi ve sarılıp sarmalanmış sürahiler ve örtü geçirilmiş koltuklar arasında rüzgârın merakla dolaşması, o ıslak deniz havalarının, ezgilerinin yumuşak burunlarını oraya buraya sürtüp, vızıldanarak, dönüp dolaşıp o sorularını — «Solup gidecek misiniz? Yok mu olacaksınız?» sorularını — yineleyip durmaları bile bu dirliğı, bu kayıtsızlığı, bu yalın bütünlük havasını bozamıyordu; sorulan soruyu, «Biz kalacağız,» diye yanıtlamalarına gerek bile yoktu sanki.

Hiçbir şey bu imgeyi bozamayacak, bu arılığı kirletemeyecek, ya da salınarak her şeyi kaplayan sessizliğin örtüsünü kımıldatamayacak gibiydi; bu sessizlik, haftadan haftaya, kuşların yankılanan çığlıklarını, vapurların düdük sesini, tarlaların vızıltı ve uğultusunu, bir köpeğın

havlamasını, bir insanın haykırışını bu boş odada kendi dokusu içine alıp örüyor, sonra hepsiyle sessizce evi sarıp sarmalıyordu. Yalnız bir kez merdiven başında bir tahta yerinden fırladı; bir kez, tam geceyarısı nasıl bir kaya, yüzyıllarca durup durup da sonra birden yerinden kopar ve olanca hızıyla oraya buraya çarpa çarpa aşağıya düze yuvarlanırsa, tıpkı öyle bir gümbürtü ve öyle bir kopuşla şalın bir katı kurtulup sarktı, sallanmaya başladı. Sonra yine sessizlik çöktü; gölgeler yine eskisi gibi dalgalanmaya, ışık yine yatak odasının duvarında kendi görüntüsünü hayranlıkla izlemeye koyuldu; sonunda Mrs. McNab aldığı buyruk üzerine tüm pencereleri açmaya, yatak odalarının tozunu kirini temizlemeye gelerek, çamaşır teknesinden çıkmayan o ellerle bu sessizlik perdesini yırttı, çatır çatır, çakılları çiğneyip geçen o potinlerle bu sessizliği ufalayıp öğüttü, ezdi.

5

Mrs. McNab sarsıla sarsıla yürüyor (denizde giden gemiler gibi yalpa vuruyordu), gözlerini oraya buraya kaydırıyor (çünkü hiçbir şeye doğrudan bakmaz, dünyanın horlamasını ve öfkesini hiç hoş görmüyormuş gibi gözünün ucu ile yan yan bakardı — akıllı olmadığını kendi de biliyordu), trabzanlara tutunarak zorla kendini yukarı çekiyor, odadan odaya yuvarlanıyor, bir yandan da şarkı söylüyordu. Uzun boy aynasını silerken sallanan gövdesini yan gözle süzüyor, dudaklarından da sesler dökülüyordu — bu yirmi yıl önce belki de sahnede neşe ile söylenmiş, herkesin mırıldanarak ayak uydurup dansettiği bir hava idi, ama şimdi dişi kalmamış, başı boneli, boş evlere bekçilik eden bir

kadının ağzında, tüm anlamını yitiriyor, sanki budalalığın, gülünçlüğün, bir direnmenin, ayaklar altında ezilip ezilip de yeniden başkaldıran inatçı bir direncin sesi gibi geliyordu; orayı burayı silip süpürerek oradan oraya yuvarlandıkça, sanki bu yaşamın bitmez tükenmez bir acı ve dertten, sabahleyin kalkıp, akşam yine yatmaktan, onu bunu yerinden alıp yeniden yerlerine koymaktan başka bir şey olmadığını söylüyordu. Yaklaşık yetmiş yıldır çok yakından tanıdığı bu dünya öyle pek rahat edilir, hoş'a gider bir yer değildi. Beli bükülmüştü yorgunluktan. Yatağın altında dizüstü, inleyip oflayarak tahtaları silerken, daha ne kadar, acaba daha ne kadar dayanacak bu beden? diye kendi kendine sordu, ama topallaya topallaya yeniden ayağ'a kalktı, derlendi toplandı, sonra yine, kendi yüzü, kendi dertleri üzerinden bile kayıp geçerek, onları bile görmek istemeyen o yan bakışla durup, dudaklarında amaçsız bir gülümseme ile şaşkın şaşkın aynaya baktı, sonra yine o sallanmalar, topallamalar başladı; yaygıları kaldırıyor, çini takımları yerleştiriyor, yan gözle aynaya bakıyordu. Sanki her şeye karşın, onun da kendine göre avantajları vardı; acıklı türküsünde sanki usanmak bilmez giderilemez bir umut vardı. Mutluluğ'u tattığı zamanlar da olmuştu herhalde; bazen çamaşır teknesi başında, bazen çocuklarıyla (oysa ikisinin babası belli değildi, bir tanesi de onu bırakıp kaçmıştı), birahanede içerken, çekmecesinde eskiden kalan şeyleri karıştırırken filan. Karanlıkların biraz aralandığı, görünmezin derinliklerinde dar bir aralıktan bir ışığın belirdiği zamanlar da oluyordu herhalde; işte bu onun aynada yüzünü kırıştırarak sırtmasına, yeniden iş'e koyulurken o eski müzikhol şarkısını mırıldanmasına yetiyordu. Bu arada, mistikler, düş kurucular kumsal boyunca yürüyorlar, bir su birikintisini karıştırıyorlar, bir taşa

bakıyorlar, sonra kendi kendilerine, «Ben neyim?», «Bu nedir?» diye soruyorlardı, ve birden onlara bir yanıt bağışlanıyordu (ama bunun ne olduğunu kendileri de bilmiyordu): Yalnız ö zaman artık kendilerini buzlar arasında sıcak, çölde serin hissediyorlardı. Ama Mrs. McNab yine hep eskisi gibi içiyor ve dedikodu yapıyordu.

6

Savuracak tek yaprağı bulunmayan bahar, el değmemişliğinden hırçınlaşan ve temizliğinden gururlanıp büyüklenen bir kız gibi çırılçıplak ve pırıl pırıl, tarlalara uzanmış, gözleri faltaşı gibi açık tetikte yatıyor, izleyenler acaba ne yapar, ya da ne düşünür diye aldırmıyordu bile.

(O mayıs Prue Ramsay, babasının kolunda kocaya verilmişti. Herkes bundan daha uygun ne olur? demişti. Sonra, ne de güzel olmuştu diye eklemişlerdi.) Yaz yaklaşp, akşamlar uzadıkça, uyuyamayanlar, umutla bekleyenler kumsalda dolaşıp su birikintilerini karıştırırlarken pek tuhaf şeyler görmeye başladılar — rüzgârın önünde savrulan un ufak olmuş bedenler, yüreklerinde şimşekler çakan yıldızlar, içlerinde esinlediklerinin dağılan parçalarını, dıştan bir araya getirmek amacıyla özellikle yanyana getirilen kaya, deniz, bulut ve gökyüzü gibi şeyler. İnsanların zihinlerinde, o aynalarda, içlerinde bulutların durmadan gezindiğı, gölgelerin düştüğü o tedirgin su birikintilerinde düşler sürüp gidiyordu; her bir martı, her bir çiçek, her bir ağaç, her kadın, her erkek, ak toprağın kendisi bile, yengi iyiliğindir, kalan mutluluktur, egemen olan düzendir, diyorlardı sanki (ama sorguya çekmeye kalktınız mı hemen susuyorlardı), bunların insanın

içinde doğurduğu bu tuhaf duyguya karşı koymak olanaksızdı; ya da alışılmış zevklerden, belenmiş erdemlerden ayrı salt bir iyilik, kristalleşmiş bir öz, günlük aile yaşamına yabancı bir şey, tıpkı kumlar içinde bir elmas gibi, tek, sert, parlak, sahibini güven içinde yaşatacak bir şey ardında, insanı oradan oraya koşturan o olağanüstü dürtüye karşı koymak olanaksızdı. Üstelik bahar, vızıldayan arılar, uçuşan böcekleri ile artık yumuşamış, uysallaşmış, pelerinini üstüne alıp örtünmüş, gözlerine peçesini indirmiş, başını öte yana çevirmişti; geçip giden gölgeler, kısa yağmur sağanakları arasında insanlığın acılarını öğrendiğini söylüyordu sanki.

(Prue Ramsay o yaz, doğumla ilgili bir hastalıktan öldü; herkes, ne yürekler acısı diyordu, mutlu olmak ne kadar da hakkıydı.)

Şimdi artık yaz sıcağı ile birlikte, rüzgâr casuslarını yine evin dört bir yanına salıvermişti. Güneşli odalarda sinekler ağ kuruyor; pencereye kadar uzanan otlar geceleri düzenli aralıklarla camlara tık tık vuruyordu. Karanlık bastı mı Fener'in ışığı — bir zamanlar karanlıkta hiç çekinmeden gelip, halıya kurularak, üstündeki şekillerle oynayan o ışık — şimdi baharın yumuşak ışığında, ayışığıyla karışarak hafifçe içeri süzülüyor; sanki değdiği şeyleri okşuyor, sanki kaçamak yapıp biraz oyalanıyor, çevresine bakmıyor ve sonra sevecenlikle dolu yine geliyordu. Ama bu sevgi dolu okşamaların tam durulduğu anda, tam o uzun ışık, yatağın üzerine doğru eğildiği sırada, birden o kaya ortasından yarıldı; şalın bir katı daha kurtulup sarktı, olduğu yerde öylece asılı sallanıyordu. Tüm o kısa yaz geceleri ve tüm o uzun yaz günleri, bu boş odalar tarlalardan gelen yankılar, sineklerin vızıltılarıyla mırıldanır dururken, bu uzun flama

hafif hafif dalgalanıp amaçsız sallandı durdu; tüm bu süre içinde güneş odaları öyle çizip kafeslemiş, öyle sapsarı incecik bir dumanla doldurmuştu ki, Mrs. McNab, içeri girip de iki yanına sallana sahana toz almaya, etrafı silip süpürmeye başladığı zaman, tıpkı yer yer güneşin ışıklarıyla parçalanmış sularda kendine yol açmaya çabalayan tropik bir ülke balığına benzedi.

Gerçi ev dalmış uyuyordu ama, yaz sonlarına doğru, keçe üzerinde şiddetleri azalan ölçülü çekiç vuruşları gibi, pek de hayra yorumlanmayacak sesler duyulmaya başladı; ardı arası kesilmeyen bu sarsıntılar şalı biraz daha gevşetti, çay fincanlarını biraz daha çatlattı. Arada bir büfeden bir cam şingirtisi geliyordu, sanki can çekişen bir dev, acıyla öyle haykırıyordu ki, büfenin içinde duran bardaklar bu sesle titreşiyorlardı. Sonra yine her yeri sessizlik kaplıyordu; sonra her *gece*, bazen de güpegündüz, güllerin parıldadığı, ışığın tüm aydınlığıyla duvara yansıyor yayıldığı, bir sırada, bu sessizlik, bu kayıtsızlık içinde, bu bütünlüğün içinde, birden bir şey devrilmiş gibi bir ses duyulurdu.

(Bir bomba patlamıştı. Fransa'da yirmi otuz genç havaya uçmuştu, aralarında Andrew Ramsay de vardı, neyse ki hemen o anda ölmüştü.)

Bu mevsimde, kumsala inip bir aşağı bir yukarı dolaşarak, denizden ve gökyüzünden, ne haberler getirdiler, hangi esinler, hangi beklentiler gerçekleşiyor diye soranlar, Tanrının her zamanki nimetlerine — denizde güneşin batışına, tanyerinin ağartısına, ayın doğuşuna, ay'a karşı süzülüp geçen balıkçı kayıklarına, avuç avuç çimen yolup, birbirine atan çocuklara bu neşe, bu dirlik düzenlik havasına aykırı düşen bir şeyin varlığını da gördüler. Örneğin, kül rengi bir gemi sessizce görülüp kayboluyordu, sanki, derinliklerde,

görünmeyen bir şey kaynayıp, kanamış gibi, denizin durgun yüzünde morumsu bir leke belirliyordu. En yüce düşünceler uyandırması, gönül rahatlatıcı sonuçlar doğurması beklenen bir görünümün içine böyle yabancı bir şeyin sokulup, onu bozması, kumsalda gezinenleri durduruyordu. Aldırmayarak bunları görmezlikten gelmek, görünüm içindeki önlemlerini yadsımak zordu; deniz kıyısında yürüyerek, insanın dışındaki güzellik, nasıl da içindeki güzelliği yansıtıyor diye şaşakalmak zordu.

İnsanın yaptıklarını Doğa tamamlıyor muydu? İnsanoğlunun başladığı işin sonunu o mu getiriyordu? Bu Doğa, aynı gönül rahatlığı ile insanoğlunun perişanlığını görüyor, alçaklığına göz yumuyor, onun çektiklerine aldırmıyordu. Öyleyse o düş, kumsalda tenhada bir başına gezinirken, düşüncelerini paylaşacak, tamamlayacak bir şeyler bulmak, sorularına bir yanıt bulmak düşü, aynaya yansıyan bir görüntüden başka bir şey değil miydi? Aynanın kendisi de yüzeysel bir ciladan, derinlerde daha soylu güçler uyuduğu sırada, sessizlik içinde oluşan yüzeysel bir ciladan başka bir şey değil miydi? Bu insanlar sabırsızlık ve umutsuzluk içinde oldukları halde, bir türlü ayrılıp gitmek istemiyorlardı (çünkü güzellik insanı büyüler, avutur), ama artık kıyıda aşağı yukarı gezinmek olanaksızdı; artık uzun uzun düşünmek çekilmez bir şey olmuştu; ayna kırılmıştı.

(Mr. Carmichael o bahar bir şiir kitabı çıkardı; kitap umulmadık bir başarı kazandı. Herkes, savaş insanların şiire olan ilgilerini tazeledi, diyordu.)

Yaz kış, her gece, azgın fırtınaların işkencesi, güzel havaların ok gibi keskin sessizliği, hiç karışanları olmadan egemen oldular. Boş evin üst kat odalarından dinlense (bir dinleyen olup da dinlese) şimşeklerin yol yol aydınlattığı dev gibi bir kargaşalığın o yana bu yana yuvarlanıp çarparken çıkardığı seslerden başka bir şey duyulmazdı, bir yandan da rüzgârlarla dalgalar keyfe gelip, tıpkı alınlarını hiçbir akıl ışığının aydınlatmadığı şekilsiz dev su canavarları gibi, birbirinin sırtına binerek, bazen karanlıkta, bazen günışığında (çünkü gecelerle gündüzler, aylarla yıllar birbiri içine karışarak, bir şekilsizlik içinde geçip gidiyorlardı) durmadan saldırıyorlar, sulara batıp çıkıyorlar, budalaca oyunlarla vakit geçiliyorlardı, öyle ki tüm evren, vahşi bir kargaşalık, kayıtsız bir zevk ve sefahat içinde kendi kendine boş yere çırpıyor, yuvarlanıyor gibiydi.

Bahar gelince rüzgârın uçurup getirdiği rastgele bitkilerle dolan bahçe saksıları yine eskisi gibi renklendiler. Menekşeler açtı, nergisler açtı. Yine de gündüzün sessizliği ve aydınlığı, insana, gecenin kargaşası, gürültüsü kadar garip geliyordu; ağaçlar öylece duruyor, çiçekler öylece duruyor, önlerine bakıyorlar, gökyüzüne bakıyorlar, ama hiçbir şey görmüyorlardı, gözsüzdüler, korkunç bir şeydi bu.

8

Mrs. McNab eğilip, eve götürmek için bir demet çiçek topladı, ne zararı vardı, artık aile hiç gelmeyecek diyorlardı, ev de belki sonbaharda satılırdı. Toz alırken çiçekleri bir masanın üzerine bıraktı. Çiçeklere bayılırdı. Onları böyle kendi kendilerine yok olmaya bırakmak yazıktı. Ev satılırsa

(ellerini beline koyup, aynanın önünde durdu) işte o zaman baştan aşağı bir bakım isterdi — evet isterdi. Bunca yıl kimseler oturmamıştı. Kitaplar, eşyalar, her şey küflenmişti. Bir yandan savaş, bir yandan yardımcı bulamamak yüzünden evi istediği gibi adamakıllı temizleyememişti. Bu durumuyla artık bir kişi üstesinden gelemezdi. Hem kendi de çok yaşlıydı. Bacakları sızlıyordu. Bütün o kitapları dışarı, çimenlerin üzerine çıkarıp güneşletmek gerekiyordu; salonun sıvaları dökülmüştü, çalışma odasının penceresi üzerindeki yağmur borusu tıkanmış, içeri sular girmişti; halıdan hiç hayır kalmamıştı. Ama ev sahipleri bir kez gelip kendileri bakmalıydılar, ya da hiç olmazsa birini göndermeliydiler. Çünkü dolaplarda elbiseler vardı; bütün yatak odalarında elbiselerini bırakmışlardı. Bunları ne yapacaktı? Mrs. Ramsay'in eşyalarına güve girmişti. Zavallı hanımcık! Onlara bir daha hiç ihtiyacı olmayacaktı. Öldüğünü söylüyorlardı; yıllarca önce Londra'da ölmüştü. İşte şurada, bahçede çalışırken giydiği o eski boz pardesü duruyordu (Mrs. McNab onu şöyle bir yokladı). Elinde çamaşırlarla bahçe yolundan eve doğru gelirken, onun çiçekleri üzerine eğildiğini görür gibi oldu (şimdi bahçe içler açıışydı, her şey alabildiğine büyüyüp, birbirine girmişti, tarhların arasından tavşanlar görünüp kayboluyordu — onu, üstünde bu boz pardesü ve yanında çocuklardan biri ile görür gibi oluyordu. Botlar, ayakkabılar da kalmıştı; tuvalet masasının üstünde de bir fırça ile bir tarak duruyordu, sanki nasıl olsa yarın yine geleceğim, diye gitmişti. (Sonunda apansız ölüverdiğini söylüyorlardı.) Bir kez gelmeye kalkmışlardı, ama sonra vazgeçmişlerdi, hem savaş vardı, hem de bugünlerde yolculuk güç işti; bunca yıl bir kez bile gelmemişlerdi; sadece ona para göndermişlerdi o kadar; ama ne bir mektup yazmışlar, ne de bir kez

gelmişlerdi, şimdi de her şeyi bıraktıkları gibi bulmayı umuyorlardı, ya böyleydi işte! Tuvalet masasının çekmecelerinde neler de yoktu (hepsini çekip açtı), mendiller, kurdele parçaları filan. Evet sanki bahçe yolundan elinde çamaşırlarla eve doğru gelirken, Mrs. Ramsay’i görüyordu.

«İyi akşamlar, Mrs. McNab,» derdi.

Pek cana yakındı. Kızların hepsi onu severdi. Ama o zamandan beri her şey öyle değişmişti ki (çekmeceyi kapattı); birçok aileler en çok sevdiklerini yitirmişlerdi. İşte Mrs. Ramsay de ölmüştü; Mr. Andrew savaşta ölmüştü; Miss Prue da ölmüştü, ilk çocuğunu doğururken öldüğünü söylüyorlardı; ama bu yıllarda sevdiklerini yitirmeyen kim vardı ki! Fiyatlar da ne kadar fırlamıştı, ayıptı doğrusu; bir daha da düşmemişti. Bu boz perdesü içinde Mrs. Ramsay’i iyice anımsıyordu.

«İyi akşamlar, Mrs. McNab,» demişti, sonra da ahçıya, onun için bir tabak süt çorbası ayırmasını söylemişti — iyi de olurdu hem; o ağır sepeti ta kasabadan buraya dek taşıdıktan sonra. İşte şimdi de çiçekleri üstüne eğiliyordu; (Mrs. McNab topallayıp yalpalayarak odaları silip süpürüyor, şunu bunu düzeltirken, onunla birlikte, çiçekleri üzerine eğilen boz perdesülü bir kadın da, sarı bir ışık çizgisi ya da bir teleskopun ucunda görülen halka gibi soluk ve titrek, yatak odasının duvarında, tuvalet masasının çevresinde, lavabonun üstünde oradan oraya dolaşıyordu.)

Ahçının adı da neydi? Mildred mi? — öyle bir şey olacaktı. Ya unutmuştu — böyle hep unutuyordu işte. O da bütün kızıl saçlı kadınlar gibi ateşli bir şeydi.

Birlikte pek çok gülüp eğlenmişlerdi. Kendisi mutfakta her zaman iyi karşılanırdı. Hepsini güldürürdü, güldürürdü ya! O zamanlar şimdiki gibi değildi, her şey daha iyiydi.

İçini çekti; bir kadın bu kadar işin üstesinden gelemezdi. Başını iki yana salladı. Şurası vaktiyle çocukların odası idi. O ne, her yanı rutubet kaplamıştı; sıvalar dökülüyordu. Şu hayvan kafasını da oraya ne diye asmışlardı? O da küf tutmuştu. Tavan arasına fareler dolmuştu. İçeri yağmur sızıyordu. Ama işte onlar ne bir adam yollamışlar, ne de kendileri gelmişlerdi. Kilitlerden bazıları bozulup düşmüştü, onun için kapılar çarpıp duruyordu. Karanlık basınca burada yalnız bulunmaktan da hoşlanmıyordu doğrusu. Bir tek kadın için bu kadar iş çoktu, pek çok, pek çok. Kemikleri çıtırdıyordu, inildiyordu. Hızla kapıyı çekti. Anahtarı döndürdü ve evi öylece kapalı kilitli, yalnız başına bırakıp gitti.

9

Ev bir başına bırakılmıştı; bomboş kalmıştı. Tıpkı bir midye kabuğu gibi kumsalda bir başına kalmıştı, içinden yaşamın çıkıp gittiği bu kabuğu artık kuru tuz tanecikleri dolduracaktı. Uzun gece artık inmişti; o küçük esintiler orayı burayı kemirerek, o soğuk ve ıslak soluklar burunlarını oraya buraya sokarak sonunda muratlarına ermişlerdi sanki. Tencere paslanmış, hasır çürümüşü. Kurbağalar bir yolunu bulup içeri girmişlerdi. Sallanıp kalan şal, amaçsız, tembel tembel bir o yana, bir bu yana gidip geliyordu. Kilerdeki tuğlaların arasında bir devedikenini bitmişti. Oturma odasında kırlangıçlar yuva yapmıştı; yerler saman içinde idi; her yandan kürek dolusu sıva dökülüyordu; evin kirişleri ortaya çıkmıştı; fareler onu bunu çekip götürüyorlar, tahta kaplamaların arasında kemiriyorlardı. Benekli kelebekler kabuklarını delip

çıkılmışlar, pencerenin camında çırpma çırpına ölüyorlardı. Yıldız çiçekleri arasında gelincikler bitmişti; çimenler alabildiğine uzamış dalgalanıp duruyordu; dev gibi enginarlar güllerin tepesinden bakıyordu; lahanalar arasında yaprakları kıvrır kıvrır bir karanfil açmıştı; camda hafif hafif tıkırdayan otun yerine kış geceleri — yazları tüm odaya yeşil gölgeleri dolan — iri ağaçlar, dikenli çalılar çat çat çarpıyordu.

Artık hangi güç, doğadaki bu doğurganlığın, bu duyarsızlığın önüne geçebilirdi? Mrs. McNab'in düşünö gördüğü bir kadın, bir çocuk, bir tabak sütlü çorba mı? Bu görüntü bir ışık parçası gibi duvarda titreyip kaybolmuştu. Mrs. McNab de kapıyı kilitleyip gitmişti. Tek bir kadının üstesinden geleceğı işlerden değildi bu. Ne bir adam göndermişler, ne de bir mektup yazmışlardı. Bir sürü şey çekmecelerde çürüyüp gidiyordu — bunları bu halde bırakmak yazık diyordu Mrs. McNab. Evin her yanı çürüyüp dökölüyordu. Yalnız, odalara Fener'in ışığı giriyor, kış gecelerinin karanlığında bir an durup, yatağı, duvarlara şöyle bir göz atıyor, hiç istifini bozmadan devedikenine, kırlangıçlara, farelere, yerdeki samanlara bakıyordu. Şimdi artık hiçbir şey onlara karşı gelmiyor, hayır olmaz demiyordu. Varsın rüzgâr alabildiğine essin, varsın gelincikler istedikleri yerde bitsin, varsın karanfil lahanaya eş olsun. Varsın kırlangıçlar oturma odasında yuva kursun, tuğlaların arasından devedikeni bitsin, koltukların soluk basmaları üzerinde kelebekler güneşlensin. Varsın kırık cam ve tabak parçaları çimenlere karışsın, üstlerini otlar ve böğürtlenler bürüsün, ne çıkardı sanki.

Çünkü artık o an, tan ağartısının titreyip, gecenin durakladığı ö ikircimli an, eğer terazinin kefesine bir tüy konacak olsa dengenin kaybolacağı o ân gelip çatmıştı. Bir

tüy daha, ve o zaman ev çökecek, yıkılacak, tersyüzü dönüp karanlığın derinliklerine gömülecekti. Kır gezintisine çıkanlar o zaman artık bir yıkıntı olan odada çaydanlıklarını kaynatacaklar; sevgililer oraya sığınıp çıplak tahtalar üzerine uzanacaklar, tuğlalar arasında çoban yemeğini saklayacak, serseri de soğuktan korunmak için sıkı sıkı paltosuna sarılıp orada uyuyacaktı. O zaman dam da çökmüş olacaktı; bahçe yolunu, merdivenleri, pencereleri çalılar, baldıran otları kaplayacaktı; bu yıkıntı üzerinde kimi kısa, kimi uzun» ama hepsi de alabildiğine boy atacaktı, öyle ki yolunu kaybeden bir yolcu bir zamanlar burada da oturanlar olduğunu, burada da bir ev bulunduğunu ancak ısırgan otları arasında gözüne ilişen ateş rengi bir demir çubuktan, ya da baldıran otları arasındaki bir tabak parçasından anlayabilecekti.

Eğer o tüy düşseydi, teraziyi aşağıya doğru eğseydi bütün ev olduğu gibi derinliklere gömülecek, nisyan çöllerinde serilip kalacaktı. Ama buna karşı çıkan, didinen bir güç vardı; pek de bile bile çabalamayan bir güç; göz ucu ile yan yan bakan, yalpalayan bir şey, işini öyle törenle, ayinle görmeyen bir şey; Mrs. McNab inliyordu; Mrs. Bast'ın tüm bedeni çatırdıyordu. Yaşlıydılar, eğrilip doğrulamıyorlardı; bacakları sızlıyordu. Sonunda süpürgelerini, kovalarını omuzlayıp geldiler; işe başladılar. Ansızın küçük hanımların birinden mektup gelmişti: Mrs. McNab evi hazır eder miydi? Bunu yapar mıydı, şunu yapar mıydı? Ama çabucak. Yaza gelirlerdi belki; her şeyi son dakikaya bırakmışlardı; hem de her şeyi bıraktıkları gibi bulacaklarını umuyorlardı. Ağır, ağır, güçlkle, ellerinde süpürgeleri, kovaları, orayı burayı silip ovarak Mrs. McNab'le Mrs. Bast evdeki çürüyüp dağılmayı durdurdular; her yanı artık hızla kaplamakta olan Zaman suları altından kâh bir leğeni, kâh bir dolabı kurtarıyorlardı;

unutuldukları yerden bir sabah Scott'ın tüm romanlarıyla bir çay takımını bulup çıkardılar; öğleden sonra da pirinçten bir şömine önü ile maşalar, kürekler gün ışığına ve havaya kavuştu. Mrs. Bast'ın oğlu George, bahçedeki fareleri yakaladı, çayırı biçti. Eve ustalar çağırdılar. Menteşelerin gıcırtiları, sürgülerin acı çığlıkları, rutubetle şişmiş tahta bölümlerin açılıp kapanırken çıkardığı sesler arasında, kadınlar eğrilip doğrularak, inleyerek, şarkı mırıldanarak, kâh üst katta, kâh mahzende kapıları çarparak açıp kaparken, sanki güç, yorucu bir doğum oluyor gibiydi. Aman, ne iş, ne iş! diyorlardı.

Çaylarını bazen yatak odasında, bazen çalışma odasında içiyorlardı. Yüzleri toz toprak içinde, yaşlı elleri süpürge saplarından harap olmuş, tutulmuş bir halde öğle vakti işlerine biraz ara veriyorlardı. Kendilerini birer sandalyeye atıyorlar, kâh musluklara, banyoya karşı kazandıkları o büyük yengiyi; kâh daha yorucu ama daha az bir başarıyla temizleyebildikleri dizi dizi kitapları, içlerinde renksiz mantarlar besleyen, kaçak örümcekler gizleyen bir zamanlar kuzguni siyah, şimdi ise yer yer ağarmış kitapları seyre dalıyorlardı. İçtiği çayla içi ısınan Mrs. McNab yine çevreyi o teleskop ucundan görmeye başladı, bir ışık yuvarlağı içinde evin yaşlı efendisi belirdi, bir sırık gibi ince uzundu, Mrs. McNab kendisi elinde çamaşırlarla aşağıdan doğru geliyordu, Mr. Ramsay çayırılıkta durmuş iki yana başını sallıyor, galiba kendi kendine konuşuyordu. Mrs. McNab'i hiç farketmezdi bile. Bazıları ölmüş diyorlardı, bazıları da Mrs. Ramsay ölmüş diyordu. Hangisiydi acaba? Mrs. Bast da pek iyi bilmiyordu. Küçük bey ölmüştü. Bunu iyice biliyordu. Adını gazetede okumuştı.

İşte şimdi de ahçıyı görüyordu, adı Mildred mi, Marian mı öyle bir şeydi — kızıl saçlı bir kadındı, bütün kızıl saçlılar gibi o da çabuk ateş alırdı, ama eğer huyuna göre giderseniz çok iyi yürekliydi. Birlikte çok gülüp eğlenmişlerdi. Maggie için bir tabak çorba, bazen de bir parça jambon, ya da fazla ne varsa saklardı. O zamanlar iyi yaşıyorlardı; hiçbir eksikleri yoktu (çocukların odasında, ocak siperinin yanındaki hasır koltuğun içinde, içtiği sıcak çayın etkisiyle kendinden geçerek keyifli keyifli anıların yumağını açmaya başladı.) Her zaman yığınla iş olurdu, gelen giden çoktu; bazen yirmi kişiyi bulurdu, bulaşık geceyarısından sonraya dek sürerdi.

Mrs. Bast (hiçbirini tanımıyordu; o zamanlar Glasgow'da otururdu) bardağını yere koyarak, şu hayvan başını da oraya ne diye asmışlar? diye şaştı. Herhalde yaban ellerde vurulmuş olacaktı.

Mrs. McNab anılarıyla keyifli keyifli oynayarak, kimbilir belki de, dedi. Doğu ülkelerinde dostları vardı; kibar kibar efendiler, gece elbiseleri içinde şık şık hanımlar konuk gelirdi; bir kez yemek odasının kapısından hepsini sofrada otururlarken görmüştü. Yalansız yirmi kişi vardı, hepsi de değerli takılar içinde idi; kalayım da bulaşığa yardım edeyim demişti, olur ki geceyarısından sonraya dek sürerdi.

Mrs. Bast, şimdi her şeyi değişmiş bulacaklar, dedi. Pencereden dışarı eğildi. Çimenleri tırpanlayan oğlu George'a baktı. Bunlara ne olmuş böyle? diye sorsalar yeri ydi, yaşlı Kennedy'nin bahçeye baktığını sanıyorlardı, ama arabadan düştükten sonra zavallının bacağı öyle kötüleşmişti ki; ondan sonra bir yıl değilse bile bir yıla yakın bir zaman bahçeye bakan olmamıştı; sonra Davie Macdonald gelmişti; belki de tohumlar göndermişlerdi ama onları eken olmuş muydu acaba? Her şeyi çok değişmiş bulacaklardı.

Çimenleri tırpanlayan oğluna baktı. Çalışmaktan hiç yılmazdı — sessiz sedasız, durmadan çalışanlardandı. Eh, artık kalkıp dolaplara başlamalı diye düşündü. Güçlkle doğrulup yerlerinden kalktılar.

Sonunda günlerce evin içinde uğraşıp didindikten, bahçe kazılıp otlar biçildikten, pencerelerden toz bezleri silkildikten sonra, pencereler sıkı sıkı kapandı, tüm kapılar kilitlendi; ön kapı çekilip kapandı; işler bitmişti.

Sanki o silip süpürmeler, ovuşturmalar, tırpanlamalar, çayır biçmelerin gürültüsü altında boğulup kalmış gibi olan o hafif melodi, kulağın bir yakalayıp, bir kaçırdığı ara ara duyulan o müzik yeniden yükseldi; bir köpek havlaması, bir meleme; ara ara duyulan düzensiz ama yine de birbirine bağlı sesler; bir böcek vızıltısı, biçilmiş çimenlerin hışırtısı, başka başka şeyler olmakla beraber yine birbiriyle kaynaşmış; mayıs böceğinin cırcır sesi, bir tekerleğin gıcırtısı, biri tiz, biri pes ama gizemli bir biçimde birbiriyle bağlantılı; kulak tüm bu seslerin hepsini birleştirmek için kendini zorlar, dahası onları tam bir uyum içinde birleştirecek gibi olur ama bu sesler bir türlü tam olarak duyulmaz ve bir türlü tam bir uyum içinde birleştirilemez, sonunda akşam olunca birbiri ardından teker teker yiterler, uyum bocalar ve her yana sessizlik çöker. Güneş batınca çizgilerdeki keskinlik kayboldu, tıpkı yükselen bir sis gibi, sessizlik yükseldi, sessizlik yayıldı, rüzgâr durdu. Dünya yavaşça silkinip uykuya yattı, burada ona yakılmış bir ışık yoktu, karanlıktaydı, yalnız yapraklardan süzölüp gelen bir yeşillik, ya da pencerenin önündeki beyaz çiçeklerden yansıyan akçılıktan başka.

(Bir eylül akşamı geç vakit Lily Briscoe birini bulup bavulunu eve taşıttı. Mr. Carmichael da aynı trenle geldi.)

Demek gerçekten barış gelmişti. Deniz karaya barış haberleri fısıldıyordu. Onu uykusundan bir daha hiç uyandırmayacaktı, ona ninniler bile söyleyecek, onu sallayıp daha derin uykulara daldıracaktı, düşçülerin inanla düşlediklerini, görüp anlayarak düşlediklerini gerçekleştirecekti mırıldanmalarından başka ne anlam çıkardı ki — Lily Briscoe tertemiz, sessiz odada başını yastığa koymuş, denizi dinliyordu. Açık pencereden içeri güzelliklerle dolu dünyanın sesi geliyordu; öylesine hafif bir sesle mırıldanıyordu ki, ne söylediği tam anlaşılmıyordu — ama anlaşılrsa ne olacaktı sanki? — uyuyanlara (ev yine insanla dolmuştu; Mrs. Beckwith kalıyordu; Mr. Carmichael da kalıyordu), yataklarından kalkıp kıyıya inmeseler bile hiç olmazsa perdeyi kaldırıp dışarı bakmaları için yalvarıyordu. O zaman morlara bürünmüş gecenin göklerden yere süzülüşünü, onun taçlı başını, değerli taş kakmalı asasını göreceklerdi, o gözlere bir çocuk bile bakabilirdi. Eğer onlar yine duraksar (Lily’yi yolculuk iyice yormuştu, gözlerini kapar kapamaz uyuyuverdi; ama Mr. Carmichael mum ışığında kitap okuyordu), yine hayır olmaz derlerse, onun bu görkeminin buhardan başka bir şey olmadığını, bir çiy tanesinin bile ondan daha güçlü olduğunu, uyumayı yeğlediklerini söyleyecek olurlarsa; o zaman bu ses ne yakını, ne tartışmaya kalkar, hafif hafif şarkısını söylemeye koyulurdu. Dalgalar yavaşça kıyıya çarpardı (Lily uykusunda bu sesleri duyuyordu); ışık sevecenlikle yumuşacık inerdi (ışık sanki gözkapakları arasından süzülüyor gibiydi). Ve Mr. Carmichael, kitabını kapayıp uykuya dalarken, her şey yıllar önce nasılsa yine öyle, diye düşündü.

Karanlığın perdeleri tüm evi, Mrs. Beckwith'i, Mr. Carmichael'ı ve Lily Briscoe'yu sardı, sanki gözlerine kat kat karanlık örtülmüş gibi uyuyorlardı; o sesin yeniden başlayarak, sanki ne diye kabullenmemeli, niye bununla yetinmemeli, niye boyun eğip çekilmemeli? demesi olağandı. Adaların dört bir yanına düzenle gelip vuran dalgaların i çekişi uyuyanları rahatlatıyordu; gece onları sarıp örtüyordu; hiçbir şey uykularını bozmadı; sonunda kuşlar uyanıp gün ağararak bu aklığın içine onların ince seslerini dokumaya başladı, bir araba gıcırdadı, bir yerde bir köpek havladı, güneş perdeleri kaldırdı, uyuyanların gözlerindeki örtüyü yırttı, ve Lily Briscoe uykusu arasında kımıldanarak, düşen bir insan, bir yarın kıyısındaki otlara nasıl yapışırsa, o da battaniyelerine öyle yapıştı. Gözlerini açtı. Hemen yatağının içinde doğrulup oturarak, işte yine buradayım diye düşündü. Hem de uyanık olarak.

III

DENİZ FENERİ

Öyleyse bu ne demek. Tüm bunların anlamı ne olabilir? diye Lily Briscoe kendi kendine sordu, hem de onu yalnız bıraktıklarına göre, acaba kendim mutfağa gidip bir fincan kahve daha alsam mı, yoksa burada oturup beklesem mi diye bir türlü karar veremeyerek düşünüyordu. Bu ne demek? — bu, diline doladığı bir tümceydi, okuduğu bir kitaptan aklında kalmıştı, şu andaki düşüncelerine az çok uyuyordu, çünkü Ramsay’lerle birlikte geçirdiği bu ilk sabah duygularını derleyip toplayamıyordu, bu sis dağılıncaya dek şaşkınlığını örtmek için bu tümceyi yineleyip durmaktan başka elinden bir şey gelmiyordu. Çünkü aslı aranırsa, yeniden buraya gelişinden ne duyuyordu? Hem bu kadar yıl geçtikten, Mrs. Ramsay de öldükten sonra. Hiç, hiçbir şey — şunları duyuyorum diyecek hiçbir şey, hiçbir şey.

Dün gece eve geç vakit gelmişti, her yan gizemliydi, karanlıktı. Şimdi ise uyanmıştı, kahvaltı masasında yine o eski yerinde oturuyordu, ama yalnızdı. Vakıt de çok erkendi, saat daha sekiz olmamıştı. Sonra bir de şu gezinti vardı — Mr. Ramsay, Cam ve James, Fener’e gideceklerdi. Şimdiye dek gitmiş olmaları gerekirdi — denizin kabardığı zamana mı rastlatmaları gerekiyordu ne. Oysa daha ne Cam hazırlanmıştı, ne de James, Nancy de sandviçleri ısmarlamayı unutmuştu; Mr. Ramsay de öfkelenmiş kapıyı çarparak çıkıp gitmişti.

«Artık bundan sonra gidip de ne olacak?» diye bağırmıştı.

Nancy ortadan kaybolmuştu. Mr. Ramsay taraçada öfkeli öfkeli bir aşağı bir yukarı geziniyordu. Evin her yanında kapılar açılıp kapanıyor, birbirini çağıran sesler duyuluyordu.

O sırada Nancy hızla, bomba gibi içeri girdi; yarı çaresiz, yarı şaşkın, tuhaf bir halde odanın orasına burasına bakarak, «Fener'e ne gönderilir?» diye sordu. Sanki artık yapmaktan umudunu kestiği bir şeyi yapmaya kendini zorluyor gibiydi.

Sahi Fener'e de ne gönderilirdi ki! Başka zaman olsa Lily doğal olarak, çay, tütün, gazete götürün derdi. Ama bu sabah her şeyde öyle bir tuhafılık vardı ki, Nancy'nin bu sorusu — Fener'e de ne gönderilir? sorusu insanın zihninde kapılar açıyor, bu kapılar çarparak durmadan açılıp kapanıyor, insan sersem sersem ağzı açık kendi kendine sorup duruyordu: Sahi insan ne gönderir? Ne yapar? Burada böyle ne diye oturur?

Böyle koskoca masada, temiz fincanlar arasında bir başına otururken Lily (çünkü Nancy yine çıkıp gitmişti) kendini öteki insanlardan ayrılmış gibi duyumsadı, sanki elinden, izlemekten, sormaktan, şaşmaktan başka bir şey gelmiyordu. Bu ev de, bu yer de, bu sabah da, sanki hepsi de ona yabancıydı. Onu buraya bağlayan hiçbir şey yoktu, burayla hiçbir ilgisi, yoktu, her şey olabilirdi, ama bu olan şey ne olursa olsun, ister dışarda bir ayak sesi, ister seslenen bir kimse (biri «Dolapta değil, merdiven başında,» diye sesleniyordu), hepsi birer bilmece idi; sanki eşya ve olaylar arasındaki bağ kopmuştu, her şey şurda burda birbirinden ayrı yüzüp duruyordu. Önündeki boş kahve fincanına bakarak, her şey ne denli amaçsız, ne denli karmakarışık, ne denli gerçek olmaktan uzak, diye düşündü. Mrs. Ramsay ölmüştü; Andrew savaşta ölmüştü; Prue da ölmüştü — ne kadar yinelerse yinelesin içinde hiçbir kıpırtı duymuyordu, işte sonra hepimiz böyle bir evde, böyle bir sabah bir araya geliyoruz, diyerek pencereden dışarı baktı — güzel, sakın bir gündü.

Mr. Ramsay geçerken, birden başını kaldırdı, o ılğın bakışıyla gözlerini Lily'ye dikti, bakışları hâlâ öyle keskindi ki o anda sanki sizi ilk kez ve sonsuza değın görüyor gibi oluyordu; Lily ondan kurtulmak — onun isteminden kurtulmak, bir an olsun onun o kaçınılmaz gereksinimini geciktirmek için boş fincanını dudaklarına götürüp kahve içiyormuş gibi yaptı. Mr. Ramsay de ona bakıp başını salladı, yürüyüp geçti (Lily söylendiğini duydu, «Yapayalnız» diyordu, «Mahvolmuş» diyordu) her şey gibi bu sözcükler de bu yabansı sabah içinde simgeleşiyor, gri yeşil duvarlara kendiliklerinden yazılıveriyordu sanki. Ah, Lily duyumsuyordu, bir bunları bir araya getirebilse, bunlardan bir tümce yapabilse, işte o zaman, her şeyin aslına ermiş olacaktı. Yaşlı Mr. Carmichael ağır adımlarla sessizce içeri girdi, gidip kahvesini getirdi, fincanını aldı ve güneşte oturmak için çıkıp gitti. Her şeydeki bu olağınüstü gerekdişilik ne korkunçtu; ama bu aynı zamanda insanı heyecanlandırıyordu da. Fener'e gitmek. Ama Fener'e ne gönderilirdi? Mahvolmuş. Yapayalnız. Karşı duvardaki gri yeşil ışık. Boş iskemleler. Bunlar o bütünden birkaç parça idi, ama bunlar nasıl bir araya getirilirdi? Sanki bir şey çıkıp, masanın üzerinde kurmakta olduğu bu çelimsiz biçimi yıkacakmış gibi, Mr. Ramsay'in gözünden kaçmak için pencereye arkasını döndü. Ne yapıp yapıp kurtulmalıydı, yalnız başına kalacak bir yer bulmalıydı. Birden aklına geldi. On yıl önce bu masada otururken, örtünün üstünde küçük bir dal mı, yaprak mı bir desen vardı, bir an ondan esinlenmiş, ona dalmıştı. Bir resmin ön planıyla ilgili bir sorun vardı galiba. Kendi kendine, ağacı ortaya doğru çekmeli demişti. O resmi bir türlü bitirememişti. Yıllardır aklından çıkmıyordu. İşte şimdi o resmi bitirecekti.

Acaba boyalarım nerede? diye düşündü. Evet, boyaları. Dün gece holde bırakmıştı. Hemen işe başlayacaktı. Mr. Ramsay dönmeden çabucak kalktı.

Kendine bir iskemle getirdi. Sonra o geçkin kız titizliğiyle sehpasını çimenliğin kenarına yerleştirdi, Mr. Carmichael'a pek yakın değildi ama, yine de gerektiğinde ona sığınacak denli yakındı. Evet, on yıl önce herhalde tam bu noktada durmuştu. İşte duvar surdaydı; çit surda; ağaç surda. Bu kümeler arasında bir ilişki sorunu olacaktı. Bunca yıl aklından hiç çıkmamıştı. Sanki birden o sorun çözümlendi: Ne yapacağını artık biliyordu.

Ama Mr. Ramsay böyle, ikide bir üstüne doğru gelirse bir şey yapamazdı. Her yaklaşmasında — Mr. Ramsay taraçada aşağı yukarı geziniyordu — her şey mahvolacakmış, her şey altüst olacakmış sanıyordu. Resmini bir türlü yapamıyordu. Eğiliyor, arkasını dönüyor, eline kâh bir paçavra alıyor, kâh bir tüpü sıkıp boya çıkarıyordu. Ama tüm bunlar Mr. Ramsay'i bir an olsun kendinden uzaklaştırmak içindi. O orda oldukça hiçbir şey yapamayacaktı. Çünkü küçücük bir olanak tanısa, Mr. Ramsay onu bir dakika boş görse, bir an kendine doğru baktığını görse, hemen yanına gelecek, dün gece söylediği gibi yine, «Bizi kimbilir ne kadar değişmiş buluyorsunuz,» diyecekti. Dün gece oturduğu yerden kalkmış, gelip onun önünde durarak böyle demişti. Çocuklar, bir zamanlar İngiltere krallarının, kraliçelerinin adlarıyla anılan çocuklar — Kızıl, Güzel, Zalim, Yılmaz — altısı da hiçbir şey söylemeden dilsiz gibi önlerine bakıp oturmuşlardı ama Lily içlerinden ne denli kızdıklarını hissetmişti. İyi yürekli yaşlı Mrs. Beckwith uygun bir yanıt vermişti. Ama bu ev birbiriyle hiç ilişkisi olmayan çeşit çeşit tutkularla dolu idi — Lily dün akşam her an bunu duyumsamıştı. Bir de bu

kargaşalık yetmiyormuş gibi Mr. Ramsay yerinden kalkmış Lily'nin elini tutarak, «Hepimizi çok değişmiş bulacaksınız,» demişti, çocuklar ne yerlerinden kııldamış, ne de birisi ağzını açıp bir şey söylemişti; sanki babalarının bu sözüne karşı çıkmamaya zorlanmışlar gibi oturdukları yerde oturmuşlardı. Yalnız James (hiç kuşkusuz Asık Surat olacaktı) öfkeyle lambaya doğru bakmıştı, Cam de mendilini parmağına dolayıp büküştürmüştü. Sonra Mr. Ramsay ertesi sabah Fener'e gideceklerini anımsatmıştı. Saat tam yedi buçukta hepsinin holde hazır bulunmaları gerekiyordu. Sonra çıkarken eli kapıda durmuş, onlara doğru dönmüştü. Yoksa gitmek istemiyorlar mıydı? Eğer, «Hayır,» demeyi göze alsalardı (bunu bir bakıma istemiyor da değildi) kendisini gerisingeri, ağlamaklı ağlamaklı mutsuzluğun acı sularına fırlatır atardı. Tavır takınmakta yamandı doğrusu. Bu haliyle tıpkı sürgünde bir kralı andırıyordu. James, ters ters, «Peki,» dedi. Cam daha da zavallı zavallı kekeledi. Peki, a, elbet dediler, ikisi de tam vaktinde hazır olacaktı. Lily'ye asıl acıklı olan bu gibi geldi — tabut örtüsü, karatoprak, kefen değil; asıl acınacak şey böyle boyun eğmeye zorlanan çocuklardı, canlılıkları baskı altında tutulan çocuklar. James on altı yaşındaydı, Cam de belki on yedi. Lily'nin gözleri orada olmayan birini aramıştı, galiba Mrs. Ramsay'i. Ama iyi yürekli Mrs. Beckwith'den başka kimseyi göremedi, o da lambanın ışığında skeçlerini karıştırıyordu. Sonra, yorgunlukla, düşünceleri denizle birlikte alçalıp yüksele, alçalıp yüksele, uzun zaman uzak kalman yerlerden duyulan o tat ve kokuyla büyülene büyülene mum ışıkları gözlerinde dalgalana dalgalana kendini kaybetmiş, dalmıştı. Çok güzel bir gece idi, gökyüzü yıldızlarla dolu idi; merdivenlerden çıkarlarken dalgaların sesi geliyordu; merdiven başındaki

pencerenin önünden geçerlerken karşlarına çıkıveren kocaman solgun ay hepsini şaşırtmıştı. Sonra yatar yatmaz uyumuştı.

Tertemiz tuvalini sehpanın üstüne gerdi, pek sağlam bir engel değildi ama Mr. Ramsay’i, onun zorbalığını uzak tutmak için yeterdi. Mr. Ramsay arkasını döndüğü zaman Lily tüm dikkatini resmine vermeye çalıştı; şu çizgi şuraya, bu küme şuraya. Ama bir türlü yapamıyordu. Mr. Ramsay insandan metrelerce uzakta da olsa, sizinle hiç konuşmasa, sizi görmese bile insanı her yandan kuşatıyor, kendi istediğini yaptırıyor, insana asılıyordu. O olunca her şey değişiyordu. Lily ne renkleri görebiliyordu, ne de çizgileri; Mr. Ramsay’in arkası dönükken bile, şimdi nerdeyse yanıma gelecek, benden veremeyeceğimi bildiğim bir şeyi isteyecek diye düşünüyor, hiçbir şey yapamıyordu. Fırçanın birini bırakıp öbürünü aldı. Şu çocuklar da nerede kalmışlardı? Ne zaman gideceklerdi? Sabırsızlanıyordu. Gittikçe kızarak, bu adam da kendinden hiçbir şey vermez diye düşündü; hep alır. Kendisi, işte istemeye istemeye, vermeye zorlanacaktı. Mrs. Ramsay vermişti. Vere vere ölüp gitmişti — geride tüm bunları bırakmıştı. Doğrusu ‘Mrs. Ramsay’e kızıyordu. Parmaklarının arasındaki fırça hafifçe titreyerek çite, merdiven basamağına, duvara baktı. Hep Mrs. Ramsay’in yüzündendi. Ölmüştü. Lily ise, kırk dördüne gelmiş hâlâ boş yere vakit geçiriyor, hiçbir şey yapamadan orada öyle durmuş resim yapmayı kendine oyun ediyor, oyun edilemeyecek tek şeyi oyun ediyordu, suç da hep Mrs. Ramsay’indi. Ölmüştü. Her zaman oturduğu merdiven basamağı bomboştı. Ölmüştü.

Peki ama ne diye böyle durup durup bunu yineliyordu sanki? İçinde olmayan bir duygu doğsun diye hep böyle uğraşmak nedendi? Bu, kutsal olan bir şeye karşı bir tür

saygısızlıktı. Bu duygu onda kurumuş, kavrulmuş, tükenmişti. Onu buraya çağırmamalılardı, buraya gelmemeliydi. İnsan kırk dördüne geldikten sonra vaktini böyle boşuna harcamamalıydı. Resmi böyle kendine oyun etmek fenasına gidiyordu. Bir fırça, ‘böyle kavga, yıkıntı, kargaşalıklarla dolu bir dünyada, bir fırça güvenip tutunabilecek tek şeydi, insan bununla bilerek de olsa oynamamalıydı, hiç hoşuna gitmiyordu bu. Ama işte Mr. Ramsay kendisine bunu yaptırıyordu. Üzerine doğru geliyor, sanki senden istediğim şeyi verinceye dek resmine el süremezsın diyordu. İşte yine yaklaşmıştı; o doymak bilmez haliyle bir çılgın gibi karşısında duruyordu. Lily sağ eli yanına düşerek çaresizlikle, mademki öyle, ne olacaksa bir an önce olsun bitsin daha iyi, diye düşündü. O kadar kadının yüzünde (örneğin Mrs. Ramsay’inkinde) izlediği o mutluluğu, o sevinci, o kendini verişi anımsayıp buna öykünemez miydi? Böyle anlarda hepsi de kazandıkları ödülün gelen bir haz ve sevgi coşkunuyla parıl parıl yanarlardı — Mrs. Ramsay’in yüzü gözünün önüne geliyordu — neden olduğunu anlamıyordu ama bu ödül belliydi ki insanı erişebilecek en yüksek mutluluğa eritiyordu. İşte Mr. Ramsay gelip yanında durmuştu. Ona ne verebilirse verecekti.

3

Mr. Ramsay Lily’nin hafifçe çekilip büzülür gibi olduğunun ayırımına vardı. Kurucaydı, tüy gibiydi; ama büsbütün de sevimsiz değildi. Lily’yi severdi. Bir zamanlar William Bankes’le evlenecek diye bir söz olmuştu, ama sonunda bir şey çıkmamıştı. Karısı Lily’yi çok severdi.

Sabahleyin kahvaltıda da biraz öfkelenmişti. Hem sonra, hem sonra — bu an müthiş bir gereksinmeyle kıvrandığı o anlardan biri idi, ne olduğunu kestiremediği bu gereksinim onu zorla bir kadına sürükler, karşısındakini kendisine istediği o şeyi vermeye, ilgi ve yakınlık göstermeye zorlardı, içindeki gereksinim o denli büyüktü ki hangi yoldan olursa olsun aldırılmazdı.

Mr. Ramsay, Lily'ye sordu: Kendisine hizmet ediliyordu ya? Her istediği tamamdı ya?

Lily Briscoe ürkek, sinirli, «Sağolun, her şey tamam,» dedi. Yok, yapamıyordu. O anda içinden taştan bir sevecenlik ve anlayış dalgasıyla ona doğru açılıvermeliydi: Üzerindeki baskı korkunçtu. Ama yine de donmuş gibi, olduğu yerde öylece kaldı. Sılacı bir sessizlik oldu. İki de denize bakıyordu. Mr. Ramsay, ben yanımdayken sanki ne diye böyle denize bakıyor? diye düşündü. Lily, umarım deniz iyi olur da Fener'e kolaylıkla geçersiniz, dedi. Mr. Ramsay, sabırsızlanarak, Fener! Fener! bunun sırası mı şimdi, diye düşündü. İçinde birikip birikip de o anda birden kopan bir fırtınanın baskısıyla (çünkü kendini artık daha fazla tutacak hali yoktu) ağzından öyle bir ah çıktı ki, karşısında hangi kadın olsa kesinlikle birşey yapar, bir şeyler söylerdi — Lily, benden başka her kadın diye düşündü, kendi kendisiyle acı acı alay ederek, ben kadın değilim ki, olsam olsam huysuz, aksi, duygusuz bir geçkin kızım o kadar, dedi.

Mr. Ramsay derin derin içini çekti. Bekledi. Lily ağzını açıp bir şey söylemeyecek miydi? Ondan ne istediğini anlamıyor muydu? Sonra, Fener'e bu denli gitmek istemesinin bir nedeni olduğunu söyledi. Karısı Fener'dekilere hep bir şeyler yollardı. Orada kemik veremi olan bir çocuk vardı, kalça kemiğinden hasta idi, fenercinin

oğlu. Yine derin derin içini çekti. Anlamalı anlamalı içini çekti. Ah bir kez bu ıstırap seli, bu doymak bilmez sevgi ve ilgi açlığı, kendini hepten, bütünüyle ona vermesi için bu yalvarışlar — böyle de yapsa ömrü oldukça Lily'ye yetecek kadar derdi olacaktı Ramsay'in — tüm bunlar geçip, Lily'yi kendi haline bıraksa (gözü hep evdeydi, oradan her an biri çıkıp gelsin diye bekliyordu) bu akıntı, bu sel, kendisini sürükleyip götürmeden yolunu bir değiştirseydi; Lily başka hiçbir şey istemiyordu.

Mr. Ramsay ayakkabısının ucu ile toprağı eşeleyerek, «Bu tür yolculuklar çok sıkıntılıdır, çok güçtür,» dedi. Lily hâlâ ağzını açmıyordu. (Mr. Ramsay içinden, bir kütükten, bir taştan farkı yok, diye söylendi.) «İnsanı çok yorar,» diye ekledi, Lily'nin içini bulandıran, zavallı, acıklı bir bakışla (rol yaptığı belliydi, bu koskoca adam durumunu oyunlaştırıyordu) güzel ellerine baktı. Ne korkunçtu, ne ayıp şeydi. Allahım, çocuklar daha gelmeyecek mi? diye kendi kendine sordu Lily, çünkü bu büyük gam yükünü daha fazla kaldıramayacak, bu kat kat, yığılan ağır ıstırap örtülerine daha fazla dayanamayacaktı (Mr. Ramsay bitip tükenmiş gibi bir tavır takınmıştı; orada ayakta dikildiği yerde biraz sendeliyordu bile).

Lily hâlâ bir şey söyleyemiyordu; sanki gözün alabildiği kadar yerde konuşulacak ne varsa ortadan silinip yok olmuştu, yalnız şaşırarak duyumsadığı bir şey vardı, Mr. Ramsay durduğu yerden bakışlarını güneşli çimenlere çevirince sanki onların rengini solduruyor, şezlonga uzanmış Fransızca bir roman okuyan Mr. Carmichael'a döndürünce de onun sağlıklı, uyuşuk, yaşamdan hoşnut yüzüne kara bir tül çekiyordu, sanki acılarla dolu bir dünyada içinin rahatlığıyla övünen Mr. Carmichael gibi bir varlık, insanı en kara

düşüncelere salmak için yetiyordu. Ramsay, bir ona bak, bir de bana diyor gibiydi; zaten içinden geçen hep ‘beni düşün, beni düşün’dü. Lily, ah bir rüzgâr esse de, şu koskoca gövdeyi alıp yanımıza getiriverse diye düşündü; keşke sehpasını ona biraz daha yakın kurmuş olsaydı; bir erkek, hangi erkek olsa, bu taşkınlığın önünü alır, bu yakınmaları durdururdu. Bir kadın olduğu için bu felâkete neden olduğuna göre, yine bir kadın olduğu için ne yapacağını bilmesi gerekirdi. Böyle dilsiz gibi durmak, bir kadın olduğuna göre çok, çok ayıptı. İnsan derdi ki — ama insan ne derdi? — Ah, Mr. Ramsay’ciğim! Sevgili Mr. Ramsay’ciğim! İşte skeçler çizen o sevecen kadın, Mrs. Beckwith olsaydı, böyle bir şey söylerdi, hem uygun da düşerdi. Ama boşuna! İkisi de orada öylece duruyorlardı, dünya ile hiçbir ilgileri kalmamış gibiydi. Mr. Ramsay’in kendi özvarlığına karşı duyduğu sonsuz acıma, sevgi ve yakınlığa duyduğu gereksinim durmadan taşıyor, Lily’nin ayakları dibinde gölcükler oluşturuyor, yayılıyordu, buna karşılık Lily, o zavallı suçlu ise, ıslanmamak için eteklerini biraz daha topluyor, biraz daha kaldırıyor. Ağzını bile açmadan öylece duruyor, elinde fırçasını sımsıkı tutuyordu.

Tanrıya ne kadar şükretse azdı! Evden doğru sesler duymuştu. Her halde James’le Cam geliyorlardı. Ama Mr. Ramsay artık pek az vakti kaldığının ayrımına varmış gibi tüm dertlerini yoğunlaştırarak — yaşlılığını, güçsüzlüğünü, kimsesizliğini tek bir yumak yaparak — tek başına kalan zavallı kızı korkunç bir baskı altında ezmeye başladı; kızıp canı sıkılarak — çünkü nasıl olurdu da bir kadın ona karşı dururdu? — sabırsızlıkla başını şöyle bir sallayınca botlarını bağlamamış olduğunu gördü. Lily Mr. Ramsay’in botlarına bakarak, ne olağanüstü botlar diye düşündü; elle

biçimlendirilmiş, yontulmuş gibi idi, çok büyüktü; erimiş kravatından, yarım yamalak düğmelenmiş yelegeine dek, Mr. Ramsay'in giydiği her şey gibi, bunlar da onun olduklarını kesinlikle belli ediyorlardı. Bu botların adeta, kendiliklerinden, Mr. Ramsay'in odasına doğru yürüdüklerini görür gibi oldu, sahiplerinin yokluğunda, onun acıklı halini, hırçınlığını, tersliğini, sevimliliğini sergiliyorlardı sanki.

Lily, «Ne güzel botlar!» dedi. Kendi kendinden utandı. Bu adam ondan kendisini avutmasını beklerken, onun botlarının güzelliğinden sözetmekte; o, kanayan ellerini, yaralı yüreğini ona gösterip kendisine acıması için yalvarırken, neşeyle, «Aman ne de güzel botlarınız var,» demekle, onun o ani öfkelerinden birine uğrayıp artık bütün bütün yok olmayı haketmişti, gözlerini kaldırıp bunu bekledi.

Oysa Mr. Ramsay gülümsedi. O tabut örtüsünü, o kat kat örtüleri, o zavallılığı üstünden atıverdi. Lily'nin görmesi için ayağını biraz yukarı kaldırarak, evet, en iyi cinstendir, dedi. Ayakkabılar insanlığın başlıca dertlerinden biridir, dedi. «Ayakkabıcının işi gücü insan ayağını sakat etmek, ona işkence etmek,» diye, sürdürdü konuşmasını. Üstelik de insanların en inatçısı, en aksisidirler. Ayakkabılarını gerektiği gibi yaptırabilmek için gençliğinde yıllarca çabalamıştı. İyice görmesini istiyordu (önce sağ ayağını, sonra sol ayağını kaldırdı) şimdiye kadar buna benzer, bu biçimde yapılmış bir bot görmüş müydü? Derisi de en iyi cinstendi. Derilerin çoğu kahverengi kâğıttan, mukavvadan başka bir şey değildi. Memnun memnun, hâlâ havada tuttuğu ayağına baktı. Lily artık güneşli bir adaya çıktıklarını duyumsadı; burada barış vardı, dinginlik vardı, akıl ve sağduyu egemendi, güneş hiç batmıyordu, burası Tanrının lütfuna uğramış bir ada idi, güzel ayakkabılar adası. İçinde Mr. Ramsay'e karşı bir yakınlık

duydu. Mr. Ramsay, «Hadi bakalım görelim, bağlayıp düğüm atabilecek misin?» dedi. Onun beceriksizliğiyle alay etti. Botlarını kendi bulduğu bir yöntemle bağlayarak, nasıl yapılacağını gösterdi. Bir kez bağladınız mı bir daha hiç çözülmezdi. Lily'nin ayakkabısını üç kez bağlayıp, üç kez çözdü.

Tam böyle hiç de uygun düşmeyen bir anda, Mr. Ramsay onun ayakkabısı üzerine eğilmişken, içinde beliren bu yakınlık da nereden çıkmıştı? Kendisi de eğildiği sırada yüzüne kan yürüdü; ona (oyuncu, rol yapıyor demekle) ne kadar duygusuzca davrandığını düşünerek gözleri doldu; neredeyse ağlayacaktı. Böyle eğilmiş onun ayakkabısını bağlamaya çalışırken ki hali Lily'ye dokundu, çok acıklı geldi. Ayakkabılar bağlıyor, botlar satın alıyordu. Tutturup gittiği yolda Mr. Ramsay'e yardım olanağı yoktu. Ama tam bu sırada, tam bir şeyler söylemek istediği, hem belki de söyleyebileceği bir sırada Cam ile James karşıdan çıkıverdiler. Çocuklar taraçada göründüler. İsteksiz isteksiz, yanyana yürüyorlardı, ikisi de ciddi ve üzüntülü idi.

Ama sanki ne diye *böyle* geliyorlardı? Elinde olmadan çocuklara canı sıkıldı; daha neşeli gelebilirlerdi pekâlâ; artık gidecekleri için kendinin olanak bulup veremeyeceği o şeyi onlar verebilirlerdi pekâlâ. Çünkü Lily içinde birden bir boşluk duymuştu, bir düş yıkımı. İçindeki duygu çok geç doğmuştu; şimdi hazırды ama, artık Mr. Ramsay'in ona gereksinimi kalmamıştı; artık o, çok tanınmış, yaşlı başlı bir beydi, ona gereksinimi filan yoktu. Lily yan çizildiğini duyumsadı. Mr. Ramsay arkasına bir çanta aldı. Kahverengi kâğıda sarılı gelişigüzel bağlanmış bir sürü paket vardı — hepsini paylaştırdı. Cam'i bir pelerin almak için eve gönderdi. Tıpkı sefere çıkmaya hazırlanan bir kumandanı andırıyordu.

Sonra çark edip, o olağanüstü botlar ayaklarında, kahverengi kâğıda sanlı paketler sırtında sert asker adımlarıyla, öne düşüp yoldan aşağı inmeye başladı, çocukları da arkasından gidiyordu, sanki kader onları başarılması güç çetin bir işle görevlendirmişti de, onlar da bu işi başarmaya gidiyorlardı, babalarının ardından boyunlarını büküp, hiç seslerini çıkarmadan uslu uslu gidecek denli gençtiler ama gözlerini bir hüznün bürümüşü; Lily'ye bu çocuklar, yaşlarından büyük bir acıya hiç seslerini çıkarmadan katlanıyorlar gibi geldi. Böylece çimenliğin kenarından geçtiler. Lily'ye bir bölüğün geçişini izliyormuş gibi geldi, ortak bir duygunun ardından sürüklenip giden bir bölük; bu duygu ikircimli, kararsız adımlarla ilerleyen bu alayı küçük bir topluluk yapıyor, bu da Lily'nin üzerinde garip, güçlü bir izlenim bırakıyordu. Geçerlerken Mr. Ramsay elini kaldırıp nezaketle ama pek soğuk bir tavırla Lily'yi selâmladı.

Lily, ama ne yüz ya, diye düşündü, artık kendinden istenmeyen o yakınlığın, sözle açığa çıkmak için kendini rahatsız etmeye başladığını duyumsuyordu. Ne olmuştu da bu yüz bu hale gelmişti? Herhalde düşünmekten, gece gündüz düşünmektendi — mutfak masalarının gerçekliği üzerine düşünmekten diye ekledi; kendisi Mr. Ramsay'ın neler düşündüğünü bir türlü kestiremediği zaman Andrew örnek diye bunu vermişti. (Andrew'nun bir şarapnel parçasıyla ânında ölüverdiğini anımsadı.) Bu mutfak masası hayal ürünü idi, yalındı; çıplak, sert, süs olmaktan uzak bir şeydi. Rengi de yoktu; sert çizgilerden, köşelerden oluşan bir masa idi, ne yapsanız değiştiremezsiniz, dümdüzdü. Ama Mr. Ramsay gözlerini bu masadan hiç ayırmamış, yanılıp başka şeylere kapılmamaya özen göstermiş, ona baka baka, sonunda yüzü tıpkı onun gibi yıpranmış, sert, çekilgin bir anlam almış,

Lily'yi o denli derinden etkileyen bu sade güzellik onun yüzüne de geçmişti. Bundan başka (hâlâ elinde fırçası, Mr. Ramsay'in onu bıraktığı yerde duruyordu) bin-bir üzüntü bu yüzü yıpratmıştı — hem de oldukça acımasızca. Herhalde o masa ile ilgili kuşkuları olsa gerek, diye düşündü Lily; acaba bu masa gerçek bir masa mı idi? Acaba ona harcadığı zamana değer miydi? Acaba sonunda onu bulabilmiş miydi? Herhalde birtakım kuşkuları olmuştu, yoksa çevresindekilerden daha az şey isterdi. Bazen gece yarılara kadar konuştukları şey herhalde bu olacaktı; ertesini sabah Mrs. Ramsay çok yorgun görünür, Lily de önemsiz bir şey yüzünden Mr. Ramsay'e kızar  fkelenirdi. Ama adamın şimdi karşısına alıp da bu masadan, botlardan, ayakkabıları bağlama yöntemlerinden s zedecek kimsesi yoktu; tıpkı kimi ele geçirip de yutsam diye aranan bir aslana benziyordu, yüzünde de Lily'yi telaşa düşüren, ona eteklerini çekip toplanan bir umutsuzluk, bir abartma vardı. Bir de ansızın canlanıveriyor, diye düşündü ( rneğin botlarını  vd ğ m zaman), birden yüzü parlıyor, birden yeniden herkesin ilgilendiği şeylerle ilgilenmeye başlıyor, yeniden bir canlılık kazanıyor, sonra bu da geçip gidiyor (zaten durmadan değişiyordu, bir şeyini sakladığı yoktu), ve ilk kez gördüğüm, hem doğrusu beni hır ınlığımdan utandıran o son halini alıyor; tam tüm dertlerini, tutkularını bırakıp, yakınlık göstermekten umudunu keserek, övülmek istemini yenip bir başka alana girdiği sırada, sanki sırf merakından, kendi kendisiyle mi yoksa başka birisiyle mi olduğu bellisiz, dilsiz ağızsız bir söyleşiye girerek, o küçük bölüğün başında insanı bırakıp gidiyor. Ne olağanüstü bir yüz! Bahçe kapısı gürültü ile kapandı.

Lily, işte gittiler, diye düşünüp, hem rahatlayarak, hem canı sıkılarak, geniş bir soluk aldı. İçinde beliren yakınlık duygusu tıpkı yay gibi boşalan bir böğürtlen dalı örneği gerisin geriye fırlayıp yüzüne çarpmıştı. Tuhaf bir duyguya kapıldı, sanki ikiye bölünmüştü de bir parçası onlarla birlikte gitmişti — durgun, puslu bir gündü; Fener bu sabah çok uzaklarda görünüyordu; öteki parçası ise inatla sımsıkı bu çayırılığa bağlanıp kalmıştı. Sanki tuvali havalandırarak gelip önüne durmuştu, bembeyaz, direnerek karşısında dikiliyordu. Soğuk soğuk, dik dik bakarak, Lily’yi, bu telaşı, bu çılgınlığı, bu heyecan savurganlığı için azarlıyor gibiydi; tuvali Lily’yi zorla kendine çekti, ilkönce, artık o karmakarışık anlamsız duygular (Mr. Ramsay işte gitmişti, o denli acıdığı halde ağzını açıp ona bir şey söyleyememişti) çekilip giderlerken, tuvali zihnine bir rahatlık, sonra da bir boşluk getirdi. Lily, o inatçı, beyaz bakışıyla önünde duran tuvaline boş gözlerle baktı; tuvalinden de bahçeye. İyice anımsıyordu (ufak buruşuk yüzündeki küçük Çinli gözlerini büzdü) birbirini kesen, aşağı doğru yol yol uzanan şu çizgilerle, oyuk oyuk mavilere ve kahverengilere açılan yeşil çit arasında bir ilişki olacaktı; aklında böyle bir şey kalmıştı, bu konu zihninde bir düğüm olup öyle yer etmişti ki, hiç olmayacak bir zamanda, Brompton Caddesi’nde yürürken, ya da saçını fırçalarken bir de bakardı ki hep o resmi yapıyor, gözünün önüne getiriyor, hayalinde o düğümü çözüyor. Ama öyle önünde tuvali olmadan hayalinde tasarlamakla, fırçayı ele alıp ilk çizgiyi çizmek arasında dünyalar kadar fark vardı.

Mr. Ramsay’in yanında telaşla eline yanlış fırça almıştı. O denli sinirle toprağa sapladığı sehpa da çarpık duruyordu. Şimdi, sehpayı düzelterek, düzeltirken de dikkatini dağıtan,

ben şöyleyim, ben böyleyim, başkalarına şöyle davranıyorum, böyle yapıyorum gibi ters, yersiz düşünceleri yenerek, elini uzatıp fırçasını havaya kaldırdı. Fırça hem acıtan, hem de heyecanlandıran bir coşku, bir esrime içinde bir an titreyerek havada kaldı. Nereden başlamalı? — işte sorun buydu; ilk çizgiyi nereye çekmeli? Bir kez tuvale bir çizgi çizdi mi, artık bin bir tehlikeye atılmış, birbirini izleyen geri alınmaz kararlara sürüklenmiş olacaktı. Düşünürken çok kolaymış gibi gelen şeyler işe girişince içinden çıkılamaz karmakarışık bir durum alıveriyordu; tıpkı kayalıkların tepesinden bakınca düzenli ve orantılı görünen ama aralarında yüzen insana birbirinden derin uçurumlarla, köpüklü tepelerle ayrılmış gelen dalgalar gibi. Ama ne olursa olsun tehlikeyi göze almalıydı; çizgi çekilmeliydi.

Garip bir duyguyla, sanki arkadan itiliyormuş ama yine de sıkı durarak kıpırdamaması gerekiyormuş gibi bir duyguyla, çabucak ilk kesin çizgiyi çekti. Fırça indi. Beyaz tuvalin üzerinden kahverengi uzun bir çizgi bırakarak geçti. Aynı şeyi bir ikinci kez, bir üçüncü kez yineledi. Elini bir kaldırıp durarak, bir indirerek Lily, canlı, ritmik bir devinim tutturmuştu, sanki bu duraklamalarla bu vuruşlar ritmin birer parçası idi ve hepsi de birbirine bağlıydı; böylece hafif ve çabuk devinimlerle, bir duraklayıp, bir indirerek, tuvaline ürkek ürkek uzun kahverengi sert çizgiler çekti, tuvalin üzerinde belirir belirmez bu çizgiler hemen bir boşluğu çeviriveriyorlardı (sanki bu boşluk üzerine doğru geliyor gibi oluyordu). Aşağıda bir dalganın içinde iken tepesinden yükselip yükselip üzerine gelen bir ikinci dalga görüyordu. Çünkü bu boşluktan daha korkunç ne olabilirdi? Lily resme bakmak için bir adım geri çekildi, işte yine dedikodudan, yaşamdan, insanların arasından çekilip alınarak bu korkunç

ezeli düşmanıyla — birdenbire onu kısıvrak yakalayan, görünenin ardından dimdik belirip, onun dikkatini zorla üstüne çeken bu öteki şeyle, bu doğruyla, bu gerçeikle karşı karşıya tek başına bırakılmıştı. Lily pek de istekli değildi, biraz gönülsüzdü. Niçin hep böyle yaşamın içinden çekilip çıkarılıyor, yaşamdan zorla uzaklaştırılıyordu? Niçin kendi haline bırakılmıyor, niçin çimenlerin üzerinde uzanan Mr. Carmichael’la konuşmasına engel olunuyordu? İnsandan çok şey isteyen bir ilişkiydi bu kesinlikle. Öteki kulluk gerektiren şeyler, erkek olsun, kadın olsun, Tanrı olsun, hepsi de insanın önlerinde diz çöküp ayaklarına kapanmasıyla yetiniyorlardı; ama bu form, bu şekil, hasır bir masa üstünde duran beyaz bir abajur bile olsa, insanı bitip tükenmez bir çekişme içine atıyor, meydan okuyup, insanı sonunda yenilmesi kesin olan bir döğüşe çağırıyordu. Her zaman (kendi huyu muydu, yoksa bütün kadınlar mı öyleydi bilmiyordu) durmadan akıp giden yaşamın içinden sıyrılıp, tüm dikkatini resmi üzerinde toplamadan önce, birkaç dakika öylece çırılçıplak ortada kalırdı, o zaman kendini tıpkı daha doğmamış, bedensiz bir ruh gibi duyumsardı. Öyleyse neden bu işe girişiyordu? Üzerinde ardarda, hafifçe çizilmiş çizgiler uzanan tuvaline baktı. Hizmetçi odalarında asılacak, kıvrılıp bükülerek bir kanape altına tıkılacak değil miydi? Öyleyse oturup yapmanın ne anlamı vardı; sonra, onun resim yapamayacağını, onun yaratamayacağını söyleyen bir ses duydu. Sanki artık alışkanlık haline gelen ve zamanla insanın zihninde yer edip kalan, o akıntılardan birine kapılmıştı; böyle durumlarda insan ilkönce kimin söylediğini anımsamadan, bazı sözcükleri yineleyip durur.

Durmadan, resim yapamazlar, yazı yazamazlar, diye mırıldanıyor, bir yandan da kaygıyla, nereden girişsem,

nereden atılsam diye düşünüyordu. Çünkü kütle, önüne gelip dikilmişti, üzerine doğru geliyordu; onun gözbebeklerine yüklendiğini duyumsuyordu. Sonra yetilerinin yağlanıp harekete geçmesi için gerekli olan bir sıvı fışkırtmış gibi, Lily, fırçasını ürke ürke mayiler, amber rengi boyalar içine batırıp çıkarmaya başladı, sonra tuvalin bir orasında, bir burasında gezdirdi, ama bu kez fırça daha ağırlaşmıştı, daha yavaş hareket ediyordu, sanki gördüğü şeylerin (durmadan bir çite, bir tuvale bakıyordu) onu sürüklediği bir ritme kapılmış gibi idi, eli canlı ve kıpır kıpırken bile bu ritim onu kendisiyle birlikte sürükleyecek denli güçlü idi. Dışındaki şeylerle ilişkisinin gittikçe kesildiği belliydi. Bir yandan dışındaki şeylerle ilişkisini kesip, kendi adını, kişiliğini, görünümünü, Mr. Carmichael'ın orada olup olmadığını ayırtedemez duruma gelirken, bir yandan da mavilerle, yeşillerle süslediği o çiy, o belalı beyaz boşluğa — tıpkı bir fıskiye gibi, zihninin derinliklerinden, görünümler, adlar, sözler, anılar ve düşünceler fırlayıp çıkıyordu.

Şimdi anımsıyordu, bunu söyleyen Charles Tansley'di. Hep, kadınlar resim yapamaz, kadınlar yazı yazamaz, der dururdu. Yine tam bu yerde durmuş resim yapıyordu, Tansley arkasından gelip yanında durmuştu, Lily'nin hiç hoşlanmadığı bir şeydi bu. Tansley, «sert tütün,» demişti, «otuz gramı beş penny'ye»; yoksulluğu ve ilkeleri ile övünüyordu. (Ama savaş Lily'de kadınlığının sert yanlarını törpülemişti. İnsan, zavallıcıklar, zavallı kadınlar, zavallı erkekler, sanki hiç yok yere ne diye böyle şeyleri kendilerine dert edinirler, diye düşünüyordu.) Tansley nereye gitse kolunun altında bir kitap taşırdı — mor bir kitap. «Çalışıyorum,» derdi. Lily anımsıyordu, fıkır fıkır kaynayan güneşin altında oturur çalışırdı. Akşam sofrada, gelip ortaya oturur, görünümü

kapardı. Sonra bir de deniz kıyısında geçen o sahne vardı. Unutulmayacak bir sahne idi. Rüzgârlı bir sabahı. Hep birden kumsala gitmişlerdi. Mrs. Ramsay bir kayanın dibine oturup mektuplar yazmıştı. Hiç durmadan yazmış, yazmıştı. Sonunda başını kaldırıp denizin üstündeki bir şeye bakarak, «A, şu suyun üstündeki şey bir Istakoz kapanı mı? Yoksa tersine çevrilmiş bir kayık mı?» diye sormuştu. Gözü öyle miyoptu ki ne olduğunu seçemiyordu ve sonra Charles Tansley en nazik tavrını takınmıştı. Suyun üstünde taş kaydırmaya başlamıştı. Yassı yassı küçük kara taşlar toplamışlar, bunları dalgalar üzerinden sektirmişlerdi. Mrs. Ramsay ikide bir gözlüklerinin üzerinden bakıp, onların haline gülmüştü. Neler konuşmuşlardı anımsamıyordu, yalnız Charles’la beraber taşlar atmışlar ve nedense birdenbire çok iyi iki arkadaş olmuşlar, Mrs. Ramsay de onları izlemişti. Lily bunun çok iyi ayırımına varmıştı. Geriye çekilip, gözlerini büzerek, Mrs. Ramsay, diye düşündü. (James’le şu basamak üzerinde otururkenki taslak şimdikinden kesinlikle bir hayli başka olmalıydı. Herhalde bir gölge vardı.) Mrs. Ramsay, diye düşündü, Charles’la dalgalar üzerinden taş sektirişlerini, kıyıda geçen tüm o sahneyi anımsarken, bunlar hep kayanın altında, dizinde bir sumenle oturmuş mektup yazan Mrs Ramsay’e bağlı imiş gibi geliyordu. (Bir sürü mektup yazmıştı, arasıra rüzgâr bu mektupları alıp uçuruyor, Charles’la ikisi bunları denizden zor kurtarıyorlardı.) Şu insan ruhu da ne güçlü şey diye düşündü. Orada oturmuş, kayanın altında yazı yazan şu kadın her şeye bir yalınlık getiriyordu; tüm o dargınlıklar, kızgınlıklar onun yanında eskimiş paçavralar gibi dökülüyordu; onu, bunu, her şeyi birbiriyle kaynaştırıyor ve böylece o zavallı münasebetsizliklerden, kinlerden (Charles’la ikisi dalaşıp atışmakla münasebetsizlik

etmiş, hınç çıkarmışlardı) bir şey — örneğin kıyıda geçen bu sahneyi, bu dostluk ve yakınlık anlarını — oluşturunuyordu, bu şey bunca yıl sonra bile olduğu gibi yeniden canlanıyor, bunca yıl sonra Tansley'e ait anılarını toplayabilmesi için ona dalması yetiyordu; zihinde bu nerdeyse tıpkı bir sanat yapıtı gibi yerleşip kalıyordu.

Tuvalinden salonun basamaklarına, sonra yine tuvaline bakarak, «Tıpkı bir sanat yapıtı gibi,» diye yineledi. Artık biraz dinlenmeli idi. Dalgın dalgın bir önündeki resme, bir karşıya bakarak dinlenirken, insan ruhunun göklerini durmadan arşınlayan o eski soru, Lily'nin özellikle yorulan zihin yeteneklerini böyle salıverdiği anlarda olanak bulup ortaya çıkan o yaygın, o genel soru yine bir bulut gibi üzerine geldi, öylece üzerinde durdu, karardıkça karardı. Yaşamın anlamı nedir? İşte bu kadarcıktı — basit bir soru. İnsan yaşlandıkça zihnini büsbütün uğraştıran bir soru. Göklerden beklenen o yüce açıklama belki de hiç gelmiyordu. Onun yerine ufak tefek günlük tansıklar, aydınlatmalar, umulmadık bir anda karanlıkta çakılan kibritler vardı; işte onlardan biri de buydu. Bu da, şu da, öteki de; kendisi de, Charles Tansley de, çatlayan şu dalga da; Mrs. Ramsay'in bunları birbiriyle birleştirip kaynaştırması; Mrs. Ramsay'in, «Yaşam, kıpırdama burada dur,» deyişi; Mrs. Ramsay'in içinde bulunduğu ânı kalıcı yapması (nasıl ki Lily de, başka bir alanda o ânı kalıcı yapmaya çalışıyordu) — işte bu, Tanrısal açıklama gibi bir şeydi. Kargaşanın ortasında şekillenen bir biçim vardı; bu sonsuz geçip gidiş ve akış (geçip giden bulutlara, titreyen yapraklara baktı) bir dokunmakla duruveriyordu. Yaşam kıpırdama dur burada, diyordu Mrs. Ramsay. «Mrs. Ramsay! Mrs. Ramsay!» diye yineledi. Bu Tanrısal açıklamayı ona borçluydu.

Çıt yoktu. Evde daha kimse kalkmamıştı galiba. Lily sabahın ilk ışıkları içinde uyuyan eve baktı, pencerelerde yapraklar yeşil mavi yansımalarla oynuyorlardı. Mrs. Ramsay'in, Lily'nin zihnindeki silik görüntüsü, bu sessiz evle, bu sisle, bu güzel sabah havasıyla bir uyumda idi. Silik ve gerçekdışı idi ama şaşılacak kertede an ve heyecan vericiydi. İnşallah biri kalkıp da pencereyi açmaz, dışarı çıkan olmazdı da böyle tek başına kalır, istediği gibi düşünür, resim yapardı. Yeniden resmine döndü. Ama içinde doğan bir merak onu dürtüyor, bir türlü boşaltamadığı o yakınlık duygusu onu rahatsız ediyordu; çimenliğin kenarına doğru bir iki adım attı; o küçük grubun kıyıda denize açılışlarını görebilir miyim acaba diye düşünüyordu. Denizin üstünde kimi yelkenleri kapalı, kimi ağır ağır ilerleyen — çünkü denizde hiç kıpırtı yoktu — küçük kayıklar arasında bir tanesi diğerlerinden oldukça ayrı duruyordu. İşte yelkenini açıyorlardı. Mr. Ramsay, Cam ve James'le birlikte, açıklarda hiç kımıldamadan tek başına duran bu küçük kayığın içinde idi kesinlikle. İşte yelkeni iyice açmışlardı; biraz dalgalanıp, sallandıktan sonra yelkenler şişti, derin bir sessizlik içinde gömülü duran Lily, kayığın yavaş yavaş ilerleyip ötekileri geçerek denize açıldığını gördü.

5

Yelkenler başlarının üzerinde çarpıyordu. Sular kıkırdayıp oynuyor, güneşin altında kıpırdamadan uyuklayan kayığın gelip gelip yanlarına çarpıyordu. Arada sırada hafif bir esinti ile yelkenler kırışıyor, ama bu kırışıklıklar yelkenlerin üzerinden kayarak çabucak yok

oluyordu. Kayık hiç kıpırdamıyordu. Mr. Ramsay aralarında oturuyordu. James de, Cam de, bacaklarını sımsıkı bükmüş kayığın ortasında aralarında oturan babalarına bakarak (James dümeni kullanıyor, Cam de kayığın başında tek başına oturuyordu) şimdi nerdeyse sabrı tükenecek diye düşündüler. Böyle, olduğu yerde durup kalmaktan hiç hoşlanmazdı. Gerçekten de bir iki saniye sabırsız sabırsız kıpırdandıktan sonra Macalister'in oğluna sert sert bir şey söyledi, o da küreklere asılıp çekmeye başladı. Ama uçar gibi gitmedikçe babaları memnun olmayacaktı, biliyorlardı. Hep, bir rüzgâr çıksa diye bekleyecek, böyle sabırsızlanıp duracak, dişlerinin arasından kısıp kısıp bir şeyler mırıldanacak, bu sözler Macalister'le oğlunun kulaklarına gidecek, James'le Cam de fena halde rahatsız olacaklardı. Onları zorla getirmişti. Gelmek zorunda bırakmıştı. Bu kızgınlıkla ikisi de, inşallah rüzgâr çıkmaz da her şey ters gider diye dua ediyorlardı; çünkü hiç istemedikleri halde onları zorla getirmişti.

Kıyıya inerlerken babalarının, «Hadi çabuk olun, çabuk olun,» deyişine aldırış etmemişler, hiç seslerini çıkarmadan sallana sallana arkadan gelmişlerdi. Başlarını önlerine eğmişlerdi, aman vermez bir fırtına başlarını kaldırtmıyordu. Ağızlarını açıp ona bir şey söyleyemezlerdi. Gitmek, onun ardından yürümek zorundaydılar. Elllerinde kahverengi kâğıda sarılı paketlerle onun ardısına yürümek zorundaydılar. Ama babalarının arkasından böyle yürürlerken de birbirlerine destek olacaklarına, o büyük antlarına — ölünceye dek zulme karşı durmak andına — bağlı kalacaklarına sessizce yemin etmişlerdi. İşte böylece biri kayığın bir ucunda, öteki öbür ucunda hiç ses çıkarmadan oturuyorlardı. Hiç konuşmuyorlar, yalnız arada bir başlarını kaldırıp babalarına bakıyorlardı; Ramsay bacaklarını kıvrımış, kaşlarını çatmış, sabırsız

sabırsız ahlıyor, pufluyor, kendi kendine bir şeyler mırıldanıyor, gittikçe sabırsızlanarak rüzgârın çıkmasını bekliyordu. Cam’le James de, inşallah hiç çıkmaz, diye dua ediyorlardı. İnşallah onun dediği olmazdı. İnşallah gidemezler de paketleriyle yine kıyıya dönerlerdi.

Ama Macalister’in oğlu biraz kürek çektikten sonra yelkenler yavaş yavaş şişti, kayık canlandı, suya gömülüp fırladı. Hemen, sanki üzerinden büyük bir yük kalkmış gibi, Mr. Ramsay bacaklarını gevşetip uzattı, tütün kesesini çıkarıp homurdanır gibi bir sesle Macalister’e uzattı, biliyorlardı ki onların tüm çektiklerine karşın onun içi tam anlamıyla rahattı. Artık saatlerce böyle gidecekler, Mr. Ramsay, ihtiyar Macalister’e belki de geçen kış kopan o fırtına üzerine bir şeyler soracak, ihtiyar Macalister de ona yanıt verecek, birlikte pipolarını tüttürecekler, Macalister eline katranlı bir ip alarak ya bir düğüm atacak ya da çözecek, oğlu balık avlayacak, ağzını açıp bir çift laf etmeyecekti. James ise gözünü yelkenden ayırmamak zorunda kalacaktı. Çünkü savsaklayacak olursa, yelken hemen gevşeyip buruşacak, titreyecek, kayık yavaşlayacak, Mr. Ramsay de sert sert, «Dikkat et! Dikkat et!» diye bağırarak, ihtiyar Macalister de oturduğu yerden şöyle hafifçe dönüp bakacaktı. İşte Mr. Ramsay Noel’de kopan o büyük fırtına üzerine bir şey soruyordu. İhtiyar Macalister, «Baktım ki gemi burnu dolanmış geliyor,» diye geçen Noel’deki o büyük fırtınayı anlatmaya başladı. O fırtınada on gemi kendilerini limana atıp sığınmışlardı. «Biri surda, biri surda, biri de surda idi» (ağır ağır körfezin şurasını burasını gösteriyordu). Mr. Ramsay başını çevirerek onun gösterdiği yerlere baktı.) Üç adamın direğe tırmandığını görmüştü. Hemen ardından gemi kaybolmuştu. «Sonunda sandalı denize indirdik,» diye

anlatmayı sürdürdü (ama Cam'le James kızgın kızgın hiç ses çıkarmadan oturuyorlar, ancak rastgele bir iki sözcük duyabiliyorlardı, biri kayığın bir ucunda, öteki öbür ucunda oturuyor, ölünceye dek zulme karşı savaşmak için yaptıkları anlaşma onları birleştiriyordu). Sonunda sandalı denize indirmişlerdi, kurtarma sandalını indirmişler, burnu dolanmışlardı — Macalister olanları anlatıyordu. Ancak rastgele bir iki sözcük duyabiliyorlardı ama babalarının hiçbir hareketini gözden kaçırmıyorlardı — nasıl öne doğru eğiliyor, nasıl sesini Macalister'in sesine uyduruyor; piposunu üfleyip, Macalister'in gösterdiği yerlere bakarak, o fırtınayı, o kapkara geceyi, çırpınıp didinen balıkçıları gözünün önüne getirerek nasıl zevk duyuyordu. Ona göre erkekler geceleri fırtınalı kıyılarda çalışmalı çabalamalı, ter dökmeli, dalgalarla rüzgâra karşı kol gücüyle, zekâlarıyla durmalıydılar; ona göre erkekler işte böyle çalışmalı, kadınlar da evi çekip çevirmeli, erkekler dışarda bir fırtınada boğulup giderken, kadınlar evlerinde, uyuyan çocuklarının başucunda oturmalıydılar. Babalarının böyle düşündüğünü James de, Cam de (önce ona, sonra birbirlerine baktılar), başını sallayışından, dikkatle dinleyişinden, sesinin tonundan, Macalister'e bir fırtına sırasında limana sürüklenip gelen o on bir gemi üzerine sorular sorarken sesine karışan ve sanki onu bir köylüye dönüştüren o hafif Skoç vurgusundan pekâlâ anlıyorlardı. Gemilerin üçü batmıştı...

Övünçle Macalister'in gösterdiği yerlere baktı; ve Cam niçin olduğunu bilmeden, babasıyla övünerek, eğer o olsaydı, kesinlikle kurtarma sandalını çabucak indirir, kaza yerine yetişirdi diye düşündü. Babası öyle yürekli, öyle ataktı ki! Ama hemen aklına geldi. Ortada bir anlaşma vardı; ölünceye dek zulme karşı durmak andı. Uğradıkları haksızlığı tüm

ağırlığıyla duyuyorlardı. Zorla gelmişler, buyrukla gelmişlerdi. Babaları o üzgün hali, zorlayan tavrıyla onları yine yenmiş, böyle güzel bir sabah onları buyruğuna boyun eğmeye zorlamış, ellerinde paketleri sırf kendi canı istediği için ölüleri anmak üzere kalkıştığı bu törene gelmeye, Fener'e gelmeye zorlamıştı; oysa Cam de, James de böyle törenlerden nefret ediyorlar, onun arkasından isteksiz isteksiz gidiyorlar, ve öyle olunca da günün tadı tuzu kalmıyordu.

Evet, rüzgâr yeniden güçleniyordu. Kayık bir yana eğiliyor, sular yarılıp, yeşil çağlayanlar, köpükler, çavlanlar halinde iki yana dökülüyordu. Cam eğilerek köpüklere, içinde değerli hazineler saklı denize baktı, suların hızı onu büyüledi, James'le aralarındaki bağ gevşer gibi oldu. Eski gerginliği kalmadı. Ne de hızlı gidiyor? Böyle nereye gidiyoruz? diye düşünmeye başladı. Devinim onu büyülemişti, James ise gözünü yelkenden ve çevrenden bir an bile ayırmıyor, yüzünü asmış dümeni yönetiyordu. Ama bir yandan dümene bakarken, bir yandan da belki de bir an gelip kurtulacağını düşünmeye başladı. Belki bir yerde karaya çıkarlardı; o zaman da kurtulurdu. Bir an birbirlerine baktılar, bu hız ve bu değişiklik ikisinde de bir kurtuluş duygusu, bir coşku uyandırmıştı. Ama rüzgâr Mr. Ramsay'de de aynı coşkuyu uyandırmıştı, ve ihtiyar Macalister oltasını denize fırlatmak için döndüğü sırada yüksek sesle «Mahvolduk» dedi ve sonra, «hepimiz, teker teker,» diye ekledi. Hemen ardından her zamanki gibi ani bir pişmanlık, ya da bir çekingenlikle, kendini tutup, elini kıyıya doğru uzattı.

Eliyle göstererek, «Küçük evimizi görüyor musun,» dedi. Cam o yana baksın istiyordu. Cam isteksiz isteksiz şöyle bir doğrulup baktı. Ama hangisi idi? Tepenin yamacındaki evlerin hangisi onlarınki idi artık seçemiyordu. Hepsi uzak,

sessiz ve yabancı görünüyordu. Kıyı incelmış, uzaklaştıkça uzaklaşmış, gerçekliği kalmamıştı. Kayıkla aldıkları şu kısa yol daha şimdiden onları kıyıdan ayırıp uzaklaştırmış, adaya değişik, sakın bir görünüş vermişti, ada gittikçe geride kalan, uzaklaşanlarla ilgisi kesilen bir şey oluyordu. Kendi evleri hangisi idi? Seçemiyordu.

Mr. Ramsay, «Ama daha fırtınalı bir denize düşen ben,» diye mırıldandı. Mr. Ramsay evlerini bulmuş, onu görür görmez orada kendini de görmüştü; tek başına tараçada geziniyordu. Saksılar arasında gidip geliyordu; kendi kendine çok yaşlanmış, beli bükülmüş gibi göründü. Kayıkta oturduğu yerde belini büktü, iki kat oldu, hemen rolünü — terkedilmiş, dul kalmış, yapayalnız bir adam rolünü oynamaya başlar gözünün önüne ona acıyan, ona yakınlık duyan bir sürü insan getirdi; kayıkta oturduğu yerde, salt kendisi için kısa bir oyun ortaya koydu; bu oyunda kendisi yaşlı, bitkin, üzgün biri idi (düşünün doğruluğuna inanmak için ellerini havaya kaldırıp onların zayıflığına, inceliğine baktı), işte ona acıyan, ona yakınlık duyan bir sürü kadın vardı, bu kadınların kendini nasıl okşayıp avutacaklarını, ona nasıl yakınlık göstereceklerini düşledi, böylece düşünün içine kadın yakınlığının, ilgisinin ona duyurduğu o çok güzel tadın hayalini olsun katarak içini çekti, hafif yaşlı bir sesle,

Ama daha fırtınalı bir denize düşen ben

Daha derin burgaçlara sürüklenip boğuldum, diye mırıldandı. Hepsi de bu acıklı sözcükleri olduğu gibi duymuşlardı. Cam oturduğu yerden şaşırarak yarı doğruldu. Fenasına gitmiş, ağrına gitmişti. Cam'ın bu davranışı babasını kendine getirdi; ürperip silkindi, hemen sözünü değiştirip, «Bakın! Bakın!» diye bağırdı. Öyle üsteleyerek bakın demişti

ki James bile başını döndürüp omuzları üstünden adaya baktılar.

Ama Cam hiçbir şey göremiyordu. Orada geçirdikleri günlerin derin izlerini taşıyan bütün o patikaların, o çimenliğin nasıl yitip gittiğini, yok olup geçmişte kaldığını, artık nasıl gerçek olmadığını düşünüyordu; şimdi gerçek olan buydu; bu kayık, bu yamalı yelken, kulakları küpeli Macalister; dalgaların gürültüsü — şimdi gerçek olan bunlardı. Bir yandan bunları düşünüyor, bir yandan da kendi kendine, «Mahvolduk, hepimiz teker teker,» diye mırıldanıyordu, çünkü babasının söylediği bu sözcükler durup durup aklına geliyordu; babası Cam'in böyle dalgın dalgın baktığını görüp ona takılmaya başladı. Pusulanın yönlerini bilmiyor musun? Neresi güney, neresi kuzey ayırt edemiyor muydu? Gerçekten o yanda mı oturduklarını sanıyordu? Sonra yeniden eliyle, evlerinin nerede olduğunu gösterdi; işte şurada, şu ağaçların yanındaydı. Biraz daha dikkatli olamaz mıydı? «Söyle bakayım — doğu neresi, batı neresi?» dedi; bunu yarı alay eder gibi, yarı azarlar gibi söylemişti, çünkü büsbütün aptal olmadıktan sonra bir insan nasıl olur da yönleri bilmez, anlamıyordu. Ama işte kızı bilmiyordu. Mr. Ramsay, Cam'in dalgın, şimdi biraz da ürkekleşmiş gözlerini hiç ev olmayan bir yere doğru dikip kaldığını görünce kendi düşünüyü unuttu; taraçada saksıların arasında gidip geldiğini; ona uzanan kolları unuttu. Kadınlar hep böyledir, diye düşündü; zihinlerindeki bu bulanıklığı gidermek olanaksızdır; bu duruma Ramsay bir türlü akıl erdiremezdi; ama öyleydi işte. Onda da — karısında da — bu hal vardı. Onların zihninde her şey açıklığını yitirirdi. Ama Cam'e kızmakla haksızlık etmişti; hem zaten kadınların bu hali hoşuna gitmiyor muydu? Onlardaki o olağanüstü çekicilik biraz da

bundandı. Birşey söyleyeyim de bana gülümsesin, diye düşündü. Kızı korkmuş gibi duruyordu. Hiç sesi çıkmıyordu. Mr. Ramsay parmaklarını sımsıkı kenetledi: sesi, yüzü, o her an değişen anlamlı tavırları, herkes kendine acısın, kendini övsün diye bunca yıl istediği gibi kullandığı tüm o şeyler ortadan çekileceklerdi. Kızı ona gülümseyecekti. Ona söylenecek havadan sudan bir şey bulacaktı. Ama ne? Çalışmalarıyla baş başa kendi içine gömülüp kaldığı için artık bu tür konuşmaları unutmuştu. Bir köpek yavrusu vardı. Bir köpek yavruları vardı. Bu gün köpekçiğimize kim bakacak? diye sordu. James kardeşinin yelkene dayalı başına bakarak acımasızca, artık bu kez dayanamayacak, diye düşündü. O kıyıcıyla savaşta tek başıma kalacağım. Artık andı yerine getirmek işi yalnız ona kalacaktı. Kardeşinin üzgün, asık, dirençsiz yüzünü süzerek acı acı, Cam ölünceye dek zulme karşı koyacaklardan değil, diye düşündü. Nasıl bazen yemyeşil bir tepenin yamacına bir bulut gölgesi düşer de oraya bir ağırlık çöker ve çevre tepelerin ortasında o tepenin üstünü nasıl bir karanlık ve keder kaplarsa, nasıl çevre tepeler, ya acıyarak, ya da arkadaşlarının halinden şeytanca bir zevk duyarak, bulutlanmış, kararmış olan o tepenin başına gelecekleri düşünür gibi dururlarsa. Cam da şimdi öyle, sakın, direşken kimseler arasında oturduğu şu sırada, üstünü bulutların kapladığını duyumsuyor, babasına köpek yavrusu için ne yanıt vereceğini düşünüyordu. Onun yalvarmalarına — beni bağışla, beni sev diye yalvarmalarına nasıl karşı koyacaktı, kanun koyucu James dizlerinde ölümsüz bilgelik tabletleri (James'in dümenin yekesindeki eli Cam için sembolik bir anlam almıştı) Ona karşı koy, Onunla dövüş, diyordu. Öyle haklıydı ki! Doğru söylüyordu. Çünkü ölünceye dek kıyıcılığa karşı koymalıyız, diye düşündü.

İnsancıl değerler içinde en üstün tuttuğu adaletti. Kardeşi daha çok bir Tanrı gibi idi, babası da daha çok yalvaran bir insan. Acaba hangisine boyun eğecekti? İkisinin arasına oturmuş, gözlerini hiçbir yanını tanımadığı kıyıya dikmiş, çimenliğin, taraçanın, evin nasıl gözden silinip gittiğini düşünüyordu, şimdi oralarda barış ve sessizlik vardı.

Ters ters, «Jasper,» diye karşılık verdi. Bugün yavruya o bakacaktı.

Babası, «Peki ona ne ad takacaksın, bakalım?» diye directti. Kendi küçükken bir köpeği vardı, adı Frisk'di. İşte artık teslim olacak diye düşündü James; kardeşinin yüzünde bir değişiklik olmuştu, onun çok iyi anladığı bir değişiklik. Gözlerini indirip örgülerine, ya da ellerindeki bir şeye bakarlar diye düşündü. Sonra birden gözlerini kaldırırılar, iyice anımsıyordu, mavi bir şey parıldamıştı ve sonra yanında oturan biri gülmüş, boyun eğmişti ve o da çok kızmıştı. Herhalde bu annesiydi, alçak bir koltukta oturuyordu, babası da onun başına dikilmiş ayakta duruyordu. James, zamanın, usulca, durup dinlenmeden, zihni üzerine yaprak yaprak, kat kat serdiği o bitip tükenmez izlenimler arasında aranmaya başladı; kokular, sesler arasında; insan sesleri, sert, kısık, tatlı sesler arasında; oradan oraya giden ışıklar, pat pat eden süpürgeler arasında; denizin fısıltısı, hışıltısı arasında; bir adam sert adımlarla durmadan bir aşağı, bir yukarı gidip geliyordu; sonra gelip tam tepelerinde dimdik durmuştu. Tüm bunları düşünürken bir yandan da Cam'in elini sarkıtıp su ile oynadığının, gözlerini kıyıya dikip hiçbir şey söylemediğinin ayrımına vardı. Yok, boyun eğmeyecek, diye düşündü; Cam daha başka. Mr. Ramsay, madem yanıt vermek istemiyor, ben de üstüne varmam dedi içinden, elini cebine sokup kitabını aradı. Ama Cam babasına yanıt vermek istiyordu; ah bir şu

dilinin üstündeki ağırlığı kaldırabilse, bir, A, sahi, Frisk olsun, ona Frisk adını takacağım, diyebilseydi; ne kadar istiyordu bunu. Tepeyi kendi kendine aşıp gelen köpek o köpek miydi? diye sormak bile istiyordu. Ama o denli çabalamasına karşın bir türlü bir şey bulup söyleyemiyordu, hem sarsılmadan andına bağlı kalmak istiyor, hem de James'e sezdirmeden, babasına duyduğu sevgiyi gizli bir yolla ona iletmek istiyordu. Elini suyun içine daldırıp oynayarak, çünkü, diye düşündü (işte Macalister'in oğlu bir uskumru yakalamıştı; balık, kulakları kan içinde kayığın dibinde çırpınıp duruyordu) çünkü diye düşündü, sakın sakın gözlerini yelkene dikmiş duran ya da arasıra çevrene şöyle bir göz atan James'e baktı, çünkü sen böyle bir baskıyla, böyle bir duygusal bölünmeyle, böyle insanı baştan çıkaran bir istekle karşı karşıya değilsin. Babası ceplerini araştırıyordu; kitabını nerdeyse bulacaktı. Çünkü kimse ona babası kadar çekici gelmiyordu; elleri, ayakları, sesi, sözleri, telaşı, öfkesi, tuhaf halleri, heyecanı ve herkesin önünde hiç çekinmeden uluorta, mahvoluyoruz, hepimiz de teker teker deyişi, herkesten uzaklığı, tüm bunlar ona güzel görünüyordu. (Babası kitabını açmıştı.) Cam dimdik oturup, Macalister'in oğlunun bir başka balığın kulaklarından kancayı çıkarışını izleyerek, ama onun çekilmez yanı çocukluğumuzu zehirleyen, içimde fırtınalar uyandıran o körlüğü, kıyıcılığı diye düşündü, daha şimdi bile geceleri öfkeyle titreyerek uyanıyor, onun bir buyruğu, bir davranışı aklına geliyordu: «Bunu yap,» «şunu yap» deyişi: baskısı: «Dediğimi yap» deyişi.

Bunları düşündü ve hiç yanıt vermedi, inatla, üzgün üzgün, gözlerini sessizliğe bürünmüş olan kıyıya dikti, sanki orada tüm insanlar uyuyor gibi, diye düşündü; sanki oradakiler duman gibi özgürler, hayaletler gibi görünüp

kaybolmakta özgürler. Oradakiler acı çekmek nedir bilmezler, diye düşündü.

6

Lily Briscoe çimenliğin kıyısında durarak, evet, onların kayığı bu olacak diye düşündü. Yelkenleri boz renkte idi. Lily onun bir an suyun üstünde devinimsiz kaldığını, sonra ileri atılıp körfezi bir baştan bir başa geçtiğini gördü. İşte şurada Mr. Ramsay oturuyor, çocuklar da hâlâ öyle sessiz duruyorlar, diye düşündü. Şimdi artık kendi de ona ulaşamazdı. Ramsay'den esirgediği o yakınlığın, o ilginin ağırlığı alfanda eziliyordu. Resim yapamaz oluyordu. Mr. Ramsay'le dostluk eskiden beri Lily'ye güç gelirdi. Onu bir kez olsun yüzüne karşı övmemişti. Bu da aralarındaki ilişkiyi kupkuru bir şey yapmıştı, bu ilişkide Ramsay'i, Minta'nın karşısında o denli kibarlaştıran, nerdeyse çapkınlaştıran o cinsellik yoktu. Minta için çiçekler koparır, okusun diye kendi kitaplarından verirdi. Ama Minta'nın onları okuyacağına inanması olası mıydı? Minta bu kitapları bahçede oraya buraya taşır durur, kaldığı sayfayı belli etmek için aralarına yapraklar sıkıştırırdı.

Lily yaşlı adama bakarak, «Anımsıyor musunuz Mr. Carmichael?» diye soracak oldu. Ama Carmichael şapkasını gözlerine dek indirmişti; ya uyuyor, ya düş kuruyor, ya da sözcüklerle oynuyordu.

Lily onun yanından geçerken yine kumsalda oturan Mrs. Ramsay'i, suya batıp çıkan fıçıyı; uçan kâğıtları düşünerek, «Anımsıyor musunuz?» diye sormak istedi. Öncesi de sonrası da kilometrelerce uzayıp giden bir boşluk olduğu halde, niçin yalnız bu olay onca yıl sonra yeniden diriliyor, her şeyden

ayrı tek başına ortaya çıkıyor, ısıt ısıt aydınlanıp en ince noktasına dek belirliyordu.

Lily, şimdi Mrs. Ramsay olsa, «Şu bir kayık mı? Yoksa bir mantar mı?» derdi diye yineledi, yeniden isteksiz isteksiz resmine döndü. Çok şükür ortada hiç olmazsa o boşluk sorunu var, diye düşünerek, fırçayı yeniden eline aldı. İşte ona gözdağı verircesine karşısında duruyordu o boş alan. Tüm resmin dengesi ona dayanıyordu. Resmi yüzeyde güzel ve parlak olacaktı, tüy gibi olacak, sanki hemen uçup gidecekmiş gibi olacaktı, renkler bir kelebeğin kanadında olduğu gibi birbiri içinde eriyip kaybolacaktı; ama bu örgü alttan birbirine demir kenetlerle tutturulmalıydı. Bu, hem bir nefes değse kırıştıverecek bir şey, hem de atlar koşulsa yerinden kıpırdatılamayacak bir şey olacaktı. Kırmızı, boz renkler sürmeye başladı, o boşluğa doğru yolunu bulmaya çalışıyordu. Aynı zamanda, kumsalda Mrs. Ramsay'ın yanında oturuyor gibi bir duygu vardı içinde.

Mrs. Ramsay, «Kayık mı? Mantar mı?» dedi. Ve gözlüklerini aramaya başladı. Sonunda bulup yerine oturarak, sessizce gözlerini denize çevirdi. Lily ara vermeden resim yapıyordu, aynı zamanda, içinden bir kapı açılmış da, içeri girmiş, yüksek, katedrale benzer kapkaranlık kutsal bir yerde durmuş çevresine bakınıyormuş gibi bir duyguya kapılmıştı. Çok çok uzaklardaki bir dünyadan bağrışmalar geliyordu. Gemiler duman kıvrımları arasında çevrende kay bölüyorlardı. Charles taşlar fırlatıyor, onları su üzerinde sektiriyordu.

Mrs. Ramsay oturuyor, hiç konuşmuyordu. Lily'ye, böyle konuşmadan sessizce oturup dinlenmekten, insan ilişkilerinin karanlık, en gözden uzak yerinde dinlenmekten hoşnutmuş gibi geldi. Ne olduğumuzu, neler duyduğumuzu kim bilebilir?

Kim, en içli dışlı olduğumuz anda bile, işte tanımak, beraberlik budur diyebilir? Mrs. Ramsay, öyleyse konuşmakla her şeyin güzelliğini kaçırmıyor muyuz? Böyle sessiz durmakla daha çok şey söylemiş olmuyor muyuz? diye sorabilirdi (onun yanında böyle sessiz oturduğu öyle çok olmuştu ki.) Her şey bir yana, hiç olmazsa yalnız şu an şaşılacak denli verimli görünüyordu. Mrs. Ramsay kumda ayağıyla küçük bir çukur açıp, sonra tüm kusursuzluğuyla o ânı oraya gömer gibi, yeniden üstünü kapattı. Bu sanki gümüşten bir damla idi de insan onun içine geçmişin karanlığını daldırıyor, onu ıslıl ıslıl aydınlatıyordu.

Lily resmi tam görebilmek için bir adım geri çekildi — işte böyle. Tutturduğu yol, ressamlık yolu, garip bir yoldu. İnsan gidiyor, gidiyor, ilerliyor, ilerliyor, sonunda bir de bakıyor, denizin ortasında daracık bir tahta parçası üstünde tek başına kalmış. Fırçasını maviye daldırırken sanki geçmişe de daldırdı. Anımsadı, tam bu sırada Mrs. Ramsay yerinden kalkmıştı. Eve dönmek zamanı idi — öğle yemeği vakti gelmişti. Hep birden kalkıp kumsaldan yukarı doğru çıkmaya başlamışlardı. Lily, William Bankes'le arkadan geliyordu, önlerinde de Minta yürüyordu, çorabında bir delik vardı. O küçük yuvarlak delik ardından görünen pembe topuk önlerinde nasıl da çalımla gidiyordu! Anımsadığına göre, William Bankes, hiçbir şey söylememişti. Ama belliydi çok kötü olmuştu. Bu onun gözünde kadınlığın yok oluşu, pislik, düzensizlik, adamsızlık, öğlenlere dek düzelmemiş yataklar — onun hiç hoşlanmadığı şeyler demekti. Onun kendine özgü bir hali vardı, böyle şeyler karşısında tiksiniyor ürperir, sanki çirkin bir görünümü örtmek istiyormuş gibi parmaklarını açıp siper ederdi, işte şimdi de öyle yapıyordu — elini öne doğru

uzatmıştı. Minta yürüyüp gitti, anlaşılan Paul onu yolda karşıladı ve sonra da birlikte bahçenin içinde kayboldular.

Lily tüpü sıkıp yeşil boya çıkarırken, Rayley’ler diye düşündü. Rayley’lerle ilgili izlenimlerini toparlıyordu. Onların yaşantısı deyince gözünün önüne bir dizi görünüm geliyordu; biri, gün ağarırken merdivendeki idi. Paul akşamdan eve gelip hemen yatmıştı; Minta geç kalmıştı. Minta, başında çelenkler, yüzü boyalı, süslü püslü sabahın üçünde merdivenlerde görünmüştü. Paul ne olur ne olmaz, belki hırsızdır diye elinde demir bir çubuk, pijamasıyla odasından dışarı çıkmıştı. Minta solgun sabah ışığında merdivenin ortasında, pencere önünde durmuş sandviç yiyordu, halıda da kocaman bir delik vardı. Ama birbirlerine neler dediler? diye Lily kendi kendine sordu, onları böyle gözünün önüne getirince söylediklerini duyacakmış gibi oluyordu. Öfkeli bir şeyler. Paul söylenirken Minta insanı patlatacak bir tavırla sandviçini yiyordu. Paul öfke ve kıskançlıkla ağzına geleni söylüyordu, çocukları, iki küçük oğlunu, uyandırmamak için kısıp kısıp konuşuyordu. Çökmüş, zayıflamıştı; Minta’nın ise keyfi yerinde idi, kayıtsızdı. Çünkü evlendikten bir iki yıl sonra aralarındaki bağ gevşemişti; evliliklerinin sonu iyi gelmemişti.

Lily fırçasına yeşil boyadan alarak, tanıdıklarımız üzerine böyle olaylar uydurup, sahneler düzenle meye bir de onları «tanımak», onları «düşünmek», onları «sevmek» deriz diye düşündü. Demin aklından geçirdiklerinin tek sözcüğü bile doğru değildi; baştan sona kendi uydurmasıydı; ama yine de onları işte böyle biliyordu. Böylece yolunu aça aça ilerleyerek resmine ve geçmişe daldı.

Bir başka gün Paul kahvelerde satranç oynadığından söz etmişti. Lily bu söz üzerine kafasından neler uydurmuştu.

Paul bunu söylediğinde, aklından şöyle geçirmişti: Paul zile basıp hizmetçiyi çağırıyordu, o da, «Mrs. Rayley dışarı çıktılar, efendim,» diyordu; bunun üzerine Paul, öyleyse ben de evden çıkar giderim, diyordu. Sonra Paul'u kırmızı kadife koltuklara sigara dumanlarının sindiği, hizmet eden kızların herkesi tanıdığı, hüzünlü, kasvetli bir yerde bir köşeye oturmuş, işi çay ticareti olan Surbiton'lu — Paul onunla ilgili başka bir şey bilmiyordu — ufak tefek bir adamla satranç oynarken görüyordu. Sonra eve döndüğünde Minta daha gelmemişti; sonra merdivendeki o olay olmuştu; Paul belki hırsızdır diye (tabii biraz da Minta'yı korkutmak için) eline bir demir çubuk alarak çıkmış, çok acı şeyler söylemiş, hayatımı mahvettin demişti. Her ne ise Rickmansworth yakınlarındaki kır evlerine onları görmeye gittiğinde herhalde araları iyice açıktı. Paul yetiştirdiği Belçika tavşanlarını göstermek için Lily'yi bahçenin aşağı ucuna götürürken Minta da, kocası belki Lily'ye bir şeyler söyler diye, şarkı söyleyerek peşlerinden gelmiş çıplak kolunu kocasının omuzuna atmıştı.

Lily, herhalde bu tavşanlar Minta'nın canını sıkıyordu, diye düşündü. Ama Minta hiçbir şey belli etmemişti. Onun ağzından kahvelerde satranç oynamak gibi şeyler kaçmamıştı. Çok daha tetikte, çok daha sakıngandı. Neyse biz öyküyü sürdürelim — şimdi artık o tehlikeli dönemi atlatmışlardı. Geçen yaz onların yanında biraz kalmıştı, bir gün otomobilleri bozulmuştu ve Minta'nın kocasına aletleri alıp vermesi gerekmişti. Paul yolun kıyısına oturmuş arabayı onarıyordu, Minta'nın ona aletleri verışı öyle yoluyla, öyle doğal, öyle arkadaşça idi ki artık her şeyin düzeldiği anlaşılıyordu. Evet, artık birbirlerine «âşık» değildiler; Paul bir başka kadınla, ağırbaşlı, saç örgülü, eli çantalı bir kadınla

beraberdi (Minta ondan değerbilirlikle, nerdeyse hayranlıkla sözediyordu), bu kadın toplantılara katılıyordu; toprak vergisi, varlık vergisi konularındaki düşünceleri gittikçe kesinleşen Paul'la aynı düşüncedeydi. Bu ilişki aralarındaki evlilik bağına çözmek şöyle dursun, yoluna bile koymuştu. Paul yolun kıyısına oturmuş, Minta ona aletleri verirken, hallerinden belliydi ki dostlukları çok yerindeydi.

Lily, Rayley'lerin öyküsü böyle işte, diye gülümsedi. Mrs. Ramsay olsaydı da anlatsaydım diye düşündü. Herhalde Rayley'lere ne olduğunu çok merak ederdi. Ona bu evliliğin başarılı bir evlilik olmadığını söylerken biraz şişinirdi de hani.

Lily, ama ölümler, diye düşündü, resimde bir güçlkle karşılaşarak bir an durakladı, bir iki adım geri çekildi, Ya, bu ölümler! diye mırıldandı; insan onlara acıyor, onları bir yana itiyor, onları biraz küçümsüyordu bile. Onlara ne istersek yaparız. Lily, Mrs. Ramsay silinip gitti, diye düşündü. Artık onun isteklerini çiğneyip geçebilir, onun dar görüşünü, çağdışı düşüncelerini daha iyi bir biçime sokabiliriz. O, gittikçe bizlerden gerilerde kalıyor. Alay eder gibi, Mrs. Ramsay'in yılların oluşturduğu koridorun sonunda durup hiç yeri değilken, «Evlenin! Evlenin!» dediğini duyar gibi oldu (sabahın erken saatinde dimdik oturuyordu, dışarıda, bahçede kuşlar cıvıldamaya başlamışlardı.) İnsan ona çaresiz, işte hiçbir şey senin istediğin gibi çıkmadı, demek zorunda idi. Onlar o türlü mutlu, ben de bu türlü. Yaşam artık bambaşka. Böylece Mrs. Ramsay'in tüm varlığı, güzelliği bile tozlanıp zamanı geçmiş bir şey oluverdi. Lily sırtını yakan güneşin altında Rayley'lerin yaşantısını özetlerken bir an Mrs. Ramsay'i yenmişti, Mrs. Ramsay Paul'un kahvelere gittiğini bir metresi olduğunu; yere oturup Minta'nın da ona aletleri

verdiğini, kendisinin burada durup resim yaptığını, hem de hiç evlenmediğini, William Bankes’le bile evlenmediğini, bunların hiçbirini bilmeyecekti.

Evlenmelerini Mrs. Ramsay düşünmüş, kurmuştu. Yaşamış olsaydı belki onları zorla evlendirirdi de. Daha o yaz Bankes’in «dünyanın en iyi yürekli erkeği» olduğunu söylüyordu. «Kocam onun için günün başta gelen bilim adamıdır diyor,» derdi. Hem de «zavallı William — içime öyle dert oluyor ki, onu görmeye gittiğimde, bakıyorum da evinde insanın içini açan bir şeycikler yok — çiçekleri düzenleyecek kimsesi yok,» diyordu. Onun için birlikte gezmelere gönderilmişlerdi, Mrs. Ramsay’i ele avuca sığmaz bir şey yapan o hafifçe alaylı ses, Lily’ye, sende bilim kafası var, çiçekleri seversin, öyle titizsin ki, derdi. Lily sehпасının önüne gidip gelerek, ondaki bu evlendirme tutkusu ne idi acaba? diye düşündü.

(Birden, tıpkı gökte bir yıldız kayar gibi birden, zihninde kızıl bir ışık çaktı, bu ışık Paul Rayley’i sarıyor, ondan çıkıyordu. Bu, uzaklarda bir kıyıda vahşilerin şenlik için yaktıkları bir ateş gibi idi. Uğultusu, çıtırtısı Lily’nin kulağına geliyordu. Deniz baştanbaşa kızıla ve altın rengine boyanmıştı. Bu renge şarap kokusu gibi bir koku karışıp Lily’yi sarhoş etti, çünkü o önüne geçilmez istek, kendini yardan aşağı fırlatıp atarak incili bir broş ararken boğulup gitmek isteği içinde yine belirmişti. O uğultu, o çıtırtı içini korku ve tiksintiyle doldurdu, onu geri itti, sanki, ateşin sadece görkemini, gücünü değil, onun doymak bilmez bir açlıkla, iğrenç bir biçimde, evdeki değerli her şeyi yediğini ve onunla beslendiğini de görüyordu; içinde nefret uyandı. Ama yaşamı boyunca bu görünümün, bu parlaklığın bir eşine daha rastlamamıştı, bu ateş yıllarca denizin ucundaki ıssız bir

adada işaret için yakılan bir ateş gibi zihninde hep yandı durdu, ne zaman, «sevdalı» sözcüğünü duysa, şimdi olduğu gibi hemen zihninde Paul'dan çıkan ateş canlanıyordu. Sonra ateş söndü; Lily gülerek kendi kendine, «Rayley'ler» diye mırıldandı; Paul kahvelere gidiyor, satranç oynuyordu.)

Ama hani ben de dar kurtuldum, diye düşündü. Masa örtüsüne bakarken birden zihninde bir şimşek çakmıştı, ağacı ortaya doğru çekecekti, kimseyle evlenmesine de gerek kalmayacaktı, bunun üzerine öyle sevinmiş, öyle rahatlamıştı ki. Artık Mrs. Ramsay'e karşı durabileceğini duyumsamıştı — bu, Mrs. Ramsay'in herkes üzerindeki o şaşılacak etkisinin karşılığı idi. Bunu yap, derdi, insan o şeyi hemen yapardı. Pencerenin önünde James'le birlikte otururken, gölgesi bile insana buyururdu. Anımsıyordu, resminde ana ile oğlu önemsemedi diye William Bankes nasıl şaşırmıştı. Onların güzelliği sizde bir hayranlık uyandırmıyor mu? diye sormuştu. Ama ona bunun saygısızlıktan olmadığını, yalnız şu ışığın böyle bir gölgeye gerek gösterdiğini filan anlatırken Bankes, gözlerini açıp akıllı bir çocuk gibi dinlemişti. Her ikisinin de Rafael'in eşsiz bir biçimde işlediğini kabul ettikleri böyle bir konuyu hafife almaya niyeti yoktu. Alay etmiyordu. Tersine çok ciddiydi. Çok şükür Bankes o bilim adamlarına özgü kafasıyla, söylediklerini anlamıştı — bu ondaki, o yan tutmayan aklın kanıtı idi, bu Lily'yi sevindirmiş, çok rahatlatmıştı. Demek insan bir erkekle resim üzerine ciddi ciddi konuşabilirdi. Doğrusu yaşamında tat aldığı şeylerden biri de Bankes'in arkadaşlığı olmuştu. William Bankes'i severdi.

Hampton Sarayı'na gezmeye giderlerdi, William hep o kusursuz efendi haliyle Lily rahat rahat elini yıkasın diye

çekilir gider, nehir boyunca gezinirdi. İşte bu onların arkadaşlığının güzel bir örneği idi.

Aralarında birçok şey söylenmeden kalırdı. Sonra kaç yaz saray avlularında dolaşmışlar, her şeydeki ululuğa, uyuma, çiçeklere hayran kalmışlardı, yürürlerken William ona perspektif, mimarlık üzerine bir şeyler anlatırdı, arada sırada bir ağaca bakmak, ya da gölün öbür kıyısındaki görünümü izlemek, bir çocuğu sevip izlemek için bir an dururdu (en büyük üzüntüsü buydu, bir kızı olmaması); tüm bunları, ömrü laboratuvarlarda geçmiş ve dışarı çıkar çıkmaz dünyadan gözleri kamaşmış bir adam için doğal olan o kararsız, çekingen haliyle yapardı, yavaş yavaş yürür, elini kaldırıp gözlerine siper eder, salt havayı içine çekmek için başını arkaya atıp bir an dururdu. Sonra Lily'ye evine bakan kadının izinli olduğundan, merdivene yeni bir halı alacağından filan sözederdi. Merdivene bir halı bakmak için kendisiyle beraber gelmez miydi acaba? Bir kez de, sırası gelmişti de, Ramsay'lerden söz etmişti; Mrs. Ramsay'i ilk gördüğü zaman başında gri bir şapka varmış; ancak on dokuz, yirmi yaşlarında kadarmış. Şaşılacak denli güzelmış. Hampton Sarayı'nın bahçesinde durup gözlerini ağaçlıklı yolun sonuna dikmişti, sanki Mrs. Ramsay'i orada fıskiyeler arasında görüyordu.

Lily dönüp salona çıkan basamağa baktı. Orada William'ın gözüyle, bir kadın, sakın, sessiz, önüne bakan bir kadın gördü. Oturduğu yerde hayallere, düşüncelere dalmıştı (Lily, Mrs. Ramsay o gün griler giyinmişti diye düşündü). Yere bakıyordu. Gözlerini yukarı kaldırmıyordu hiç. Lily tüm dikkatiyle bakarak, evet, herhalde onu böyle görmüş olacağım, ama elbisesi gri değildi, diye düşündü; hem ne bu denli durgun, ne bu denli genç, ne de bu denli sakindi.

Görüntüsü gözünün önünde hemencecik belirivermişti. William, şaşılacak kadar güzeldi demişti. Ama güzellik her şey demek değildi. Güzelliğin de şu derdi vardı — göz önünde çok kolaylıkla canlanıyor, hiç eksiksiz canlanıyordu. Yaşamı durduruyor — donduruyordu, insan o küçük yürek çarpıntılarını unutuyordu; kızarıp bozarmaları, sararmaları, yüzün aldığı o garip biçimleri, bir ışığı, ya da bir gölgeyi, bir an için yüzü tanınmaz yapan ama artık ondan sonra her görüşte insanın gözünün önüne gelen ve o yüze yeni bir anlam veren tüm bu şeyleri unutuyordu. Tüm bunları güzelliğin örtüsü altında gizlemek çok daha kolaydı. Lily, ama başına o avcı şapkasını geçirdiği, ya da çimenliğin üzerinde oradan oraya koştuğu, bahçıvan Kennedy'yi azarladığı zaman yüzü ne biçim alıyordu acaba? diye düşündü. Ona bunu kim anlatabilirdi? Ona kim yardım edebilirdi?

İstemediği halde derinlerden yüze çıkmıştı, bir de baktı ki, önündeki resmi nerdeyse unutmuş, sanki gerçek olmayan şeylerle karşı karşıya gelmiş gibi şaşkın şaşkın Mr. Carmichael'a bakıyor. Carmichael şezlonguna uzanmış, ellerini göbeğinin üstünde kavuşturmuştu, ne okuduğu vardı, ne de uyuduğu, yaşamın sofrasında tıka basa yiyip de güneşlenen bir yaratık gibi idi. Kitabı otların üstüne düşmüştü.

Lily'nin içinden, hemen yanına gidip, «Mr. Carmichael, » demek geldi. Mr. Carmichael her zamanki gibi, o dumanlı dalgın yeşil gözlerini kaldırıp, sevecenlikle bakacaktı. Ama insan başkalarını ancak, onlara ne söyleyeceğini biliyorsa uyandırır. Kendisi tek bir şeyi değil, her şeyi söylemek istiyordu. Düşünceyi dağıtan, parçalayan küçük sözcükler hiçbir şey anlatamazlardı. «Yaşam üzerine, ölüm üzerine;

Mrs. Ramsay üzerine» — yok, yok diye düşündü. İnsan kimseye bir şey söyleyemezdi. Ânın baskısı, telaşı insana her zaman hedefini şaşırtıyordu. Sözcükler telaş ve heyecanla yanlara kaçıyor, istenilen hedefe ulaşamıyordu. Sonra da insan bu işten vazgeçiyordu; o zaman o düşünce gerisin geri insanın içine gömülüyordu; o zaman insan tıpkı birçok orta yaşlı kimseler gibi sakıngan oluyor, kaçamak davranıyor, kaşları arasında çizgiler belirliyor, hep bir kaygı içinde görünüyordu. Çünkü insan, bedeninin bu heyecanlarını, sözcüklerle nasıl anlatabilirdi? aradaki boşluğu nasıl anlatabilirdi? (Salonun önündeki basamaklara bakıyordu; ne kadar da bomboş görünüyorlardı!) Duyumsayan, insanın zihni değil, bedeni idi. Bomboş basamakları görünce tüm bedeninde uyanan duygular birden son derece tatsızlaştı. İsteyip de elde edememek, tüm bedenine bir sertlik, bir içi boşalmışlık, bir gerginlik verdi. Sonra isteyip de elde edememek — istemek, istemek, hep istemek— bu, insanın yüreğini burkuyor, burkuyor, burkuyordu. Lily, kayığın yanında oturan o ruha, Mrs. Ramsay'den oluşan o soyut varlığa, griler içindeki o kadına, içinden, Ah, Mrs. Ramsay, diye seslendi, sanki bırakıp gittiği için, sonra gittiği halde yeniden geri geldiği için ona çıkışıyordu. Onu düşünüp anımsamak hiç tehlikeli görünmemişti. O zaman Mrs. Ramsay bir görüntü idi. hava idi, hiçlikti, gece gündüz ne zaman olsa rahat rahat, korkusuzca oynayıp vakit geçirebileceği bir şeydi, işte böyleyken sonra birden elini uzatmış ve yüreğini böyle burmuştu. Birden salonun önündeki bomboş basamaklar, salondaki koltuğun saçakları, tараçada yuvarlanan köpek yavrusu, bahçenin o dalgalanışı, o fısıltısı, hepsi de bomboş bir ortayı çevreleyip süsleyen birtakım eğriler, arabesk çizgiler halini almıştı.

Lily yine Mr. Carmichael'a doğru dönerek, «Bu ne demek? Bütün bunlara ne anlam veriyorsunuz?» diye sormak istedi. Çünkü sabahın bu erken saatlerinde tüm dünya baştanbaşa eriyip bir düşünce gölcüğüne, derin bir gerçeklik havuzuna dönüşmüştü sanki ve insana, Mr. Carmichael konuşsa, küçük bir gedik, bir damla su gölcüğün yüzünü yırtacak gibi geliyordu. Peki sonra? Sonra oradan bir şey çıkacaktı. Belki bir el uzanacak, belki de bir kılıç parıldayacaktı. Kuşkusuz bunların hepsi saçma idi.

Garip bir duyguya kapıldı, sanki Carmichael onun bir türlü söyleyemediği şeylerin hepsini duymuştu. Carmichael anlaşılmaz bir ihtiyardı, sakalındaki o sarı leke ve şiirleri ve bulmacaları ile, bütün gereksinimlerinin karşılandığı bir dünyada sakin sakin, bir gemi gibi seyrederek geçip gidiyordu; Lily, canı ne istiyorsa, bulup almak için çimenlerin üzerinde yattığı yerde, sadece elini yanına şöyle bir sarkıtması yeter diye düşündü. Yaptığı resme baktı. Herhalde Mr. Carmichael'ın yanıtı şu olacaktı — «sen» ve «ben» ve «o» hepimiz geçip gidiyoruz; hiçbir şey kalmaz; her şey değişir; ama sözcükler kalır, resimler kalır. Lily, ama belki tavan aralarına asılacak, diye düşündü; belki de kıvrılıp yuvarlanarak bir kanepenin altına tıklılacaktı; ama öyle, de olsa, böyle bir resim için de olsa söylenen doğrudur; Lily, insan bu çiziktirme için bile, oluşan şu resmin kendisi için değil belki de ama amaçlanana düşünerek «sonsuzlukta kalacak» diyebilir demek üzereydi, ya da kendi kendine söylerken bile bu sözcükler fazla övünüyormuş gibi geldiği için, bunu bir şey söylemeden belirtecekti ki o sırada resmi göremez olduğunun ayrımına varıp şaşırdı. Gözleri sıcak bir sıvı ile dolmuştu. Bu sıvı dudaklarındaki o kesin kararlılığı hiç bozmadan, havayı bulanıklaştırıyor, yanaklarından aşağı

yuvarlanıyordu. Kendini hiç koyuvermemiştii —evet hiç!— başka her yönden. Öyleyse üzgün olduğunun ayrımına varmadan Mrs. Ramsay için mi ağlıyordu? Yine içinden yaşlı Mr. Carmichael'a sordu. Öyleyse ne idi bu? Ne demek oluyordu? Birtakım şeyler böyle birden ellerini uzatıp insanı yakalayabilirler miydi? O kılıç kesebilir miydi? O yumruk inebilir miydi? İnsanın güven içinde olacağı hiçbir yer yok muydu? Dünyanın gidişini ezbere bilmek olanağı yok muydu? Bir yol gösterenimiz, başımızı sokacağımız bir sığınak yok muydu? Hep böyle her şey, beklenmeyen bilinmez bir şey miydi? İnsan kendini bir kulenin tepesinden boşluğa atı mıveriyordu? Yaşlı insanlar için bile yaşam bu muydu? Hep böyle, insanı şaşırtan, beklenmeyen, bilinmeyen bir şey miydi? Bir an Lily'ye öyle geldi ki, ikisi birden şimdi, şu çimenlikte ayağa kalkıp, yaşam niçin bu denli kısa, niçin bu denli anlaşılmaz diye sorup bir yanıt isteseler, tepeden tırnağa kadar silahlanmış iki varlık, kendilerinden hiçbir gerçeğin gizlenemeyeceğı iki varlık gibi sert bir çıkış yapsalar, işte o zaman güzellik onlarla bir olacak, boşluk dolacak, o boş kıvrımlar bir biçim alacak, eğer var güçleriyle seslenseler, Mrs. Ramsay geri gelecekti. Lily, «Mrs. Ramsay! Mrs. Ramsay!» diye seslendi, yanaklarından aşağı yaşlar akıyordu.

7

(Macalister'in oğlu balıklardan birini aldı, yanından dört köşe bir parça kesip, oltasının ucuna yem diye taktı. (Hâlâ canlı olan) bu küçük vücut parçasını yeniden denize fırlattı.)

Lily, «Mrs. Ramsay! Mrs. Ramsay!» diye seslendi. Ama hiçbir şey olmadı. Acısı daha da arttı. Acı insanı nasıl da aptallaştırıyor! diye düşündü. Ama neyse, yaşlı adam sesini duymamıştı. Sevecen, dingin — isterseniz yüce denebilecek durumunu bozmamıştı. Çok şükür onun o yüz kızartıcı haykırışını, yeter artık, bu acı dinsin, yeter, diye seslendiğini duyan olmamıştı. Görünüşünde dışardan ayırımına varılacak bir değişiklik olmamıştı. Kendini, üzerinde durduğu daracık tahtanın ucundan insanı yutuveren o sulara bırakıverdiğini gören olmamıştı. Yine her zamanki gibi elinde bir resim fırçası ile, çimenlikte duran kırışık yüzlü geçkin bir kızdan başka bir şey değildi.

Yavaş yavaş, gereksinimden doğan bu sızı ve bu acı öfke (tam belki de Mrs. Ramsay için bir daha hiç kederlenmeyeceğini sandığı bir anda geri tepmişti. Sabahleyin kahvaltı masasında kahve fincanları arasında onun yokluğunu duymuş muydu? Aklına bile gelmemişti) azaldı; bu acılardan geriye panzehirmiş gibi başlı başına merhem olan bir ferahlık duygusuyla birlikte, daha da anlaşılmaz, sanki orada birisi varmış, Mrs. Ramsay varmış gibi bir duygu kaldı; Mrs. Ramsay bir an için bu dünyanın üzerine yığıldığı yüklerden kurtulup hafiflemiş olarak yanında durdu ve sonra (çünkü bu tüm güzelliğini takınmış bir Mrs. Ramsay'di) başına beyaz çiçeklerden bir çelenk takarak çekilip gitti. Lily yeniden boya tüplerini sıktı. Var gücüyle çit sorununu çözmeye girişti. Çok garip, diye düşündü; Mrs. Ramsay'i o kadar açık açık görüyordu ki! Her zamanki gibi çabuk adımlarla tarlaların arasından geçerek, onların mor renkli yumuşak katlarında, sümbülleri, zambakları arasında kayboldu. Bu, ressam gözüne

özgü bir oyundu. Mrs. Ramsay'in ölüm haberini aldıktan sonra günlerce onu hep böyle görmüştü; çelengini başına takıyor, hiçbir şey sormadan yoldaşı ile, bir gölge ile birlikte, tarlalar arasından geçip gidiyordu. Bu görüntüde, bu anlatımda, insanı avutan bir şey vardı. Nerede olursa olsun, ister resim yapsın, ister burada, ister lorlarda ya da Londra'da olsun birden bunu görür ve gözleri yarı kapalı, bu görüntüyü oturtacak bir yer araştırırdı. Vagonun, otobüsün içini araştırır, aşağı bakar; bir omuzdan, ya da bir yanaktan bir çizgi kapar; karşıdaki pencerelere, geceleyin ışıklarla donanmış Piccadilly'ye bakardı. Tüm bunların hepsi ölüm alanlarından birer parça idi. Ama her zaman bir şey — bazen bir insan yüzü, bazen bir ses, bazen gazete satan bir çocuğun bağırması — zorla bu görüntünün içine sokulur, onu horlayarak tersler, uyandırır, dikkatini çekmeye çalışır ve sonunda da çekerdi; öyle ki görüntüyü her kez yeni baştan kurmak gerekiyordu. İşte şimdi de yine bir içgüdü ile uzaklara ve maviliklere bakmak gereksinimi duyarak, aşağıda uzanan koya doğru baktı, dalgaların mavi çizgilerini tepecikler, daha mor renkli açıklıkları da taşlı tarlalar gibi görüyordu. İşte yine her zaman olduğu gibi hiç olmayacak uyumsuz bir şey onu uyandırmış, canlandırmıştı. Koyun ortasında kahverengi bir benek vardı. Bir kayıktı. Evet, şöyle bir baktıktan sonra bunun ayırımına varmıştı. Ama kimin kayığı idi acaba? Kendi kendine, Mr. Ramsay'in kayığı, diye yanıt verdi. Mr. Ramsay; herkesten ve her şeyden uzak bir adam haliyle, bir alayın başında, ayaklarında o güzel botlarıyla elini kaldırıp yanından geçip giden, ondan yakınlık isteyen ama tersyüzü edilen adam. Kayık artık körfezi yarılamıştı.

Arasıra şuraya buraya dokunup geçen hafif bir esinti vardı ama hava öyle güzeldi ki gökle deniz birleşmişti,

yelkenler göğ e takılmış, ya da bulutlar suya düşmüş gibi duruyorlardı. Açıklarda bir geminin havada bıraktığı duman yumağı bükölüp dolanarak bir süs gibi olduğu yerde kalmıştı, sanki hava incecik bir töl  , her şeyi yakalıyor, bozmadan ağının içinde tutuyor, yalnız hafif hafif bir o yana, bir bu yana sallıyordu. Bazen de hava çok güzel olduğu zamanlar görölndüğü gibi, kayalıklar gemilerin ayrımındaymış gibi, gemiler de kayaların bilincindeymiş gibi duruyorlardı; sanki birbirlerine kimsenin bilmediğı gizli bir haber yolluyorlardı. Çünkü bazen kıyının hemen yanındaymış gibi duran Fener bu sabah hafif sisin içinde çok uzaklarda görölünüyordu.

Lily engine doğıru bakarak, «Şimdi nerdeley bakayım?» dedi. O adam, kolunun altında kahverengi bir paketle sessizce yanından geçip giden o çok yaşlı adam, acaba nerede idi? Kayık körfezin ortasında idi.

9

Cam, alçalıp yükselerek sonunda daha da uzaklaşıp, daha da dingin göröl en kıyıya bakıp, oradakiler hiçbir şey duymuyorlar, diye düşöl  . Bir yandan eli suda yol yol iz bırakıyor, bir yandan da kafasında bu yeşil anaforlardan, çizgilerden yeni yeni biçimler oluşturunuyordu, uyuşmuş, bir örtöl ye sarınmış, hayalinde, o sularaltı öl lkesinde dolaşıyordu, orada inciler, beyaz dallara yapışmış demet demet sarkıyor, orada o yeşil ışık içinde insanın kafası bambaşka oluyor, bedeni de yeşil bir örtöl ünün altında yarı saydam parlıyordu.

Sonra, elinin çevresinde hızla dönen sular yavaşladı. Suyun hızı kesildi; her yan küçük küçük çatırtilar, gıcırtilarla oldu. Sanki limana demir atmışlar gibi, dalgaların gelip

kayığın yanına çarpıp çatladıklarını, şap şap vurduklarını duyuyorlardı. Her şey insanın o denli yakınında idi ki! Çünkü başlarının üstündeki yelken, James'in gözlerini bir an bile üzerinden ayırmadığı, artık bir tanıdık yüz gibi gördüğü yelken, adamakıllı gevşeyip sarkmıştı; oldukları yerde duruyorlar, bir o yana, bir bu yana yalpalayarak, kızgın güneşin altında, kıyıdan millerce uzakta, Fener'den millerce uzakta bir esinti çıksın diye bekliyorlardı. Dünyada ne varsa olduğu yerde durmuş gibi idi. Fener de kımıldamaz olmuştu, ta uzaklardaki kıyı şeridi de! Güneş gittikçe daha çok kızıyor, ötekilerin varlığını nerdeyse unutmuşlarken şimdi hepsi de birbirinin burnu dibindeymiş gibi bir duygu içinde birbirlerinin ayırımına varıyorlardı. Macalister'in oltası dimdik denize daldı. Ama Mr. Ramsay bacaklarını altına almış kitabını okumayı sürdürüyordu.

Kabı tıpkı bir yağmur kuşunun yumurtası gibi benek benek olan küçük, parlak bir kitap okuyordu. Arasına o dayanılmaz devinimsizliğin ortasında, oldukları yerde sallanıp dururlarken bir yaprak çeviriyordu. James'e, babası her yaprağı ona yöneltmiş anlamlı bir tavırla çeviriyor gibi geldi; kâh buradayım der gibi, kâh buyurur gibi; kâh insanları kendine acındırmak amacıyla; tüm bu süre içinde de, babası birbiri ardından o küçük yaprakları okuyup çevirirken, James, hep, şimdi başını kaldırıp, bana ya şunun için, ya bunun için çıkışacak, ters bir şey söyleyecek diye korktu durdu. Ya, niçin burda bekleyip duruyorum diyecek, ya da buna benzer saçma sapan bir şey soracaktı. James, böyle bir şey yapmaya kalkarsa, işte o zaman ben de bir bıçak alıp göğsüne saplarım, diye düşündü.

Bir bıçak alıp babasının göğsüne saplamak simgesi, bu eski sembol aklından hiç çıkmamıştı. Yalnız, şimdi

büyüdükçe, içinde boğulup kalan bir öfkeyle babasına baktığı zamanlar, öldürmek istediği, babasının üzerine —hem belki hiç haberi olmadan— çöken şeydi: O yırtıcı, o birden iniveren kapkara kanatlı canavar kuş, buz gibi kaskatı pençeleri ve gagası ile insana durmadan vuran o canavar kuştı (çocukken vurduğu yerde çıplak bacaklarına gaganın deyişini duyumsuyordu) vuruyor ve sonra birden havalanıp uçuyordu ve karşısında yine kitap okuyan çok üzgün bir adam oluyordu. İşte onun üstüne çöken o şeyi öldürecekti, o şeyi göğsünden bıçaklayacaktı. Eli hangi işte olursa olsun, (Fener'e, sonra uzaklarda kalan kıyıya doğru bakarak, hangi iş olursa olsun yaparım diye düşündü) ister tüccar olsun, ister bir bankada çalışsın, ister bir avukat olsun, ister büyük bir girişimin başında bulunsun hep o şeyle savaşıyor —James o şeye kıyıcılık, zorbalık diyordu— herkese yapmak istemediği şeyi zorla yaptıran, onlara ağız açtırmayan o şeyi yere çalıp ayaklarının altında ezecekti. O, «Haydi Fener'e» dediği zaman onlardan hangisi ağzını açıp da gitmeyeceğim diyebilirdi. Bunu yap. Şunu getir. Kara kanatlar açılıyor ve o sert gaga didik didik ediyordu. Hemen sonra ardından da yine orada oturmuş kitabını okuyordu; belki de başını kaldırıp bakar —ne yapacağı bilinmezdi ki —bir aksilik de etmezdi. Belki de Macalister'lerle konuşurdu. James kendi kendine, sokakta soğuktan donmuş yaşlı bir kadının eline bir altın lira sıkıştırabilir, diye düşündü; ya da bir balıkçılar günü yarışmasında avazı çıktığı kadar bağırabilirdi; heyecanlanıp ellerini kollarını havada sallayıp coşabilirdi de. Bazen de bakarsınız sofrada oturur, yemeğin başından sonuna dek hiç ağzını açmazdı. Kayık kızgın güneşin altında hafif hafif sallanarak yerinde sayarken, James, evet, diye düşündü; her yanı karla örtülü, kayalarla kaplı, kuş uçmaz, kervan geçmez

bir yer vardı; işte son zamanlarda sık sık, babası başkalarını şaşırtacak bir şey söylediğinde, James bu ıssız karlı yerde sadece iki çift ayak izi varmış gibi bir duyguya kapılıyordu; kendinin ve babasının. Birbirini yalnız ikisi anlıyordu. Öyleyse bu korku, bu nefret nedendi? Geçmişin onun içine yığıldığı yapraklar arasına daldı, ışık ve gölge kesişimleri arasında, her şeyin biçimini yitirdiği, bazen güneşten gözü kamaşarak, bazen de karanlıkta kalarak insanın şaşkına döndüğü o ormanın ta içine, derinliklerine eğilip baktı; içindeki duyguyu soğutup başka her şeyden arındırarak bütünleştirip elle tutulur bir biçimde somutlaştıracak bir görüntü arıyordu. Örneğin, diyelim ki henüz küçücük bir çocukken, boynunu bükmüş arabasının içinde ya da birinin kucağında otururken bir araba onun gözü önünde, körü körüne ayırımında olmaksızın bir insan ayağını çiğneyip geçmiştir; diyelim ki önce ayağı görüyor, çayırın üstünde düzgün, sapasağlam durmakta; sonra da tekerleği; sonra hemen ardından aynı ayağı kan içinde yamyassı. Ama tekerleğin bir suçu yoktu ki. İşte tıpkı böyle, babaları erkenden odalarının önüne gelip, «Haydi Fener'e!» diye onları uyandırdığı zaman, o tekerlek, kendi ayağını, Cam'in ayağını, herkesin ayağını ezip geçmişti. İnsan oturup bakakalıyordu.

Ama anımsadığı o ayak acaba kimin ayağı idi? Sonra tüm bunlar hangi bahçede olmuştu? Çünkü bu görünümüler insanın gözü önünde bir çevre içinde canlanıyordu; bu bahçede ağaçlar vardı; çiçekler; bir ışık; birkaç insan. Her şey, bu sıkıntıdan, bu el kol oynatmalarından uzak bir bahçede geçiyor gibiydi; orada oturanlar bağırıp çağırmadan konuşuyorlardı. Sabahtan akşama dek durmadan içeri girip dışarı çıkıyorlardı. Mutfakta dedikodu edip duran yaşlı bir

kadın vardı; perdeler rüzgârla bir içeri bir dışarı şişiyordu; orada her şey esip savruluyor, her şey gelişip büyüyordu; sonra tüm o tabaklar, bardaklar, durmadan dalgalanan uzun saplı kırmızı, sarı çiçekler üzerine, gece olunca, asma yaprağına benzer incecik sarı bir tül çekiliyordu. Gece olunca her şey biraz daha sakinleşiyor, biraz daha kararıyordu. Ama o yaprak biçimi tül öyle ince idi ki ışıklar orasından burasından onu kaldırıyor, sesler orasını burasını kırış kırış ediyordu; James o tülün arkasında bir gövdenin eğildiğini görebiliyordu, bir yaklaşıp, bir uzaklaştığını, bir elbisenin hışırdadığını, bir zincirin şıkırdadığını duyabiliyordu.

İşte tekerleğin, birinin ayağını çiğneyip geçtiği dünya bu dünya idi. Anımsıyordu, bir şey yanına gelip durmuş, üzerine çökmüştü; bir türlü kımıldamak bilmemişti; havaya bir şey kalkmış, kuru, keskin bir şey bıçak gibi, pala gibi bir şey o mutluluklar ülkesinin tüm yaprakları, çiçekleri üzerine inmiş, onları kırıp dökerek yerlere sermişti.

Anımsıyordu, babası, «Yağmur yağacak,» diyordu, «Fener'e gidemeyeceksiniz,» diyordu.

Fener o zamanlar, sisler içinde gümüş gibi parıldayan bir kule idi, akşamları birden açılıp, tatlı tatlı bakan sarı bir gözü vardı. Oysa şimdi...

James Fener'e baktı. Ak badanalı kayaları, cırılçıplak sivrilen kuleyi oturduğu yerden görebiliyordu; bir kara, bir ak, çizgi çizgi boyanmıştı; pencereleri de görebiliyordu; kayaların üstüne kurusun diye serilen çamaşırları bile görebiliyordu. Fener bu idi demek?

Hayır, öteki de Fener'di. Çünkü hiçbir şey sadece tek bir şey değildi. Öteki de Fener'di. Bazen körfezden güçlükle görülürdü. Akşamları insan, başını kaldırıp bakınca durmadan

açılıp kapanan o gözle karşılaştırdı, bu ışık sanki gelir, o açıklık, güneşlik bahçede onları bulurdu.

Ama kendini tuttu. Ne zaman «onlar» ya da «bir kimse» dese, hemen yaklaşan bir insanın elbise hışırtılarını, uzaklaşan bir kimsenin çıkardığı tıkırtıları duymaya başlar, odada kim varsa onun baskısını tüm ağırlığıyla duyardı. Bu kezki babası idi. Artık gerginlik son kerteyi bulmuştu. Çünkü esinti biraz daha gecikirse babası pat diye kitabını kapayacak ve «Yine ne oluyor? Burada böyle ne pinekleyip duruyoruz, ha?» diye soracaktı, tıpkı daha önce de bir kez yaptığı gibi yapacaktı, o zaman taraçada bıçağını onların arasına indirmiş, annesi kaskatı kesilmişti, eğer orada elinin altında bir balta, bir bıçak, ne olursa olsun ucu keskin bir şey olsaydı, hemen kavrayıp babasının ta yüreğine saplayacaktı. Annesinin tüm bedeni kaskatı kesilmişti, sonra yavaş yavaş kolu gevşemişti, o zaman artık annesinin kendini dinlemediğini hissetmişti; annesi nedense yerinden kalkıp, onu orada bırakıp gitmişti, kendisi de elinde sıkı sıkı tuttuğu bir makasla, yerde, zavallı, gülünç bir biçimde oturup kalmıştı.

En küçük bir esinti yoktu. Kayığın dibindeki su fıkırdayıp oynuyor, üç dört uskumru üstlerini bile örtmeyen bir avuç su içinde kuyruklarını sallayıp duruyorlardı. Her an Mr. Ramsay (James ona bakmaya korkuyordu) silkinip uyanabilir, kitabını kapatıp ters bir şey söyleyebilirdi; ama şimdilik okuyordu, onun için

James, sanki tahtayı gıcırdatıp da bekçi köpeğini uyandırmaktan korktuğu için merdivenlerden aşağı yalınayak iner gibi, gizlice annesinin neye benzediğini, o gün nereye gittiğini yeniden düşünmeye başladı. Onun ardı sıra odadan odaya giriyordu, sonunda bir odaya geldiler, orada annesi sanki birçok porselen tabaktan yansıyan mavi bir ışık altında

birisiyle konuştu; James annesine kulak verdi. Bir hizmetçiyle konuşuyordu, aklındaki neyse düpedüz onu söylüyordu. «Bu gece için büyük bir tabak gerek, nerde — hani o mavi tabak?» diyordu. İçlerinde yalnız annesi doğruyu söylerdi; o da gerçeği yalnız ona söyleyebilirdi. Belki de onu ayrılmamacasına annesine bağlayan da bu idi; insan aklına gelen her şeyi ona söyleyebilirdi. Ama böyle dalmış annesini düşünürken, hep babasının onun düşüncelerini izlediğini, düşüncesini gölgeleyip, ürküttüğünü, bocalattığını seziyordu.

Sonunda düşünmekten vazgeçti; orada güneşin altında, eli dümende, gözleri Fener'e dikilmiş oturuyordu, ne hareket edebiliyor, ne de birbiri ardından zihnine girip yerleşen bu üzüntü tohumlarını fırlatıp atabiliyordu. Sanki bir iple olduğu yere bağlanmış, babası da bu ipi sımsıkı düğümlemişti ve tek kurtuluş çaresi ancak bir bıçak alıp saplamaktı... Ama tam o anda yelken yavaşça kabardı, ağır ağır şişti, kayık şöyle bir silkinir gibi oldu ve sonra yarı uykulu devinime geçti, sonunda iyice uyanıp dalgaların üstünden ileri atıldı. Oh, ne kurtuluştı yarabbi! Sanki hepsi yine birbirlerinden uzaklaşıp ayrılmışlar, rahatlamışlardı, oltalar yine kayığın kenarından gerilip suya daldı. Ama babasında hiçbir canlanma olmadı. Yalnız sağ eli gizemli bir biçimde havaya kalkıp, sonra yine dizinin üstüne düştü, sanki gizli bir senfoni yönetiyordu.

10

(Tertemiz, lekesiz bir deniz, diye düşündü Lily Briscoe; hâlâ olduğu yerde duruyor, aşağıya körfeze bakıyordu. Deniz körfeze ipek gibi serilmiş. Uzaklığın ne şaşılacak bir gücü vardı; Lily, uzaklığın onları yuttuğunu duyumsadı, artık bir

daha dönmemek üzere gitmişler, doğanın bir parçası olmuşlardı. Öyle bir dinginlik, öyle bir sessizlik vardı ki! Deminki gemi gözden kaybolmuştu ama bıraktığı o büyük duman tomarı daha havada, olduğu yerde asılı duruyor ve bu ayrılığın acısı içinde, tıpkı bir bayrak gibi, yaslı yaslı dalgalanıyordu.)

11

Cam yine dalgalarla oynayarak, demek ada buymuş, diye düşündü. Daha önce ona hiç böyle denizden bakmamıştı. İşte denizin üstünde böyle duruyordu, eliyle çizdi, ortada bir girinti vardı, girintinin iki yanında da iki yalçın kaya, girintiden deniz içeriye doğru sokuluyor, adanın ki yanından ise gözün alabildiği kadar uzanıp gidiyordu. Küçük bir ada idi; sapı üstünde kalkmış bir yaprağı andırıyordu. Cam, sonra küçük bir kayığa bindik, diye düşünerek, batan bir gemiden nasıl kurtuldukları üzerine kendi kendine bir serüven, bir öykü anlatmaya başladı. Ama böyle parmaklarının arasından sular akıp geçer, deniz yosunları bir görünüp bir kaybolurken içinden ciddi ciddi öykü anlatmak gelmiyordu; istediği serüven tadı ve gerçeklerden uzaklaşma duygusu idi, çünkü kayık yeniden harekete geçip, yol almaya başlayınca, babasının yönler konusu yüzünden duyduğu kızgınlığın, James'in verdikleri söz konusunda gösterdiği inatçılığın, kendi üzüntüsünün, tüm bunların hepsinin nasıl kaybolup geçtiğini, nasıl akıp gittiğini düşünüyordu. Peki sonrası? Nereye gidiyorlardı? (işte yaşıyordu, işte buradaydı) içinde bu değişiklik, bu kurtuluş, bu serüven heyecanını duyar duymaz, suyun altında tuttuğu o buz gibi elinden bir sevinç pınarı

fıskırdı. Böyle birdenbire, kayıtsızca yükseliveren sevinç pınarından dökülen damlalar, Cam'ın zihninde şuraya buraya, karanlık uykulu şekillerin üzerine düştü; bu şekiller bilmediği bir dünyaya aitti ama karanlıklar içinde döndükleri sırada, rastgele oralarına buralarına bir ışık çarpıyordu; Grek ülkesi, Roma, Constantinople. Küçücük bir şeydi, altın yaldızlı sular, içinden, yanından yöresinden akıp gidiyordu, sapı üzerinde kalkmış bir yaprak gibiydi ama, onun da evrende bir yeri vardı herhalde — bu denli küçük bir adanın da evrende bir yeri vardı ha? Evlerinin çalışma odasında oturan o yaşlı beylere sorsa ona söyleyebilirlerdi herhalde. Bazen bahçede gezinirken onları tam sırasında yakalamak için özellikle içeri giriverirdi. İşte orada oturuyorlardı. (Mr. Carmichael da olabilirdi, Mr. Bankes de; çok yaşlı, kaskatı şeylerdi) koltuklarında karşılıklı oturuyorlardı. İçeri girdiği sırada önlerine *The Times* gazetesini almış, sayfalarını hışırdatıp duruyorlardı; bilmem kim İsa üzerine ne demiş; Londra sokaklarından birinden nasıl bir mamut çıkarılmış; büyük Napoleon neye benzermiş? Her şey karman çormandı. Sonra tüm bunları birer birer o tertemiz elleriyle alıyorlar (üstlerinde gri renkte elbiseler vardı; üzerlerine kır kokusu sinmişti); birlikte her birini ayıklayıp arındırıyorlar, sayfayı çeviriyor, bacak bacak üstüne atıyor, arasıra bir iki sözcük konuşuyorlardı. Cam de kendinden geçerek raftan bir kitap çekip, orada durur, babasının yazı yazışını izlerdi; her satırı nasıl bir boyda, nasıl baştan sona özenle yazıyordu; yazarken arasıra hafifçe öksürür ya da karşısında oturan yaşlı beye kısaca bir şey söylerdi. Cam kitabını açmış orada öyle dururken, insanın orada aklına gelen her şeyi su üzerinde yayılan bir yaprak gibi açıp yayabileceğini düşündü; o aklına gelen şey de orada yaşlı beylerin sigara dumanları, *The Times*

gazetesinin hışırtıları arasında yerinde görünüyorsa, doğru demekti. Masasının başında yazı yazan babasını izleyerek (Cam şimdi kayıkta oturuyordu) ne kadar da sevimli, ne kadar da akıllı, diye düşündü; kendini beğenmiş değildi, kıyıcı da değildi. Onun, elinde bir kitapla orada durduğunu görse en tatlı sesiyle, «Benden istediğin bir şey yok mu?» diye sorardı.

Yanlış düşünmüş olmak korkusuyla babasına baktı: Kabı bir yağmur kuşunun yumurtası gibi benek benek olan o küçük parlak kitabı okuyordu. Hayır yanılmamıştı. Bak, ona şimdi bak, diye seslenmek istedi James'e. (Ama James gözünü yelkenden ayırmıyordu.) Alaycı herifin biri, derdi kardeşi kesinlikle. Döner dolaşır sözü kendine ve kendi kitaplarına getirir, derdi. Bencilliği dayanılır gibi değil. En kötüsü kıyıcının teki. Cam babasına bakarak, ama bir bak, dedi. Ona şimdi bir bak. Bacaklarını altına almış elindeki o küçük kitabı okuyan babasına baktı; içinde neler yazılı olduğunu bilmiyordu ama o küçücük kitabın saman rengi yapraklarını çok iyi tanıyordu. Küçücük bir kitaptı; satırları sık sıkı; biliyordu, babası kitabın başındaki boş yaprağa yemeğe on beş frank verdiğini yazmıştı; şarap için şu kadar; garsona da şu kadar vermişti. Sayfanın altında da özenle toplamı çıkarmıştı. Ama cebinde dura dura kenarları eskiyen bu kitabın içinde neler yazılıydı bilmiyordu doğrusu. Babasının aklından geçenleri ise hiçbiri bilmiyordu. Ama babası elindeki kitaba öyle dalmıştı ki, şimdi de yaptığı gibi başını bir an için kaldırdığında bir şeye bakmak için değil, bir düşünceyi zihnine daha iyi yerleştirmek için yapıyordu bunu. Sonra da, yeniden kaldığı yere dönüp yine okumaya dalıyordu. Öyle bir okuyuşu var ki, diye düşündü Cam, insana sanki bir şeyi kolluyormuş, ya da kocaman bir koyun sürüsünü ustalıkla güdüyormuş, ya da daracık bir patikadan

gittikçe daha yukarı, daha yukarı tırmanıyormuş gibi geliyor, diye düşündü; bazen de hızla dümdüz ilerliyor, sık çalılıkları yarıp geçiyor, bazen de sanki yüzüne bir dal çarpmış, gözüne bir çalı girmiş de göremiyormuş gibi oluyordu, ama böyle şeylerden yılmaya niyeti yoktu; durmadan yolunda ilerliyor, durmadan birbiri ardından sayfa çeviriyordu. Cam de kendi kendine bir öykü anlatmayı sürdürdü, çünkü babası orada oturduğu sürece o da güven içinde demekti; sessizce bahçeden içeri girip eline bir kitap aldığı zamanki gibi güven içinde; yaşlı beyin elindeki gazeteyi birden indirip karşısındakine Napoleon'un kişiliği üzerine bir iki sözcük söylediği zamanki gibi güven içinde.

Başını çevirip denizin üstünden adaya baktı. Ama o yaprak biçimi artık kesinliğini yitiriyordu; çok küçülmüştü; çok uzaklardaydı. Artık deniz kıyından daha önemliydi. Her yanlarını bir yükselip bir alçalan dalgalar sarmıştı; bir dalgadan aşağı bir kütük yuvarlanıyor, ötekinin tepesine bir martı konuyordu. Cam suyun içinde parmaklarıyla oynayarak, işte buralarda bir gemi batmıştı diye düşündü, ve dalgın dalgın, yarı uykulu, nasıl da mahvolduk, hepimiz teker teker, diye mırıldandı.

12

Lily Briscoe, demek uzaklık her şeyi böyle değiştiriyor diye düşünerek, üzerinde hemen hemen hiçbir leke görülmeyen, sanki yelkenlerle bulutlar onun o maviliği içine gömülmüş gibi yumuşacık duran denize baktı, demek uzaklık her şeyi böylesine değiştiriyor diye düşündü; demek her şey insanların yanımızda olmaları, ya da bizden uzakta

olmalarıyla değişiyor; çünkü kayık koydan açılıp uzaklaştıkça, Mr. Ramsay'e olan duygusu da değişiyordu. Bu duygu sanki çekilip gerilerek incelip uzamıştı; Mr. Ramsay gittikçe ondan uzaklaşıyor, ayrılıyor gibiydi. Bu mavilik, bu uzaklık çocuklarıyla beraber onu sanki yutmuştu; ama tam bu sırada yanibaşında çayırda uzanan Mr. Carmichael birden homurdandı. Lily güldü. Carmichael otların üstünde duran kitabını yakalayıp kaldırdı. Tıpkı bir deniz canavarı gibi puflayıp soluyarak yine sandalyesine yerleşti. İşte bu büsbütün başka idi, çünkü Carmichael ta yanındaydı. Hemen sonra her yanı yine bir sessizlik kapladı. Lily, artık kalkmışlardır herhalde diye düşünerek eve doğru baktı, ama ortada kimseler yoktu. Sonra aklına geldi, hep kahvaltıdan kalkar kalkmaz herkes dosdoğru kendi işine gücüne giderdi. Her şey bu sessizlik, bu boşluk, gerçek değilmiş gibi duran bu sabah havasıyla uyumlu idi. Bazen her şey böyle görünüyor diye düşündü, bir an durup güneşle ışıldayan uzun pencerelere, tüy gibi masmavi dumana baktı: Gerçek değilmiş gibiydiler. Bir geziden döndüğü zaman, ya da bir hastalıktan sonra, alışkanlıklar daha her şeyin üstünü sarıp sarmalamadan da tıpkı böyle, hiçbir şey gerçek değilmiş gibi bir duyguya kapılır, şaşırırdı insan; yeni bir şeyin ortaya çıktığını duyumsardı. İşte yaşamın en canlı olduğu zamanlar beyle zamanlardı. O zaman insan rahat rahat gönlünce davranabilirdi. Böyle zamanlarda insan, örneğin evden çıkarak kendine oturacak bir köşe arayan Mrs. Beckwith'i karşılayıp hatırını sormak, yapmacık bir neşe ile, «Günaydın, Mrs. Beckwith! Ne güzel hava değil mi! Demek, bu güneşte oturabileceksiniz ha? Jasper sandalyeleri saklamış. Durun ben size bir tane bulup getireyim,» demek ve daha buna benzer bir sürü gevezelik etmek zorunda kalmazdı. İnsan o zaman

konuşmak gereğini bile hiç duymazdı. İnsan eşyaların arasında, eşyaların ötesinde kayarak dolaşır, yelkenlerini titretirdi (körfezde oldukça kısırtı vardı, kayıklar açılmaya başlıyorlardı). Bu âlem boş olmaktan uzaktı, ağzına dek dolu idi; Lily dudaklarına dek bir sıvının içinde gömülü duruyor, bir sıvının içinde deviniyor, yürüyor, batıyor gibi idi, evet, çünkü bu sular dibi bulunamayacak denli derindi. Bu suların orasına burasına ne de çok yaşam serpiştirilmişti. Ramsay'lerinki; çocuklarınki ve bunlardan başka bir sürü döküntü, kırıntı her türlü şey. Kolunda sepeti ile bir çamaşırcı kadın; bir karga; kıpkızıl bir demir çubuk; çiçeklerin morları ve boza çalan yeşil renkleri; sonra tüm bunları birbirine bağlayan ortak bir duygu.

On yıl önce, yine şimdi olduğu yerde dururken, ona, ben bu yere sevdalandım galiba dedirten şey belki de içinde duyduğu böyle bir bütünlük duygusu idi. Sevdanın bin bir biçimi vardı. Öyle sevdalılar vardır ki her şeyi parçalarına ayırıp, içinden istediklerini seçerler, sonra onları yanyana koyup birleştirirler, böylece o şeylere gerçekte varolmayan bir bütünlük vererek, bir sahneden, ya da bir insan topluluğundan (artık o şeylerin, o insanların hepsi yok olmuş, hepsi bir yana gitmiştir), hâlâ insanı düşündüren ve sevdalandıran o derli toplu bütünlerden birini yaratırlar.

Gözleri denizin üstündeki o kahverengi benek üzerinde, Ramsay'in kayıp giden kayığı üzerinde durdu. Herhalde öğle yemeğine Fener'de olurlardı. Ama yeniden rüzgâr çıkmıştı, gök değişir gibi olmuş, deniz değişir gibi olmuş ve kayıkların yerleri de değişmişti, bir dakika önce bir tansık gibi oraya çakılmış duran o görünüm artık bozulmuştu. Rüzgâr havadaki duman bulutunu savurup dağıtmıştı. Gemilerin konumunda hoş olmayan bir şey vardı.

Görünümdeki oranın bozulmasıyla sanki Lily'nin zihnindeki uyum da bozuldu. Nedeni belirsiz bir sıkıntı duyar gibi oldu. Yeniden resmine döndüğünde bunun ne olduğunu anladı. Tüm bir sabahı boşa geçiriyordu. Nedense o iki karşıt güç arasında — Mr. Ramsay'le resmi arasında — tam bir denge kuramıyordu; oysa bu gerekliydi. Acaba resminin planında bir kusur mu vardı? Acaba duvar çizgisini kırmak mı gerekiyordu? Acaba ağaçlar fazla mı yer kaplıyordu? Alay eder gibi gülümsedi; bir de resme başlarken, artık zihnimi karıştıran sorunu çözümledim diye düşünmüştü, değil mi?

Peki öyleyse bu sorun ne idi? Yakalayamadığı bir şey vardı, o şeyi yakalaması gerekiyordu. Bu şey Mrs. Ramsay'i düşündüğü zaman elinden kaçıyor; bu şey şimdi resmini düşündüğü sırada da elinden kaçmıştı. Aklına tümceler geliyordu. Görüntüler geliyordu. Güzel resimler. Güzel sözler. Ama onun yakalamak istediği şey insanı sarsan o heyecanın kendisi idi, bir biçim almadan önceki şeydi. Hadi onu yakala ve yeniden başla; hadi yakala ve yeniden başla, dedi ve yeniden sımsıkı sehpasının başına mihlandı. İnsanın yapısı resim yapmak için, hissetmek için ne kadar güçsüz, ne kadar yetersiz bir makine idi; hep en nazik anda bozuluveriyordu. O zaman insanın bu makineyi bütün gücüyle zorlaması gerekiyordu. Lily kaşlarını çatarak gözlerini dikip baktı. İşte tamam çit şurada karşısındaydı. Ama böyle zorlayarak bir şey yapılamazdı. İnsan duvara bakınca gözünü alan keskin bir ışık görüyordu sadece, düşününce de öyle oluyordu — Mrs. Ramsay'in başında gri bir şapka vardı. İnanılmayacak kadar güzeldi. Yine öyle olacaksa ne yapayım olsun, diye düşündü. Çünkü öyle anlar vardır ki insan o zaman ne bir şey düşünebilir, ne de bir şey duyumsayabilir. Peki ama insan

böyle hem düşünemiyor, hem bir şey duyumsayamıyorsa nerededir acaba? diye düşündü Lily.

Yere oturdu, geniş yapraklı küçük bir ot kümesini fırçasıyla karıştırıp yoklayarak, nerde olacak, işte burda, çayırın üstünde, toprağın üstünde olur diye düşündü. Çimenlik de çok bozulmuştu. Burada yeryüzünde oturuyor olur diye düşündü, çünkü bu sabah her şey belki ilk kez, belki de son kez oluyormuş gibi bir duygu içindeydi, kendini bir türlü bu duygudan kurtaramıyordu, tıpkı uykusu geldiği halde, trenin penceresinden bakarak şimdi gözünü açıp bakmazsa şu kasabayı, şu atlı arabayı, tarlada çalışan bir kadını bir daha hiç göremeyeceğini bilen bir gezgin gibiydi. Dünya bu çayırdı; ihtiyar Mr. Carmichael'a baktı; (tek bir sözcük konuşmadıkları halde) sanki o da onun düşüncelerini paylaşıyormuş gibiydi, işte ikimiz de burada, bu yükseklerde yan yanayız, diye düşündü. Belki de bu onu son görüşü idi. Carmichael artık gittikçe yaşlanıyordu. Adamın ayağının ucunda sallanan terliğe bakıp gülerек, gittikçe üzü de yayılıyor, dedi. Herkes, «şiirleri öyle güzel ki,» diyordu. Kırk yıl önce yazdığı şiirleri basıp yayımlamışlardı. Artık Carmichael adında ünlü biri vardı, Lily kendi kendine gülümsedi, bir insan böyle kaç biçime girebiliyordu, bir gazetelerin sözünü ettiği Mr. Carmichael vardı, bir de burada eskiden ne ise yine o olan bir Mr. Carmichael. Hiç değişmemişti — saç sakalı biraz daha ağırmıştı o kadar. Evet, hiç değişmemişti, ama şimdi anımsıyordu, biri söylemişti, Andrew Ramsay'in öldüğünü (bir şarapnel parçasıyla anında oluvermişti; yaşasaydı belki de büyük bir matematikçi olurdu) duyunca Mr. Carmichael «yaşamdan elini ayağını çekmiş.» Bu ne demektir ki? Acaba elinde koca bir baston Trafalgar Alanı'nı bir uçtan öbür uca marş marş yürüyüp geçmiş miydi?

Acaba St. Johns Wood'daki odasına tek başına kapanıp, eline bir kitap almış, okumadan sayfalarını mı çevirip durmuştu. Andrew'nun öldüğünü duyunca Carmichael ne yapmıştı bilmiyordu ama, yine de ondaki bu halin farkındaydı. Merdivende karşılaştıklarında anlaşılmaz bir iki şey mırıldanırlar, başlarını kaldırıp göğe bakarak, hava güzel olacak, ya da hava bozacak, derlerdi. Ama biz insanları bu türlü de tanıyabiliriz diye düşündü; bu bir insanı ayrıntıya kaçmadan, ana çizgileriyle tanımaktı; bu, evinin bahçesinde oturup, mor gölgeli inişlerle ta ötedeki fundalığa uzanan tepenin yamaçlarına bakmak gibi bir şeydi. İşte Lily, Carmichael'ı bu türlü tanıyordu, onda bir değişiklik olduğunun ayırımındaydı. Şiirinden bir tek dize bile okumamıştı. Ama yine de nasıl olduğunu biliyordu, kesinlikle ağır, uğultulu bir akışı vardı. Ölçülü ve olgundu. Çölden, deveden sözediyordu. Hurma ağacından, günbatımından sözediyordu. İçinde kendisiyle ilgili tek bir dize bile yoktu; ölümden sözediyordu; sevda yok denecek kadar azdı; Carmichael'ın insanlardan kaçan bir hali vardı. Kimseden bir istediği yok gibiydi. Her zaman koltuğuna bir gazete sıkıştırıp, oturma odasının penceresi önünden, nedense pek hoşlanmadığı Mrs. Ramsay'i görmezlikten gelmeye çalışarak, tuhaf bir tavırla yalpalaya yalpalaya geçip gitmez miydi? Öyle olunca da, Mrs. Ramsay onu durdurup konuşmaya çalışırdı hep. Carmichael eğilir bir selâm verirdi. İstemeye istemeye durup iyice eğilerek bir selâm verirdi. Mrs. Ramsay, Carmichael ondan bir şey istemedi diye canı sıkılarak sorardı (Lily sesini duyuyordu) hırka, battaniye, gazete filan, bir şey ister miydi? Hayır, hiçbir şey istemiyordu. (Bunu söylerken de selâm verir çekilirdi). Mrs. Ramsay'de onun pek hoşuna gitmeyen bir şey vardı. Belki de onun o buyurgan

tavırlarından, o kendinden fazla güvenli halinden, onda gördüğü kuru, pratik bir yandan hoşlanmıyordu. Mrs. Ramsay sözünü hiç sakınmazdı.

(Bir ses dikkatini oturma odasının penceresine çekti — bir menteşe gıcırdamıştı. Hafif hafif esen rüzgâr pencereyle oynuyordu.)

Lily, herhalde ondan hiç hoşlanmayanlar da olmuştur, diye düşündü (Evet; işte oturma odasının önündeki basamak bomboştur ama, bu onu etkilemiyordu. Artık Mrs. Ramsay’i aramıyordu). — Herhalde onu fazla iddialı, fazla kesin bulanlar olmuştur. Belki güzelliği de çevresindekileri sıkıyordu. Belki, aman hiç değiştiği yok, ne zaman baksan hep aynı diyenler olmuştur. Onlar daha başka türüsünden hoşlanıyorlardı —esmer, canlı tiplerden. Sonra kocasına karşı da fazla yumuşaktı. Onun o münasebetsiz hallerine hiç ses çıkarmıyordu. Sonra içine fazla kapanıktı. Halini kimseye belli etmezdi. (Yine Mr. Carmichael’a ve onun Mrs. Ramsay’den hoşlanmadığı konusuna dönerek) insan Mrs. Ramsay’i bütün bir sabah, çayırın üstünde durmuş resim yaparken, ya da uzanıp kitap okurken düşünemiyordu. Bu olacak şeylerden değildi. Kimseye bir şey söylemeden, kolunda yapacağı işin tek belirtisi bir sepetle kasabaya, yoksulların yanına, daracık sıkıntılı bir yatak odasına oturmaya giderdi. Lily, kaç kez, onun bir oyunu ya da bir tartışmayı yarıda bırakarak, böyle kolunda sepeti ile dimdik, sessiz sedasız çekilip gittiğini görmüştü. Döndüğü zaman haline dikkat etmişti. Lily, hem gülerek (Mrs. Ramsay çay fincanları konusunda öyle titizdi ki) hem de heyecanlanarak (güzelliği insanın soluğunu keserdi), sana acıyla kapanan gözler bakmış olacak. Yine köyde onlarla beraberdin, değil mi? diye düşünmüştü.

Sonra, ya biri geç kaldı diye, ya da aydanlıkta bir çentik olmuş diye Mrs. Ramsay'in canı sıkılırdı. O, tereyağ taze değil diye söylenip dururken, insan Grek tapınaklarını anımsar, güzelliğin onlarla oradaki birlikteliğini düşünürdü. Mrs. Ramsay gideceğinden kimseye söz etmezdi — tam zamanı gelince hiç çekinmeden kalkar giderdi. Bu onda artık içgüdü haline gelmişti, tıpkı kırlangıları güneye yönelten içgüdü gibi, bu içgüdüşü onu hiç şaşmadan insanlara doğru sürüklüyor, yuvasını insanlığın yüreğinde kuruyordu. İşte bu da tüm öteki içgüdüler gibi, bundan yoksun olanları ne de olsa biraz rahatsız ediyordu; belki Mr. Carmichael'ı da rahatsız ediyordu ama, kendisinin rahatsız olduğundan hiç kuşkusu yoktu. Carmichael'da olsun, kendinde olsun, ikisinde de hareketten bir şey çıkmaz, asıl olan düşünce dir gibi bir kanı vardı. Mrs. Ramsay'in böyle kalkıp gitmesi hepsine bir serzenişti, her şeyi değiştiriveriyordu, onlar da kendi kanılarının yok olduğunu görerek, yitmekte olan bu önyargılarına dört elle sarılıyorlar, Mrs. Ramsay'e karşı gelmek zorunda kalıyorlardı. Charles Tansley de Mrs. Ramsay gibi idi: İşte insan Tansley'i biraz da bunun için sevmiyordu. İnsanın kendi dünyasının oranlarını altüst ediveriyordu. Fırasıyla tembel tembel otları karıştırarak, acaba Tansley şimdi ne âlemde diye düşündü. İştediği üniversite öğretim üyeliğini elde etmişti. Evlenmişti; Golder's Green'de oturuyordu,

Savaş yıllarında bir gün, bir konferans salonuna gitmişti; Charles Tansley konuşuyordu. Bir şeye atıp tutuyordu: Birine saldırıyordu. İnsanlar arasında kardeşliğe dayanan bir sevgi olmalı, diyordu. Tüm bunları dinlerken, Lily, yalnız, resim değil mi hepsi birdir diyen, arkasında durup tütün içerek («otuz gramı beş peni, Miss Briscoe») kadınlar yazı yazamaz,

kadınlar resim yapamaz demeyi kendine iş edinen, hem de bunu inandığı için değil de, salt nedense öyle olmasını istediği için söyleyen bir adam nasıl olur da insanları sevebilir, diye düşünmüş durmuştu. İşte değnek gibi vücuduyla durmuş bir kürsüden birbirimizi sevelim diye bağıırıyordu, yüzü kıpkırmızı, sesi boğuktu (fırçasıyla karıştırdığı otların arasında karıncalar geziniyordu — Charles Tansley’e benzeyen kırmızı renkli, durmadan gidip gelen karıncalar). Hemen yarısı boş olan o salonda, o buz gibi boşluğu sevgi ile doldurmaya uğraşan Tansley’i oturduğu yerden alaylı alaylı izlerken birden gözünün önüne fıçı mıdır nedir o şey gelivermişti, dalgalar arasında bir batıp bir çıkıyordu, Mrs. Ramsay de çakıltaşları arasında gözlük kabını arıyordu; «Aman yarabbi! Ne baş belası şey! İşte yine kayboldu. Rica ederim, Mr. Tansley, rahatsız olmayın. Her yaz binlercesini kaybederim,» diyordu, bunun üzerine Tansley de sanki böyle aşırı bir abartmayı kabullenmekten çekindiği halde, sırf Ramsay’i sevdiği için bunu hoş görüyor gibi bir tavırla, çenesini içine çekip tatlı tatlı gülmüştü. Herhalde o uzun gezintilerin birinde, herkesin başını alıp giderek, eve teker teker döndükleri o gezintilerden birinde Tansley, Mrs. Ramsay’e açılmış olacaktı. Mrs. Ramsay, Lily’ye, onun kız kardeşini okuttuğunu söylemişti. Bu, Tansley’i, Mrs. Ramsay’in gözünde son derece yücelten bir şeydi. Lily, biliyordu, kendisinin Tansley hakkındaki düşünceleri pek rastgele idi, pek tuhaftı; fırçasıyla otları karıştırmayı sürdürdü. Zaten insanın başkaları ile ilgili düşüncelerinin yansı böyle rastgele, böyle acayip değil miydi? İnsan işine geldiği için öyle düşünürdü. Tansley onun için bir şamar oğlanıydı. Ne zaman öfkelenirse bir de bakardı zavallının zayıf bedenine indirdikçe indiriyor. Eğer onu ciddiye almak isterse

Mrs. Ramsay'in söylediklerini düşünüp, ona Mrs. Ramsay'in gözüyle bakması gerekirdi.

Karıncalar tırmansın diye topraktan küçücük bir dağ yaptı. Onların dünyalarında yaptığı bu değişiklik ile zavallıları kararsızlıktan çılgın, şaşkın bir duruma getirdi. Kimi bu yana, kimi o yana koşuyordu.

İnsanın görmek için elli çift gözü olmalı, diye düşündü, o kadını her yanından adamakıllı görebilmek için bu kadarı bile yetmezdi. Bu gözlerden biri onun güzelliğine karşı tümünden kör olmalıydı. İnsanın en önce, hava gibi görülmez, gizli bir duyusu, anahtar deliklerinden sokulup, Mrs. Ramsay'i oturmuş örgüsünü örerken, konuşurken, pencerenin önünde yalnız başına otururken bulup her yanından kuşatacak, tıpkı o geminin dumanını koyuvermeyen hava gibi, onun düşüncelerini, hayallerini, isteklerini içine alıp saklayacak bir duyusu olmalıydı. Şu çit, şu bahçe, kıyıya çarpıp kırılan bir dalga onun içinde neler uyandırıyor? (Lily, tıpkı Mrs. Ramsay gibi başını kaldırdı; onun da kulaklarına kıyıya çarpıp kırılan bir dalga sesi geldi.) Sonra çocuklar kriket oynarken, «Bu gelen nasıl? Bu gelen nasıl?» diye bağıştıkları zaman Mrs. Ramsay'in zihninde nasıl bir kıpırdaşma, nasıl bir titreme oluyordu? Bir an örgüsünü bırakırdı. Kulak kesilirdi. Sonra yine gevşer eski haline dönerdi; işte Mr. Ramsay birden gezinmeyi bırakıp, tam onun önünde mihlanmış gibi durmuştu, kocası böyle tam burnunun dibinde dikilip, tepesinden bakınca, Mrs. Ramsay'in tüm bedeni tuhaf bir sarsıntı geçirmiş, yoğun bir heyecana kapılarak bu sarsıntının kucağında sallanıyor gibi olmuştu. Lily, Mr. Ramsay'i görür gibi oluyordu.

İşte elini uzatmış karısının koltuktan kalkmasına yardım ediyordu. Nedense Lily'ye, Ramsay bu hareketi daha önce bir

kez daha yapmış gibi geldi; sanki bir zaman tıpkı böyle eğilip onun elinden tutmuş, bir kayıktan çıkmasına yardım etmişti; kayık bir adanın kıyısından birkaç karış ötede durduğu için beylerin hanımları böyle ellerinden tutarak kıyıya çıkmalarına yardım etmeleri gerekiyordu. Bu artık modası geçmiş bir görünüm idi, kabarık çemberli etekler, külot pantolonlar gerektiren bir görünüm! Mrs. Ramsay elini verip kayıktan çıkarken, artık tam zamanı diye düşünmüştü (Lily öyle varsayıyordu); evet, artık söyleyecekti. Evet, onunla evlenecekti. Ve ağır, telaşsız bir adımla kıyıya atlamıştı. Belki de eli onun elinde yalnız tek bir sözcük söylemişti. Belki de eli onun elinde, seninle evleneceğim, demişti; ama işte o kadar. Sonra bu aynı ürpertiği ikisi de, birlikte olduklarında, zaman zaman yine duymuşlardı — evet, herhalde duymuşlardı, diye düşünerek, karıncaların geçmesi için toprağı düzleyip bir yol açtı. Bunları kendiliğinden uydurmuyordu; sadece yıllarca önce kendine dürülüp bükülerek verilen bir şeyi, açıp düzlemeye çalışıyordu, gördüğü bir şeyi, o kadar. Çünkü günlük yaşamın gürültüsü patırtısı içinde, tüm o çocukların, tüm o konukların ortasında insan hep her şey yineleniyormuş gibi bir duyguya kapılıyordu — sanki her şey birbirinin ardından hep aynı yere düşerek bir yankı yapıyor, sanki bu da çan sesleri gibi bir düzine sesler bırakarak havayı titreşimlerle dolduruyordu.

Lily, Mrs. Ramsay'in şalı omuzunda, Mr. Ramsay'in kravatı rüzgârla uçarak, kol kola girip limonluğun önünden gidişlerini gözünün önüne getirerek, ama onların arasındaki ilişkiyi böyle sadeleştirmek de doğru değil diye düşündü. Yaşam onlar için hep değişmez bir mutluluk havası içinde geçip gitmiyordu — Mrs. Ramsay'in o ani çıkışları, o sabırsızlıkları, Mr. Ramsay'in o ürperip uzaklaşmaları,

karamsarlıkları ortasında bu olanaksızdı. Olacak şey değildi. Sabahın erken bir saatinde yatak odasının kapısı pat diye gürültüyle çarpardı. Öfkelenip masadan kalkar giderdi. Tabağını vızz diye pencereden fırlatır atardı. Sonra, evin her yanında sanki sert bir rüzgâr eser, insana bütün kapılar pat pat çarpılıyormuş, bütün perdeler savruluyormuş gibi gelir, rüzgârın önünde her biri bir yana giden insanlar, acele acele kapıları, pencereleri kapatmak, her şeyi yerli yerine koymak için koşuşuyorlarmış gibi olurdu. Bir gün Paul Rayley'le, merdivenlerde böyle bir hava içinde karşılaşmıştı. Mr. Ramsay kahvaltıda sütünün içinde küçük bir böcek bulmuş da, bütün sütü kabı ile olduğu gibi pencereden dışarıya, taraçaya fırlatıp atmış diye iki çocuk gibi gülmüşler, gülmüşlerdi. Prue dehşetle, «onun sütünde bir böcek» diye mırıldanmıştı. Başkaları isterse kırkayak bulsun ne çıkardı. Ama Mr. Ramsay çevresine öyle bir kutsal duvar çekmiş ve onun içine öyle bir imparator görkemiyle kurulmuştu ki, onun sütünde çıkan bir böcek bir canavar demektir.

Ama tüm bu tabak fırlatmalar, kapı çarpmalar Mrs. Ramsay'i yorar, gözü yılar gibi olurdu. Bazen Lily'yi üzen yarı kızgın, yarı üzüntülü bir hal alır, bu fırtınayı soğukkanlılıkla, ya da onlar gibi gülerek geçiştiremeyecekmiş gibi görünürdü; işte o zaman karı koca arasında uzun, sert bir sessizlik olurdu; o zamanlar Mrs. Ramsay o bezginliği altında bir şey gizliyor gibi dururdu. Oturduğu yerde kendi kendine düşünür, biç ağzını açmazdı. Aradan biraz geçince Mr. Ramsay kaçamak kaçamak onun bulunduğu yerlerde dolaşmaya başlardı — onun oturduğu pencerenin altında bir aşağı bir yukarı gezinir dururdu; Mrs. Ramsay ya mektup yazıyor olur, ya da birisiyle konuşuyor olurdu, çünkü kocası geçtiği sırada bir şeyle uğraşıyor olmaya, ondan kaçmaya,

onu görmezlikten gelmeye özellikle dikkat ederdi. O zaman Mr. Ramsay bir ipek gibi yumuşar, sevecen, nazik bir tavır takınır ve karısını bu yoldan elde etmeye çalışırdı. Ama Mrs. Ramsay yine hiç aldırış etmez, kısa bir süre için, güzelliğine yakışan ama genellikle kullanmadığı kibirli tavırlar takınır, birtakım havalara girerdi; başını çevirir, omuzları üzerinden şöyle bir bakar, yanında da hep biri, ya Minta, ya Paul, ya William Bankes bulunurdu. Sonunda, Mr. Ramsay onlardan biraz uzakta, tıpkı aç bir kurt gibi durup (Lily çimenlerin üzerinden kalktı, merdivenlere, pencereye Mr. Ramsay’i gördüğü yerlere baktı) yalnız bir kez, tıpkı karlar içinde uluyan bir kurt gibi karısına adıyla seslenirdi, ama Mrs. Ramsay yine hiç aldırış etmezdi; sonra kocası bir kez daha seslenirdi ve bu kez, onun sesinde algıladığı bir şey Mrs. Ramsay’i harekete getirir, hemen yanındakileri bırakıp, kocasının yanına gider, ikisi birlikte armut ağaçları, lahanalar ve ağaç çileği tarhları arasında kaybolurlardı. Birlikte aralarındaki şeyi çözümlerlerdi. Ama nasıl tavırlar takınırlar, neler söylerlerdi acaba? Aralarındaki ilişkide öyle bir saygınlık vardı ki, kendi, Paul ve Minta başlarını başka yana çevirip meraklarını ve bu durumun onlara verdiği rahatsızlığı belli etmemeye çalışırlar, akşam yemeğine kadar çiçek toplamak, top oynamak, gevezelik etmekle vakit geçirirlerdi; sonunda yemek vakti gelir, karı koca yine her zamanki gibi biri masanın bir başına, öteki öbür başına geçer, sofrada yerlerini alırlardı.

«Ne diye biriniz bitki uzmanı olmuyorsunuz? Sizde o kol bacak varken ne diye biriniz?...» diye her zamanki gibi, çocuklarla gülüşerek neşe ile konuşurlardı. Her şey yine eskisi gibi olurdu, yalnız aralarında gidip gelen bir titreşim dışında; bu sanki havadaki bir pervane kanadından çıkıyor,

çocukların böyle her zamanki gibi çorba tabaklarının çevresinde toplanıp oturuşları, armutlar lahanalar arasında geçen o saatten sonra onlara yepyeni bir şeymiş gibi geliyordu. Lily, Mrs. Ramsay böyle zamanlarda özellikle Prue'ya şöyle bir bakardı, diye düşündü. Prue kardeşlerinin tam ortasında öyle dalgın dalgın otururdu ki, her şeyin yolunda gittiğini anladığından konuşmaya gerek duymazdı galiba. Sütte çıkan o böcek yüzünden Prue kimbilir kendini nasıl da suçlamıştı! Mr. Ramsay tabağını pencereden fırlatıp atınca yüzü nasıl bembeyaz kesilmişti! Annesiyle babası arasındaki o uzun sessizlikler onu nasıl ezer soldururdu! Ama işte şimdi annesi tüm bunları unutturmak istiyormuş gibi bir tavır alırdı; bak işte her şey yolunda derdi; çok yakın bir zamanda onun da bu aynı mutluluğa ereceğine, söz verirdi. Ama Prue'nun bu mutluluğu bir yıl bile sürmemişti.

Sepetindeki çiçekler yere dökülüp saçılmıştı da hiç aldırmamıştı, diye düşündü Lily; sanki resmine bakacakmış gibi gözlerini kısıp bir adım geri çekildi; oysa resme elini bile sürmüyordu; kendinde değil gibiydi. Tüm bedeni, dışından, sanki donmuştu ama içinde sonsuz bir hız, bir devinim vardı.

Mrs. Ramsay sepetinin içindeki çiçekleri döküp saçıyor, çimenlerin üzerine serpiştiriyor, dağıtıyordu. Bir yandan da isteksiz isteksiz çekinerek ama hiçbir şey sormadan, hiç yakınmadan — onda eksiksiz bir boyun eğme yetisi yok muydu? — gidiyordu. Beyazlar içinde, çiçeklerle donanmış, tarlalar aşıyor, koyaklar geçiyordu — işte resmini yapsa böyle yapardı. Dimdik yükselen yalçın tepeler, kayalık sarp bir yer. Aşağıda taşlara çarpıp uğuldayan dalgalar. Onlar üçü birlikte gidiyorlardı, Mrs. Ramsay acele ediyor, sanki köşe başında biriyle buluşmayı bekliyormuş gibi bir tavırla önden gidiyordu.

Birden, deminden beri baktığı pencerede, camın arkasında hafiften, beyaz bir şey belirmişti. Demek sonunda salona bir giren olmuştu; koltukta biri oturuyordu. Lily, inşallah orda oturdukları yerde otururlar da benimle konuşmak için dışarı çıkıp yanıma gelmezler diye dua etti. Neyse içeri giren her kimse, hâlâ oturduğu yerde oturuyordu; güzel bir rastlantı olarak da öyle oturmuştu ki, basamağın üzerine üçgen biçiminde acayip bir gölge düşüyordu. Bu gölge Lily'nin resmine, kompozisyonuna hafif bir değişiklik getirdi. İlginçti. Belki bir işe yarardı. Lily'nin içinde yeniden bir heves uyanıyordu. İnsan bakmalı, bakmalı bir an bile kendini bırakıp gevşemeden, direnerek, hiçbir şeye aldırmadan hep bakmalı idi. İnsan görünümü — şöyle — bir mengene içine almalı, dıştan bir şeyin içeri girip onu bozmasına engel olmalıydı. Ağır ağır fırçasını boyaya batırarak, insan hem her zaman olduğu gibi sandalyeyi yine bir sandalye, masayı yine bir masa olarak görsün istiyor, hem de bu şey kendini olağanüstü bir şey karşısında gibi heyecanlandırırsın, coştursun istiyor, diye düşündü. Sonunda belki o sorunu çözümleyebilecekti işte. A! Ama ne olmuştu? Pencerenin camından beyaz bir dalga geçmişti. Hava odanın içinde sallanan bir bezin ucunu oynatmış olacaktı. Yüreği ağzına geldi ve onu ezdi ezdi.

Lily, yine o eski iğrenç korkunun — istemek, durmadan istemek, ama bir türlü elde edememek korkusunun — yeniden geri teptiğini duyumsayarak, «Mrs. Ramsay! Mrs. Ramsay!» diye seslendi. Mrs. Ramsay hâlâ böyle bir şey yapabilir miydi?

Sonra, sanki karışmak istemiyormuş gibi, o da yavaş yavaş her gün görülen eşyalar türünden bir şey, bir masa, bir sandalye gibi bir şey oldu. Mrs. Ramsay — Lily'ye göre onun

o kusursuz iyiliğinin bir yanı da bu idi — orada koltukta, hiçbir şey olmamış gibi oturuyor, şişlerini sokup çıkarıyor, o kızıl kahve rengi çorabı örüyor, merdivenin basamağına gölgesi düşüyordu. Orada oturduğu yerde oturuyordu.

Ve sanki başkasıyla paylaşmak gereğini duyduğu bir şeyi varmış da yine de bir türlü sehpasının başından ayırlamıyormuş gibi — zihni düşündüğü şeylerle, gördüğü şeylerle o denli dolu idi ki — fırçasını sıkı sıkı elinde tutarak, Mr. Carmichael'in yanından geçip çimenliğin ucuna gitti. O kayık şimdi nerde idi acaba? Mr. Ramsay nerde idi? Lily'nin ona gereksinimi vardı.

13

Mr. Ramsay artık nerdeyse okumasını bitiriyordu. Bir eli, biter bitmez hemen çevirmek için hazır, sayfanın üzerinde bekliyordu. Başı açıktı, rüzgâr saçlarını uçuruyordu, orada öyle her tür etkiye açık oturuyordu. Çok yaşlı görünüyordu. James babasının başını bir Fener'e, bir engin denize doğru getirerek, tıpkı kumsalda kalakalmış eski bir taşa benziyor, diye düşündü; babası sanki ikisinin de kafalarının gerisinde hep varolan o şey haline gelmiş — ikisi için de her şeydeki gerçek demek olan yalnızlığın ta kendisi olmuştu.

Sanki hemen bitirivermek istiyormuş gibi çabuk çabuk okuyordu. Evet, artık nerdeyse Fener'e gelmişlerdi. Fener, karşılarında sisler içinde daha da heybetli, güçlü ve dimdik yükseliyor, siyah beyaz renklerle parlıyordu, dalgalar kayalara çarpıp, tıpkı kırılarak parça parça olan bir cam gibi, beyaz parçacıklar halinde her yana saçılıyordu. Kayalardaki çizgiler, yarıklar görülüyordu. Fener'in pencereleri olduğu

gibi görölüyordu. Pencerelelerin birinde beyaz bir Şey vardı, kayanın üstünde de bir tutam yeşillik. Dışarı bir adam çıkmış, dürbünle onlara bakıp sonra yine içeri girmişti. James, demek yıllardan beri körfezin ötesinden gördüğümüz Fener bu, diye düşündü. Bu, çıplak bir kayanın üzerinde dimdik yükselen bir kule idi. Hoşuna gitti. Kendi kişiliğini düşündüğü zamanlar duyduğu belirsiz bir duyguyu güçlendirdi. Evlerinin bahçesini aklına getirerek, yaşlı hanımlar, sandalyelerini çayırın orasına burasına sürükler dururlardı, diye düşündü. Örneğın yaşlı Mrs. Beckwith hiç durmadan, ne güzel, ne hoş, ne denli övünsek az, ne kadar mutlu sayılırız, der dururdu; James, karşıda kayanın üstünde yükselen Fener'e bakarak, ama ne yapalım işte bu böyle, diye düşündü. Bacaklarını sımsıkı kıvrımış soluk almadan okuyan babasına baktı. Bu ikisinin de paylaştığı bir duyguydu. Tıpkı babası gibi sesini hafifçe yükselterek, kendi kendine, «Bir fırtınaya tutulmuş gidiyoruz — batacağız,» diye söylenmeye başladı.

Yüzyıllardır kimse ağzını açıp konuşmamış gibiydi. Cam denize bakmaktan yorulmuştu. Yanlarından küçük siyah mantar parçacıkları akarak geçip gitmişti; kayığın dibinde balıklar ölmüşlerdi. Babası hâlâ okuyordu, James babasına baktı, Cam de babasına baktı, ikisi de ölünceye dek kıyıcılığa karşı duracaklarına ant içtiler; babaları da onların ne düşündüğünden habersiz okumasını sürdürdü. Cam, işte hep böyle yaparak kurtuluyor, diye düşündü. Evet, o koskoca alnı, o koskoca burnu ile o küçük, benekli kitabını sıkı sıkı, yüzüne yapıştırır gibi tutarak kurtuluyordu. Elinizi uzatıp yakalamaya kalkınca tıpkı bir kuş gibi, kanatlarını açıp, ulaşamayacağınız bir yere, uzaklara uçar gider, çıplak bir kütüğe konardı. Cam, uçsuz bucaksız denize baktı. Ada o denli küçülmüşti ki, artık yaprağa benzer yeri kalmamıştı. Şimdi tıpkı bir kayanın tepesi

gibi idi; büyük bir dalga üzerinden aşip onu örtebilirdi. Yine de o dayanıksız haliyle tüm o yolları, o taraçaları, o yatak odalarını — tüm o sayısız şeylerin hepsini taşıyordu. Ama tıpkı uykuya dalmazdan az önce olduğu gibi nasıl ayrıntılar silinip her şey yalınlaşır, o bin bir sayısız takıntıdan ortada yalnız bir tanesi kalırsa, Cam de uykulu gözlerle adaya bakarken, tıpkı böyle, tüm o yolların, taraçaların ve yatak odalarının silinip gözden yittiğini, ortada kafasının içinde bir o yana, bir bu yana uyumlu devinimlerle sallanan soluk mavi bir buhurdanlıktan başka bir şey kalmadığını duyumsadı. Şimdi bu asma bir bahçeydi; şimdi kuşlarla, çiçeklerle, dağ keçileriyle dolu bir koyak. Cam'ın gözleri uykuyla kapanıyordu.

Mr. Ramsay birden kitabını kapayarak, «Haydi gelin bakalım,» dedi.

Nereye? Hangi beklenmedik bir serüvene? Cam sıçrayarak uyandı. Bir yere mi çıkacaklar, bir yere mi tırmanacaklardı? Onları ardından nereye sürüklüyordu? Çünkü babalarının o kadar zaman susup susup şimdi birden konuşuvermesi onları şaşırtmıştı. Bu saçmaydı ama. Babaları, acıktım, dedi. Öğlen olmuştu. Hem bakın, dedi. İşte Fener karşımızda. «Geldik gibi bir şey.»

Macalister, James'i överek, «Çok iyi kullanıyor,» dedi. «Hiç şaşmıyor.»

Ama James suratını astı, babası onu ömründe bir kez olsun övmemişti.

Mr. Ramsay paketi açtı, sandviçleri paylaştırdı. Bu balıkçılarla birlikte peynir ekmek yiyordu ya artık memnundu. James babasının, çakısı ile peynirini ince ince sarı dilimlere ayırışını izleyerek, bir kulübede yaşamayı, öteki

yaşlılarla birlikte rıhtımda tükürük atarak beş aşağı beş yukarı gezinmeyi çok isterdi herhalde, diye düşündü.

Cam, bir yandan yumurtasını soyuyor, bir yandan da, hah işte bu oldu, istediğim bu, diye düşünüyordu. Şu anda yine yaşlı beyler *The Times* gazetesini okurken onların yanında duyduğu şeyi duyuyordu. Şimdi artık istediğimi düşünmekte özgürüm, ne bir uçuruma yuvarlanmak, ne de boğulmak tehlikesi var, çünkü babam karşımda, bir an bile beni gözden kaçırmıyor, diye düşündü.

Aynı zamanda kayaların yanından öylesine bir hızla geçiyorlardı ki, hepsi heyecan içinde idi — bir anda iki şey yapıyorlarmış gibi bir duygu içinde idiler, sanki hem orada, güneşin altında oturmuş yemek yiyorlar, hem de bir deniz kazasına uğramışlar da büyük bir fırtınanın ortasında kurtulmak için çabalıyorlardı. Acaba suyumuz yetecek mi? Acaba yiyeceğimiz yetecek mi? diye Cam kendi kendine sordu, yine kendi kendine bir öykü anlatıyordu; ama işin aslını da biliyordu.

Mr. Ramsay ihtiyar Macalister'e, çok sürmez, biz geçip gideceğiz; ama çocuklarımız hiç görmedikleri şeylerle karşılaşacaklar, diyordu. Macalister, ömrümde doktor nedir bilmem, dedi, ağzımda tek dişim eksik değil. İşte ben de çocuklarımin böyle olmasını isterim — babasının şu anda böyle düşündüğünden Cam'in hiç kuşkusu yoktu, çünkü tam elindeki sandviçi denize atacağı sırada babası engel olmuş ve ona, sanki balıkçıları ve onların yaşantılarını düşünerek, yemek istemiyorsan, yine paketin içine koy, demişti. Zıyan etmemeli idi. Bunu sanki dünyada olup biten şeyleri çok iyi biliyormuş gibi o denli akıllıca söylemişti ki, Cam hemen, elindeki sandviçi paketin içine koydu, sonra babası kendi paketinden zencefilli bir kurabiye çıkarıp ona uzattı, Cam

sanki pencerede oturan bir hanıma çiçek uzatan kellifelli bir İspanyol beyefendisi gibi, diye düşündü C tavrı öylesine nazikti). Ama peynir ekmek yerken ne babayani, ne kendi halinde bir görünümü vardı; yine de onları ardından büyük bir yolculuğa sürüklüyordu; Cam'ın tek bildiği şey, orada hepsinin birden boğulup gidecekleri idi.

Macalister'in oğlu birden «İşte tam burada batmıştı,» dedi.

Yaşlı adam, «Tam şimdi olduğumuz yerde üç kişi boğulmuştu,» diye ekledi. Direğe tırmanırlarken kendi gözleriyle görmüştü. Mr. Ramsay gösterilen yere bir göz attı, James'le Cam korku ile beklediler, şimdi nerdeyse patlayıp:

Ama daha fırtınalı bir denize düşen ben, diye haykıracaktı, eğer bunu yaparsa, artık dayanamayacaklar, avaz avaz bağıracaklardı; içinde kaynayan o heyecan bu kez de patlarsa artık dayanamayacaklardı; ama şaşılacak şey; ağzından yalnız bir «Ya!» çıkmıştı o kadar, sanki kendi kendine, böyle bir şey, çevreyi yaygaraya vermeye değer mi? Evet, fırtınalarda insanlar boğuluyor, ama bu işte ne bir hile, ne bir tuzak vardır, sonra denizin dibi de (sandviç kâğıdındaki kırıntıları denize dökerek) önünde sonunda sudan başka nedir ki diye düşünmüştü. Piposunu yakıp cebinden saatini çıkardı. Dikkatli dikkatli baktı; belki de aklından bir bölüm matematiksel hesap yaptı. Sonunda övünçle,

«Aferin!» dedi. «James bizi sanki doğuştan denizciymiş gibi getirdi.»

Al işte! diye düşündü Cam, içinden James'le konuşarak. Sonunda istediğin oldu. Çünkü James'in hep bunu bekleyip durduğunu biliyordu, yine biliyordu ki istediği olunca James sevincinden ne kendisine bakardı, ne babasına, ne de bir başka kimsenin yüzüne. Orada dümenin başında hiç

kımıldamadan dimdik oturuyordu, yüzü asılır gibi olmuş, kaşlarını da hafifçe çatmıştı. Öyle sevinmişti ki, kimsenin bu sevincin bir zerresini bile çalmasına razı olamazdı. Babası onu övmüştü. Herkes onu, buna hiç önem vermiyor sanmalıydı. Ama işte sonunda istediğin oldu ya, diye düşündü Cam.

Alabanda edip kayığın burnunu çevirmişlerdi, beşik gibi sallanan dalgalar üzerinden hızla, uçar gibi kayıyorlardı, kayaların biraz açığından ilerliyorlar, sonsuz bir uyum ve coşku içinde bir dalgadan öbürüne atlıyorlardı. Sol yanda bir sıra kaya, derinliği azalarak daha yeşil bir renk alan suların içinden kahverengi başlarını çıkarıyorlar, bir tanesine, hepsinden daha yüksek olan bir tanesine bir dalga durmadan gelip gelip çarpıyor, havaya damlalardan küçük bir kol yükseliyor, sonra bu damlalar bir saġnak halinde yeniden denize dökölüyorlardı. İnsan şak şak kayalara çarpan suların, pıt pıt düşen damlaların sesini duyuyordu; başıboş, durup dinlenmeden atlayan, taklak atan, eğlenip oynayan yabanıl hayvanlarmış gibi ordan oraya yuvarlanan, sıçrayıp oynayan, durup durup kayalara çarpan dalgaların çıkardığı ısıġa benzer sesler, hışıltılar kulaklarına kadar geliyordu.

Şimdi Fener’de iki kişi görölüyordu; gelenleri izliyorlar, karşılamaya hazırlanıyorlardı.

Mr. Ramsay ceketinin düğmelerini ilikledi, pantolonunun paçalarını kıvırdı. Nancy’nin hazırladığı o büyük, gelişigüzel sarılmış, kahverengi kâğıtlı paketi alıp dizinin üstüne koydu. Böylece Fener’e çıkmaya hazır bir durumda oturarak gözlerini çevirip arkaya, adaya baktı. O keskin gözleriyle, altın bir tabak üstünde dikilen, küçöldükçe küçülen, yapraġa benzer o şeyi olduğu gibi tüm açıklığıyla görebiliyordu belki de. Cam, ne görebiliyor acaba? diye düşündü. Kendisi bulanık

bir lekeden başka bir şey görmüyordu. Acaba babası şu anda ne düşünüyordu? Böyle gözlerini dikerek dikkatle, sessiz sessiz aradığı şey ne idi? İkisi de onu izliyorlardı: Başı açık, dizinin üstünde paketi, oturuyor, adeta yok gibi olan o mavi şekle, kendi kendine tutuşup yanarak uçup giden bir şeyin geride bıraktığı dumana benzeyen o şeye bakıyor, bakıyordu. James de, Cam de, istediğiniz ne? diye sormak istediler. İkisinin de içinden, ne istersen iste, hemen vermeye hazırız demek geliyordu. Ama babaları onlardan hiçbir şey istemedi. Yalnız, öyle, kımıldamadan, oturduğu yerden adaya baktı durdu; belki de içinden, mahvolduk, hepimiz teker teker, diye düşünüyor, belki de işte sonunda o noktaya ulaşabildim. Sonunda buldum diye düşünüyordu, ama hiçbir şey söylemedi. Sonra şapkasını giydi.

Nancy'nin Fener'e götürmeleri için hazırladığı paketlere başı ile işaret ederek, «Şu paketleri alın,» dedi. «Fener'deki adamlara getirdiğimiz paketleri,» diye ekledi. Yerinden kalktı, kayığın başında dimdik, upuzun durdu, James, sanki dünyaya meydan okuyor, «Tanrı yoktur,» diyor, diye düşündü, Cam de sanki uzayın içine atlayacakmış gibi diye düşündü, ve babaları elinde paketi, tıpkı bir delikanlı gibi çevik bir hareketle kayaya atlarken, onlar da ardından gitmek için yerlerinden kalktılar.

14

Lily Briscoe yüksek sesle, «Artık oraya ulaşmış olsa gerek,» dedi, birden müthiş bir yorgunluk duydu. Çünkü Fener artık gözden nerdeyse silinmiş, eriyip mavi bir pus haline gelmişti ve Fener'i görebilmek için gösterdiği çabayla,

Mr. Ramsay'in oraya çıkışını gözünün önüne getirmek için gösterdiği çaba ki herhalde bu ikisi aynı şeydi, tek bir çabaydı, hem bedenini, hem de zihnini alabildiğine germiştir. Ama, oh, artık rahatlamıştır işte. Mr. Ramsay'e o sabah onu orada bırakıp gittiği zaman vermek istediği şeyi, sonunda vermiştir işte.

Yüksek sesle, «Oraya çıktı,» dedi. «Artık bitti.» Sonra yaşlı Carmichael gelip yanında durdu, göğsü inip kalkıyor, hafif hafif soluyordu, eli yüzü kıl içinde, saçlarının arasında otlar, elinde asası ile (elindeki Fransızca bir romandı) tıpkı bir Pagan tanrısına benziyordu. Kocaman gövdesi hafif sallanarak, çayırın ucunda, onun yanında durdu, eliyle gözlerini siper edip, «Artık varmış olmalılar,» dedi, o zaman Lily yanılmadığını anladı. Konuşmaya gerek duymamışlardı. İkisi de deminden beri hep aynı şeyi düşünmüşlerdi ve işte kendisi hiçbir şey sormadan Carmichael onu yanıtlamıştır. Orada durmuş insanlığın tüm güçsüzlüğü, tüm acıları üzerine ellerini siper ediyordu; Lily, sanki sabırla, içi sızlayarak insanlığın sonunu görmeye çalışıyor, diye düşündü. Eli ağır ağır yanına düştüğü zaman da, artık sonuna gelmiş olmalı diye düşündü, sanki o heybetli gövdesinden aşağıya menekşelerle zambaklardan örülmüş bir çelengi bırakıverdiğini görür gibi olmuştu, çelenk ağır ağır, dalgalana dalgalana inerek sonunda yerde hareketsiz kalmıştır.

Sanki arkasından bir şey onu çağırmış gibi, birden dönüp tuvalinin başına geldi. İşte resmi karşısında idi. Evet, tüm o yeşilleri o mavileri, o yana bu yana uzanan, birbirini kesen çizgileri, bütün demek istediği ile karşısında idi. Kimbilir belki bir tavan arasına asacaklar, belki de yırtıp atacaklar diye düşündü. Yeniden fırçasını eline alarak, kendi kendine, ama ne zararı var? dedi. Basamaklara baktı; bomboştu; tuvaline

baktı; busbulanıktı. Ani bir hareketle, her şeyi tüm açıklığıyla görüvermiş gibi, oraya tam ortaya bir çizgi çekti. İşte olmuştu; tamamlanmıştı. Yorgun argın fırçasını bırakarak, evet, diye düşündü, gördüm sonunda.

SON